

Nijad Mikayılzadə

**FENOMENLƏRİN
SİRRİ**

(Antiparapsixologiya)

(Yenidən işlənmiş ikinci nəşri)

Bakı-2009

№ 69

N 69 Nijad Mikayılzadə «Fenomenlərin sirri»
Bakı, «Vətən» nəşriyyatı, 2009, 258 səh.

Fizioloq, patofizioloq, tibb elmləri namizədi, ATU-nun dosenti, həmçinin maarifçi və publisist kimi tanınmış Nijad Cəbrayıl oğlu Mikayılzadə «Fenomenlərin sirri», «Həyat haqqında düşüncələr» (həm də miniatür nəşri), «Məhsuldar alim və yazıçı», «İdrak poeziyası» («Elçin İsgəndərzadə fenomeni»), «Rənglərin oyanışı» («Rənglər üslubunda» «Əlvahi-intibah») kitablarının, «İngiliscə-azərbaycanca tibb lüğəti»nin, ingilis dilində «Fiziologiya» və «Patofiziologiya» dərsliklərinin və s. müəllifi, «Kütləvi tibb ensiklopediyası»nın, 6 cildli «Xəzər İngiliscə-Azərbaycanca Böyük Lüğət»in, «Tibbi biliklərin əsasları» dərsliyinin və s. müəlliflərindəndir.

«Fenomenlərin sirri»-nin bu yeni nəşrində bəzi düzəlişlər və müəllifin ötən illər ərzində dərc olunmuş yazılarından (həmçinin rus və ingilis dillərində) əlavələr edilmişdir.

N $\frac{030}{0122009}$ qrifli nəşr

İSBN 5-5020-1552-8

© N.Mikayılzadə

Kitabdakılar

Müəllifdən.....	12
Ön söz.....	12
Sözlər, sözlər, sözlər . . .	12
Dini möcüzələr.....	12
Peyğəmbərlər-ecazkarlar kimi.....	12
Gildanilərdən indiyədək.....	12
Nostradamusdan bazarın qabağında yaşayan adamadək.....	12
Runalar, Rasputin və faşistlərin «sevimli».....	12
Tarixin dahi fırlıdaqçıları.....	12
«İlahi» Kaliostro.....	12
Bəzi real hadisələr . . .	12
Yenə də «mücüzə»lər.....	12
Mücüzəsiz möcüzələr.....	12
Dünyanın yeddi möcüzəsi və ecazkar hesablayıcılar...	12
Spiritizm.....	12
Telepatiya.....	12
«Telepat»lar.....	12
Xatirələr, xatirələr.....	12
Ekstrasenslərin «iş metodları».....	12
Yoqlar-əfsanə və həqiqət.....	12
Filippin «ecazkarları».....	12
Bütün ölkənin «Kaşpirovlaşması» və Cuna.....	12
«Təmənnasız» Çumak, Məsumə, Raxel və «ekstrasens- sizm» faciəsi.....	12
Tofiq Dadaşov-nə telepat, nə də ekstrasens.....	12
Elmin ziddinə gedib, dini də təhrif edənlər.....	12
Din parapsixologiyaya qarşı.....	12
Filosofların əsərlərində antiparapsixoloji fikirlər.....	12
Bədii ədəbiyyatda parapsixologiyanın ifşası.....	12
«Klinik ölüm»-ölüm deyil.....	12

Ekstrasensin monoloqu.....	12
Taynı parapsixoloji.....	12
Religion Against Parapsychology.....	12
The Clinical Death is not a Death.....	12

Müəllfdən

20 il əvvəl nəşr edilmiş «Fenomenlərin sirri» (Bakı, «Azərnəşr», 1990, 120 səh., tirajı-25.000) kitabının tirajı bugünkü meyarlara görə xeyli böyük olsa da, tez satılıb qurtarmışdı. Amma indiyədək yenidən tanış olduqlarımın bir çoxu adımi eşidəndə, məni həmin kitabın müəllifi kimi çoxdan tanıdıqlarını və hətta kitabın onların dünyagörüşünə təsir göstərdiyini söyləyir. Haqqında eşitdikləri bu kitabı axtaranlar da az deyil. Odur ki, «Fenomenlərin sirri» kitabının yeni nəşrini hazırlamağı vacib hesab etdim.

Ötən müddət ərzində «Təbib» qəzetində və «Xəzər Xəbər» jurnalında mənə ayrılmış «Antiparapsixoloqun guşəsi» rubrikasında, eləcə də digər mətbuat orqanlarının səhifələrində müntəzəm surətdə parapsixoloji «fenomen»lərin mahiyyətini açan yazılar dərc etdirmiş, radio-televizuya ilə çıxışlarım olmuşdur.

Kitabın hazırkı nəşrində bəzi düzəlişlər etmiş, elmi-tədqiqat xarakterli «Din parapsixologiyaya qarşı», «Filosofların əsərlərində antiparapsixoloji fikirlər», «Bədii ədəbiyyatda parapsixologiyanın ifşası», «Klinik ölüm-ölüm deyil» adlı məqalələrimi, həmçinin bir neçə başqasını, eləcə də rusca və ingiliscə yazılarımdan nümunələr əlavə etmişəm.

Əlavələr zamanı qaçılmaz olan təkrarları aradan qaldırmağa çalışsam da, mətnin tamlığını pozmaq üçün bəzisini saxlamalı olmuşam.

Ön söz

Kökü qədimlərə gedib çıxan möcüzəyə inamın izləri müasir dövrümüzədək-atom və kosmos əsrinədək gəlib çatmışdır. Qədimdə möcüzəyə inamın səbəbi cəhalət və nadanlıq, elmin inkişaf etmədiyi şəraitdə bir çox hadisələrin səbəbinin məlum olmaması və nəticədə mövhum fikirlərin meydana çıxması ilə əlaqələndirilirdi. Hazırda isə «ecazkarlar» xeyli təkmilləşmiş, onların möcüzələrinin məzmunu eynilə qalsa da, forması dəyişilmişdir.

Müasir «ecazkarlar» öz «mücüzələrinə» elmi don geydirir, qədimdəkilərə nisbətən daha incə üsullardan, elm və texnikanın yeni nailiyyətlərindən istifadə edərək, zahirən fəvqəltəbii təsiri bağışlayan bir mənərə yaratmağa müvəffəq olur və bunu elmə qarşı qoyurlar. Belə tamaşa və seanslar isə işin əslindən xəbərdar olmayan tamaşaçılarda mistik təsəvvürlərin formalaşmasına səbəb olur. Əlavə etmək lazımdır ki, hələ də falçılara, müəyyən mövhum əlamət və nişanələrə, sehr və caduya inananlar, hətta ocağa, pırə gedənlər vardır.

Müəllifin respublika «Bilik» cəmiyyətinin tibbi, sonra isə, həm də ateistik bölmələrinin üzvü kimi 25 illik mühazirəçilik fəaliyyətinin məhsulu olan bu kitabında elmi faktları pərdələyərək, real hadisələri sirli, mövhum, fəvqəltəbii qüvvələrlə izah etməyə çalışan mistikanın, okkultizmin, parapsixologiyanın və onun telepatiya, spiritizm və s. sahələrinin həqiqi mahiyyəti aydınlaşdırılır. Eyni zamanda vaxtaşırı ortaya çıxan, böyük sensasiyaya və dedi-qoduya səbəb olan Cuna Davitaşvili kimi şəxslərin, «telepatların», «Filippin ecazkarları»nın, falçıların fəaliyyəti təhlil

edilir. Eləcə də yanlış fikirlər doğuran bəzi qəribə xatirələr araşdırılır.

Belə bir faktı unutmaq olmaz ki, son zamanlar kapitalist ölkələrində meydana çıxan qeyri-ənənəvi dini ayinlərin bəzilərinin silahını məhz teosofiya, spiritizm, magiya və s. təşkil edir. Bunlar çox əsrarəngiz və qəribə göründüyündən, xüsusən gənclərin beynini asanlıqla dumanlandırır və həmin uydurmalarla maraqlanmağa başlayan şəxs, özü də bilmədən, dini təriqətlərdən birinə cəlb edilmiş olur.

Əlbəttə, adları çəkilən «möcüzələrə» inananlara nisbətən, onlara inanmayan, lakin hörmətli tanışından eşitdiyi qəribə xatirənin, özünün şahidi olduğu ağılasız hadisənin, gördüyü «telepatiya» seansının həqiqi səbəbini izah etməkdə çətinlik çəkdiyindən, tərəddüd içində qalanların sayı daha çoxdur. Arzu edərdik ki, kitab həm birincilər, həm də ikincilər üçün faydalı olsun.

Ramiz Məlikov,
tibb elmləri namizədi,
dosent

1990

*Din hər cür mövhumatın müşayiəti
ilə təkəbbürlə addımlayır.*

V.Hüqo (1802-1885)

SÖZLƏR, SÖZLƏR, SÖZLƏR...

Hamlet haqlıdır. Həqiqətən konkret fikir, iş olmayan yerdə söz çox olar. Vladimir Polyakovun «Erudit» hekayəsinin qəhrəmanı Anatoli Viktoroviç Debenevskiyə nə qədər çətin suallar verirlərsə də, heç kimin başa düşmədiyi mürəkkəb sözləri çox asanlıqla tələffüz edərək, gözünü belə qırpmadan cəld cavab verir. İ.V.Götenin dediği kimi, özünə arxayın olan adama hamı inanır. Doğrudan da, iş yoldaşları bu qərara gəlirlər ki, Anatoli Viktoroviç eruditdir. Ancaq bir dəfə ondan Kanadanın paytaxtının adını soruşanda «Badminton» - deyər cavab verir və hamı başa düşür ki, Anatoli Viktoroviçin eruditliyi onun biliyinin deyil, özlərinin biliksizliyinin nəticəsi imiş.

Özlərini elmə qarşı qoyanların hamısı eynilə Anatoli Viktoroviç Debenevski kimi hərəkət edir. Müxtəlif qeyri-elmi cərəyanların, yalan elmlərin nümayəndələrinin yazısında və danışığında o qədər gözəl, ahəngdar, təmtəraqlı termin və ibarələr işlədilir, söhbətləri elmi-fantastik hekayələr kimi o qədər inandırıcı təsir bağışlayır ki, müsahibləri valeh olaraq, hər şeyi (hətta sağlam düşüncəni belə) unudur, aqlın bütün müddəalarını kənara qoyaraq eşitdiklərini əsil həqiqət sayırlar. Onların fikirləri və işləri elə məharətlə

pərdələnir ki, şübhə ilə yanaşanlar belə, əsil mətləbin nədən ibarət olduğunu tapa bilmirlər. Bu, bəzi riyazi sofizmləri xatırladır. Yoldaşları yazı taxtasında riyazi üsulla şagirdə isbat edirlər ki, iki üçdən böyükdür. Şagird gözlərini döyərək baxır, çünki yaxşı bilir ki, üç ikidən böyükdür. Amma lövhədəki yazılarda da heç bir səhv tapa bilmir. İstər-istəməz inanmalı olur. Mistika, okkultizm, parapsixologiya və başqa sahələrdə bu növ misallarla irəlidə qarşılaşacağıq.

İndi isə bu terminlərin mənası ilə tanış olub, hər birinin hansı iddianın məhsulu olduğunu bilmək maraqlıdır.

Mistika (yunanca «mistikos» - sirli) məfhumu din məfhumundan daha qədim və genişdir. Mistika varlıqda hər şeydən əvvəl sirli, dərkedilməz başlanğıcın olduğunu hesab edir, yəni mistik dünyagörüşünün mahiyyəti dünyanın ikiliyi-təbii və fəvqəltəbii aləmdən ibarət olması barədə təsəvvürdən ibarətdir.

Mistikanın təzahürləri çox müxtəlif olub, ibtidai dövrlərdən bəri məlum olan sehrbazlıq və magiyadan tutmuş bugünkü «incə» fəlsəfi sistemlərdək geniş dairəni əhatə edir.

Mistika bütün dinlərin qnoseoloji kökünü təşkil edir. Din tarixinin məşhur sovet tədqiqatçısı V.D.Boñç-Brueviçin göstərdiyi kimi, bütün dinlər mistik başlanğıca malik olmuşdur.

Bir çox mistik təsəvvürlər dinlə elə qovuşur ki, onları bir-birindən ayırmaq belə çətin olur. Lakin bəla burasındadır ki, mistika elm sahəsinə də nüfuz etməyə çalışır. Əsasında mistikanın durduğu okkultizm (latınca «okkultus» - gizli) bu yolla meydana çıxmışdır. Okkultistlər öz «elm»lərinin təbiətin və insanın sirli xüsusiyyətləri və qüvvələri haqqında baxışların,

etiqaqların və biliklərin məcmusu kimi müəyyən-
ləşdirirlər və belə fikirdədirlər ki, bu «elm» materialist
elmlə dinin sərhəddində durur. Okkultizmin dinlə
ümumi cəhəti bütün mövcudatın başlanğıc nöqtəsi kimi
ilahi varlığı qəbul etməsindədir. Bununla bərabər,
okkultistlər elmi metodlardan-eksperimentdən və
məntiqi mühakimələrdən istifadə etdiklərini iddia
edirlər. Halbuki, onların ən çox tətbiq etdikləri
analogiya metodunun ən az dəqiqliyə və inandırıcılığa
malik olduğu məlumdur və elə buna görə də hər cür
mistik təsəvvürləri əsaslandırmaq üçün böyük imkanlar
verən həmin metodu seçmişlər. Beləliklə, okkultistlər,
bir tərəfdən, hadisələrin yalnız zahiri cəhətini dərk edə
bilən materialist elmdən fərqli olaraq, daha incə üsullar
vasitəsilə əşya və hadisələrin daxili mahiyyətini
öyrəndiklərini iddia edir, digər tərəfdən isə ilahi varlığı
idrakin başlıca mənbəyi sayırlar. Fikrimizcə, onların öz
dedikləri kifayətdir və heç bir tənqiddə ehtiyac yoxdur.

Parapsixologiya dedikdə, çoxları nəsə sirli,
füsunkar bir aləmi, xoş və cəlbədicə tamaşaları
xatırlayır, onun tənqid olunmasında heç bir məna
görmürlər. Çünki belə hesab edirlər ki, parapsixologiya
ziyansız əyləncədən başqa bir şey deyildir.

Görək parapsixoloqlar özləri də bu
fikirdədirlərmi? İlk növbədə, sözün hərfi mənasına
müraciət edək. Yunanca «para»-yanında, ətrafında,
parapsixologiya isə psixologiyanın yanında deməkdir.
Başqa sözlə, parapsixoloqlar iddia edirlər ki,
psixologiya elmindən kənar qalan, ümumiyyətlə,
elmin əhatə edə bilmədiyi hadisələri öyrənməklə
məşğuldurlar.

Məlumdur ki, ətraf mühit barədə bütün
informasiyanı duyğu üzvlərimiz qəbul edir və

anatomiya elminin əsrlərdən bəri dəqiq surətdə öyrənmiş olduğu yollar (sinirlər) boyunca oyanma beyinə verilir. Parapsixoloqlar isə iddia edirlər ki, «altıncı hiss» mövcuddur və onların məşğul olduqları hadisələri elm məhz ona görə tədqiq edə bilmir ki, bu hadisələr barədə məlumat elmin hələ kəşf etmədiyi ekstrasensor yollarla beyinə yol tapır. «Ekstrasensor yol» dedikdə anatomiyaadan məlum olan sinirlərdən başqa, «altıncı hiss»lə əlaqədar olan sirli yolların mövcud olduğu nəzərdə tutulur. Parapsixologiyanın digər adı olan «ekstrasensor qavrayış» anlayışı buradan yaranmış, guya belə qabiliyyəti olan şəxslərə isə «ekstrasens» adı verilmişdir.

Parapsixologiyaya spiritizm, telepatiya, proskopiya və s. aid edilir. Spiritizm (latınca «spiritus»-ruh) ruhlar aləmi ilə əlaqəyə girib, ölümlərin ruhunun çağırılmasına deyilir. Ruhlarla insanlar arasında vasitəçilik edən şəxs medium (latınca «medium»-orta) adlanır. Əzələ qüvvəsi sərf etmədən, təkə fikrin gücü ilə fiziki hadisələrə, əşyalara təsir göstərmək qabiliyyətinə psixokinez (yunanca «psixē»-ruh, «kinema»-hərəkət), uzaqdakı cisimlərin hərəkətə gətirilməsinə telekinez (yunanca «tele»-uzağa, deyilir.

Telepatiya (yunanca «pathos»-hiss, həyəcan, təəssürat, xəstəlik) və ya bioinformasiya (yunanca «bios»-həyat, latınca «informatio»-məlumat) dedikdə, bir şəxsin heç bir cihazdan istifadə etmədən və hətta dünyə üzlərinin də köməyi olmadan uzaq məsafədəki digər şəxsin fikirlərini və ya sinir-psixi halı barədə məlumatı qavraması nəzərdə tutulur. Fikirleşən şəxs induktor (latınca «inductio»-oyanma), onun fikrini qəbul edən şəxs isə persipiyent (latınca persepicio»-qavrama) adlanır. Duyğuların köməyi olmadan

müəyyən əşya və hadisə haqqında məlumatın məsafədən qavranılmasına telesteziya (yunanca «estezis»-duyğu) və ya ikinci görmə deyilir.

Proskopiya (yunanca «pro»-gələcəkdə, «skopeo»-baxıram) və ya prekoqnisiya (latınca «pre»-qabaqcadan, yunanca «qnozis»-bilik) gələcəyi görmə (bəsirət, peyğəmbərlik) deməkdir.

Proskopiyaya yaxın olan mantika, yəni indiki və ya gələcək hadisələrdən xəbər vermək məharəti isə adicə falçılıqdan başqa bir şey deyil. Teosofiya (yunanca «teos»-allah, «sofia»-hikmət) bütün fəlsəfi və dini təlimləri (xüsusən, Qədim Şərqə aid olanları), eləcə də təbiətin sirli və izahedilməz hadisələrini öyrənməklə və guya insanın hissən qavranılmaz qüvvələrini inkişaf etdirməklə məşğul olur.

Gətirdiyimiz bir neçə misaldan aydın görünür ki, «özü yox» qəbilindən olan hadisələrin çox adları vardır. Bu adlar elə məhz fikirləri çaşdırmaq, haqqında danışılan hadisənin əslində mövcud olmadığını örtbasdır etmək üçün uydurulmuşdur. Axı, belə olmasa, heç kəs həmin hadisələri möcüzə kimi qəbul etməz.

Dini möcüzələr

Bütün dinlərin qnoseoloji (idrak) kökünü mistika təşkil edir, onlar hamısı mistik başlanğıca malikdir. Odur ki, qədimdən din xadimlərinin möcüzələr göstərməklə insanları vahimələndirib, itaətdə saxlamaq cəhdi heç də təəccüblü deyildir. Bu məqsədlə onlar həm xüsusi plan üzrə tikilmiş məbədlərdən, fizika, kimya elmlərinin, texnikanın öz dövrlərində əldə edilmiş nailiyyətlərindən, mürəkkəb qurğulardan, eləcə də hipnoz və təlqindən, həm də adi fokuslardan istifadə edirdilər. Məsələn, illüzionistləri şeytan əməli ilə məşğul olan şəxslər kimi tonqalda yandırdıqları halda, özləri eyni fokusları göstərərək, Allahın qüdrətinin və iradəsinin təzahürü kimi qələmə verirdilər. Əslində dinin kabbalistika (sehr və müəmma haqqında yalan elmlərin və onlarla əlaqədar ayinlərin məcmusu) və magiya (fövqəltəbii yolla təbiət hadisələrinə, insanlara və ruhlara təsir edilməsi) ilə mübarizə apardığını və ya müttəfiq olduğunu demək çətindir. Hər halda, xüsusən xristianlığın nəinki təkcə dini mərasimlərində, hətta din xadimlərinin adi davranışında da bunların təsiri aydın görünür-illüzionist kahinlərə məxsus təntənə ilə yavaş-yavaş və təkəbbürlə yerimək, hər bir hərəkəti sözləri uzada-uzada dedikləri dualarla müşayiət etməkdir, tez-tez allahların təsviri önündə dərinləndirən təzim etmək və s

Qədim kahinlərin dini mərasimlərində məbədin özündən, onun arxitekturasından da istifadə edilir, məbəddən əvvəlcədən möcüzə nümayiş etdirmək üçün

planlaşdırılırdı. Belə məbədləri əsl illüziya aparatı hesab etmək olar.

Eramızdan əvvəl XIII əsrdə günəş Allahına oxşadılan firon II Ramsesin hakimiyyəti dövründə Əbu Simbeldə Nil çayının sahilindəki qayanı çapmaqla düzəldilmiş məbəd belələrindəndir. Ramses ildə iki dəfə-doğulduğu və taxta çıxdığı gün həmin məbəddə xalqın qarşısına çıxmalı imiş. Memarların göstərdiyi möcüzə bundan ibarətdir ki, çayın əks sahilində dağın arxasından çıxan günəşin şüaları ildə yalnız iki dəfə-məhz həmin günlərdə və həmişə eyni vaxtda məbədin qapısından keçib, Ramsesi işıqlandırarmış. Bu hadisənin effektini təsəvvür etmək çətin deyildir.

Qədim Misirdə və Babilistanda bir çox məbədlərdən kahinlər sadə və mürəkkəb qurğuların köməyiylə həqiqətən vahiməli, xalqı dəhşətləndirən və fəvqəltəbii qüvvələrə inamını möhkəmlədən, başlıcası isə – kahinlərin öz şöhrətini və qazancını artıran möcüzələr yaradırdılar. Qaranlıqda göy guruldayır, ildırım çaxır, öz-özünə qapılar açılır, musiqi alətləri səslənir, gələcəyi xəbər verən səslər eşidilir, qəfildən allahlar peyda olurdu. Allahların qarşısında qurbangahda öz-özünə od yanır, allahlar ağlayır, əllərini irəli uzadıb, xeyir-dua verirdilər.

Kahinlər hələ o dövrdə öz fokuslarında primitiv buxar maşınından istifadə edirdilər, amma bunun sirrini, əlbəttə, möhkəm qoruyurdular-əks halda XVIII əsrdə Polzunov və Uatt təzədən zəhmət çəkməli olmazdılar. Məsələn, Babilistanda həmin qurğunun köməyiylə allahın qurbangahın qarşısındakı heykəlinin əlini qaldırıb endirməklə dua edənlərə xeyir-dua verməsinə nail olurdular. Fokusun sirri qurbangah üzərində yerləşdirilmiş içində su olan bağlı qazandadır.

Qurbangahda od yandıranda su qaynayır, buxar boru vasitəsilə məbədin döşəməsi altında yerləşdirilmiş silindrə keçib, onun porşenini, porşen isə dınglər vasitəsilə heykəlin içindəki mexanizmi hərəkətə gətirirdi. Beləliklə, nə qədər çox qurbanlıq gətirilirdisə, qurbangaha bir o qədər çox yağ tökülür, od daha şiddətlə yanır və allah da daha böyük səylə xeyir-dua verirdi. Aydınır ki, nəticənin belə aşkar göz qabağında olması gələnləri daha da səxavətli olmağa həvəsləndirirdi.

Misir məbədlərinin birində sadə avtomatın köməyi ilə camaatı heyrətə gətirən hadisə nümayiş etdirilirdi-gələcəyi xəbər verən Sivillanın heykəlinin döşlərinə qab yaxınlaşdıranda, Sivillanın döşündən isti süd axırdı.

Neapol kilsəsini ziyarət edənlər də buna bənzər bir «möcüzə»nin şahidi olurlar. Burada guya IV əsrdən bəri xristian dininin şəhidi müqəddəs Yanuarinin qanı saxlanır. İldə bir dəfə həmin müqəddəsin şərəfinə ibadət vaxtı onun qanı öz-özünə qaynayır. «Möcüzə»nin sirri əsrimizin əvvəllərində mətbuatda ifşa edilsə də, o yenə zəvvarları lərzəyə salır. Adam çoxalanda və şamlar yananda kilsədə havanın temperaturunun 25-30 dərəcəyə çatması kifayətdir ki, müqəddəs qablardakı xüsusi maddələrdən ibarət qırmızı maye qaynasın.

Gildanilərin və Misir maqlarının Yunanıstana gətirdikləri maraqlı fokuslardan biri od saçan surətlərin peyda olması idi. Sehrbaz qabaqcadan tezalışan maddə ilə divarda insan fiqurunun konturunu çəkirdi. Camaatın qarşısında isə əlində tutduğu məşəlin işığında naməlum dildə ovsun oxuduqdan sonra məşəli yüksəyə qaldırıb, hiss etdirmədən, divara

toxundururdu. Dərhal tamaşaçıların qarşısında hansısa bir ilahənin od saçan surəti canlanırdı. Hələ Babilistanda allahların adından gələcək təhlükələri xəbər verənlərin divarda peyda olan alovlu surətləri, sübhə yoxdur ki, elə bu üsulla alınmış.

Çox nadir təsadüf edilən bəzi şəxslərin dodaqlarını tərپətmədən danışmaq bacarığından da kahinlər uğurla istifadə edirdilər. Ventroloq adlanan bu şəxslərdən ilk məşhur olanı qədim Yunanıstanda Evrikl idi. Belə güman edilir ki, o dövrün böyük orakulları (qeybdən xəbər verən falçı) məhz ventroloqlar olmuşlar. Onlar bir səsle sual, başqa səsle (guya allahın səsi ilə) özləri cavabını vermişlər.

Maraqlıdır ki, hələ qədim dövrün mütəfəkkirləri-Hippokrat, Aristofan, Lukian öz əsərlərində belə mövhumatı tənqid etmiş və «o dünyadan gələn» səslərə inanan sadələvhləri lağa qoymuşlar.

Ümumiyyətlə, qədimdən başlayaraq, inkvizisiyanın tüğyan etdiyi orta əsrlər də daxil olmaqla, bəşəriyyət tarixinin bütün dövrlərində dini, mövhumatı və xürafatı tənqid edən, ruhanilərin fırlıdaqlarını ifşa edən cürətli şəxsiyyətlər olmuşdur. Məsələn, xristianlıqda geniş yayılmış, guya müqəddəslərin qurumuş cəsədlərinin şəfaverici xüsusiyyətini intibah dövrünün görkəmli nümayəndəsi, italyan yazıçısı Covanni Bokkaçço öz məşhur «Dekameron» əsərində ifşa edir. Martellino qol-qıçını, ağzını, üzünü əyərək özünü şil-küt vəziyyətə salır. Müqəddəs Arriqonun meyitinə toxunduqdan sonra böyük ustalıqla yavaş-yavaş əl-qolunu açır, camaat müqəddəs Arriqonun şərəfinə fəryad qoparır. Amma təsadüfən bir yerlisi Martellino nu tanıyır və kələyinin üstünü açır. Onu əməllicə döyürlər və az qalır ki, assınlr.

Müasir Amerika yazıçısı Mario Pyuzonun «Siciliyalı» əsərində müqəddəs sayılan şeylərin-təberrüklərin haradan ortaya çıxdığı göstərilir. Monastırda abbat təberrüklərlə dolu anbardakı taxta parçaları yığınınını təpiklə vuraraq deyir: «Bax, bu bizim ən yaxşı malımız idi. Allahımızın çarmıxa çəkildiyi xaçın yüzlərlə tikələri. Bu bidonda isə istədiyini müqəddəsin cəsədi vardır... Xüsusi anbarda da qıfıl altında müqəddəs Andreyin on üç əlini, Xaçlayan Yəhyanın üç başını və Janna dArkın geydiyi yaraq-əsləhənin yeddi dəstini saxlayırıq. Qışda rahiblərimiz bu sərvəti satmaq üçün şəhər və kəndlərə yollanırlar».

Min illərlə bundan əvvəl olduğu kimi, din xadimləri bu gün də fokuslardan geniş istifadə edirlər.

Keçən il mətbuat Əlcəzirdə şeyx Ə.Mədəninin seçkilərdə qələbə çalmaq xatirinə göstərdiyi «möcüzə»lər haqqında məlumat verirdi. Paytaxt stadionunda mitinq zamanı o, imkrafona yaxınlaşarkən səmada birdən «Allah» sözü peyda olmuşdur. Sonrakı günlərdə yerli qəzetlər izah etmişdi ki, söhbət heç də möcüzədən getmir. Effekt kompyuterlə birləşdirilmiş lazer qurğusu vasitəsilə əldə edilmişdir.

Həmin günlərdə şeyx öz «Mercedes»ini paytaxtın kasıb məhəllələrindən birinin dar küçəsində saxlayıb, qapını bağlamadan fikri dağınıq halda maşından çıxmışdı. Dərhal küçə uşaqları şeyxi əhatə edib, diqqətini buraxdığı «səhvə» cəlb etdilər. Tezliklə kasıb məhəllələrdə xüsusilə çox olan pərəstişkarlarının əhatəsində qalan şeyx gözlərini göyə qaldırıb «müqəddəs sözlər» pıçıldayan kimi cingiltili çıqqıltı eşidildi və maşının qapısı çırpılıb örtüldü. Gördüklərindən heyrətə gəlmiş yeniyetmələr diz

çökdülər: «Möcüzə baş verdi! Əlbəttə, şeyxin «möcüzə» göstərmək üçün «Mercedes»in qapılarını bağlayan distansion idarəsi olan brelokun düyməsini xəlvətə basdığını onların heç biri hiss etmədi.
1993

Peyğəmbərlər-ecazkarlar kimi

Möcüzədən danışanda çox vaxt Musa peyğəmbər haqqında rəvayətləri xatırlayırlar. Amma təxminən üç min illik tarixə malik rəvayətlərin həqiqiliyi şübhəlidir. Doğru olsa da, hər birini təbii hadisə kimi tamamilə izah etmək mümkündür. Lakin iş burasındadır ki, xalq kütlələrinin Musa peyğəmbəri ecazkar kimi tanıması ruhanilərin mənafeyinə uyğun gəldiyindən, adi hadisələri möcüzə kimi qələmə verirdilər.

Məlum olduğu kimi, peyğəmbərlikdən əvvəl Musa 40 il ərzində Sinay yarımadasında çöl, dağ və səhra şəraitində yaşamış, belə sərt mühitdə bədənin ehtiyaclarını ödəyib, həyatını mühafizə etməyi yerli əhalidən öyrənmişdi. Peyğəmbər olduqdan sonra Misirdə oturaq həyata öyrəmiş öz xalqını həmin yerlərdən keçirərkən, bildiklərini nümayiş etdirdikdə, xalq bunları möcüzə hesab etmişdir. Məsələn Tövratda nəql olunur ki, susuz dağ ətəyində Musa peyğəmbər əsasını qayaya vurmuş və oradan bulaq suyu fışqırmışdır. Bu «möcüzənin» sirri bədənilərə yaxşı məlumdur. Hətta quraqlıq dövrü uzun sürdükdə belə dağ ətəklərində nazik qum və əhəng təbəqələri altında yağış suyu toplanmış olur. Aydın ki, 40 il ərzində Musa belə yerlərə yaxşı bələd ola bilmişdir.

İsraillilər səhrada aclıqdan əzab çəkərkən Musa peyğəmbər onlara vəd edir ki, allah doyunca yemək göndərəcək. Doğrudan da, tezliklə qatar-qatar bildirçin uçub gəlir, sabahı gün isə hər yer doluya bənzər qar kimi ağ kürəciklərlə örtülmüş olur. Bunların dadı bal sürtülmüş çörəyi xatırladır. Bildirçinin ətindən yemiş xalq indi də «səma mannası» ilə dolanır.

«Tövrat rəvayətləri» kitabının müəllifi Zenon Kosidovski göstərir ki, Sinay yarımadasının müasir sakinləri bildirçinlərin uçub gəlməsinin möcüzə hesab edildiyini eşitsələr, xeyli təəccüblənərlər. Çünki yazda Afrikadan Avropaya uçan saysız-hesabsız bildirçinlər yolda yorulub, buralarda istirahət etmək üçün yerə enərkən yerlilər onları lap əllə tuturlar. Bədəvilər yulğun bitkisinin yazda şirintəhər maye ifraz edən bir növünü də yaxşı tanıyırlar. Həmin maye havada tez bərkiyib, doluya bənzəyən ağ kürəcik əmələ gətirir.

Aydın olur ki, Musa bələd olduğu hadisələr barədə israillilərə xəbər vermiş, onlar isə belə hesab edirmişlər ki, həmin hadisələri Musa peyğəmbər özü törədir. Bu, E.Rostanın «Şantekler» pyesindəki xoruzu xatırladır. Həmin xoruz müşahidə edir ki, hər dəfə o banlayanda gün doğur və belə qənaətə gəlir ki, günəşin çıxmasına səbəb onun banlamasıdır.

Rəvayətə görə, Musa peyğəmbər və qardaşı Harun qüdrətli allahın onlara ecazkar qüvvə bəxş etdiyini sübut etmək üçün çomaqlarını fironun qabağına atmış və çomaqlar ilana çevrilmişdir. Amma firon öz aqıl və kahinlərini çağırırdıqda onlar da bunu təkrar etmişlər. Sonra qardaşlar suyu qana çevirmiş, saysız-hesabsız quru qurbağasını meydana çıxarmışlar. Misir kahinləri də bütün bunları edə bilmişlər.

Musa peyğəmbərin həmin «möcüzələrinin sirləri müasir illüzionistlərə yaxşı bəllidir. 1930-cu ildə Orta Asiyada çıxış edən əfqan illüzionisti tamaşaçıların gətirdiyi ilanları əlində oynadaraq, onların onu çalmasına heç bir zərər çəkmədən dözülmüş. Sonra əlini ilanın bədəninə sürüb, başının yanındakı bir nöqtəni sıxaraq, bərk silkələyirmiş. İlan uzanıb düzlənərək, katalepsiya vəziyyətinə düşürmüş, yəni sanki çomağa çevrilmiş.

Bundan əvvəl-1916-cı ildə Əli adlı illüzionist Rusiya sirkələrində akvariumun suyunu içir, sonra isə ağzından axan su şırnağı ilə çoxlu diri qurbağalar çıxıb, bütün manejdə tullanırmışlar.

«İsa nəfəsi» ni də möcüzələrə aid edirlər. Guya İsa peyğəmbər nəfəsi ilə ölüləri dirildib, anadangəlmə korların gözünü açırmış. Burada həqiqəti əfsanədən ayırmaq lazımdır. Məsələn, İncilin özündə yazılmışdır ki, İsa sinaqoq rəisinin qızını dirildərkən deyir: «Qız ölməmişdir, o yatıb». Deməli, söhbət katalepsiya və ya letargiya kimi tibbdə yaxşı məlum olan qeyri-adi dərəcədə dərin yuxu halından gedir. «İsa nəfəsi»nin qüdrətinə dair başqa rəvayətlərdə, şübhəsiz, bir qədər mübaliğəyə yol verilmişdir.

Tövratda və İncildə nəql edilən bu növ hadisələr təbii möcüzələr adı almışdır. Çünki savadsız adamlar gördükləri təbii hadisədən heyrətlənərək, özlərindən də təfərrüatlar əlavə edir və onu möcüzə dərəcəsinə çatdırırdılar.

İsa peyğəmbərin doğulması da möcüzə hesab edilir. Guya o, anası Məryəm bakirə ikən atasız doğulmuşdur və Allahın oğludur. Odur ki, özü də allahdır. Bu gün biologiya ilə tanış olan hər bir məktəb uşağı yaxşı bilir ki, bu mümkün olmayan əfsanədir.

Maraqlıdır ki, hələ VI-VII əsrlərdə yaşayan və daim Musa və İsa dinini davam etdirdiyini söyləyən Məhəmməd peyğəmbər özü də bu fikri dəfələrlə təkzib etmişdir. Quranın «İxlas» surəsində (112-ci surə) allah barədə deyilir ki, «ləm yəlid və ləm yuləd», yəni «doğurmamışdır və doğulmamışdır». Nəzərə çatdırmaq istərdim ki, «İxlas» surəsi Məhəmməd peyğəmbərin ən sevimli surələrindən olub, indi də yas yerlərində dəfələrlə təkrar edilən «Fatihə» surəsinin (Quranın ilk surəsi) ardınca həmişə vird edilir. Quranın 5-ci surəsində («Maidə» surəsi) isə oxuyuruq: «Onlar ki, Məryəmin oğlu Məsihə allah deyirlər, həqiqətdə kafir oldular...».

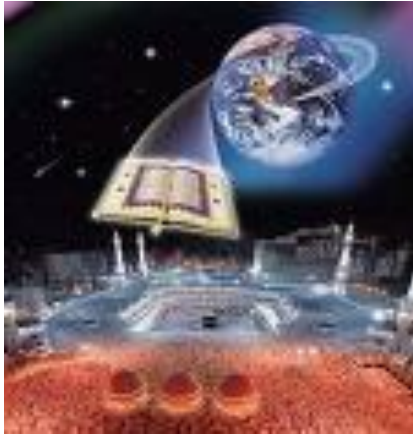
Musanın və İsanın möcüzələri barədə çox eşitmiş ərəblər özünü peyğəmbər elan edən Məhəmməddən də möcüzə tələb edirdilər. Məhəmməd peyğəmbər isə imtina edərək bildirmişdir ki, onun yeganə möcüzəsi Qurandır.

Ümumiyyətlə, Məhəmməd digər peyğəmbərlərdən fərqli olaraq, özünü çox təvazökar aparmış, heç bir fəvqəltəbiilik iddiasında olmamışdır. Quranın 3-cü surəsində («Al-i İmran» surəsi) deyilir: «Məhəmməd ancaq peyğəmbərdir ki, ondan qabaq peyğəmbərlər var idilər». Din haqqında isə Məhəmməd peyğəmbər kəlamlarının birində belə deyir: «Din öyüddür, nəsihətdir ancaq».

Əslində Qurani məcazi mənada möcüzə adlandırmaq olar. Çünki o, yüksək dərəcədə poetik dillə yazılmışdır, böyük pafosa, güclü təsir qüvvəsinə malikdir. Elə ona görə də din xadimləri əksərən Qurani tərcümə etməyin əleyhinə olmuşlar. Axı, tərcümədə bütün bu müsbət xüsusiyyətlər itir, tək-cə fikirlərin solğun ifadəsi qalır. Bəşəriyyət nadir istedadın məhsulu

olan digər müdrik əsərləri də tanıyır. Bunların bəzisi hətta olduqca gərgin şəraitdə yaradılmışdır.

Məsələn, Məhəmməddən min beş yüz il əvvəl kor yunan şairi Homer «İliada» və «Odisseyə», Məhəmməddən min il sonra kor ingilis şairi Milton «İtirilmiş cənnət» kimi böyük poemalar yazmışlar. Cəvahirəl Nehru əlində heç bir ədəbiyyat olmadan boş həbsxana kamerasında qızı İndiraya yazdığı yüzlərlə məktubu sonradan toplayaraq, qədim dövrlərdən əsrimizin 30-cu illərinin sonunadək bütün dünya tarixini ardıcıl surətdə və kifayət qədər ətraflı əhatə edən irihəcmli (ruscaya tərcüməsi üç cildə nəşr olunmuşdur) «Ümumdünya tarixinə nəzər» kitabını nəşr etdirmişdir. Nəhayət, möcüzədən söhbət gedərsə, buna birinci növbədə sözsüz-şərtsiz layiq olan dahi Nizamının hikmətlə dolu «Xəmsə»sidir. Hələ Şərfin onlarla digər müdrik əsərlərini demirik.

Quranın möcüzə olmasını bununla əsaslandırırlar ki, guya Quran ayələri (ayə Quran surələrindəki cümlələrə, surə isə-Quranın fəsillərinə deyilir) Məhəmmədin öz sözləri olmayıb, bunları Allah öz

mələklərindən biri olan Cəbrayıl vasitəsilə ona göndərirmiş. Əlbəttə, Məhəmməd peyğəmbər Quranın allahdan nazil olması (endirilməsi) fikrini camaata aşılamasaydı, onları dediklərinə qulaq asmağa heç cür məcbur edə bilməzdi. Məlumdur ki, hələ gənc yaşlarından ağıllı və düşüncəli, hafizəli və gözüaçıq adam kimi tanınmış Məhəmməd ticarət məqsədilə o dövrün mədəniyyət mərkəzləri sayılan Şərq şəhərlərinə səyahət etmişdir. Bu səfərləri zamanı o, xristian və yəhudi dinlərinin nümayəndələri ilə görüşmüş, Tövrət və İncilin məzmununa bələd olmuşdur. Məsələn, hələ on iki yaşında Məhəmməd əmisi Əbu Taliblə ilk səfərə çıxarkən, Bəsrə şəhərinin yaxınlığındakı monastırda Bahirə adlı xristian rahibinin qonağı olmuşdur. Rahiblə söhbət və mükalimələr zamanı onun yürütdüyü mühakimələr Bahirəni heyran etmişdir. Sonralar Məhəmməd peyğəmbərin dünyagörüşünə arvadı Xədicənin əmisi oğlu Varaka (Vərəqə) böyük təsir göstərmişdir. Rəmmal olan Varaka Tövrət və İncilin ayrı-ayrı hissələrini ərəb dilində ilk dəfə tərcümə etmişdir.

Bir sözlə, bu tarixi faktdır ki, 40 yaşında özünü peyğəmbər elan edən anda Məhəmməd artıq xristianlığın və iudaizmin əsasları ilə yaxşı tanış imiş. Quranda isə həmin dinlərin müqəddəs kitabları olan Tövrətdən və İncildən sitatlar az deyildir.

İslam aləmində belə bir fikir geniş yayılmışdır ki, Məhəmməd peyğəmbər «ümmi», yəni savadsız imiş. Deməli, Quran onun öz yaradıcılıq məhsulu ola bilməzdi və Quran ayələrini Allah göndərmişdir. Əslində Məhəmməd peyğəmbərin savadsız olması heç də dəqiq müəyyən edilmiş həqiqət deyildir. Əksinə, bir sıra faktlar bu fikrə şübhə ilə yanaşmağa əsas verir.

Əvvələn, gənc yaşından ölkələri gəzən, artıq varlanmış, ağıllı, hafizəli və gözüaçıq bir şəxs axı necə olur ki, 28 hərfi öyrənə bilmir?!

İkincisi, Məhəmməd kasıb ailədə anadan olsa da, kiçik yaşda yetim qalıb, varlı əmisi Əbu Talibin evində böyümüşdür. Həmin əmisinin evində ki, onun oğlu, Məhəmməddən təxminən otuz yaş kiçik olan əli «Nəhcül bəlağə» kimi hikmət və aforizm toplusu olan kitabın müəllifi, dövründə ən savadlı adamlardan olmuşdur. Bəs necə olub ki, eyni şəraitdə Məhəmməd kimi bir fərasətli uşaq savadsız qalıb?! Axı Məhəmməd peyğəmbərin də Qurandan başqa, hikmətlə dolu hədis və kəlamları vardır.

Üçüncüsü, Məhəmməd peyğəmbərin savadsız olması fikrini özünün qəsdən yayması da mümkündür ki, Quranın Allahdan nazil olmasına camaatı asanlıqla inandıra bilsin. Görünür, Məhəmmədin həmin siyasətdən xəbərsiz olan oğulluğu, rəvayətə görə, onun vəfatından sonra deyibmiş ki, atam heç də savadsız deyildir.

Dördüncüsü, Vaşinqton İrvinq «Məhəmmədin həyatı» kitabında peyğəmbərin son saatlarını təsvir edərkən yazır: «Tutmaların birində o öz yazı ləvazimatını istədi ki, ardıcılıları üçün bəzi davranış qaydaları qoysun».

Digər tərəfdən, elə deyək ki, Məhəmməd peyğəmbər savadsız olub. Axı, qeyd edildiyi kimi, müxtəlif dinlərin məlumatlı şəxsləri ilə oturub-durmuş, hafizəli, ağıllı və istedadlı bir şəxs çox şey öyrənib, savadı olmasa da, bunları öz dünyagörüşünün və məntiqinin süzgəcindən keçirərək, öz mənafeyinə uyğun təfərrüat artırmaqla nəql edə bilər. Elə Məhəmməd peyğəmbər də bunu edib. Deməli, Quran Məhəmməd

peyğəmbərin zəkasının məhsuludur. Quran ayələrini göydən endirilmiş hesab etmək Məhəmməd peyğəmbərin fəaliyyətini sanki qulağına Cəbrayılın pıçıldadığı sözləri ucadan söyləyən mikrafona bənzətmək deməkdir. Bu isə peyğəmbərin dühasına hörmətsizlikdir.

Beləliklə, peyğəmbərin fəaliyyətindəki xalq arasında möcüzə hesab edilən hadisələrin təhlili göstərir ki, bunların hamısı tamamilə real hadisələrdir və bunların şərh üçün heç bir fəvqəltəbiiliyə müraciət etməyə ehtiyac yoxdur.

1993

Gildanilərdən indiyədək

Ən qədim mistik ədəbiyyatı Babilistan ovalığında yaşamış gildanilər yaratmışlar. Onlardan qalmış lövhələrin üzərində mixi xətlə şər qüvvələrə qarşı dualar, ovsun və cadu, eləcə də astrologiyaya dair hesablamalar yazılmışdır. Astrologiya (yunanca «astron»-ulduz, «loqos»-təlim) okkultizmin qədim sahələrindən olmaqla bərabər, fala baxmağın geniş yayılmış üsullarındandır. Astroloqlar yer üzərində olacaq hadisələri səma cisimlərinin hərəkətinə əsasən qabaqcadan xəbər verə bildiklərini iddia edirlər. İnsanların gələcək taleyini xəbər vermək üçün onlar horoskop (yunanca «horoskopos» vaxtı müşahidə edən) tərtib edirlər, yəni insanın anadan olduğu anda səma cisimlərinin yerləşməsinin sxemini (ulduz cədvəli) hazırlayır və buna əsasən ulduz falına baxırlar. Beləliklə, astroloqların «möcüzəsi» kosmik cisimlərin və bütün kainatın quruluşu və inkişafı haqqında elm olan astronomiyanın (yunanca «astron»-ulduz, «nomos»-qanun) səma cisimlərinin hərəkəti barədə verdiyi məlumatlar üzərində qurulmuş əsassız fantaziyalardan başqa bir şey deyildir. Bəs necə olurdu ki, onlara inanırdılar? Gildani astronomları Günəşin tutulmasını on illərlə əvvəldən hesablaya bilirdilər. Astroloqlar isə həmin məlumatları elan etməklə

bərabər, bununla əlaqədar xalqların və dövlətlərin, ayrı-ayrı şəxslərin həyatında baş verəcək müəyyən hadisələr, müharibələr haqqında qabaqcadan xəbər verirdilər. Xəbərini birinci hissəsinin düz çıxdığını görənlər şübhə etmirdilər ki, ikinci hissəsi də düz olacaq. Təbiidir ki, sonradan heç kim bu xəbərlərin yalan olduğunu yoxalıb, camaata məlumat vermədiyindən, astroloqların şöhrəti və nüfuzu getdikcə artırdı.

Horoskopların müxtəlif növləri indiyədək geniş yayılmışdır və bəzi ölkələrdə mətbuatda tez-tez nəşr olunur. Bunlar cədvəllər şəklində də tərtib edilir. Q.Paşayev «Altı il Dəclə-Fərat sahillərində» (Bakı, «Yazıçı», 1987) kitabında iraqqlılar arasında geniş yayılmış inanılardan danışarkən nücum falına baxmaq üçün istifadə edilən 11 səhifəlik horoskopu tam şəkildə verir. Müəllifin yazdığı kimi, bürclərin hansı ayda görünməsindən asılı olaraq müşahidələr aparılır və «nücum elmi»nin təcrübəsi əsasında insanların qismətləri, bəxtləri, uğurları, xoşbəxtlikləri, xasiyyətləri və s. «aydınlaşdırılır».

Müxtəlif bürclər altında anadan olanların horoskoplarını nəzərdən keçirərkən «çalışqan, coşğun və fəal olurlar», «rahatlığı və səliqə – səhmanı xoşlayırlar», «sağlam düşüncəli, nəzakətli, həlim xasiyyətli olurlar», «ağıllı olurlar», «onların həssas qəlbi, bəzən də xəstə əsəbləri olur», «hamı onlara rəğbət bəsləyir», «təmkinli və ciddi olurlar» kimi ifadələrin müxtəlif şəkillərdə təkrarlanması diqqəti cəlb edir. Aydın işdir ki, heç kəs belə yaxşı xüsusiyyətlərdən imtina etməz və hamı öz horoskopunun düz olduğunu təsdiq edər. Arabir xoşagəlməz xüsusiyyətlərdən söhbət açılırsa da, burada «bəzən», «hərdən» kimi

sözlərdən istifadə edilir və ya ikimənalı, ziddiyyətli ifadələr işlədilir: «şiltaq və tərslikləri ilə yanaşı üzüyola, sakit və dözümlü olurlar», «hissolunmaz incəliklə məlahətlik, bir yandan da tündməcazlıq və əsəbilik onların qəribəliklərinə dəlalət edir», «asanlıqla aldanırlar», «onlarda güclü ehtiras olmasa da çox vaxt qızgın məhəbbətə mübtəla olurlar» və s..

Göründüyü kimi, horoskoplarda o qədər ümumi, qeyri-müəyyən xarakteristikalar verilir ki, hər bir şəxsin xüsusiyyətlərini həmin çərçivəyə sığışdırmaq olur və bu zaman uyğun gəlməyən xasiyyətlərə əhəmiyyət verilmir. Digər tərəfdən, eyni bir bürc altında doğulanların xarakterinə diqqət yetirilsə, aydındır ki, onların arasında həm boyuna, bədən quruluşuna, həm də xasiyyətinə, taleyinə görə nəinki kəskin fərqlənən, həm də tamamilə bir-birinin əksi olan şəxslər vardır.

Maraqlıdır ki, hələ eramızdan əvvəl I əsrdə yaşamış məşhur Roma natiqi, yazıçı və siyasi xadimi M.T.Siseron öz fəlsəfi əsərlərində horoskopların və hər cür falçılığın uydurma olduğunu göstərmişdir. O yazır ki, gildaniləri və onların horoskoplarını müdafiə edənlər aşağıdakı kimi mühakimə yürüdürlər.

Bildiyimiz kimi, ulduzların yaxınlaşmasının və uzaqlaşmasının, eləcə də Günəşin təsirindən ilin müxtəlif fəsillərində havada böyük dəyişikliklər olur. Buna görə də astroloqlar belə hesab edirlər ki, həmin təsirin yalnız iqlimə deyil, uşaqların doğulmasına, fiziki və mənəvi qabiliyyətlərinə, ruhuna və bədənində, bütün həyatına, həyatlarındakı bütün hadisə və təsadüflərə də aid olması nəinki ağlabatan, hətta şübhəsizdir. Siseron həmin fikri çox böyük ağılsızlıq adlandırır. O, davam edərək göstərir ki, adətən tamamilə eyni vaxtda doğulanların xasiyyətlərinin və taleyinin müxtəlif

olması, həyatlarını müxtəlif cür başa vurmaları doğulma vaxtının doğulanın sonrakı həyatına heç cür təsir etmədiyini kifayət qədər sübut etmirmi? Digər tərəfdən, məgər Kann döyüşündə həlak olanların hamısı eyni ulduz altındamı doğulmuşdur? Ancaq onlar hamısı eyni cür ölmüşdür.

Astroloqların məşhur tarixi şəxsiyyətlər üçün tərtib etdikləri horoskopları həmin adamların əsil taleyi ilə müqayisə etmək də maraqlıdır. Məsələn, Adolf Hitlerə ulduzlar 2000-ci ilədək səadət və işlərində uğur vəd edirdilər!

Şərq ölkələrində çox yayılmış ilin nə üstə təhvil olması məsələsi də horoskoplar sırasındandır. Məlum on iki bürc (Meymun, İnək, Pələng və s) müntəzəm bir qayda üzrə hərəkət edərək, hər il yaz (bəzi müsəlman ölkələrində-yeni il) başlanarkən onlardan biri yerə yaxınlaşır. Bu, on iki ildən bir təkrar olunur və hər hansı 12 il üçün cədvəli bilən hər kəs minillərlə keçmiş və gələcək üçün cədvəli özü hazırlaya bilər. Məsələn, aşağıda bu ildən başlayaraq, on iki il üçün cədvəli və sonrakı on iki il üçün onun hesablanması veririk:

Meymun	1992+12=2004
Toyuq	1993+12=2005
İt	1994+12=2006
Donuz	1995+12=2007
Siçan	1996+12=2008
İnək	1997+12=2009
Pələng	1998+12=2010
Dovşan	1999+12=2011
Balıq	2000+12=2012
İlan	2001+12=2013
At	2002+12=2014

Qoyun 2003+12=2015

Bu məlumatdan istifadə edən münəccimlər (həmçinin bəzi din xadimləri) «ilin başlandığı» bürcün adını daşdığı heyvanın səciyyəvi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, gələn ili xarakterizə edir, həmin ildə olacaq hadisələr barədə fikir söyləyirlər. Məsələn, köhnə il öz yerini «pələng üstündə» yeni ilə təhvil verirsə, demək, həmin ildə müharibə olacaq və s. Belə çıxır ki, tarix 12 ildən bir eynilə təkrar olunur və elə indidən oturub hansı ilədək istəsək tarix kitabını yaza bilərik. Amma həqiqətdə belə deyil, axı! Elə gəlin, necə deyərlər nağdı qoyub nisyə dalınca qaçmayaq. Məsələn, 1991-ci il «qoyun ili» üçün vəd edilmişdi ki, insanlar bir-biri ilə mülayim rəftar edəcək və bolluq olacaq. «Mülayim rəftarı» da, «bolluğu» da yaxşı gördük!

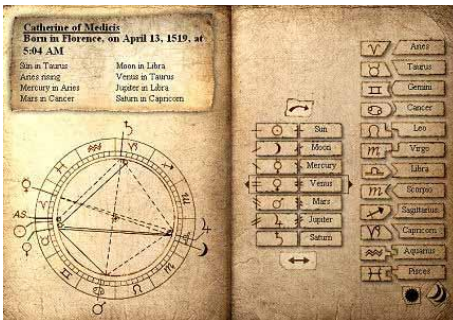
Gildanilərin mistik görüşləri iudaizmdə kabbalistikanın, Avropada mistikanın inkişafına böyük təsir göstərmişdir. Kabbalistika (qədim yəhudi dilində «kabbala»-qavrama, rəvayət) sehr və müəmma haqqında yalan elmlərin və onlarla əlaqədar ayinlərin məcmusundan ibarətdir. Fövqəltəbii yolla təbiət hadisələrinə, insanlara və ruhlara təsir göstərilməsi magiya (yunancadan götürülmüş latın sözü olub sehrbazlıq, cadugərlik, ovsunçuluq deməkdir) adını almışdır.

Nostradamusdan bazarın qabağında yaşayan adamadək

Falçılara və horoskoplara aid dediklərimiz həm keçmiş Nostradamus kimi, həm də indinin Vanqa kimi «görkəmli» astroloq və falçılarına və başqalarına eyni dərəcədə aiddir.

XVI əsrdə yaşamış Mişel Nostradamus əsərlərində gələcəyə dair proqnozlar vermiş, amma heç bir konkret ölkə adı çəkmədən və dəqiq tarix göstərməyərək, öz «peyğəmbərliyinin» 1555-ci ildən 3797-ci ilədək olan dövrə aid olduğunu qeyd etmişdir. 1555-ci ildə Nostradamusun «Yüzilliklər» kitabı çapdan çıxmışdır və hesabın həmin ildən başladığı aydındır. Ancaq bu 3797 rəqəmi mənə satdığı şeyin qiymətini «qəpiyinəcən» hesablayan bəzi satıcıları xatırladır: «Qədəş, verəcəksən 57 manat 13 qəpik». Amma tərəziyə baxıb görürsən ki, bu «dəqiqlik» səni azı 8-10 manat aldatdığını ört-basdır etmək üçün imiş. Nostradamusun da 22 əsrdən artıq bir dövr (2242 il) üçün hətta əsrləri də göstərmədən verdiyi proqnozlarda

belə 3-5 illik dəqiqlik, yəqin ki, sadələvh adamların inamını artırmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur, əslində isə gülünc görünür.

Beləliklə, dəqiq tarix və konkret ölkə göstərməməklə Nostradamus öz uydurmalarını tarixin 22 əsrdən artıq bir müddəti ərzində hər hansı konkret hadisələrə aid etmək arzusunda olanlar üçün geniş imkanlar açmışdır. 22 əsr isə hər cür fantaziyaları doğrultmaqdan ötrü kifayət qədər inandırıcı görünə biləcək hadisələrin törənməsi üçün xeyli uzun müddətdir.

Digər tərəfdən, Nostradamusun işlətdiyi bu fənd onun söylədiklərinin təkzib edilməsini xeyli çətinləşdirir. Gəl sübut elə ki, o, filan şeyi düz deməyib. Bunun üçün sübut etmək lazımdır ki, dünyanın heç bir ölkəsində buna oxşar bir şey 1555-ci ildən indiyədək olmayıb 3797-ci ilədək də olmayacaq.

Lakin astrologiya tərəfdarlarının işi asandır. Onlar Nostradamusun yazdıqlarını dəfələrlə bircə-bircə araşdıraraq geniş dünyada hər gün baş verən hadisələrin arasında bunlara az-çox bənzəyən bir şey tapan kimi həmin hadisəyə bəzək-düzək verib uyğunlaşdıraraq səs-küy salırlar ki, Nostradamusun dediyi doğru çıxıb.

Nostradamusun öz proqnozlarında müxtəlif işarə və rəmzlərdən çox istifadə etməsi onun tərəfdarlarının imkanlarını daha da artırır. Bu rəmzləri hər kəs arzu etdiyi kimi mənalandırıb istədiyi hadisələrə aid edə bilər. Müasir tərcüməçilərin yol verdikləri təhriflərin də rolu az deyildir. «Peyğəmbərliklərin» bəzisi üçün çəlengi Nostradamusun yox, tərcüməçinin başına qoymaq lazımdır.

«Gələcəyi xəbər vermək qabiliyyətinə» görə tək-cə savadsız deyil, hətta bir çox ziyalı avamlar arasında da nüfuz qazanmış müasirimiz--qoca bolqar qadını

Vanqaya gəldikdə isə, düşünmək lazımdır ki, axı, savadsız və kor bir qoca qadın nə bilə bilər?

Aydın işdir ki, bütün bu məlumatları ona verənlər var. Təsadüfi deyil ki, Vanqa gələnləri dərhal qəbul etmir: «Qoy bir az həyətdə gözləsinlər, mən onları nə vaxt qəbul etmək barədə signal almalıyam». Yenə aydın məsələdir ki, Vanqanın gözlədiyi «signal» evə gələn şəxslər barədə əlaltılarının ona verdiyi informasiyadan ibarətdir.

Astroloqların və falçıların fəaliyyəti heç də çoxlarının düşündüyü kimi zərərsiz əyləncə deyildir. Cəmiyyətdə mövhumata, hər cür xurafata inananların sayı, təəssüf ki, həddən artıqdır. Həmin şəxslər cürbəcür «peyğəmbəranə xəbərlər», horoskoplara aludə olaraq, həm vaxtlarını və pullarını sərf edir, həm də istə-istəməz onların təsiri altına düşürlər. Bu isə onların əmək və məişəti, sağlamlığı üçün təsirsiz olmur. Nəticədə müəyyən hallarda açılan fal məhz ona görə həyata keçir ki, falçı inam yaradıb dediyini lazımınca təlqin edə bilmişdir. Məşhur ingilis yazıçısı R. Kiplinqin sözləri ilə desək, «qarğışa inananlar qarğışdan da ölürlər». Cəmiyyətdə nüfuz qazanmış məşhur falçı və astroloqlar müəyyən qrup və partiyaların sifarişi ilə bu yolla hətta ictimai psixoz yaradıb, ölkənin siyasi həyatına da təsir göstərə bilərlər.

Mixail Çvanovun yazdıqları fikrimizi təsdiq edir: «Milyon yarım əhalisi olan Yekaterinburq bir neçə həftə ərzində şizofrenik sayıqlamada yaşayırdı, çünki gələcəyi xəbər verən məşhur Vanqa guya elan edibmiş ki, yaxın zamanda şəhər zəlzələdən məhv olacaq... Sonra isə başibəlalı Ufa şəhəri həyəcan içində çırpındı. Guya Kiyevdə hansı geofizik xanım isə zəlzələnin olacağı günü xəbər veribmiş. Bu ərəfədə nə təyyarəyə nə

də qatarlara bilet almaq mümkün deyildi—əsəbləri zəif olanlar şəhəri tərk etməyə can atırdılar. Fəlakəti gözlədikdə isə o hökmən baş verir. Adamlar maşınların pultu, sürücünün yanında durmuşlar—sinir gərginliyi isə hərəkətlərin pozulmasına, tələsikliyə və ya əksinə, ləngiməyə səbəb olur...».

Müasir münəccim və falçılar kimdir? Bunların heç kimin tanımadığı, küçədə duranlarından tutmuş malikanələrdə yaşayıb, dünyada məşhur olanlarınadək hamısı haqqında eyni sözləri demək olar—heç bir sənəti olmayan və ya sənəti üzrə işləməyə hövsələsi çatışmayan dələduz və tüfeylilər! Bu işlə ən müxtəlif peşə sahibləri və peşəsizlər məşğul olurlar. Məsələn, hazırda azqala dünyanın ən məşhur adamlarından birinə çevrilən, özünü astroloq adlandıran Pavel Qloba «Komsomolskaya pravda» qəzetində (27 mart 1991-ci il) dərc olunmuş müsahibəsində bildirir ki, gecə gözetçisidir.. Amma tarix-arxiv institutunu bitirmiş və üç il tibb institutunda oxumuşdur. Düzdür, P. Qloba tarixçi arxiv işçisi kimi işləməməsinin səbəbini hazır cavablıqla izah edir: «Bizdə arxiv işi büsbütün yalandan ibarətdir...».

Ancaq bu izahatın səmimiliyi şübhə doğurur. Çünki, əvvələn, P. Qlobanın indiki işinin bütün mahiyyəti yalan uydurmaqdan ibarətdir. İkincisi, bəs həkimlik? Bu sənət ki, bütün dövrlərdə şərəfli olub.

Belə münəccim və falçılardan, təəssüf ki, respublikamız da heç vaxt xali olmamışdır. Amma lənət oxuduğumuz durğunluq illərində belə tüfeylilər əsasən rayonlarda, Abşeronun kəndlərində, Bakıda isə az hallarda, həm də gizli fəaliyyət göstərirdilərsə, son zamanlar paytaxtımızda həddən çox artıb, heç bir

konspirasiya—filan gözləmədən açıq—açığına demokratiyanın verdiyi azadlıqdan bəhrələnirlər.

Axır vaxtlar Yasamal bazarı ilə üzbəüz evdə bir «münəccim» peyda olub və tezliklə böyük şöhrət tapıb. Deyilənə görə mənzil-istismar sahəsində texniki işçi işləyirmiş. İndi səhər açılmamış qapısında böyük növbə düzülür. Camaat yaxından və uzaqdan tökülüşüb gəlir ki, burada öz gələcək taleləri barədə bir şey öyrənilib «səadətə çatsınlar».

Əslində bu «münəccim»in bir elə günahı yoxdur. Rus məsəlində deyildiyi kimi: verirlər-götür, döyürlər-qaç! Gətirirlər, o da götürür. Mən günahı o elmlər namizədində görürəm ki, öz dərs dediyi instituta uşağının girib-girməyəcəyini öyrənmək üçün mənzil-istismar sahəsinin texniki işçisinin yanına gəlir! Günahı respublikanın uzaq rayonundan maşınıni qovaraq onun yanına gələn müəllimdə görürəm: öyrənmək istəyirdi ki, «iltifat göstərib» qoca və xəstə anasını növbəsiz qəbul etməyə razı olarmı ki, yenidən rayona qayıdıb qoca arvadı gətirsin? Günahı bu texniki işçiyə «münəccim» şöhrəti yaradan qəzet işçilərində görürəm. O qəzet işçiləri ki, əvəzində «münəccim» onların üçündən birinin yaxınlarda öləcəyini xəbər verib. Bu avamlar da indi əsə-əsə hökmün nə vaxt və üç nəfərdən hansını başında yerinə yetəcəyini gözləyirlər!

Maraqlıdır ki, hər növ münəccimləri tənqid və ifşa edən tək-cə materialistlər deyil. Mütərəqqi din xadimləri özləri də həmişə dini mövhumatdan təmizləməyə çalışmışlar. Təxminən on dörd əsr bundan əvvəl yaşamış Məhəmməd peyğəmbərin hökmü daha müdrikdir. Çünki o, nəinki münəccimi və falçını, hətta onlara inananları da cəzalandırır: «Ulduza baxıb, fikir söyləyən, qaibdən xəbər verən və belə xəbər verənə baş

vurub ondan bir şey soruşan adamın qırx gecəlik namazı qəbul edilməz».

1992

RUNALAR, RASPUTİN VƏ FAŞİSTLƏRİN «SEVİMLİSİ»

Sərlövhədən görünür ki, mistisizm nə qədər geniş yayılmışdır və bir-birindən necə uzaq olan adlar bu termin altında birləşir. Orta əsrlərdə Avropada mistisizm xüsusən, Skandinaviya eposunda-edda, saqa və runalarda öz əksini tapmışdır. Bunlarda sehrlili sözlərin möcüzəli təsiri təriflənir, sözə pərəstiş edilirdi. Ümumiyyətlə, ibtidai xalqlarda yazılmış və çap olunmuş söz böyük hipnotik təsirə malik idi, odur ki, müxtəlif «gizli işarələrin» və «gizli yazıların» yaranması da məhz bununla əlaqədardır. Məsələn, belə hesab edilirdi ki, runa kitabələri ecazkar qüvvəyə malikdir. Runaların «sirrində» bələd olan cadugərlər, qılıncın möhkəm olması, qayığın tufanlara dözməsi üçün onların üzərinə Runadakı hansı işarəni qoymaq lazım olduğunu öyrədirdilər.

Yeni dövrdə mistikanın ən məşhur nümayəndələrindən biri Svedenborqdur. Təbiətşünas və riyaziyyatçı olan Emmanuel Svedenborqu (1688-1772) sevdiyi qız rədd etdikdən sonra o, elmi ataraq, mistikaya müraciət etmişdir. Maraqlıdır ki, Svedenborq özü ömrü boyu subay qaldığından, erotomaniya ilə xəstələnməsi nəticəsində mistikaya

yuvarlandığı halda, təəssüf ki bir çox sağlam yazıçı və filosofların yaradıcılığına təsir (əlbəttə, mənfi) göstərə bilmişdir. Mistik fikirlərin geniş yayılması bir sıra şarlatanların əməli fəaliyyət göstərməsinə şərait yaradırdı. Bunlar cəhalətin hökm sürməsindən, camaatın avam olmasından istifadə edərək baha qiymətə möcüzə seansları verir və xalqın hesabına varlanırdılar. Lap M.Ə.Sabirin «Qarğa və tülkü» şeirindəki kimi:

**Olmasaydı cahanda sarsaqlar,
Ac qalardı, yəqin ki, yaltaqlar.**

Bu şəxslər qeyri-adi geyimləri, ədabaz hərəkətləri, füsunkar baxışları və heyranedici danışmaları, təmtəraqlı təxəllüsləri ilə asanlıqla tamaşaçıların, xüsusən işsizlikdən cana doymuş, əyləncə axtarmaqdan başqa həyatda bir marağı olmayan kübar qadınların qəlbini (sonra isə cibini) ələ ala bilirdilər. Məsələn, XVIII əsrdə çox məşhurlaşmış «ilahi» Kaliostro (onun haqqında «Məhəbbətin düsturu» adlı film də çəkilmişdir) «doktor» Balzamo, Tsisxis, Xarat, Belmonte, Markiz de Peleqrino, Melissa, Feniks və s. kimi cəlbedici adlar altında çıxış edən, dələduz işlərinə görə firıldaqçı və şarlatan kimi İtaliyadan qovulmuş bir şəxs idi.

Mariya Antuanettanın boyunbağısının oğurlanmasında iştirak etdiyinə görə Bastiliyaya salınmış Kaliostro buradan çıxmağa müvəffəq olursa da, Romada yenidən tutulub, ömürlük həbs edilir və «ölməz» maqın həyatı müqəddəs Leon qalasında sona çatır.

Rusiyada Yelena Blavatskaya (Radda-Bay), Kronşadtlı İoann, Germogen, İliodor və başqaları heç

də Kaliostrodan geri qalmamışlar. Lakin bunlardan heç biri Rasputin qədər şöhrət və qüdrət sahibi ola bilməmişdir.

Mistik əhval-ruhiyyənin Rusiya hökmdarlarının qəlbinə hakim olduğu bir dövrdə Tobolsk quberniyasından olan at oğrusu Qrişka Rasputinin çar II Nikolayın və xüsusən onun histeriyalı arvadı Aleksandra Fyodorovnanın sevimlisinə çevrilərək, dövlət işlərində hədsiz səlahiyyət əldə etməsi təsadüfi deyildi.

Məlum olduğu kimi, alman şahzadə xanımı Alisa, Aleksandra Fyodorovna adını qəbul edərək, rus tacını «şərəfləndirməklə» bərabər, həm də Romanovlar sülaləsinə öz ağır formalı degenerativ histeriyasını və hemofiliya ilə ağırlaşmış irsiyyətini bəxş etmişdi. Özü üçün göydən düşmüş çarıca mövqeyini oğul doğmaqla möhkəmləndirməyə ümid bəsləyən bu şöhrətpərəst qadın vəliəhdin hemofiliyalı olduğunu və çox yaşamayacağını bildikdə, onun ömrünü uzatmaq üçün hər vasitəyə əl atmağa hazır idi.

Elə bu vaxtlar yaxşıca döyüldükdən sonra oğurluqdan və əyyaş həyat tərzindən əl çəkib, mistik xristian təriqəti olan xristçılıq tərəfdarına çevrilmiş rahib-Qriqori Yefimoviç Rasputin - Novix spiritizmə aludə olmuş böyük knyaz Nikolay Nikolayeviçin evinə yol tapır, o isə Rasputini çar ailəsinə təqdim edir.

Güclü təlqin və hipnoz qabiliyyətinə malik olan Rasputin çarı və çarıcanı inandıra bilir ki, vəliəhdi sağalda bilər və onlar sevimli oğullarının müqəddaratının «ecazkar» Rasputinin əlində olduğuna inanıb, onu taxt-tacın xilaskarı, müqəddəs şəxs hesab edirlər. Mistikadan doğan bu dəlilik o dərəcəyə çatıbmış ki, çarla çarıca Rasputinin qarşısında diz

çöküb, onun əl-ayağını öpürmüşlər. Rasputin nazirləri, kilsənin ali mənəsb sahiblərini təyin edirdi. Onun kağız parçalarında öz adını belə düz yazmadığı savadsız qeydləri bir çox mühüm dövlət məsələlərini həll edirdi.

İndi hamıya olduqca təəccüblü görünür ki, savadsız bir kəndli hansı xüsusiyyətlərinə görə belə yüksələ bilib?! Əvvələn, Rasputinin bəxti gətirib ki, çarıçanın oğlunun xəstə vaxtı mistik əhval-ruhiyyəli bir şəraitə düşüb. İkincisi, onun özünü aparmaq qabiliyyəti, hipnoz və tələqindən məharətlə istifadə etməsi, zəhmli görkəmi və nüfuzlu şəxsiyyəti böyük rol oynamışdır. Rasputin haqqında müxtəlif şəxslərin qeydlərində onun gözləri xüsusi təsvir edilir. Hamı göstərir ki, Rasputinin dərinə yerləşmiş ağıllı boz gözləri adamın üzünə zillənərək sanki onu sınayır, sifətinə dikilmiş bu gözlərin təsirindən adam özünü itirirdi. Onun baxışına çox davam gətirmək mümkün deyilmiş. Bu baxışda xeyirxahlıq, hiylə, qəzəbləndikdə isə qəddarlıq hiss olunurmuş. Hipnotik təsir göstərməkdə Rasputinə gözlərindən başqa bütün davranışı, insanlarla ünsiyyət tərzini kömək edirdi. Sonradan müəyyən edilmişdi ki, o, bir hipnozçudan hipnoz dərsi almış və müəllimi deməsinə görə Rasputin güclü iradəyə və iradəsini cəmləşdirmək qabiliyyətinə malik imiş.

Ən başlıcası isə, Rasputini çar ailəsinə öz məqsədlərini yerinə yetirmək üçün alman kəşfiyyatı yaxınlaşdırmışdı.

Rasputinin şəxsiyyətini təhlil edən psixiatrlar (məsələn V.Y.Rojnov) onu öz fəvqəltəbii imkanlarına dərinə inanaraq, sadistliyə meyilli seksual psixopat hesab edirdilər. Bununla belə, hamı razılışır ki, Rasputin savadsız olsa da, ağıllı və fərasətli, hiyləgər və

gözüaçıq adam olmuş, insanların, xüsusən, mistik əhval-ruhiyyəli şəxslərin psixologiyasını yaxşı başa düşməyi bacarmışdır. Bütün bunları nəzərə alsaq, Rasputinin bəsirətli və şəfaverici bir adam kimi şöhrət tapması təəccüblü deyil və bu «ecarkar»ın fəaliyyətində heç bir möcüzə yoxdur.

Çətinə düşənlərin əli hər yerdən üzüləndə yardım üçün dinə, mistikaya müraciət edirlər. Bu cəhətdən faşizm də istisnalıq təşkil etməmişdir. Faşist ideologiyası mistika, fəvqəltəbiilik və axirətlə əlaqədar nə varsa, onların hamısı ilə sıx bağlı olmuşdur. Vaxtilə Erik Yan Hanussen öz kütləvi hipnoz seansları və fikirləri oxuması ilə Heydrixin diqqətini cəlb etmişdi. İndiyədək yuxarı təbəqə üçün eys-ışrət məclisləri ilə bitən geniş seanslar verən Hanussenin fəaliyyətini məhdudlaşdıraraq, onu hər küncündə mikrofonlar olan xüsusi mənzilə salmışlar. Əlbəttə, Hanussenin yanına gəlib, təlqin olunmuş vəziyyətdə bütün ürəyindəkiləri açan şəxslərin nə bu mikrofonlardan, nə də otaqda gizlənilib hər sözünü eşidən şəxsdən xəbərləri olmurdu. Lakin özü haqda yüksək fikirdə olan Hanussen Hitlerin məşvərətçisi olmaq arzusunda idi və belə kiçik xidmətlərin tələb edilməsi onun heysiyyətinə toxunduğundan, Praqaya qaçmağa cəhd etdikdə, meyiti Potsdam yaxınlığında tapılmışdı.

Tarixin dahi fırıldaqçıları

Bu gün parapsixoloq, telepat, ekstrasens, medium, stalker kimi müasir adlar altında çıxış edən hər cür fırıldaqçıların məşhur sələfləri tarix boyu səpələnmişdir. Hələ eamızdan əvvəl Siseron, VII əsrdə Məhəmməd peyğəmbər (keçən əsrin maarifpərvər şəxsiyyətlərini saymaqla qurtaran deyil) mövhumatın, xurafatın, cəhalətin hər növ təzahürləri ilə barışmaz mübarizə apardıqları halda, paradoksal vəziyyətdir ki, XXI əsrin astanasında eyni şeylərlə qarşılaşırıq və deyə bilərik ki, bu gün cəhalət daha güclüdür. Çünki keçmiş əsrlərdə falçı, münəccim və cadugərlər, ölülərin ruhunu çağıranlar o dövrün savadsız adamlarını ələ salırdılarsa, medium telepat və ekstrasenslərin obyekt—əksəri ali savadlı müasir insanlardır.

Təkcə savadsızlıqları ilə deyil, savadlıları, bəzi alimləri belə çaşdırıb, öz toruna salmağa müvəffəq olan bu «mahir» şəxslər özləri, şübhəsiz, istedadlı və düşüncəli, insan psixikasına yaxşı bələd olan adamlardır. Amma hövsələsiz olub, nə müntəzəm təhsil

almağa, nə də namusla zəhmət çəkib işləməyə səbrləri çatmadığından, dələduzluq yoluna qədəm qoyurlar. Bəs həmin şəxslər hansı yolla öz dələduzluq fəaliyyətlərində uğur qazanıb məşhurlaşsa bilirlər?

Adətən fırıldaqçı və dələduzlar, kəmsavad olsalar da, öz işlərinə yarayan ədəbiyyatı və praktik bilikləri, müəyyən fokusları və geniş xalq kütləsinə məlum olmayan bəzi hadisələri yaxşı mənimsəyir, ən başlıcası isə-hər vasitə ilə həmsöhbətlərinin və tamaşaçıların psixikasına təsir göstərirlər. Cəlbedici geyim, təşəxxüslü durum, füsunkar baxış, ədabaz hərəkətlər, təmtəraqlı sözlər, heç kəsin başa düşmədiyi ibarələr işlətməklə eşidənləri valeh edən nitq bu məqsədə xidmət edir. Həm də özlərinə qeyri-adi səslənən dəbdəbəli təxəllüslər seçirlər. Məsələn, bütün dövrlərin ən mahir fırıldaqçısı olan siciliyalı Cüzeppe Balzamonun təxəllüslərinin sayı-hesabı yox idi: «doktor Balzamo», «ilahi», Kaliostro, Tsixsis, Xarat, Belmonte, Markiz de Peleqrino, Melissa, Feniks və s. Bu qəbildən olan şəxslərin əsas silahını təlqin, hipnoz və fokus təşkil edir. Onların xarakterinin ən səciyyəvi xüsusiyyəti isə son dərəcə həyasız adamlar olmalarıdır.

Dələduzların saydığımız vasitələrlə məharətlə qurduqları tora ən çox psixikası sabit olmayan, əsəbi, melanxolik şəxslər, xüsusən histeriyalı qadınlar düşürlər. Keçmişin işsiz-gücsüz, həyatda əyləncə axtarmaqdan başqa bir marağı olmayan, yüksək təbəqədən olması ilə fəxr etdiyi halda, əslində hər bir fokusu sırf həqiqət kimi qəbul edərək vəcdə gələcək qədər avam olan kübar qadınlarına bu daha çox aiddir.

Maraqlıdır ki, tarix boyu «ağlı başında» olan adamların beynini dumanlandıranların arasında özü psixi xəstə olanlar da az deyildir. Başından travma

alandan, klinik ölüm vəziyyətindən çıxarılandan, gərgin əsəbi hal keçirəndən sonra yuxuda Allahı, peyğəmbəri, Məryəm ananın zühurunu, Həzrət Abbası gördüklərini nəql edib, özlərini «müqəddəs», «şəfaverici» və hətta «peyğəmbər» elan edənlərə adamlarda nəsə bir mistik inam yaranır. Halbuki, əksinə olmalıdır. Axı, məlumdur ki, həmin ekstremal vəziyyətlər psixikanı poza bilir. Hallüsinasiyalar da elə bunun əlamətidir. Amma belə çıxır ki, psixikası pozulandan sonra adamın nüfuzu və etibarı artır. (Bu ənənə bu gün də davam edir).

Məsələn, sevdiyi qız onu rədd edəndən sonra ömrü boyu subay qalan isveçli mistik filosof Emmanuel Svedenborqun (1688-1772) psixikası pozulmuş və erotomaniyanın kəskin forması ilə xəstələnmişdir. Xəstəliyin tutmaları zamanı gözünə pornoqrafik xəyallar görünürmüş. Amma erotik zəmində törənən qarabasmalarına və «ruhlarla söhbətlərinə» əsasən dünyəvi və «o dünyalıq» (axirətlik) hadisələrin tam müvafiqliyi barədə təsəvvür təlimini tərtib edən bu psixi xəstə teosofiyani təbliğ etməyə başlamış, müasir striptizin banisi olmuşdur.

Dünyaya gəlməsi müəyyən bir gizli hadisə ilə bağlı olan şəxslər böyük maraq doğurur, həyatlarını əhatə edən sirlər onları daha artıq məşhurlaşdırırdı. Məsələn, on səkkizinci əsrin ən müəmmalı siması sayılan qraf Sen-Jermen (1696-1784) əslində macar knyazının oğlu Lipot Dyord Rakotsi idi, əvvəllər özünü Tsaroki adlandırır ki, bu da Rakotsinin anaqramıdır. Atası Avstriyanın Habsburqlar sülaləsinə qarşı Milli üsyana başçılıq etmiş uşağın həyatını xilas etməkdən ötrü onun öldüyünü elan edərək, gizlicə Fransaya qaçırtmışdılar.

Sen-Jermenin karyerası belə bir fırlıqla başlanmışdır ki, o guya iri kral brilyantını təmir etmişdi; əslində isə brilyant dəyişdirilmişdi. Bu saxtakarlıqdan xəbərsiz olan XV Lüdovik Sen-Jermenə laboratoriya vermiş və özü də onun «kimya təcrübələrinə» baxmaq üçün oraya gəlmiş.

Maq kimi şöhrət qazanmış Sen-Jermen guya brilyantları təmizləyir və böyüdür, qızıl düzəldir, kisəlik parçanı ipəyə, və məxmərə çevirirdi. Kimyagərlikdən başqa özünü şair, bəstəkar, rəssam, tarixi yaxşı bilən adam kimi də tanıtmışdı. Masonlarla sıx əlaqədə idi.

Lakin bütün bunlar, görünür, Sen-Jermenə azlıq edirmiş. O, özü haqqında ağlasığmaz uydurmalar yayır və daha təəccüblüsü budur ki, həmin uydurmaları həqiqət kimi qəbul edən ağıl sahibləri tapılırdı.

Sen-Jermenin nöqərləri də özünə layiq idilər. Məsələn, o, ölməz olduğu haqqında şayiə yayır, İsa peyğəmbərlə şəxsən tanış olduğunu söyləyirdi: «Mən həmişə deyirdim ki, o, pis qurtaracaq». Faytonçusundan soruşanda ki, doğrudanmı ağasının bir neçə yüz yaşı var, o cavab vermişdi: «dəqiq bilmirəm, amma ona xidmət etdiyim 130 il ərzində qraf qətiyyən dəyişilməmişdir».

Bu qədər müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərən Sen-Jermenin saray intriqalarında da əli varmış. O, gizli tapşırıqla Hollandiyaya göndərilir, İngiltərəyə, Rusiyaya, İtaliyaya gedir və nəhayət Seleziyada ölür.

Elə həmin əsrdə yaşamış italyalı Covanni Cakomo Kazanova (1725-1798) məhəbbət macəraları və müxtəlif sərgüzəştlərlə zəngin olan həyatının coşğun və burulğanlı keçməsi sayəsində dünya şöhrəti qazanmışdır.

Anası aktrisa, atası müğənni (deyildiyinə görə əsil atası valideyninin işlədiyi teatrın himayəçisi imiş) olan Cakomo ədəbiyyatı, hüquqşünaslığı yaxşı bilir, kimya, riyaziyyat, tarixlə maraqlanırdı. Lakin bu qədər istedadlı bir şəxs, görünür, şəxsiyyətinin səbatsızlığı üzündən, nə ilahiyyat sahəsində, nə orduda, nə də diplomatik işdə uğur qazana bilmiş və nəhayət, özünü maq kimi qələmə verməyi qərara almışdır.

Beləliklə Kazanova eşq macəraları ardınca qaçaraq, bütün Avropanı gəzmək üçün lazım olan pulun mənbəyini fırıldaqçılıqda, kart oyunundakı kələkbazlıqda, fokuslarda tapır. Onun repertuarına əsasən «sehirli dairə», əşyaların peyda olması və itməsi, güzgülərdə fiqurların görünməsi, qızılın «əldə edilməsi» və s. daxil idi.

Kazanova da mason idi. Əlkimya və cadugərliklə məşğul olduğuna görə inkvizisiyanın həbs etdiyi Kazanovanın böyük cəsəret və zirəklik tələb edən bir yolla həbsxanadan qaçması tarixin məşhur hadisələrindəndir. Amma daha təəccüblüsü budur ki, bağışlanaraq vətəni Venesiyaya qayıtdıqdan sonra o, müqəddəs ataların casusuna çevrilmişdir.

Kazanova, necə deyərlər, həyatın hər üzünü görmüş, bərkdən—boşdan çıxmış bir adam idi. Əslində heç bir sənəti, ictimai mövqeyi, vəzifəsi olmayan, dəfələrlə həbsxanaya düşmüş, bu şəxs Avropanın, demək olar ki, bütün hökmdarlarının saraylarını gəzmişdi. O, Roma papası, Volter, Russo ilə tanış idi, Peterbuqda da olmuşdu.

Kazanovanın özü haqqında da bir çox yazıçılar, o cümlədən, Stefan Sveyq, Artur Şnitsler əsər yazmış, F.Fellini film çəkmişdir.

«İlahi» Kaliostro (1743-1795) da tarixdə böyük iz buraxmışdır. Onun haqqında da: Göte, Düma, Karleyl, A.Tolstoy əsər yazmış, «Məhəbbətin düstru» filmi çəkilməmişdir. Amerikada özü çəkdiyi «Kaliostro» filmində baş rolu oynayan O.Uelles doktor Balzamonun fokuslarını məharətlə nümayiş etdirmişdir.

1999

«İlahi» Kaliostro

Siciliyalı Cüzeppe Balzamo (1743-1795) bütün dövrlərin ən mahir fırıldaqçısı olmuşdur. O, Balzamo-doktor Balzamo, ilahi (və ya qraf) Kaliostro, Markiz de Peleqrino, Belmonte, Melissa, Feniks, Tsixsis, Xarat və s. adlar altında çıxış edirdi. Kaliostro öz illüzionist və aktyorluq istedadından alçaq məqsədlərlə istifadə edən bir macəraçı idi. Onun etmədiyi dələduzluq qalmamışdı-saxta teatr biletləri, vəsiyyətnamə və veksellər düzəldir, dava-dərman alveri edir, fokusların köməyiylə yaramaz əməllərini yerinə yetirirdi, hətta bir qızıl ustasını qarət etmişdi.

Fırıldaqçı kimi İtaliyadan qovulmuş Kaliostro ali sirlər magistri, qüdrətli maq və sehrkar kimi bütün

təbiət qüvvələrini və fəvqəltəbii qüvvələri, zamanı və məkanı özünə tabe etməsi, ölməz olması barədə danışdığı cəfəngiyatla tamaşaçıları valeh edirdi. Saxta həkim diplomu əldə edib, ara həkimliyi ilə məşğul olan «doktor» Balzamonun «şəfaverici qabiliyyəti» haqqında isə bunu demək kifayətdir ki, o gəlməzdən əvvəl agentləri ağır xəstələrə evdə yardım göstəriləcəyini vəd edib yola salırmışlar. Funksional xəstəlikləri, histeriyası olanlara isə hipnoz və təlqinlə təsir edib, əyani bir effekt almaq çətin deyil. Bütün varlığı ilə möcüzə gözləyən tamaşaçılar belə «sağalma»nın şahidi olduqda Kaliostronun şöhrəti artırdı.

Digər məşhur fırlıdaqçılar kimi Kaliostro da mason təşkilatının üzvü idi, əlkimya ilə məşğul olur, baha qiymətə «ab-hava», «fəlsəfə daşı» satır, brilyantları «böyüdür» (cilalanmış şüşə ilə əvəz etməklə) kisəlik parçanı ipəyə «çevirirdi». «İlahi» Kaliostronun mistik dumanla əhatə edib, möcüzə kimi qələmə verdiklərinin hamısı hər bir illüzionistin bacardığı adi fokuslardan başqa bir şey deyildi. Məsələn, onun fosfordan istifadə edərək döşəmədə çəkdiyi «sehrli dairə» yaşıl alovla işıqlandıqda tamaşaçılar heyrətə gəlirdilər.

Kaliostro əl cəldliyi tələb edən kələklərdən də istifadə edirdi—cırılıb yandırılmış məktubu bərpa edir, kart fokusları göstərir, konvertə salınmış yazıları «oxuyurdu». O, kütləvi hipnoz seansları verirdi. Satdığı «cavanlıq iksiri»nin təsirini nümayiş etdirmək üçün Kaliostro camaatı özünün çox qoca olduğuna, hətta Makedoniyalı İskəndərlə şəxsən tanış olub, İsanın çarmıxa çəkilməsində iştirak etdiyinə inandırırdı.

Kaliostro bu geniş repertuarla çıxış edərək, arvadı Lorentsa Feliciyani (Serafina) ilə birlikdə İngiltərə, Fransa, Almaniya, İtaliya, İspaniya, Portuqaliya və digər ölkələri gəzmiş, Peterburqda da olmuş, dövrünün bir çox görkəmli şəxsiyyətləri, dövlət xadimləri ilə görüşmüşdü. Bu səyahətlərdə əldə etdikləri təəssürat, beynəlxalq hadisələrlə tanışlıq onları Kaliostronun «şah əsəri» olan, bəzən iki saatdan artıq çəkən «Magiya seansı» üçün kifayət qədər materialla təmin edir, seansı yüksək səviyyədə və böyük uğurla keçirməyə imkan verirdi.

Səhnənin ortasında büllur kimi şəffaf su ilə dolu böyük şüşə kürə yerləşirdi. Kaliostro heç kəsin başa düşə bilmədiyi bir dildə ovsun oxuduqdan sonra «ruhlar kürəyə girir» və su bulanırdı. Guya son dərəcə sinir gərginliyi vəziyyətində diz çökmüş Lorentsa diqqətlə kürəyə baxaraq, qırıq-qırıq və dolaşiq ifadələrlə bu anda Venada, Romada, Peterburqda, Pekində baş verən hadisələrdən xəbər verirdi. Sonra göy guruldayır, ildırım çaxır, şamlar öz-özünə sönür, kürə içəridən işıqlanır və tamaşaçılar orada insan fiqurları, gələcəyi xəbər verən yazılar görürdülər. Bunun ardınca kürə qaralır və Kaliostro əmr edirdi ki, hamı bir-birinin əlindən tutub dua etsin və kənardakı iki nəfər boş qalan əlləri ilə xaçdan yapışsın. Həmin anda hamı daxili bir təkan və titrəyiş hiss edib, lərzəyə gəlirdi (metal xaç Leyden bankası ilə birləşdiyindən, əl-ələ tutmuş tamaşaçıların bədənindən zəif elektrik cərəyanı keçirdi). Bu vaxt stolun arxasındakı güzgü işıqlanır, sanki «axirət dünyasına» pəncərə açılırdı. Güzgüdə insan fiqurlarının tutqun əksi görünür və tamaşaçılara elə gəlirdi ki, Kaliostronun adını çəkdiyi şəxsləri tanıya bilirlər.

Kürənin sirri bundan ibarət idi ki, onun altındakı dayaq qalın borudan hazırlanmışdı. Borunun içində kino aparatındakı plynka kimi üzərində şəkillər olan lent yerləşdirilmişdi. Lent zaldakılar hiss etmədən pedalı sıxmaqla diyircəklər vasitəsilə hərəkətə gətirilirdi. Stolun altında isə əvvəlcə kürəni, sonra isə əksi güzgüyə düşən ekranı işıqlandıran proyeksiya fənəri gizlədilmişdi.

Şübhəsiz ki, «İlahi» Kaliostro böyük pullar qazanırdı. Çünki bu «ecazkar» heç nədən çəkinmədən, həyasızlıqla hər şeydən yapışırdı: xəstələri «müalicə edir», müflis olanlara işlərini qaydaya salmaqda, varlılara öz sərvətlərini artırmaqda, dövlət nümayəndələrinə hakimiyəti əldə saxlamaqda «kömək edirdi». Lakin fırldaqçının, qumarbazın ömrü dolanbac yollarla keçir. Dəfələrlə «doktor» Balzamonun fırldaqının üstü açılaraq bütün sərvətini itirmiş, həbsxanaya düşmüş, biabır olmuşdu (Amma bu axırıncı söz deyəsən, yerinə düşmədi, çünki abır və həya hissi belə şəxslərə yaddır). Məsələn, 1779-cu ildə Peterburqda özünü həkim kimi qələmə verərkən böyük bir qalmaqala düşmüş və birtəhər başını götürüb qaçmışdı. Təxminən bir il sonra Strasburq universiteti tibb fakültəsinin alimləri «doktor» Balzamonun «müalicə etdiyi» xəstələri müayinə etdikdə bu qərara gəlmişlər ki, «Kaliostro düşüncəsiz surətdə bir çox adamların həyatını təhlükəyə salır». Balzamo və arvadı Strasburqu da tərkməli olmuşlar.

«İlahi» Kaliostro yeri düşəndə oğurluq etməkdən də çəkinməmiş. Mariya Antuanettanın boyunbağısının oğurlanmasında iştirak etdiyinə görə bastiliyaya salınmış Kaliostro buradan yalnız 9 aydan sonra yüksək vəzifəli himayəçilərinin köməyi ilə azad ola

bilmişdi. 20 iyun 1786-cı ildə Londondan göndərdiyi «Fransız millətinə müraciətnamə»sində siyasi rejimin yıxılacağını və Bastiliyanın dağılacağını xəbər verirdi. Düzdür, Kaliostronun dedikləri tezliklə yerinə yetdi, amma bunu bilmək üçün heç bir «peyğəmbərlik» və ya siyasi uzaqgörənlik tələb olunmurdu. Çünki o vaxt XVI Lüdovik mütləqiyyətinin iflasa uğrayacağını labüdlüyü artıq hamıya aydın idi.

Romada inkvizisiya Kaliostronu arvadı ilə birlikdə yenidən həbs edir, ona ölüm hökmü kəsir, arvadını monastıra göndərir (Lorentsa orada ölür). Papa VI Piy ölüm hökmünü ömürlük həbs cəzası ilə əvəz etsə də , «ölməz» Kaliostro bir neçə ildən sonra müqəddəs Leon qalasında ölür.

Kaliostro fırldaqçılığın və macəraçılığın təcəssümü kimi tarixdə böyük iz buraxmışdır. Göte ona «Böyük Kofta», Aleksand Düma iki böyük cilddən ibarət «Jozef Balzamo» romanını, Karleyl «Kaliostro», A.N.Tolstoy «Qraf Kaliostro» əsərini həsr etmişlər. Amerika rejissoru və aktyoru O.Uelles çəkdiyi «Kaliostro» filmində baş rolu özü oynayaraq, doktor Balzamonun fokuslarını böyük ustalıqla nümayiş etdirmişdir. «Məhəbbətin düsturu» filmi də Kaliostroya həsr edilmişdir.

Tarixdən II Yekaterinanın mistikaya uymayan mütərəqqi və gözüaçıq qadın olduğunu bir daha təsdiq edən belə bir maraqlı fakt da məlumdur ki, Kaliostronun ayaq basdığı bütün ölkələrin hökmdarları onu ağuşlarını geniş açıb, sevinclə qarşıladıkları halda, o bu fırldaqçını qəbul etməmiş və ölkədən rədd etməyi tapşırırmışdı

Bəzi real hadisələr

Qədimdən bəri möcüzə göstərən şəxslərin əsas silahını hipnoz və təlqin təşkil etmişdir. Onlar eyni zamanda yaxşı intuisiya qabiliyyətinə malik olurlar və əksərən ideomotor aktlardan məharətlə istifadə edirlər. Bu adları çəkilənlərin hamısı tamamilə real hadisələrdir, elmə yaxşı məlumdur, hipnoz və təlqin hətta müalicə məqsədilə uğurla tətbiq edilir. Bununla

belə, çoxları həmin hadisələri mistik təsəvvürlərlə qarışıq salır, onların adını parapsixologiya, telepatiya kimi uydurma adlarla yanaşı çəkirlər. Hipnozun və təlqinin elmi əsasları ilə az-çox tanış olanlar isə adətən, belə suallar verirlər: bəs niyə elm hipnozu qəbul edir, telepatiyanı yox? Qabaqlar hipnoz da yalan hesab olunurdu. İndi isbat olunub ki, belə deyil. Bəlkə gələcəkdə parapsixologiyanın da həqiqət olduğu bilinəcək?

Bu suallara cavab olaraq, hipnozun (yunanca «hipnos»-yuxu) mahiyyəti ilə tanış olmaq lazımdır. Belə adi və sadə bir hadisəni nəzərdən keçirək. Ana beşikdə uşağını yatırdır. Bunun üçün o, beşiyi ritmik surətdə yırğalayır və eyni zamanda layla deyir. Çox keçmir ki, uşaq yuxuya gedir. Buna iki yeknəsək qıcığın müəyyən müddət ərzində eyni zamanda təsir göstərməsi nəticəsində beyin qabığına ləngimənin törənməsi səbəb olur.

Hipnoz zamanı da eyni şeyin şahidi oluruq. Hipnozçu hipnoz olunan şəxsin beyninə bir vaxtda iki yeknəsək qıcıqla təsir göstərir. Məhz hansı qıcıqların seçilməsi hər bir hipnozçunun öz işidir və prinsipial əhəmiyyətə malik deyil. Məsələn, bəzi hipnozçular divarda parlaq bir nöqtəni göstərib, hipnoz olunan şəxsə tapşırırlar ki, diqqətlə, gözlərini qırpmadan, həmin nöqtəyə baxsın. Eyni zamanda saymağa başlayır və məsələn, deyirlər ki, 50-yə çatanda yatacaqsan. Hipnozçu aramla, getdikcə daha alçaq səsle sayır və arada hipnoz olunan şəxsə təlqin edir ki, «yuxun gəlir», «göz qapaqların ağırlaşdı», «əzələlərinin boşaldığını hiss edirsən» və s. Doğrudan da, 50-yə çatanda, həmin şəxs yuxuya gedir.

Əlbəttə, hipnoz altında törənən bu yuxu beşikdə yatırılan uşağın yuxusundan fərqlənir. Həmin fərqi başa düşmək üçün daha bir hadisəni xatırlayaq.

Yorulub əldən düşmüş ana elə şirin yuxuya gedir ki, evdəki səs-küy, qalmaqal onu oyada bilmir. Lakin yanında yatmış körpənin zəif səsle inildəməsi kifayətdir ki, ana dərhal gözlərini açsın. Eləcə də döyüş meydanında, bəlkə də, sutkalarla yatmayan rəbitəçi top-tüfəngin gurultusu altında möhkəm yatır. Amma yanındakı cihazın zorla eşidilən xırıltısı onu dik atılmağa məcbur edir. Deməli, yatmış şəxsin beynində müəyyən mərkəzlər ayıq qalır. Bunlara keşikçi mərkəzlər deyirlər. Elə hipnoz zamanı da hipnozçu yatırdığı şəxslə ayıq saxladığı keşikçi mərkəz vasitəsilə təmasda olur. Hipnoz altında yatan şəxs ətraf mühitdən təcrid olunaraq, heç bir şey görüb eşitmədiyi bir halda, təkcə hipnozçunun səsini aydın eşidir və onun bütün əmrlərini yerinə yetirir. Hələ bu bir yana qalsın, hipnozçu yatırdığı şəxsə olmayan şeyləri təlqin edə bilir.

Təlqin (ərəbcə-öyrətmək, beyninə yeritmək, təsir etmək) insana müəyyən fikri, hissiyyatı aşılamaq, onu müəyyən şeyə inandırmaq məqsədilə insanın iradəsinə və şüuruna təsir göstərilməsinə deyilir. Təlqin etmək üçün hipnoz altında yatırtmaq vacib deyil. Ayıq şəxslərə də təlqin etmək mümkündür.

Hipnoz və təlqin çox güclü təsirə malikdir. Məsələn, hipnoz altında ahıl şəxsə təlqin etdikdə ki, o, uşaqdır, həmin şəxs özünü uşaq kimi aparmağa başlayır, oyuncaqlarla oynayır, şənlənir, gülür, uşaq kimi danışır, yaxud bir şəxsə tamamilə başqa yerdə olduğunu təlqin etdikdə, özünü həmin yerdə olduğu

kimi aparır, o yeri təsvir edir, oradakı şeyləri gördüyünü söyləyir və s.

Hipnozun, təlqinin, sözün gücündən tibbdə çox istifadə olunur. Həkimdə bu xüsusiyyətlərin olması əsas şərtidir. Məsələn, məlumdur ki, başqa həkimlərə nisbətən Botkinin verdiyi dərmanlar daha yaxşı təsir göstərirmiş. Botkin adicə aspirin təyin edir və təsiri gözəl olmuş, digər həkim eyni şeyi təyin edir və heç bir effekt olmurmuş.

Təlqinin gücünü nümayiş etdirən belə bir misal məşhurdur. Hipnoloq deyir ki, indi xəstənin belinə közərdilmiş dəmiri toxunduracaq, əslində isə adi karandaşı toxundurur, dərhal xəstənin belində yanığa xas olan suluq əmələ gəlir. Prof. A.Kitayqorodski Volqoqrad filarmoniyasının artisti Gerta Oniskeviç haqqında yazır: «Səhnəyə çağırılmış iki tamaşaçıya içərisində şəffaf maye olan sınaq şüşələri verilir. Onlardan birinə yavaş səslə deyilir ki, sınaq şüşəsindəki odekolon vardır, digərinə isə deyilir ki, sınaq şüşəsində spirtdir. Artist deyir: «Bir neçə saniyədən sonra qoxu yayılmağa başlayacaq. İndi isə ucadan tamaşa salonuna sınaq şüşələrinə nə töküldüyünü deyin». Doğrudan da, hər iki tamaşaçı qoxu hiss edir, həm də məhz artistin dediyi qoxunu-biri spirt, ikincisi odekolon qoxusu. Yoxladıqda məlum olur ki, hər iki sınaq şüşəsindəki təmiz sudur! Sonra o, tamaşaçılardan birini inandırır ki, o güclü surətdə arxaya, o biri isə önə doğru meyil edir. Hər ikisi məhz deyilən istiqamətdə yırğalanmağa başlayır».

B. Lebedev nəql edir ki, psixoloji laboratoriyada keçmiş dünya çempionu Mixail Tal bir nəfərlə 3 şahmat partiyası oynadıqdan sonra həmin şəxsi hipnoz etmişlər. Ona təlqin olunmuşdur ki, görkəmli şahmatçı

Pol Morfi kimi şahmat oynaya bilir. Üç partiya da oynadıqdan sonra M.Tal demişdir ki, hipnozdan əvvəl fiqurları güclə tərpədən bir adamla oynayırdım. Hipnoz halında isə qarşımda əvvəlkindən iki dərəcə yaxşı oynayan tamamilə başqa adam oturmuşdu.

Hipnozun ən dərin mərhələsi olan somnambulik halın ətraflı öyrənilməsi göstərir ki, hipnoz yuxu ilə ayıq hal, şüur və təhtəşüur arasında bir növ keçid təşkil edir və təlqin üçün münasib zəmin yaradır. Hipnoz zamanı müvafiq təlqinedici təsirlər vasitəsilə yaddaşın dərinliklərinə nüfuz edib, hətta hipnoz olunan şəxsin özünün də ayıq vaxtı xatırlamadığı təəssüatları canlandırmaq mümkündür.

Kaliostro, Rasputin, Hanussen kimi «ecazkar»lar histeronevrotik xarakterə malik şəxsləri, xüsusən, onların «fövqəltəbii qabiliyyətinə» ürəkdən inanan qadınları asanlıqla hipnoz etməklə bu şəxslərin daxili aləminə bələdləşir, fikirlərinin istiqamətini müəyyənləşdirirlər. Lazım gələndə onlar özlərini də somnambulik hala sala bilirlər. Belə şəxslərdə həm də intuisiya qabiliyyəti yaxşı inkişaf etmiş olur.

İntuisiya (latınca «intueri»-diqqətlə baxmaq) və ya duyum məntiqi mühakimə yürütmədən həqiqətin bilavasitə dərk edilməsinə deyilir. İntuisiya geniş biliyin, həyat təcrübəsinin, müşahidə qabiliyyətinin nəticəsidir.

Beləliklə, «ecazkarlar» onların şəxsiyyətinə məftun olub, bütün söhbətlərinin həqiqət olduğuna inam bəsləyənlərin beynini dumanlandıraraq hipnoz edir, intuisiyanın köməyiylə beyinə nüfuz edir, istədikləri sirləri öyrənir və istədikləri fikirləri təlqin edirlər. Nəticədə bunların «ecazkar» olduğuna inam daha da artır.

Bütün deyilənlərlə yanaşı, nəzərə almaq lazımdır ki, ümumiyyətlə, hər bir fəaliyyətin müvəffəqiyyət qazanması üçün emosional halın böyük əhəmiyyəti vardır. Emosiyalar (latınca «emovere»-sarsıtmaq, həyəcanlandırmaq) insanın bütün qüvvələrini səfərbər edir, onun fiziki və mənəvi qüvvələrinin, intellektual qabiliyyətinin artmasına səbəb olur. Bu zaman insan ruhlanır, ilhamlanır, yaradıcılıq sevinci keçirir.

Hər bir təlqinin müsbət nəticə verməsində inam mühüm rol oynayır. Məhz buna görə də hər cür «ecazkar»lar hələ səhnəyə çıxmazdan əvvəl müxtəlif yollarla geniş kütlələrin onlara inanmasına çalışırlar. Elə bu məqsədlə də müxtəlif «möcüzələr» göstərən şəxslərin hamısı nüfuzlarını artırmaq üçün həmişə özlərini nəse əlçatmaz sirli, bir aləmlə əhatə edirlər.

Telepatların, spiritlərin və digər parapsixoloqların əsas silahını təşkil edən real hadisələrə ideomotor aktlar da aiddir. İdeomotor (yunanca «idea»-fikir, təsəvvür, anlayış, latınca «motor»-hərəkətə gətirən) akt müəyyən hərəkəti təsəvvür edərkən bu hərəkətin yerinə yetirilməsində iştirak edən əzələlərin zəif yığılmasına, tonusunun artmasına deyilir.

İdeomotor hərəkətləri hələ keçən əsrin ortalarında fransız kimyaçısı M.E. Şevryolun təklif etdiyi sadə təcrübənin köməyiylə müşahidə etmək mümkündür.

Asanlıqla təlqin oluna bilən şəxs rəqqası, məsələn, ucuna xırda daş bağlanmış sapı sakitcə əlində tutaraq, gözlərini yumub fikirləşir (və ya ona təlqin edirlər) ki, daşı fırladır. Bir azdan gözlərini açıb görür ki, özü də hiss etmədən, daşı fikirləşdiyi istiqamətdə fırlatmağa başlayıb. Təlqin etməklə hətta rəqqasın həmin hərəkətlərinin istiqamətini və amplitudasını dəyişdirmək də mümkündür. İdeomotor hərəkətlərin

mövcud olduğunu İ.M.Seçenov da göstərmişdir. İdeomotor hərəkətlərin fizioloji mexanizmi müəyyən əşyaya (canlıya) diqqətlə baxan şəxsin görmə mərkəzindəki oyanmanın hərəkəti mərkəzlərə nəql olunması ilə əlaqədardır. Canlılar əksən hallarda onların diqqətini cəlb edən əşyaya və ya digər canlıya doğru hərəkət edirlər (məsələn, maralı görən şir onun üstünə sıçrayır), yəni, görmə mərkəzinin ardınca hərəkəti mərkəzlər oyanır. Təkamül prosesi nəticəsində orqanizm bu ardıcılığa uyğunlaşır—həmin mərkəzlər arsında əlaqə yaranır. Bu, bioloji baxımdan məqsədəuyğun hadisədir. Çünki bədən icra edəcəyi hərəkəti yerinə yetirməyə hazır vəziyyətə gəlir. Biz cismə diqqətlə baxdıqda, göz qabağındakı əşya (canlı) barədə gərgin fikirləşdikdə, orqanizmi ona doğru aparacaq əzələlər yığılır, başda, gözlərdə, əzələlərdə, əllərdə cismə doğru yönəlmiş güclə seziləcək titrəyişlər əmələ gəlir. Adətən, həmin zəif hərəkətlər hiss edilmir və ideomotor hərəkətlər yalnız mütəxəssislərə məlum olan fenomen kimi qalır. Lakin duyğu üzvləri yaxşı inkişaf etmiş bəzi adamlar (əlbəttə, işin elmi cəhəti barədə heç bir təsəvvürü olmadan) təsadüfən aşkar edirlər ki, başqalarının duya bilmədiyini cüzi titrəyişləri hiss etmək qabiliyyətinə malikdirlər. Hələlik ideomotor hərəkətlərin elmdə və ya texnikada tətbiq olunmasına misal göstərmək çətindir, halbuki parapsixoloqlar bu fenomendən həvəslə istifadə edirlər. İrəlidə görəcəyimiz kimi, masafırlatma seansı həmin hərəkətlərə əsaslandığı kimi, telepatların da fəaliyyətinin əsasını çox vaxt ideomotor hərəkətlər təşkil edir.

Yenə də «mözüə»lər

Vasili Şukşin «Kəsdi» hekayəsində kənddə mişarlama dəzgahında işləyən Qleb Kapustinin real və yadda qalan obrazını yaratmışdır. Həmişə şəhərdən tanınmış bir qonaq (alim, yüksək rütbəli zabit və s.)gələn kimi kənd əhli qonağın qaldığı evə yığışır, Qleb hamının hüzurunda verdiyi suallarla qonağı «kəsir» və

ona ağzını açmağa macal vermədən qalibanə surətdə məclisi tərک edir. Qleb kitab və qəzətlərdə təsadüf etdiyi elmi terminləri əlaqəsiz surətdə birləşdirərək öz boş və mənasız suallarını elə bir tərzdə verir, müsahibinin cavablarını elə bir istehza ilə qarşılayır ki, söhbətin məğzindən qətiyyən baş çıxarmayan kənd camaatı bu «qalındodaq, sarışın» və «acıdil» yerlilərinin hörmətli qonaqdan da qat-qat məlumatlı olması qənaətinə gələrək dağılışırlar.

Parapsixoloqların iş üsulu Qlebi xatırladır. Qleb mövcud olmayan «strateji fəlsəfə»dən danışdısa, parapsixoloqlar da psixokinezdən, telesteziyadan, proskopiya dan dəm vururlar. Həm də mövcud olmayan hadisələrdən çox hərarətlə danışır, inamsızlıq göstərənlərə sərt cavablar verərək bildirirlər ki, onların bilik səviyyəsi aşağıdır və müasir elmdən xəbərləri yoxdur. Nəticədə ali savadlı şəxslər belə çaş-baş qalıb, parapsixoloqun haqlı olduğuna inanırlar. Görünür, parapsixoloqlar sağlam düşüncənin heç cür qəbul edə bilməyəcəyi bəzi məlumatların mətbuatda nəşr edilməsinə də məhz bu üsulla, redaktorların gözünə kül üfürməklə nail olurlar.

Psixokinezin variantlarından biri «polterqayst» adlanır (almanca-ruhların səs-küyü)-zahirən səbəbi anlaşılmadan əşyalar düşür, yerini dəyişir, qapılar çırpılır və s. 70-ci illərin əvvəllərində İngiltərədə U.Heller televiziya ilə tez-tez belə seanslar göstərirdi. O, qaşıqları əyir, bağlı konvertdəki şəkillərin surətini kağız üzərində çəkir, işləməyən saatları işlədirdi və s. 1973-cü ildə elmi ekspert kimi dəvət edilmiş Teylorun qarşısında Heller mili əyməyə heç bir cəhd göstərməmişdir. Teylor qeyd edir ki, bununla da Heller

haqqında əfsanə bitir. Belə şəraitdə yoxlamaya hazır deyilsə, onun qabiliyyəti həqiqi ola bilməz.

Yeni Zelandiyalı sosioloqlar D. Marks və R. Kamman məlumat vermişlər ki, onların təcrübələrində iştirak edən tələbələrin bəzisi Hellerin fəndlərindən çoxunu edə bilmişdir. Məsələn, onlar da Heller kimi dayanmış saati işə salmışlar. Bu, çox sadə imiş. Saat çox vaxt sürtgü yağı qatılaşdığından dayanır. Onu bir qədər əllə sürtdükdə, istidən yağ durulaşır və saat işləməyə başlayır (əlbəttə, az bir müddət ərzində).

U. Hellerin fəaliyyətini illüzionistlər təhqiq etməyə başladığıda isə onun karyerasına qəti surətdə son qoyulmuşdur. Sübut edilmişdir ki, heç bir psixokinez yoxdur və söhbət adi fəndlərdən gədir. Reklam məqsədilə «parapsixologiya», «ekstrasensor qavrayış», «telekinez» kimi terminləri işlətmək ona qadağan edilmişdir, çünki bu, illüzionistlərin peşə etikasına ziddir. Məşhur fokusçu C. Rendi U.Helleri ifşa edən bir kitab da yazmışdır.

Maraqlıdır ki, C.Rendi parapsixologiyayı inandırıcı şəkildə ifşa edən dördillik eksperiment həyata keçirmişdir. Vaşinqton universiteti nəzdində parapsixoloji laboratoriya yaradılarkən Rendinin iki şagirdi oraya yol tapıb, möhürlənmiş məktubları oxumaq, qaşıqları əymək, stolları hərəkətə gətirmək kimi qabiliyyətləri ilə peşəkar parapsixoloqları heyretə gətirmişdir. 1983-cü ildə laboratoriyanın rəhbərləri bu iki bacarıqlı «ekstrasensin» öz «paranormal» qabiliyyətlərini nümayiş etdirmələri üçün mətbuat konfransı çağırmışlar. Lakin orada Rendi və şagirdləri hər şeyi açıb danışaraq, «paranormal» fenomenlərin yalandan başqa bir şey olmadığını göstərmişlər.

Bu əhvalatla əlaqədar olaraq Y.V.Orfeyev və a.İ.Pançenko belə hesab edirlər ki, «paranormal» hadisələr sahəsində peşəkar fokusçunun iştirak etmədiyi heç bir eksperiment ciddi qəbul edilə bilməz («Parapsixologiya: elmdir, ya magiya?», «Voprosi filosofii», 1986, № 12). Axı, elmi işçilərin çoxu magiya, illüzionizm üsullarından, insanlarla aparılan eksperimentin psixologiyasından xəbərdar deyillər. Biofizik M.V.Volkenşteyn, peşəkar illüzionist R.Dits və başqaları da bu fikrə şərikdirlər. M.V.Volkenşteyn yazır: «Şübhə yoxdur ki, telekinez təcrübəsi məharətli fokusdur. Lakin onun necə edildiyini bilmək maraqlıdır».

Parapsixoloqlar arasında məsuliyyət hissini o dərəcədə itirmiş şəxslərə təsadüf edilir ki, onlar bir neçə yüz metrlik məsafədən baxmaqla körpünü əyə bildiklərini iddia edirlər və ən təəccüblüsü də budur ki, belə məlumatları bəzən qəzetlər də dərc edir. Əlbəttə, insanın cansız cisimlərə, məsələn, atdığı zərə baxmaqla ona öz fikrini təlqin edə bilməsi, əmr verməsi və zərin də həmin əmrlərə əməl edərək istənilən vəziyyətə düşməsi sağlam düşüncə ilə bir araya sığan deyil. Lakin Dyuk universitetində aparılmış eksperimentlərə dair bu növ xəbərlərə əsrimizin 40-cı illərində «Cornel of parasaykoloji»nin səhifələrində rast gəlmək olardı. Ancaq E.Herden psixokinezə dair həmin məlumatları araşdıraraq göstərmişdir ki, bu eksperimentlərdə kontrol təcrübələr qoyulmamışdır.

Doğrudan da, Frikin kontrol seriya ilə apardığı təcrübələrdə məlum olmuşdur ki, stəkanla zər atan şəxsin istəyindən asılı olmayaraq (o, «altı»nın və ya «bir»in düşməsini arzu edə bilər, fərqi yoxdur) eyni miqdarda «altı» düşür. İngiltərədə C.F.Nikolun və

U.Kerinqtonun, Filadelfiyada Ç.B Neşin eksperimentləri də psixokinezin tərəfdarlarına heç bir təsəlli verə bilməmişdir.

Ç.Henzel haqlı olaraq göstərir ki, psixokinez mövcud olsaydı, gündəlik həyatımızın müəyyən vəziyyətlərində onunla labüd olaraq qarşılaşmalı idik. M.Qarden yazır: «Çıkaqonun sakinləri on minlərlə bar və kabarelərdə «26» oynayır... Əlbəttə, oyunçu bütün varlığı ilə lazım olan tərəfləri atmağı arzu edir. Bəs necə olur ki, markörün ildən-ilə apardığı qeydlər müəssisənin məhz təsadüfün qanunlarının müəyyən etdiyi qazancı göstərir? Adama elə gəlir ki, məhz burada psixokinezin təsiri xüsusilə güclü surətdə aşkar olmalıdır».

Belə bir sual ortaya çıxır ki, psixokinez və ya telekinez mövcud deyilsə, bəzi eksperimentlərin müsbət nəticələri necə alınır? B.Sergeyev göstərir ki, bu növ təcrübələrin riyazi modeli hadisələrin tamamilə eyni imkana malik olmasını nəzərdə tutur, halbuki həmin şərtə əməl etmək çox çətindir. Məsələn, tam ideal zərlər hazırlamaq mümkün deyil. Zərdə həmişə müəyyən assimetriya olur və buna görə də onun bir üzü daha tez-tez düşür. Elə bu səbəbdən psixokinezin mövcud olmasına dair məlumatlar yalnız statistik xarakter daşıyır. Psixokinetik qüvvəni məlum vasitələrlə bilavasitə ölçmək cəhdləri həmişə onun sifıra bərabər olduğunu göstərmişdir. Statistik məlumatların düzgün olması üçün isə müsbət və mənfi nəticələr eyni dərəcədə nəzərə alınmalıdır, halbuki parapsixoloqlar, adətən, müxtəlif yollarla hər hansı müsbət nəticəyə nail olduqda bu barədə geniş məlumat verir, hay-küy salır, yüzlərlə mənfi nəticələr barədə susurlar.

Bəzən telekinezə dair eksperimentlərdə hipnozdan və təlqindən istifadə olunur. Bakıda yaşayan bir gənc qohum və tanışlarını inandırmışdı ki, uzaqdan baxmaqla əşyaları hərəkətə gətirə bilir. Doğrudan da, seansda iştirak edənlərə elə gəlirdi ki, divardan asılmış cisimlər tərpənir. Bizim təklifimizlə həmin şəxslər divara ağ kağız çəkib, asdıqları cismin kağıza dəyən tərəfinə rəng sürtərək, oğlana təklif etdilər ki, bu cismə baxıb tərpətsin. Aydınır ki, cisim hərəkət edərsə, ağ kağızda iz buraxmalı idi. Lakin təcrübədən sonra kağızda heç bir iz görməyənlər başa düşdülər ki, tərpənən cisim deyil, onun beynindəki xəyalı imiş. Gəncin qeyri-adi qabiliyyətə malik olmasına inananlar yarımhipnoz vəziyyətə düşmüş, bu işə onun istədiyi şeyi təlqin etməsi üçün şərait yaratmışdır.

Bir vaxt qəzetlərdə atasının bağlı dəmir seyfindəki şeyləri görə bilən oğlan haqqında məlumatlar dərc edilmişdi. Sonra bizdə və xaricdə bir neçə belə uşaq-oğlan və qız «peyda oldu». Lakin telesteziyanın son ümidgahı olan bu uşaqlar diqqətlə yoxlandıqda heç bir möcüzə göstərə bilmədilər. Odur ki, qəzetlərin onlara marağı da söndü.

Parapsixoloji təsnifata görə qədimdən fəaliyyət göstərən tasabaxanlar da telesteziyanın nümayəndələridir. Adətən, bunların seansı aşağıdakından ibarətdir. Tasa (cama) qara tuş tökür və əşyasını itirmiş adamı yarımqaranlıq otaqda (və ya başına qara pərdə örtərək) tasın qabağında otuzdururlar. Ona tapşırılır ki, bütün diqqəti ilə tuşa baxıb, ancaq itirdiyi şey barədə fikirləşsin. Bəzən belə şəraitdə güclü təlqin altında fikrini cəmləşdirən şəxs, doğrudan da, itirdiyi şeyi hara qoyduğunu yadına salır və hətta tasda «görür». Demək lazımdır ki, «tas» sadəcə təsir vasitəsidir və ortada heç

bir tas olmadan da başqa yolla hipnoz və təlqin edib, eyni nəticəni almaq olar. İkincisi, tasa baxan şəxs itirdiyi şeyi hara qoyduğunu bilməsə və ya onun qoyduğu yerdən başqa adam götürmüş olsa, təbiidir ki, tasa yox, lap vannaya da baxsa, heç bir şey tapa bilməz.

Məhz belə uğursuzluqlardan özlərini sığortalamaq məqsədilə tasabaxanlar müxtəlif şərtlər qoyur, nəticə alınmadıqda isə şəxsin gözlərinin, saçının rənginin, yaşının və s. uyğun gəlmədiyini bəhanə edərək yaxalarını kənara çəkirlər.

Bəzi şəxslər «dəri ilə görmə» sayəsində «ecazkar»lar sırasına daxil olmuşlar. Nijni Tagildən olan Roza Kuleşovanın adı ilə həmin qabiliyyət «Kuleşova fenomeni» kimi məşhurlaşmışdır. R.Kuleşova qara maska ilə çıxış edərək, əl və ayaq barmaqları, dirsəyi ilə rəngləri «seçir» şəkilləri «görür», mətni «oxuyurdu».

«Literaturnaya qazeta»nın təşəbbüsü ilə təşkil edilmiş komissiya Roza Kuleşovanın fəaliyyətini yoxladıqda aydın oldu ki, o heç bir fəvqəladə qabiliyyətə malik deyil. Komissiya sübut etdi ki, Roza fəndgirlik edərək məlum duyğu üzvləri vasitəsilə aldığı informasiyanın köməyi ilə «görür». Məsələn, fokusçuların istifadə etdiyi qara maskanı taxdıqda, o, maskanın aşağı kənarı, yanaq və burun qanadı arasında qalan ensiz yarıqdan baxaraq gözləri ilə, sözün əsil mənasında, görür, üç rənglə aparılan təcrübələrdə isə rəngləri dəyişdirəndə spektroanomaloskopun xarici hissələrinin hərəkətindən törənən xışıltıya əsasən rəngləri müəyyənləşdirməyə müvəffəq olurdu.

Ninel Kulagina da geniş tamaşaçı kütlələri qarşısında çıxış edərək, gözlərində qara sarğı olduğu halda, əşyalara toxunmadan əlləri ilə onların rəngini müəyyən edir, şəkillərdə nə çəkildiyini tapır, mətnləri oxuyur, üzüstə çevrilmiş domino daşlarında xalları hesablayırdı. Lakin B.F.Sergeyevin «Yaddaşın sirləri» kitabında yazdığı kimi, «geniş bilik sahibi olan parapsixoloqlar onun istedadlarına ağılabatan izahat axtarınca, istintaq orqanları Ninelin cinayət xarakteri daşıyan fırıldaqlarının da üstünü açaraq, hər şeyi yoluna qoydular».

1987-ci il iyunun 2-də bir qrup alim—psixiatr, bioloq və fizioloq N. Nərimanov adına qırmızı Əmək Bayrağı ordenli Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun psixiatriya kafedrasında toplanmışdı. Məqsədimiz V sinfə keçmiş 11 yaşlı Diananın xüsusi qabiliyyətlərini yoxlamaq idi.

Qızın anası və böyük bacısı nəql edirlər ki, 2,5 yaşınadək onun nitqi pis inkişaf edibmiş. Həmin yaşda qəzaya düşüb, kəllə-beyin travması almış, huşunu itirmişdir. Travmadan sonra nitqi kəskin sürətdə yaxşılaşmışdır. 1985-ci ilin sentyabr ayından etibarən yuxusu və yaddaşı pisləşmiş, başında ağırlıq hiss etmişdir. Acanda huşunu itirir. 1987-ci ilin mart ayında evdəkilərə bildirib ki, oyun kartlarının dəstini iyləməklə və ya gözlərini bağlayıb, barmaqlarını toxundurmaqla kartları tapır, fotosəkilləri, pulları ayırd edir, kitab oxuyur. Ancaq gözübağlı halda metala toxunduqda onu sanki elektrik cərəyanı vurur.

Diananın qabiliyyətini yoxlamağa başladıq. O yalnız gözlərini örtən dar maskanı taxıb, stolun üstündəki kitabın sətirində barmaqlarını gəzdirib asanlıqla oxudu. Fokusçuların istifadə etdikləri həmin

maskanın aşağı kənarı, burun qanadı və yanaq arasında qalan yarığın görməyə imkan verdiyi yaxşı məlumdur. Odur ki, qızın hər gözü ilə maskanın arasına pambıq saldıq. Əlinin cəld hərəkəti ilə sol tərəfdəki pambığı maskanın altından yana çəkdi. İkinci dəfə pambıq qoyub tapşırıdık ki, dəyməsin. Amma o həmin hərəkəti təkrar etdi, başını qaldırıb oxumağa başladı. Onda qıza təklif edildi ki, kitabı gözünün qabağında deyil, stolun böyründə tutanda barmaqlarını toxundurub oxusun. Qəti boyun qaçırdı. Kitablə gözləri arasında karton yerləşdirdik. Daha oxuya bilmədi və dedi ki karton mane olur. Heç bir karton qoymadan kitabı ondan elə uzaqlaşdırdık ki, əli çatsın, amma başını qaldırsa da maskanın altındakı yarıqdan görə bilməsin. Heç bir şey oxuya bilmədi. Buna heç bir şübhəimiz qalmadı ki, qız gözləri ilə oxuyur, barmaqlarını gəzdirməsi fikrimizi yayındırmaq üçündür. Gözlə görməsini istisna etdikdə, barmaqları ilə heç bir şey görə bilmir.

Möcüzəsiz «möcüzə»lər

Parapsixoloqlar psixoloji və fizioloji fenomenlərlə (hipnoz, ideomotor hərəkətlər və s.) yanaşı, fokusdan da çox istifadə edirlər

Bəzən illüzionistin göstərdiyi fokusu eynilə təkrar etdikləri halda, adını telepatiya, psixokinez, telekinez və s. qoyub, bunu tamaşaçılara parapsixoloji fenomen, fövqəladə bir şey kimi qəbul etdirməyə çalışırlar. Buna görə də tamamilə qanunauyğun haldır ki, hətta alimləri heyrətə salan ən «füsunkar» parapsixoloji seansları ifşa edənlər çox vaxt məhz illüzionistlər olmuşlar.

Beləliklə, möcüzə qədər cəlbedici olan bəzi fokuslarla tanışlıq özlüyündə maraqlı olmaqla bərabər, həm də parapsixoloqların daha bir sirrinə bələd olmağa, rastlaşdığımız fenomenlərdən daha yaxşı baş çıxarmağa kömək edir.

Beş min ildən artıq tarixi olan illüziya sənəti dinlə sıx bağlı olmuş, adamları aldatmağa kömək etmişdir. Odur ki, kahinlər bu sənətin sirlərini möhkəm qoruyurdular. Sonralar da onlar öz sirlərini açmağa çox həvəs göstərməmişlər. Buna görə də təcrübəsiz adam üçün bu və ya başqa fəndin necə yerinə yetirildiyini başa düşmək çətindir. Müxtəlif dövrlərdə çox qəribə fokuslar göstərilmişdir.

Məşhur illüzionistlər öz çıxışlarında müəyyən fokusların sirrini açıb tamaşaçılara başa salırlar.

Volqoqramd filarmoniyasının artisti Gerta Oniskeviç isə parapsixologiya «xadilərinin» etdiklərinin hamısını göstərir və onların fəaliyyətinin əslində fokusdan başqa bir şey olmadığını nümayiş etdirir.

Fokusçular (almanca «hokuspokus»-fırıldaq) və ya illüzionistlər (latınca «illudere»-aldatmaq) sirk və estrada sənətinin zahiri möcüzə mənzərəsi yaratmaq

bacarığına əsaslanan bir sahəsinin nümayəndələridir. Bu məqsədlə onlar dəqiq və cəld əl hərəkətlərindən, xüsusi fəndlərdən, texniki üsul və aparatlardan, fiziki və kimyəvi hadisələrdən istifadə edirlər. Orta əsrlərdə, digər ölkələrdə olduğu kimi, Almaniyada da inkvizisiyanın təqibinə məruz qalan illüzionistlər özlərini qorumaqdan ötrü sübut etməyə çalışırdılar ki, nümayiş etdirdikləri möcüzələr şeytan əməli olmayıb, ilahi mənşəyə malikdir. Odur ki, onlar tamaşa göstərməyə başlamazdan əvvəl xaç çəkir, əvvəllər gildani dilində dedikləri ovsunlu sözləri indi katolik ibadətlər zamanı oxunan dualarla əvəz edirdilər. Onların ən çox işlətdikləri latın cümləsi –«Hok est korpus meum» («Bu mənim bədənimdir»)- zaman keçdikcə illüzionistlərin tələffüzündə dəyişilərək «hokus-pokus» şəklinə düşmüşdür ki, «fokus» sözünün də buradan yarandığı güman edilir. İllüzionist sənətinin tarixi qədim olub, bu uzun müddət ərzində daim müasir elmin nailiyyətlərini tətbiq edən fokusçular öz məharətlərini

xeyli inkişaf etdirmişlər. İllüzionistlər haqqında ilk məlumat qədim Misirin Vestkar papirusunda verilir. Papirusda fokusçu və heyvan təlimçisi olan Cedi adlı bir kəndlinin firon Xufunun (Xeops) qarşısında çıxışı təsvir

edilir. «Bir qaz gətirib, başını kəsdilər. Qazı qəbul zalında qərb, başını isə şərq divarı yanına qoydular. Cedi dua etdi və qaz qalxıb yırğalan-yırğalana

yeriməyə başladı, başı da ona tərəf qalxdı. Budur, qazın başı yenidən boynuna bitişdi.

Qaz qanadlarına çırpıb qaqqıldadı». Eyni şeyi ördəklə, sonra isə öküzlə ediblər. Başın kəsilməsini və kəsilmiş başın bitişdirilməsini illüzionistlər minillərlə öz repertuarlarında saxlamışlar. Məsələn, 1750-ci ildə italyalı Balduççi bunu xoruzla, 1771-ci ildə London illüzionisti Conas göyərçinlə göstərib; müxtəlif vaxtlarda insan üzərində təkrar edənlər olmuşdur.

Balduççi xoruzun başını qanadının altına salıb sarıyır, əvəzində isə digər xoruzun kəsilmiş başını birləşdirir, yanına da qırmızı boya ilə dolu xırda şüşə bağlayırdı. Xoruz səhnədə bir neçə addım atan kimi, Balduççi onun «başını kəsirdi». Tamaşaçılar həm kəsilmiş başı, həm də fişqıran qanı gördükdən sonra o, xoruzu yaylıqla örtüb, qanadının altından başını azad edir və «kəsilmiş» başı gizlədirdi. Salamət xoruzu isə yenidən səhnəyə buraxırdı.

İnsan başının «kəsilib yenidən bitişdirilməsi» üsulunu ilk dəfə 1584-cü ildə Skots öz «Cadugərliyin ifşası» kitabında izah etmişdir.

Fokusda sifətdən bir-birinə oxşayan iki oğlan iştirak edir. Onlardan biri stolun altında gizlənir. Tamaşaçılar onu görməsinlər deyə, stol döşəməyədək süfrə ilə örtülür. Stolun üst taxtasında (onu örtən süfrədə də) iki dəlik açılır. Yandan baxan tamaşaçılar bunları da görmürlər. İkinci oğlan stolun üstündə elə uzanır ki, başı dəliklərdən birinin, ayaqları-digərinin yanına düşsün.

İllüzionist guya oğlanın başını kəsmək üçün arxası tamaşaçılara tərəf elə dayanır ki, onlar oğlanın başını görməsinlər. Oğlan başını dəliyə salır, illüzionist isə guya kəsilmiş başı götürüb, arxaya çevrilmədən stol

boyunca gedir və əyilib, sanki başı oğlanın ayaqlarının yanına qoyur. İkinci oğlan buradakı dəlikdən başını çıxarır və illüzionist kənara çəkilib, guya indicə yerə qoyduğu «kəsilmiş başı» tamaşaçılara göstərir. Daha effektiv olmaq üçün başın «kəsildiği yerdə» taxtadan hazırlanmış, «qana» bulaşmış boynunu tamaşaçılara göstərir. Kəsilmiş başı isə mumdən hazırlanmış baş əvəz edir.

İlk dəfə 1965-ci ildə A. Epşpeyn «yalandan edam etmə» fokusunu nümayiş etdirmişdir. Cəllad qadının başını kəsir, bədəni yerə düşür, qan fışqırır, cəllad saçlardan tutub başı qaldırır, kiçik stolun üstünə qoyur, hələ tərپənən göz qapaqlarını barmaqları ilə bağlayır və gedir. Sonra isə, aydındır ki, qadın «dirilir».

Bir çox sehrbazlar öz incə düşünülmüş qəribə fokusları ilə tarixdə ad qoymuşlar. Məşhur astroloq Mişel Nostradamus (1503-1566) «sehrli fənər» adlanan aparatın və üçtərəfli şüşə prizmaların köməyilə özünəməxsus tamaşalar təşkil edirdi. Nostradamus həmin fokusunu 1550-ci ildə fransız kraliçası Yekaterina Mediçi üçün nümayiş etdirərək, ölmüş hökmdarların tam bir cərgəsini ona göstərmişdi. Hətta kraliçaya elə gəlmişdi ki, kreslodə gördüyü şəxs — oğlunun rəqibi Navarralı Henrixdir, Fransa taxtında oturub. Yekaterina Mediçi bunu gələcəyin xəbər verilməsi kimi mənalandırmışdı.

Güzgülər sisteminin və paltarlarını dəyişib, qonşu otaqda gizlənmiş iki statistin (səhnədə sözsüz rolları oynayan şəxs) köməyilə fizik Robertson iki əsrdən sonra həmin fokusunu göstərmişdir.

Keçən əsrin birinci yarısında məşhur fransız alimi J. E. Rober-Uden çəlləyə torpaq töküüb, portaqal toxumu əkir və sulayırmış. Tamaşaçıların gözü

qarşısında yaşıl zoğ, sonra kol çıxır, çiçək açır, meyvə verirmiş. Hətta meyvələri onlara paylayırmışlar. Yaxud bir dəstə əsgərin gülləyə basdığı Rober-Uden hər atəşdən sonra güllələri boşqabla tutaraq salamat qalırmış. (Silah mumdan hazırlanmış güllə ilə doldurulur ki, bu da atəş açarkən əriyir, illüzionist isə barmaqları arasında gizlətdiyi əsil gülləni tamaşaçılara göstərir).

Amerikalı Harri Qudini möhkəm bağlandığı hər hansı zəncirdən xilas ola bilirmiş.

Hindistan yoqları və fakirləri (ərəbcə «fəqir»-kasıb, dilənçi) böyük şöhrət qazansalar da, Misirdən daha çox və daha məharətli sehrbazlar çıxmışdır. Deyildiyinə görə, keçən əsrdə ərəb illüzionisti İbn Bətusənin iplə göstərdiyi qəribə fokusu kim nümayiş etdirsə, onun üçün kraliça Viktoriya min funt sterlinq mükafat təklif edibmiş. Bir ingilis illüzionisti bu məbləği beş minədək artırıb, bir lord on minə çatdırsa da, fokusu göstərməyi bacarıb, mükafatı alan tapılmamışdır.

Amma elə keçən əsrdə yaşamış məşhur Belçika şairi və dramaturqu Moris Meterlink həmin fokusu Hindistanda görüb təsvir etmişdir. Sehrbazın yuxarı atdığı ip göydə asılıb qalır. Bir oğlan həmin iplə dırmaşıb göydə itir. Bu məşhur fokusu təsvir edən başqa səyahətçilərin təsvirində oğlan göydə gözdən itdikdən sonra yuxarıdan onun bədəninin tikələri tökülməyə başlayır və sehrbazın köməkçiləri həmin tikələri kisəyə yığırlar. Axırda oğlan sağ-salamat kisədən çıxır.

Bir çox fokusların və parapsixoloji fenomenlərin yerinə yetirilməsi üsullarının təhlili ilə məşğul olan fransız jurnalisti Pyer Rondyer yazır ki, Meterlinkin

gözləri pis görürmüş. Yoxsa, gün batıb, hava həddən artıq qızsa, havada toz asılıb qalsa da, o görərdi ki, sehrbazın havaya atdığı ip iki ağacın arasından dartılmış sapa («sap»-görünür, möhkəm polad məftildir-N.M.) ilişir, iplə yuxarı qalxan oğlan isə yaxındakı ağacın çətirində itir və sonra gizlicə yerə enib, kisəyə girir. Maq Ratayo hipnoz etdiyi qadının çiyinlərini bir, ayaqlarını digər stulun üstünə qoyur, sonra birdən ayaqlarının altındakı stulu çəkib götürür. Qadın təkcə boynuna və çiyinlərinə istinad edərək, döşəməyə paralel vəziyyətdə havada qalır.

Ancaq sehrbaza təklif edilsə ki, qadının ayaqlarının yox, başının altındakı stulu götürsün, o, bundan qəti imtina edər. Çünki məhz bunun fərqi böyükdür-qadın budlarındanək polad korset taxmış, korsetin boynunun altında qurtaran ucundakı (saçların altında gizlədilmiş) polad qarmaq isə stuldakı dəliyə keçirilmişdir. Elə ona görə də baş tərəfdəki stul həddən artıq ağırdır ki, digər stulu çəkəndə bədənin bütün ağırlığını saxlaya bilib aşmasın.

Jurnalist S.Medvedko «Literaturnaya qazeta» nın səhifələrində (29 avqust 1984-cü il tarixli nömrəsi) Suriya şəhərlərindən birində rast gəldiyi Şeyx Əbdül Qadirin müalicə ilə məşğul olduğu, eyni zamanda dualların və ritmik musiqinin köməyiylə ətrafdakılarda ekstaz (yun. -«ekstazis»- heyran olmaq, özündən çıxmaq dərəcəsinə çatan son dərəcə coşğunluq vəziyyəti) halı törətdiyini təsvir edirdi. Belə vəziyyətdə Şeyx qılıncı öz qarnına elə sancırmış ki, qılıncın ucu belindən çıxırmış, qanın izi də görünmürmüş. Əslində həmin fokusun texnikası mürəkkəb deyil və indiyədək dünyanın bir çox estradalarında göstərilir.

Kionun məşhur fokuslarından biri qızın mişarlanmasıdır. Qız qara yeşiyə girib, bir tərəfdən başını, o biri tərəfdən ayaqlarını çıxarır. Yeşiyi ortadan mişarla kəsib, iki hissəyə bölürlər. Baş bir tərəfdə, ayaqlar o biri tərəfdə qalır. Sonra yeşiyin iki hissəsini birləşdirirlər və qız yeşikdən salamat çıxır.

Bu fokusun təsvir etdiyimiz variantında qara yeşiyin divarı ikiqat olub, içində başqa bir qız da gizlənilir-gördüyümüz ayaqlar bunundur. Birinci qız isə ayaqlarını yığır və yeşiyi kəsdikdən sonra bütövlükdə bir tərəfdə qalır. Tamaşaçılar elə bilirlər ki, baş da, ayaqlar da eyni qızıdır.

İllüzionistlərin çoxu adi oyun kartlarından istifadə edib, olduqca maraqlı, orijinal fokuslar göstərirlər. Bunlara kartların itməsi və yenidən peyda olması, diqqətlə baxan tamaşaçıların gözü önündə bir kartın digərinə çevrilməsi, tamaşaçılardan birinin çəkib, yenidən kart dəstinə saldığı kartın tapılması və bir çox digər fokuslar aiddir. Həmin fokuslarda əsas məharət əl cəldliyindən, tamaşaçıların fikrinin bacarıqla yayındırılmasından, illüzionistin diqqətli olub, xırda detalları müşahidə etməsindən və s. ibarətdir. Amma bəzi kart fokusları müəyyən riyazi hesablamalar və ya xüsusi hazırlanmış kartların olmasını tələb edir. Heç bir rekvizitdən istifadə etmədən, adi oyun kartları vasitəsilə hər bir kəsin asanlıqla göstərə biləcəyi çox yayılmış bir fokus (əslində bu, fokusdan çox zarafata oxşayır) aşağıdakından ibarətdir. İllüzionist tamaşaçılar hiss etmədən kart dəstinə iki hissəyə bölüb, bu hissələrin arxası bir-birinə olmaqla yenidən birləşdirir, yəni dəstdə həm üstdəki, həm də altdakı kartın üzünü görür. O, dəsti qaldırır, tamaşaçılara göstərəndə, özü arxadakı kartı, məsələn, «qaratoxmaq

qız»ı görür. Sonra əllərini arxaya aparıb, həmin kartı önə qoyur və elan edir ki, indii «qara toxmaq qız»ı çıxaracaq. Dəsti qaldıranda tamaşaçılar, doğrudan da, həmin kartı, illüzionist isə sonra adını çəkib çıxaracağı növbəti kartı görür.

İllüzionistlər həm də yaxşı psixoloqlardır. Onlar bilirlər ki, insan eyni zamanda iki hərəkəti izləyə bilmir. Hər fokus isə bir sıra ayrı-ayrı hərəkətlərdən ibarətdir. İllüzionist səhnədə «Elədiyinin əksini de!» prinsipinə əməl edərək, tamaşaçıların fikrini yayındırır və tələsmədən doqquz hərəkəti yerinə yetirir. Tamaşaçı şübhə etmir ki, onuncu hərəkət də əvvəlkilərdən fərqlənmiş, halbuki fokusun «canı» məhz bu onuncu hərəkətdə olur.

İnsanı sirli bir dünyaya aparan fokuslar rəngarəng, bir-birindən heyrətamiz və füsunkardır. Əbəs deyil ki, M. Qorki illüzionistlərin çıxışını «əsli incəsənət» adlandırmışdır. Bu ecazkarların yaratdıqları, doğrudan da, möcüzə adına layiqdir. Amma tamaşaçıların çoxu bu və ya digər fokusun necə yerinə yetirildiyini bilməsə də, heç kəs fokusu təbiətin məlum qanunlarının pozulması və ya yeni hadisələrin kəşfi hesab etmir. Sirkin möcüzələrinə ancaq uşaqlar inanırlar. Böyüklər isə illüzionistin məharətindən həzz alaraq əylənirlər.

1997

Dünyanın yeddi möcüzəsi və ecazkar hesablayıcılar.

Möcüzə haqqında təsəvvürün tam olması üçün mütləq məşhur «dünyanın yeddi möcüzəsi»nin adını çəkmək lazımdır. Düzdür, bunların qondarma «mücüzələrə» heç bir oxşarı yoxdur-söhbət antik dövrdə şöhrət tapmış qədim memarlıq və heykəltəraşlıq abidələrindən gedir. Amma həmin abidələr ekskavatorun və qaldırıcı kranın olmadığı bir dövrdə elə məharətlə düzəldilmiş, o qədər nəhəng və əzəmətli imişlər ki, möcüzə kimi ad qazanmışlar. Həmin möcüzələrdən bu günədək yalnız Misir ehramları bütöv qalmışdır, qalanları ayrı-ayrı fraqmentlərinə görə və ya antik müəlliflərin əsərlərindən məlumdur. Dünyanın 7 möcüzəsi bunlardır:

1. Misir ehramları (eramızdan əvvəl təqribən (1800-1700-cü illər).
2. Halikarnasda movzoley (eramızdan əvvəl IV əsrin ortaları).
3. Rodos nəhəngi (Rodosda Heliosun tunc heykəli; eramızdan əvvəl təqribən 292-280-ci illərlərdə heykəltəraş Xarosun əsəri).
4. İsgəndəriyyədə mayak (eramızdan əvvəl təqribən 280-ci ildə memar Knidli Sostratın əsəri).
5. Efesdə Artemidanın (Diananın) məbədi (eramızdan əvvəl təqribən 550-ci il).

6. Olimpiyada Zevsin qızıldan və fil sümüyündən heykəli (eramızdan əvvəl təqribən 430-cu ildə heykəltəraş Fidinin əsəri).
7. Babildə Semiramidanın asma bağları (eramızdan əvvəl VII əsr).

Əlbəttə, bu böyük dünya üçün 7 möcüzə azdır. İqor Mojevkonun «7 və 37 möcüzə» adlı kitabı vardır. Elə kitabın adı göstərir ki, söhbət dünyanın məşhur 7 möcüzəsindən başqa, daha 37 möcüzədən gedir. Həmin kitabda Asiya və Afrikanın bir çox ölkələrinin mədəni abidələri, şərq sivilizasiyalarının müxtəlifliyi və orijinallığı haqqında məlumat verilir. Hələ bu da azdır. Axı, başqa qitələrdə də belə abidələr vardır. Amma 7 rəqəminin müqəddəs sayılması ilə əlaqədar olaraq qədim dövrün həmin 7 möcüzəsi xüsusilə məşhur olmuşdur.

Möcüzə kimi qəbul edilən bu abidələri insan beyni fikirləşmiş, insan əlləri yaradıb ortaya çıxarmışdır. Dərindən fikirləşəndə görürük ki, ən böyük möcüzə elə insan beyninin özüdür. Beyninin hamı üçün səciyyəvi olan qərribə xüsusiyyətlərinə, dahilərin beyninin möcüzələr yaratmasına az-çox alışmışıq. Amma yaddaşın bəzi xüsusiyyətləri, estrada hesablayıcılarının nadir qabiliyyəti yenə də az qala fəvqəltəbiilik təsiri bağışlayır.

İnsan yaddaşının imkanları çox böyük olub, onun hüdudların müəyyən etmək çətindir. Güclü hafizəyə malik insanlar haqqında qərribə məlumatlara rast gəlirik. Görmə yaddaşı yaxşı olan bəzi şəxslər tam açılmış qəzetə diqqətlə baxdıqdan sonra gözlərini yumub, sanki gözləri açmış kimi qəzeti oxuyurmuşlar. Bolqar alimi Q. Lozanov Hindistanda

ikən peşəsi vəkillik olan yəq Saanın 18 rəqəmli ədədlərdən ibarət sütuları tez və dəqiq yadda saxlamaq qabiliyyətinin şahidi olmuşdur. Saa həm də 1901-ci ildən 1990-cı ilədək olan dövr ərzində hər hansı günün həftənin hansı gününə düşdüyünü səhsiz deyə bilirmiş.

Edinburq Universitetinin professoru, riyaziyyatçı A. K. Eytken π ədədini mininci rəqəmədək əzbər bilirmiş. O, 1954-cü ildə Londonda oxuduğu mühazirəni kəsərək, 250 rəqəmi əzbərdən demiş, dinləyicilərdən birinin xahişi ilə 301-ci rəqəmə keçib, 50 rəqəmi, sonra isə 501-ci rəqəmdən başlayaraq daha 150 rəqəmi səhsiz söyləmişdir (dəqiqliyə söz ola bilməz, çünki dinləyicilər Eytkenin dediklərini cədvəllə yoxlay ırmışlar).

Müxtəlif vaxtlarda dünyanın bir çox ölkələrində çıxış edən estrada hesablayıcıları istənilən çoxrəqəmli ədədləri ani olaraq bir-birə vurur, saniyə ərzində çoxrəqəmli ədədin kvadrat kökünü alır, loqarifmləri hesablayır, bir sözlə, istənilən riyazi əməlləri yerinə yetirirlər. Şübhəsiz, bu şəxslər son dərəcə diqqətli olub, nadir yaddaşa malikdirlər. Amma iş təkə bununla bitmir. Onların öz peşə sirləri də vardır. Riyaziyyat elmində hər cür hesablamaları xeyli asanlaşdıran qaydalar mövcuddur, eləcə də bəzi ədədlərin elə xüsusiyyətləri məlumdur ki, bunlardan istifadə etməklə müxtəlif hesablamaları çox tezləşdirmək olur. Estrada hesablayıcıları çoxrəqəmli ədədləri tez yadda saxlamağa imkan verən öz fəvqəladə yaddaşlarına əlavə olaraq həmin üsulları də tətbiq edərək heyrətamiz effektə nail olurlar.

Amerika riyaziyyatçısı Martin Qardner yazır ki, hesab əməllərini ani olaraq zəhində icra etmək qabiliyyəti heç də ümumi inkişafın yüksək səviyyəsini

göstərmir və riyazi qabiliyyətlərin olmasını daha az dərəcədə sübut edir. Hauss, Fon Neyman, Eyler və ya Vallis kimi ən yaxşı riyaziyyatçıların şifahi hesablama qabiliyyəti valehedicidir. Lakin onların həmin sahədəki bütün nailiyyətləri peşəkar «ecazkar hesablayıcılar»ın estradada göstərdikləri möcüzələrlə müqayisədə sönük görünür.

Estrada hesablayıcılarından italyan Jak İnaudi, ingilis Corc Parker Bidder, amerikan Zera Kolbern, yunan Perikl Diamandi, polyak SaloFinkelşteyn, fransız Moris Daqber və madmuazel Osaka, ABŞ-da Artur F.Qriffits, SSRİ-də Roman Semyonoviç Arraço və başqaları məşhur olmuşlar.

Keçən əsrin axırlarında Fransa Elmlər Akademiyası estrada hesablayıcılarının təfəkkür prosesini öyrənmək üçün komitə yaratmışdı. Həmin komitənin tərkibinə daxil olan psixoloq Alfred Bine bunlardan Diamandi ilə İnaudinin iş üsulunu müqayisə etmişdir. Diamandi rəqəmlərin yazıldığı lövhəni fikrən təsəvvürünə gətirmiş, yəni vizual tipə aid imiş, audioritmik tipə aid olan İnaudi isə ondan 6 dəfə tez hesablayırmış. Çünki onun üçün eşitmək kifayət imiş, rəqəmləri «görməyə» ehtiyac yox imiş və buna əlavə vaxt sərf etməmiş. Audiotipə aid olan holland estrada hesablayıcısı Vilyam Kleyn (Paskal) on rəqəmli iki ədədi 2 dəqiqədən də az müddət ərzində bir-birinə vurmuş. 1976—cı ilə o, artıq ahıl yaşda ikən 499 rəqəmli ədədin 73-cü dərəcəli kökünü almaq kimi mürəkkəb bir riyazi əməli cəmi 163 saniyə ərzində yerinə yetirərək, hesablama sürətinin dünya rekordunu müəyyən etmişdir.

Bütün estrada hesablayıcıları 100x100-dək (Bidder və başqaları isə hətta 1000x1000-dək) vurma cədvəlini,

kubların, loqarifmlərin və s. cədvəlini, eləcə də auditoriyada tez-tez verilən səciyyəvi sualların cavablarını (bir ildəki saniyələrin sayı, Yerdən Ayadək olan məsafə və s.), habelə π , $1/\pi$, e, c. kimi çox işlənən sabit ədədləri əzbər bilirlər. Hesablama prosesində isə cəld hesablamaların müxtəlif üsullarını tətbiq edirlər. Məsələn, çoxrəqəmli ədədləri bir-birinə vurmaq üçün fikirlərində onları hasili asanlıqla tapılan hissələrə ayırırlar.

Misal üçün, $384 \times 76 = (300 + 80 + 4) \times (70 + 6)$. Bunları şifahi vurmaq üçün hesablayıcı olmağa ehtiyac yoxdur. Hesablayıcının məharəti bundan ibarətdir ki, aldığı ayrı-ayrı hasilləri (bu misalda 6 ədəd) yadda saxlayıb, şifahi surətdə ani olaraq cəmləyə bilir və dərhal ümumi nəticəni söyləyir. 5-lə bitən ədədin (məsələn, 75) kvadratını tapmaq üçün onluqları göstərən rəqəmi (7) özündən sonra gələn rəqəmə (8) vurub, hasilin (56) yanına 25 yazmaq kifayətdir (5625). Hər hansı ikirəqəmli ədədin kvadratını hesablamaq üçün iki hədd cəminin kvadratı düsturundan istifadə etmək olar: $89^2 = (80 + 9)^2 = 80^2 + 2 \times 80 \times 9 + 9^2$.

Ədədi 9-a vurmaq üçün yanına sıfır yazıb, həmin ədədi çıxır ($62 \times 9 = 620 - 62 = 558$), 11-ə vurmaq üçün isə yanına sıfır yazıb, həmin ədədi əlavə edirlər ($62 \times 11 = 620 + 62 = 682$). 11-ə vurulan ədəd ikirəqəmli olduqda, həmin iki rəqəmin arasına onların cəmini yazmaqla eyni nəticəni almaq olar: $62 \times 11 = 6(6 + 2)2 = 682$.

Estrada hesablayıcıları bəzi ədədlərin müəyyən xüsusiyyətlərindən də işi sürətləndirmək üçün istifadə edirlər. Məsələn, $7 \times 11 \times 13 = 1001$, başqa sözlə, $77 \times 13 = 1001$ və ya $91 \times 11 = 1001$, yaxud $143 \times 7 = 1001$

olduğunu bilərək, şifahi surətdə 143-ü asanlıqla 63-ə vurmaq olar: $143 \times 63 = 143 \times 7 \times 9 = 1001 \times 9 = 9009$.

Fikrimizcə, estrada hesablayıcılarının işlətdiyi cəld hesablama üsulları barədə təsəvvür əldə etmək üçün bu sadə misallar kifayətdir. M. Qardner, Y.İ.Perelman, B.A.Kordemski və başqaları öz əyləncəli riyaziyyat kitablarında bu haqda ətraflı məlumat vermişlər. Həmin kitabları oxumaq həm maraqlı, həm də faydalıdır.

XVIII əsrdə yaşamış ingilis fermeri C. Bakstonun qəribə müşahidə qabiliyyəti barədə məzəli bir əhvalatı söyləmək yerinə düşər. Londonda olarkən kimsə Bakstonu teatra, Şekspirin «III Riçard» faciəsinə baxmağa dəvət edir. Baş rolu məşhur aktyor D. Qarrik ifa edirmiş. Tamaşa qurtarandan sonra Bakstonun rəyini soruşduqda o, cavab vermişdir ki, Qarrik 14.445 söz tələffüz etdi və səhnədə 5202 addım atdı.

1999

Spiritizm

Tövratda (Musanın üçüncü kitabı, 20-ci fəsil, 27) yazılmışdır ki, ölüləri çağıran və ya cadugərlik edən kişi, yaxud qadın öldürülməli, daşqalaq edilməli, qanları axıdılmalıdır. Lakin təəccüblü də olsa, ölülərin ruhunun çağırılması, yəni spiritizmlə qədimdən məhz ruhanilər məşğul olmuşlar. Əslində buna təəccüblənmək sadələvhlükdür. Çünki din xadimləri spiritizmi kənar şəxslərə elə ona görə yasaq edirdilər ki, özlərindən başqa heç kəs bunun sirrini bilməsin və həmin seansların şahidi olanları daha artıq vahimələndirib, itaətdə saxlaya bilsinlər.

Bununla belə, geniş kütlələr qarşısında spiritizm seansları ilə çıxış edənlər olmuş, xüsusən keçən əsrdən bəri E.C.Devis, Foks bacıları, Y. Palladino, M.Krendon və başqa «medium»lar böyük şöhrət tapmışlar.

Amerikalı Endryu Cemson Devisin şəxsiyyəti ilə tanış olmaq ibrətamizdir. Çünki onun tərcümeyi—halı, ümumiyyətlə, mistika ilə məşğul olanlar üçün səciyyəvidir. Devisin anası histeriyalı, atası alkoholik olmuş, özü isə məktəbə gec getmişdir. Qətiyyəən dərs mənimsəmək qabiliyyəti olmadığından, tezliklə məktəbi buraxıb, bir fermer qadının yanında çobanlıq etmişdir. Sahibəsinin uzunsürən dini ayinlər yerinə yetirməyə məcbur etdiyi Devis özünü ekstaz halına

salmağı öyrənmiş və bu vəziyyətdə «peyğəmbərlik» etməyə başlamışdır. Hipnozla məşğul olan Levinqston adlı birisi Devisdən medium kimi istifadə edərək bir neçə il ABŞ-in şəhərlərində qastrollar vermişdir. Onların seanslarında Devis ölmüş şəxslərin ruhu ilə «söhbət edirmiş». Maraqlıdır ki, bu azsavadlı «cazkar» hələ spiritizmə dair kitablar da nəşr etdirmişdir.

Keçən əsrin ortalarında Amerikada Foks bacıları (Marqaret və Keyt) xeyli məşhurlaşmışdılar. Onlar qırx il ərzində spiritizm seansları vermiş, guya ruhlarla əlaqəyə girərək, «o dünyadan» xəbər vermişlər.

Foks bacıları ingilis kraliçası və rus çarı qarşısında çıxış etmişdilər. Bacıların sirrini Marqaret Foks özü «Nyu-York Uorld»-un 21 oktyabr 1888-ci il tarixli nömrəsində dərc etdirdiyi xeyli uzun etirafında kifayət qədər aydın izah edir: «...Biz çox dəcəl idik; xoşxasiyyət qadın olub, hər şeydən qorxan anamızı sadəcə olaraq bir az qorxutmaq istəyirdik. Axşam yatağa uzananda, ipin ucuna alma bağlayıb, sonra ipi çəkirdik: alma döşəməyə dəyib tiqqıldayırdı. Anamız bunun nə səs olduğunu başa düşə bilmirdi; bizi çox balaca hesab etdiyi üçün bizim kələyimiz olduğunu da güman etmirdi... Bütün qonşular tiqqılıya qulaq asmağa çağırıldı... Böyük bacımız missis Anderhill məni və Keyti Roçesterə apardı. Orada biz tiqqıldatmaq üçün yeni üsul fikirləşib tapdıq. Birinci olaraq bacım Keyt müşahidə etdi ki, barmaqlarını yellətməklə sümük və oynaqlarını şaqqıldada bilir və bunu ayaq barmaqları ilə də etmək mümkündür... Missis Anderhill kütləvi çıxışlar təşkil edirdi. Camaat yığın-yığın bizə baxmağa gəlir və o, bir axşam ərzində 100 dollardan 150 dollaradək yığırdı. Bütün pulları o

öz cibinə qoyurdu. Biz bütün suallara tıqqıltı ilə cavab verirdik. Seans zamanı missis Anderhill işarələrlə bizi başa salırdı ki, nə vaxt «hə» və nə vaxt «yox» tıqqıldatmaq lazımdır».

Bu etirafdan sonra Foks bacıları öz fəndlərini nümayiş etdirib, spiritizmi əyani surətdə ifşa etmək üçün bir daha səyahətə çıxdılar.

Foks bacılarının tarixçəsi bir neçə cəhətdən maraqlıdır. Əvvələn, təəccüblü də olsa, spiritizmin müasir formasının yaranması məhz bu iki qızcığazın (1847-ci ildə fəaliyyətə başlayarkən Marqaretin 8, Keytin 6 yaşı vardı) adı ilə bağlıdır. İkincisi, Marqaret Foks öz etirafında bütün spiritizm seanslarının əsas məqsədini aydın nəzərə çarpdırır- missis Anderhill bir axşam ərzində cibinə 100-150 dollar pul qoyurdu. Üçüncüsü, məlumdur ki, bacıların etirafından əvvəl də onların kələk işlətdiklərini söyləyənlər olmuşdur. Məsələn, 1850-ci ildə Roçesterdə qızları müayinə etmiş həkim E.P.Lonqvorzi mətbuatda çıxış edərək göstərmişdir ki, onlar səsləri şüurlu olaraq özləri çıxarırlar. D.Potts, K.Ç.Berr hətta Foks bacılarının üsulu ilə ayaq barmaqlarını hərəkət etdirməklə səslər çıxara bildiklərini nümayiş etdirmişdilər. Lakin fəvqəltəbiiliyə inam o qədər güclü olmuşdür ki, heç kəs sağlam düşüncənin səsinə qulaq asmamışdır.

Möcüzəyə inamın nə qədər güclü olduğunu belə bir fakt bir daha təsdiq edir ki, məhz Foks bacıları fəndgirlik etdiklərini boyunlarına aldıkları ildə «bütün zamanların ən böyük mediumu» italyalı Yevzapiya Palladino fəaliyyətə başlamış və daha böyük hərarətlə qarşılanmışdır. Savadsız, erotik təbiətli kəndli qızı olan Yevzapiya qulluqçuluq etdiyi ailədə spiritizm seansları ilə tanış olmuş, sonra isə 20 ildən artıq bir müddət

ərzində Milan, Varşava, Kembric, Paris, Neapol və s, şəhərlərdə, ABŞ-da çıxış etmişdir. Yevzapiya tərkibinə Lombrozo, Şarl Rişe, D`Arsonval, Anri Berqson kimi məşhur alimlərin daxil olduğu komissiyaları inandıra bilmişdi ki, fəvqəltəbii qabiliyyətə malikdir. Nəhayət, 1909-cu ildə ABŞ-da Harvardın məşhur psixoloqu Munsterburqun iştirak etdiyi komissiya, 1910-cu ilə isə Kolumbiya Universitetində fokusçuların da cəlb edildiyi bir neçə alimdən ibarət digər komissiya E.Palladinonu tamamilə ifşa etməyə müvəffəq oldu.

1923-cü ildə spiritizmin yeni ulduzu parladi-amerikan mediumlarının ən məşhuru olan Marceri Krendon fəaliyyətə başladı. Marcerinin tam qaranlıqda keçən seanslarında əri—məşhur Boston cərrahı L.R.Q.Krendon ona kömək edirdi. Seans zamanı Marceri trans halına düşür və onun ölmüş qardaşının ruhu «Uolter» peyda olurdu. Marceri guya Uolterin səsi ilə danışır, bəzən isə Uolterin əli havada süzürdü. Marcerininin fəaliyyəti ilə də bir neçə komissiya maraqlanmış, bunların arasında inananlar da, onu fəndgirlikdə təqsirləndirənlər də olmuşdur. Maraqlıdır ki, ilk dəfə yalanı məşhur amerikan fokusçusu Harri Qudini aşkar etmişdir. Bu fakt yenə də təsdiq edir ki, mediumların fəaliyyəti fokusa daha yaxındır və elm xadimlərinə nisbətən, fəndgirliyin üsulları ilə yaxşı tanış olan peşəkar fokusçular həmişə onların fəaliyyətindən daha asanlıqla baş çıxara bilmişlər.

Marcerinin Londondakı çıxışları zamanı aşkar edildi ki, guya «Uolterin» mum üzərində qoyduğu barmaq izlərinin bəzisi Marcerinin özünə məxsusdur. Sonra qalan izlərin Marcerinin seanslarında iştirak

edən onun dış həkiminə məxsus olduğu müəyyənləşdirildi.

M.Krendonun ifşa edilməsi ilə əlaqədar olaraq Bostonda psixi tədqiqatlar cəmiyyətinin baş tədqiqatçısı U.F.Prins bildirmişdir ki, Marcerinin işi psixi tədqiqatların tarixinə ən hiyləgər, ardıcıl və fantastik dələduzluq kimi daxil olacaqdır. 1938-ci ildə Marcerinin əri ölmüş və təbiidir ki, o, medium kimi öz qabiliyyətini birdəfəlik itirmişdir.

Təsvir etdiyimiz misallardan aydın olur ki, mediumların qaranlıqda yerinə yetirdikləri fokuslar bu gün nə qədər gülcnc görünsə də , o dövrdə geniş kütlələrin diqqətini cəlb edir və spiritizmə inam doğururdu. Bəzi məşhur, lakin dardüşüncəli alimlər belə onların çıxışlarından baş açmayaraq inananların cərgəsinə qoşulur və hətta müxtəlif komissiyaların protokollarını imzalamaqla bu inamı daha da artırırıldılar. Lakin materialist mövqedə duran mütərəqqi alimlər həmişə parapsixologiyanın hər cür təzahürlərini qətiyyətlə ifşa etmişlər.

Vaxtilə F.Engels göstərmişdir ki, hipnozu asan qazanc mənbəyinə çevirənlərə himayəçilik edən ruhanilər guya ölməz ruhun mövcud olduğunu sübut edən hipnozun «ilahi» və «fövqəltəbii» mənşəyi haqqında rəvayəti həmişə müdafiə etmişlər. «Ölməz ruh» isə spiritik şəbihlərin əsasını təşkil edir. F.Engels həmçinin «Ruhlar aləmində təbiətsünaslıq» adlı məqaləsində kimyaçı A.M. Butlerovun və bəzi Qərbi Avropa alimlərinin spiritizmə aludə olmasını kəskin tənqid etmişdir. Spiritizm sahəsində indiyədək həmin tənqidi yumşaltmağa imkan verən heç bir nailiyyət əldə edilməmişdir.

Spiritizmin çox yayılmış forması olan masafırlatmanın mahiyyətini keçən əsrin ortalarında məşhur ingilis alimi M.Faradey, həmin əsrin 70-ci illərində isə Rusiyada D.İ.Mendeleyev aşkar etmişlər. Masafırlatma seansı zamanı masa ətrafında oturub, əllərini onun üzərinə qoymuş şəxslər, guya heç bir əzələ qüvvəsi tətbiq etmədən, ruhların köməylə masanı fırladırlar. Faradey sübut etdi ki, aparıcı şəxs seansın iştirakçılarına masanın fırlanacağını təlqin etdikdə, onların əllərində müvafiq istiqamətə yönəlmiş ideomotor hərəkətlər törənir (M.E.Şevryolun təcrübəsində olduğu kimi) və özləri də hiss etmədən, masaya təkanlar vuraraq onu fırladırlar.

D.İ.Mendeleyev spiritizmi fırladaçılıq və kobud mövhumat kimi ifşa etmişdir. O, masafırlatma seanslarını yoxlamaq üçün xüsusi stolun layihəsini vermişdi. Stolun üst taxtası ayaqlarına bərkidilməyərək, manometrlərlə birləşmiş maye ilə dolu rezin yastıqlar üzərində sərbəst yerləşirdi. İştirakçılardan biri əlini stolun üstünə qoyduqda, həssas monometrlər hətta onun nəfəsini də qeyd edirdi. Mendeleyevin rəhbərliyi altında işləyən komissiya həmin stolun köməylə sübut etdi ki, seansda iştirak edənlərin əllərinin gözlə seçilməyən qeyri-iradi hərəkətlərin stolun fırlanmasına səbəb olur. Mendeleyev yazmışdır ki, spiritik hadisələr qeyri-iradi hərəkətlər və ya şüurlu yalanın nəticəsidir.

Məlumdur ki, Pyer və Mariya Küri Y.Paladinonun seansları ilə çox maraqlanmış, lakin qəflətən kobud yalan aşkar edərək, skeptik münasibət bəsləməyə başlamışlar.

Deyildiyinə görə, Libixdən xahiş edəndə ki, spiritik hadisələrdə təsir göstərən sirli qüvvələr

haqqında mühazirə oxusun, o, acıqla cavab vermişdi ki, burada «qüvvə» deyil, yalnız ağılın zəifliyini görür. İngilis bioloqu Heksli isə kinayə ilə demişdi: «Hər seans üçün bir gineya alan hər hansı bir mediumun dili ilə bir ölü kimi cəfəngiyat danışmaqdan, küçə süpürən kimi yaşamaq daha yaxşıdır».

Böyük fizioloq İ. P. Pavlov prins A. P. Oldenburqskinin dəvəti ilə spiritizm seansında iştirak edərək spiriti ifşa etmişdir. Seans başlanmazdan əvvəl o, atletik bədən quruluşlu gənc bir şəxsə nəyə diqqət yetirməsini izah edərək, spiritin yanında oturtmuş, özü isə o biri tərəfdə oturmuşdur. Hamı dairəvi stol arxasında oturub, işığı söndürdükdən sonra olanları İvan Petroviç özü belə nəql edir: «Mən dərhal stolun altında spiritin əlini tutub var gücümlə sıxdım. Digər tərəfdəki qonşum da belə etdi. Hamı boş yerə möcüzə gözləyirdi. Heç bir şey çıxmadı. Ancaq o, əlimdən çıxmağa çalışırdı ki, lap gücdən düşdüm. Nəhayət, yarım saatdan sonra o, işığı yandırmağı xahiş edib bildirdi ki, bu dəfə heç bir şey alınmayacaq, çünki kimsə ona ruhi müqavimət göstərir. Mən ona dedim ki, «Bala, ruhi müqavimət niyə, fiziki müqavimət göstərmişik, bu, düzdür. Baxın, əllərimdən çıxmaq üçün elə çalışırdınız ki, manjetlərimi də qopartdınız. O biri qonşunuzda da eyni şeyi görürəm». Təbiidir ki, bu hadisədən sonra şahzadə bir daha İvan Petroviçi spiritizm seanslarına dəvət etmədi.

Spiritizm və masafırlatma seanslarının müasir variantı xüsusən gənclər arasında müəyyən dərəcədə yayılmışdır. Böyük ağ vatman kağızı üzərində qara tuşla dairə boyunca əlifbanın bütün hərfləri, dairənin içində düz xətt boyunca rəqəmlər, rəqəmlərin üstündə «bəli», altında «xeyr» sözləri yazılır. Böyük dairənin

mərkəzindəki kiçik dairənin üzərinə üstündə ox cızılmış boşqab qoyulur. Seansın iştirakçıları əllərini boşqabın üzərində tutub, istədikləri ölünün ruhunu çağırır və ruha suallar verirlər.

Boşqab fırlanmağa başlayır, ox növbə ilə hərflərin və ya rəqəmlərin qarşısında dayanır və nəticədə bunlardan verilən suallara cavab alınır. Spiritizmin bu növü də ideomotor hərəkətlərlə əlaqədardır. Seansın iştirakçıları ruha verdikləri sualın bu və ya digər cavabını bütün varlıqları ilə gözləyərkən bütün diqqətləri bir-birinin ardınca sualın cavabını təşkil edən hərflərə cəlb olunur, həmin istiqamətə yönəlmiş ideomotor hərəkətlər törənir və özləri də hiss etmədən boşqaba astaca toxunub, onu elə fırladırlar ki, ox lazımı hərf və rəqəmlərin tuşunda dayanır. Təsadüfi deyil ki, həmin seanslar üçün ciddi şərtlər qoyulur: seans gecəyarısı və hərflərin güclə oxuna biləcəyi, demək olar ki, qaranlıq şəraitdə aparılır və boşqab bədən temperaturunadək qızdırılır. Məqsəd-seansda iştirak edənlərin yarıyuxulu, müəyyən bir fikir təlqin edildikdə isə həm də yarıhipnotik halda olmasını təmin etməkdən ibarətdir. Digər tərəfdən, soyuq boşqaba toxunarkən bu vəziyyətdən çıxmaq üçün boşqabı da azca isidirlər.

Spiritizm seansında

işlədilən «xəritə»

Həmin seansı araşdırarkən çox sadə bir üsul tətbiq etmişəm. Seans başla- nmazdan əvvəl iki nəfərə əllərinə mü- rəkkəb, bir nəfərə Sarı rəng sürtməyi təklif etdim. Bütün təlimata əməl olunaraq aparılan seans adi nəticələr verdi. Lakin iki nəfə rin boşqabı mürəkkəbə bulaşmış, üçüncününkü isə sarı rəngə boyan- mışdı. Beləliklə, hamı inandı ki, boşqabı ruhlar deyil onlar özləri fırladırlar.

1978-ci il martın 13-də N.İ.Piroqov adına Lenin ordenli II Moskva Dövlət Tibb İnstitutunda ixtisasartırma kursu keçərkən Moskvada yaşayan dostumla birgə institutun yataqxanasına eynilə yuxarıdakı qayda üzrə aparılan spiritizm seansının şahidi olduq. Fərq burasında idi ki, bu dəfə seansda iştirak edən institutun üç tələbəsi əllərini boşqabın üzərində tutmayıb, elə əvvəldən onun üstünə qoymuşdular. Lakin heç bir təzyiq etmirdilər. Lev Tolstoyun ruhunu çağırmağı qət etdikdən sonra onlar fasilə vermədən növbə ilə «Lev Tolstoyun ruhu çağırılır!...» ifadəsini təkrar etməyə başladılar.

Nəhayət, təxminən 15 dəqiqədən sonra boşqab hərəkət etməyə başladı. Seansın iştirakçılarında birini göstərib soruşdular: «Bu qızın adı nədir?» Boşqab fırlandıqca üzərindəki ox bir-birinin ardınca G, L və Ə (təbiidir ki, seans rus dilində aparılırdı) hərflərinin tuşunda dayandı. Məlum oldu ki, qızın adı, doğrudan da Elya imiş. Sonra sual verdilər: «Onun ərinin adı nədir?». Cavab yenə də düz oldu: «Seryoja». Bu gənc ər-arvadın ev almaq üçün növbəyə dayandığını bilərək Lev Tolstoyun ruhundan soruşdular: «Onlara nə vaxt ev verəcəklər?»-«1980-cı ildə».

Göründüyü kimi, cavabı yataqxanada bir yerdə qalan, bir-birini yaxşı tanıyan tələbələrin hamısına məlum olan suallar verildiyindən, iştirakçıların üçünün də diqqəti qeyri-iradi olaraq eyni istiqamətə cəlb olunur, deməli, ideomotor hərəkətlər də eyni hərf və rəqəmlərə doğru yönəlir və düzgün cavablar alınır. Heç kəsin tanımadığı kənar adam təkcə biz idik. Xahiş etdim ki, Lev Tolstoyun ruhundan adı soruşsunlar. Sual verildi: «Bu kişinin adı nədir?». Boşqabın uzun sürən səyahətlərindən sonra heç bir mənə verməyən hərf yığını (H, Ü, U və s.) alındığını görüb, seansı dayandırdılar və düzgün cavabı (Nijad) özümdən soruşdular. Tolstoyun ruhuna növbəti sual verildi: «Onun oğlunun adı nədir?» Alınan cavabın (Viktor) həqiqətə (Emin) heç bir oxşarı yox idi.

Seans iştirakçılarına izah etməli oldum ki, verilən sualın cavabı onların üçünə də məlum olduqda, hamı boşqabı qeyri-iradi olaraq eyni tərəfə fırladır və cavab düz alınır. Sualın cavabını onlardan bəzisi və ya heç biri bilmədikdə isə boşqabı, İ. A. Krilovun məşhur təmsilindəki kimi, hərə bir tərəfə çəkir və bu halda nəticənin alınmaması qətiyyəən təəccüblü deyil. Belə

olduqda nəinki Lev Tolstoyun ruhu, eyni zamanda peyğəmbərlərin hər üçünün ruhu da çağırılsa, heç bir çarə edə bilməz.

Telepatiya

Telepatiya-parapsixoloqların müxtəlif kələklərlə həqiqətəoxşar mənzərə yaratmağa ən çox nail olduqları sahədir. «Telepat»ın seansından çıxanlar onun fikirləri tapdığına şübhə etmir və indicə telepatiyanın şahidi olduqlarına ürəkdən inanırlar.

Əslində isə bütün əsrlərin ən məşhur telepatları da daxil olmaqla indiyədək dünyada heç bir şəxs digərinin fikirləşdiyi bir hərfi belə tapmamışdır, yəni tam qətiyyət və məsuliyyətlə deyirik ki, telepatiya mövcud deyildir və deməli, «telepat» lar da telepat deyillər. Beləliklə, «telepat» adı altında çıxış edənlərin məharəti fikirləri tapmaqdan deyil, müxtəlif üsullardan istifadə etməklə, guya fikirləri tapdıqlarına tamaşaçıları inandırmaqdan ibarətdir. Telepatiyaya inama gəldikdə isə, bunun əsas səbəbləri seanslar haqqında mətbuatda məsələdən xəbərdar olmayan və ya telepatlara qulluq göstərən şəxslərin saxta, şişirdilmiş və düzgün şərh edilməyən məlumatlarının tez-tez dərc edilməsi və bununla camaatın fikrinin çaşdırılması, həyatda təskinedici bir şey görməyən xalqın isə hər cür nağıla, xüsusən «çap olunmuş» sözə sadələvhcəsinə və asanlıqla inanmasıdır. Alimlərimizin bu məsələdə qəti mövqe tutmaması, fəalsızlığı və bəzən hətta parapsixoloqların dəyirmanına dən tökməklə özlərinin naşılığını nümayiş etdirməsi acınacaqlı haldır.

Telepatların konkret fəaliyyətini təhlil etməzdən əvvəl onlar haqqında çox vaxt mətbuata da yol tapmış əsrin məşhur yalanlarından bir neçəsini nəzərdən keçirək və onların aqibəti ilə tanış olaq.

1882-ci ildə professor Uilyam Berett İngiltərə Psixi Tədqiqatlar Cəmiyyətinin fikirlərin oxunması üzrə komitəsindəki məruzəsində anqlıkan kilsəsinin keşişi müqəddəs A. M. Kririnin beş qızının və gənc qulluqçusunun təcrübədə sınıanmış telepatiya qabiliyyəti haqqında məlumat vermişdi. Bunların təcrübə zamanı gizli siqnallardan istifadə etdiklərini tədqiqatçılar yalnız altı ildən(!) sonra başa düşdülər və

1888-ci ildə qızlar hiylə işlətdiklərini boyunlarına aldılar.

Elə Berettin məruzə etdiyi ildə «Braytonian» qəzetinin redaktoru D. Blekbern «Layt» jurnalında dərc edilmiş məktubunda Q.A.Smitin telepatiya qabiliyyəti haqqında məlumat verir və onunla apardığı təcrübələri təsvir edirdi. Smit və Blekbern Londona dəvət edildilər, görkəmli alim və həkimlərdən ibarət komissiyalar dəfələrlə bunlarla müxtəlif şəraitdə təcrübələr apardı. Smitin hər dəfə fəvqəladə telepatiya qabiliyyəti göstərdiyi bu sınaqlar uzun müddət telepatiyanın mövcud olmasının lehinə etibarlı dəlil sayılırdı. Amma bu dəfə də iş böyük pərtliklə qurtardı.

Blekbern 1908-ci ildə «Con Bul» jurnalında, 1911-ci ildə isə «Deyli Nyus» qəzetində dərc etdirdiyi yazılarında Smitlə birlikdə aparılan telepatiya təcrübələri zamanı kələk işlətdiklərini etiraf etdi: «Artıq otuz ilə yaxındır ki, mister Q.A.Smitlə apardığım telepatiya təcrübələri fikrin məsafədən verilməsinin doğru olmasının əsas sübutu kimi qəbul edilir və sitat gətirilir. Mən təntənəli surətdə bildirirəm ki, bütün bu eksperimentlər elm, ağıl və hazırlığa malik adamlar sübut etməyə can atdıqları nəzəriyyəni müdafiə edəcək faktlar axtarıqda, onları aldatmağın necə asan olduğunu göstərmək istəyən iki gəncin qərəzsiz arzusu nəticəsində yaranmışdır».

Bu təsadüf fırlıdaqçıları ifşa etmək üçün düşünülmüş kələk kimi xüsusi yer tutur. Amma parapsixoloqların fəaliyyətinə dair misallar ümumiyyətlə onların heç bir yalandan, saxtakarlıqdan, fırlıdaqdan çəkinmədiyini və bu sahədə böyük ixtiraçılıq qabiliyyətinə malik olduğunu göstərir. Məsələn, 1950-ci ildə Münhendə «Regina» kafesində

çixış edən medium (guya ruhlarla insanlar arasında vasitəçilik edən şəxs) qəfildən indi dünya radiolarının diktorlarından birini veriliş apardığı anda hipnoz edəcəyini söyləyir. Digər «qabiliyyətləri» ilə bərabər həm də telepat olduğunu sübut etmək istəyən fırıldaqçı üzərində «regina, romb, xanım» sözləri (almanca) yazılmış kartı çıxararaq işə başlayır. Sabahı gün qəzetlər qəribə bir məlumat dərc etmişdi: «Cənubi Koreya radiosunun diktoru qəflətən sözün ortasında verilişi kəsərək, koreyalılar üçün mənasız olan üç sözü alman dilində efirə vermişdir-«regina, der Rayte, dame». Həm də guya bu hadisə hipnoz olunanın özünü o qədər mütəəssir etmişdi ki, sinir sistemi pozularaq xəstələnmişdir. Təsəvvür etmək çətin deyildir ki, axşam «Regina» kafesində mediumun yanında olanlar bu xəbəri oxuyanda nə qədər heyrətlənmişlər və onların bir telepat kimi mediuma inamı və hörməti nə dərəcədə artmışdır. Amma onlar işin dalını bilsəydilər, yəqin ki, bu hörmət elə o qədər dərin nifrətlə əvəz olunardı. Məsələ burasındadır ki, Koreya hökumət orqanları «zərərdidə»ni sorğuya tutub, istintaq nəticəsində müəyyən etmişlər ki, həmin hadisədən bir qədər əvvəl ona Münhendən hər söz üçün 100 marka məbləğində pul göndərilmişdir. Telepatın fırıldaqında iştirak etməsi diktora baha başa gəlmişdir-o, üç ay həbsxanada yatmalı olmuşdur.

Böyük Britaniyada ekstrasentor qavrayış üzrə tədqiqatlara rəhbərlik edən S.Q.Soul 1955-1956-cı illərdə Uelsdə Qlin və Yuen adlı 13 yaşlı iki məktəblinin telepatiya qabiliyyətini yoxlamışdı. 1957-ci ildə isə uşaqlarla peşəkar fokusçu Cek Selvin məşğul olmuşdur. Həmin oğlanlar iki il ərzində müxtəlif eksperiment şəraitində öz qabiliyyətlərini nümayiş

etdirib, böyük pul mükafatı alırdılar. Bunları üzərində 5 heyvanın (şir, zürafə, pinqvin, fil, zebr) müxtəlif rəngli şəkilləri olan kartlar vasitəsilə oxlayırdılar.

Eksperimentin zəif cəhəti bundan ibarət idi ki, iki otaqda qarşı-qarşıya oturmuş oğlanların üzünü ekran örtse də, onlar bir-birinin dizlərini və ayaqlarını görürdülər. Bunların əvvəlcədən razılaşıdırılmış hərəkətlər vasitəsilə 5 kart haqqında informasiyanı bir-birinə ötürməsi isə heç də çətin deyildi. Doğrudan da, oğlanlar üzbəüz oturmadıqda və ya aralarındakı qapını örtəndə onlar telepatiya qabiliyyətlərini itirirdilər. Digər təcrübələrdə oğlanlardan birinin atası zıncırovu silkələməklə onlara cavab verməyin vaxtını bildirirdi. Zıncırovu müxtəlif üsullarla silkələməklə də informasiyanı ötürmək mümkündür. Belə də olurdu. Ata oturduğu yerdən kartları görüb zıncırovla signal verəndə uşaqlar yüksək nəticələr əldə edir, əks təqdirdə isə az xal toplayırdılar.

Selvinin oğlanlarla apardığı ilk üç seansda onlar yüksək xal toplamış, sonrakı üç seansda isə tam uğursuzluğa uğramışdılar. Həmin eksperimentləri təhlil edən Amerika aldimi Ç.Henzel diqqəti belə bir fakta cəlb edir ki, o zaman Selvinin 80 yaşı vardı və o, akustik signalları eşitməyə bilərdi. Əslində bütün uşaqlar o vaxt hər yerdə satılan «səssiz» it fişqırığı və ya Halton fişqırığı vasitəsilə bir-birinə signal verə bilirdilər. Çünki yaşlıların qulağı bu fiti eşitmir. Doğrudan da, iki ildən sonra Selvin oğlanları mister və missis Kristofer Skottun əvəz etdiyi təcrübələrdə iştirak edərkən mister Skottun Halton fişqırığı vasitəsilə arvadına verdiyi signalları qətiyən eşitməyərək, bu işə mat qaldığını boynuna almışdı.

1959-1960-cı illərdə fransız jurnalistləri J.Berjye və L.Povels «Syans e vi» («Elm və həyat») və Konstelyasyon» jurnallarının səhifələrində «Nautilus» adlı amerikan sualtı qayığında aparılan və telepatiyanın mövcud olduğunu inandırıcı surətdə sübut edən eksperimentləri, demək olar ki, protokol dəqiqliyi ilə təsvir etmişdilər.

Əvvəlcədən dəqiq müəyyənləşdirilmiş vaxtlarda eksperimentin iştirakçılarında biri (Smit) sahildə elektron maşınının təsadüfi qaydada verdiyi Zener kartlarından (üzərində dairə, xaç üç dalğalı xətt, kvadrat, ulduz çəkilmiş 5 kart) birinin üzərindəki şəkil barədə gərgin fikirləşir, digəri (Cons) isə sahildən 2000 kilometr uzaqda sualtı qayıqda onun fikirləşdiyi kartı tapmış. Düzgün cavabların sayı guyahtimal nəzəriyyəsinə görə gözlənilməyindən 17 dəfə çox olmuşdur. Bu əsil möcüzə idi.

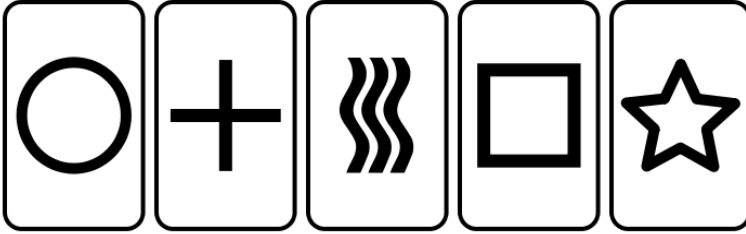
Professor L.L.Vasilyev «Fikri təlqinin eksperimental tədqiqi» (Leninqrad dövlət Universitetinin nəşriyyatı, 1962) əsərində və bir sıra başqa kitablarında «Nautilus» sualtı qayığında aparılan eksperimentlər barədə məlumatı telepatiyanın lehinə etibarlı elmi dəlil kimi misal gətirirdi.

«Komsomolskaya pravda» (7 iyul 1966-cı il) və «Moskovskaya pravda» (9 aprel 1967-ci il) qəzetləri induktor Y. İ. Kamenskinin və persipiyent K. N. Nikolayevin Zener kartları və təsadüfi əşyalarla apardıqları təcrübələr barədə xəbərlər dərc etmişdi. Bunlardan biri Moskvada, digəri Leninqradda və ya Novosibirskdə olarkən K. N. Nikolayev Y. İ. Kamenskinin fikirlərini tapmış.

Vaxtilə İtalyan fiziki F.Katssamalli telepatiyayı elektromaqnit təbiətli «beyin dalğaları» ilə izah etməyə

çalışırdı. «Bioloji radio rabitəsi» (Kiyev, 1962) kitabının müəllifi B.B. Kajinski həmin fikri «dəqiqləşdirərək»

Zener kartları- şəkilləri

göstərmişdir ki, sinir hüceyrəsi çıxıntılarının lövhə şəkilli ucları hüceyrə kondensatorları, sinir liflərinin dolaqları isə-solenoidlər olub, birlikdə rəqs konturu təşkil edir. Deməli, mərkəzi sinir sistemində radio sxeminin elementlərinə bənzəyən «bioloji» rəqs konturu mövcuddur. Digər tərəfdən, beyin fəaliyyəti nəticəsində bioloji elektrik cərəyanları yaranır ki, bunların da həmin rəqs konturunda elektromaqnit dalğaları törədə bilməsini ehtimal etmək olar. Beləliklə, radio dalğaları bir beyindən efirə verilir, digər beyin isə antenna kimi onları tutur.

Nəhayət, ölkəmizdə və xaricdə geniş kütlələr qarşısında çoxlu «telepat»lar çıxış edərək, tamaşaçıların müxtəlif fikirlərini tapırlar. B.Sergeyev «Yaddaşın sirləri» (Moskva, «Molodaya qvardiya» nəşriyyatı,1974) kitabında yazır ki, «özünə az-çox hörmət bəsləyən hər bir şəhər öz unikumunun olmasını zəruri hesab edirdi:Konotopda-Yelizeveta Balaşova, Xarkovda-Lena Bliznova, Sverdlovskda-Nadya

Lobanova, Bakıda-Tofiq Dadaşov, Ulyanovskda-Vera Petrova, Nijni-Tagildə-Roza Kuleşova, Leninqradda-Ninel Kulagina, Moskvada-Beynəlxalq parapsixoloqlar cəmiyyətinin müxbir üzvü E.Naumov; Ümumittifaq mediumu V. Messinq bunların ən məşhuru olmuşdur».

«Nedelya» qəzetinin 11-17 sentyabr 1978-ci il tarixli nömrəsində E.Tserkover «Tofiq Dadaşov axtarır və tapır» adlı məqaləsində T. Dadaşovun öz dilindən yazmışdı: «Yaxındakı adamlara «qulaq verməyi» təcrübədən keçirirəm... Bilməyə başlayırsan: bu indii görüşə gedir, həyəcanlanır, fikirləşir ki,haraya dəvət etsin; o birinin pul barədə çətinliyi vardır, borcunu verməlidir, amma bu gün imkanı yoxdur...və i.a.».

Dövri mətbuatda vaxtaşırı (bir vaxt çox tez-tez) meydana çıxan belə məlumatları oxuyanların, həm də nəinki sadələvh gənclərin, hətta bəzi alimlərin də, telepatiyanın mövcud olmasına inam bəsləməsi təəccüblü deyil. Axı necə də inanmayasan?! Mərkəzi qəzet və jurnallar, kitablar xəbər verir, alimlər elmi surətdə əsaslandırır, canlı «telepatlar» nümayiş etdirir... Ancaq məsələ burasındadır ki, mərkəzi qəzet və jurnallarda, kitablarda başqa şeylər də yazılıb.

1970-ci ildə Moskvanın «Mir» nəşriyyatı Amerika alimi professor Ç. Henzelin «Parapsixologiya» adlı kitabını nəşr etmişdir. Həmin kitabda parapsixologiyanın müxtəlif sahələrində «fəaliyyət göstərən» onlarla şəxs ifşa edilir, mətbuata yol tapmış yanlış məlumatların necə meydana çıxdığı araşdırılır. Guya «Nautilus» adlı amerikan sualtı qayığında aparılan eksperimentlər barədə Henzel qeyd edir ki, bu eksperimentlər haqqında məlumatın dərc edildiyi hər iki fransız jurnalının nüsxələri professor Vasilyevə

göndərilmişdi. Henzel yazır: «Görünür, Vasilyev fransızların məlumatlarını ciddi qəbul etmişdir...». Sonralar Vasilyev özü qeyd etmişdir ki, belə rəvayətlərə ehtiyatla yanaşmaq lazımdır. Çünki Vaşinqtondakı nüfuzlu şəxslər həmin təcrübələrə dair xəbəri təkzib etdilər. Hər iki jurnalın dərc etdiyi xəbərin sensasiya yaratmaq məqsədi güdən şayiə olduğu aydınlaşdı. Vaxtilə Dyuk universiteti nəzdindəki parapsixologiya laboratoriyası ekstrasensor hissiyata dair eksperimentlər aparmaq üçün maddi yardım alıbmişsa da, heç bir müsbət nəticə əldə edilməmişdir.

Professor A. İ. Kitayqorodskinin Ç. Henzelin kitabına yazdığı son sözdə qeyd etdiyi kimi, Vasilyev qəzet şayiəsinə inanaraq, nağılı həqiqət kimi qəbul etmişdir.

B. Sergeyev göstərir ki, hamı «Nautilus»da aparılan təcrübələrdən danışdığı halda, təkcə Dyuk universitetinin parapsixologiya laboratoriyası susurdu. Elə bil ki, bütün bunların ona heç bir dəxli yox idi. Əvvəlcə bu sükutu əsrin ən məşhur eksperimentinin müəllifi olan alimlərin təvazökarlığı ilə izah edirdilər. Sonra isə öz tədqiqatlarına qarşı belə, etinasızlıq təəccüb doğurmağa başladı. B. Sergeyev yazır: «...iki ildən sonra Amerika jurnalistlərindən bir qrupu təhqiqat aparmaq qərarına gəldi. Yoxlamamanın nəticələri kimi istəsən pərt edə bilərdi. Jurnalistlər belə güman edərdilər ki, eksperimentlərin nəticəsi azca şişirdilmişdir. Əslində isə məlum oldu ki, heç kəs belə eksperimentlər aparmayıb və göstərilən vaxtda «Nautilus» heç də dənizin dibində deyil Portsmutun susuz dokunda olmuşdur».

«Nautilus» şayiəsi bu cəhətdən ibrətamizdir ki, müəyyən hadisəyə (bizim misalda - telepatiyaya) bütün

varlığı ilə inandıqda hətta nüfuzlu alimin belə necə sadələşməyi göstərdiyini əyani surətdə nümayiş etdirir.

Guya bir neçə min kilometr məsafədən (Moskva-Novosibirsk) bir-birinin fikrini tapan Kamenski və Nikolayev haqqındakı xəbərlərdə də həqiqət «Nautilus» eksperimentlərindəkindən çox deyilmiş. «Literaturnaya qazeta» redaksiyasının təşkil etdiyi komissiya bunların fəaliyyətini yoxlamaq məqsədilə hərəsi 50 əşyanın şəkildən ibarət bir-birinin eyni olan iki dəst kart hazırlamışdı. Komissiya üzvlərinin yarısı bir dəst kart götürüb, Kamenski ilə birlikdə «verici qrupu», digər kart dəstini götürmüş qalan üzvlər isə Nikolayevlə birlikdə «qəbul qrupunu» təşkil etmişdi.

Əvvəlcədən müəyyən edilmiş saatlarda induktor püşklə seçilən kartı götürüb, üzərindəki şəkil barədə gərgin fikirləşmiş, persipiyent isə öz dəstində müvafiq kartı tapmağa çalışmışdır. Təcrübədən sonra protokolları tutuşdurduqda məlum olmuşdur ki, Nikolayev kamenskinin öz fikrində tutduğu 10 əşyadan heç birini tapa bilməmişdir. Məsələn, bir manatlıq yubiley sikkəsi əvəzinə kater modelinin, xörək qaşığı əvəzinə elektrolitik kondensatorun şəklini çıxarmışdır. İzahata ehtiyac yoxdur. «Literaturnaya qazeta» redaksiyasının apardığı yoxlama Moskva-Leninqrad və Moskva-Novosibirsk eksperimentlərinin saxtakarlıqdan başqa bir şey olmadığına şübhə yeri qoymur. Ümumiyyətlə, parapsixoloqların çox vaxt müxtəlif fırıldaqçılara əl atdıqları yaxşı məlumdur.

Parapsixologiyanın ən parlaq səhifələrini əks etdirən telepatiyaya dair belə misallardan istənilən qədər gətirmək olar. Ancaq parapsixoloji «möcüzələr» barəsindəki məlumatların hamısının aqibəti eyni olmuşdur. Odur ki, B. Sergeyev haqlı olaraq yazır:

«Bəsirətli adamlar, spiritalər, telepatlar, fikir fotoqrafları və onlarla həmfikir olanlar da şarlatanlar dəstəsində axırını yeri tutmurlar. Əfsus ki, ölkəmiz mediumlar sarıdan korluq çəkmir».

Çoxları etiraz edib deyir ki, axı telepatıyanın elmi əsası var. Lakin iş burasındadır ki, fikrin məsafəyə verilməsini elektromaqnit dalğaları ilə əlaqələndirən B.B. Kajinskinin nəzəriyyəsi ancaq zahirən inandırıcı görünür. Əslində isə B. K. Arkadyevin hesablamaları subut etmişdir ki, beyində elektromaqnit dalğalarının yarandığını fərz etsək də, onlar beyindən kənara çıxacaq qüvvəyə malik ola bilməz. Həm də professor A. Kitayqorodski haqlı olaraq diqqəti belə bir fakta cəlb edir ki, beyin hüceyrələrində bir şəxsin göndərdiyi fikir və xəyalları yer kürəsindəki 4 milyard başın yaratdığı sahələrdən ayıra bilən qurğunun izi belə yoxdur.

Müasir fizika baxımından elektromaqnit fərziyyəsinin əsassız olduğunu B. Sergeyev də qətiyyətlə göstərir: «Fiziklərin əksəriyyəti belə fikirdədir ki, elmə məlum olan enerji formalarının köməyiylə fikrin məsafədən verilməsi mümkün deyildir və hələ kəşf olunmamış enerji növlərinin mövcud olduğunu da mümkün hesab etmirlər. Təkcibedilməz fakt kimi etiraf etmək lazımdır ki, 1973-cü ilədək (B.Sergeyev bu sətirləri 1973-cü ildə yazmışdır-N.M.) hələ planetimizin sakinlərindən heç kəs rəbitə vasitələrinin köməyinə müraciət etmədən min klometrlik məsafələrdən fikir mübadiləsi etmək qabiliyyətinə malik olmamışdır».

M.Bunge parapsixologiyayı yalan elmlərə aid edib, bunun bir sıra səbəblərini göstərir. Parapsixologiya, heç olmazsa, qismən təsdiq edilmiş nəzəriyyələrə deyil, subyektivist idrak nəzəriyyəsinə,

yoxlanıla bilməyən və ya yalan fərziyyələrə, inama əsaslanır, nadir hallarda riyaziyyatın və məntiqin daxil olduğu formalizmdən istifadə edir, öz metodlarının yoxlanılmasından bacardıqca boyun qaçırır, qonşu bilik sahələrindən heç bir şey əxz etmir, öz obyektlərinə qeyri-maddi mahiyyətləri, məsələn, materiyadan ayrılmış fikri daxil edir.

«Telepat»lar

İndiyədək deyilənlərdən aydın olur ki, telepatiya haqqındakı nəzəriyyələr özü mövcud olmayan hadisəni elmi surətdə əsaslandırmaq cəhdindən başqa bir şey deyildir. Digər tərəfdən, telepatiya qabiliyyəti yoxdursa, deməli, telepatların olması da mümkün deyil. Bu, doğrudan da, belədir, yəni «telepat» adı altında çıxış edən persipiyentlərin heç biri iddiasında olduğu telepatiya qabiliyyətinə malik deyil. İnkər etmək olmaz ki, «telepat» kimi şöhrət tapmış yüzlərlə şəxs, xüsusən mərhum Volf Messinq, həmşəhərlimiz Tofiq Dadaşov, Mixail Kuni və başqaları tamaşaçıların rəğbətini qazanmış, təkcə ölkəmizdə deyil, xaricdə də uğurla çıxış etmiş, həmişə hərarətlə qarşılanan orijinal artistlərdir. Lakin bizi maraqlandıran işin bu cəhətidir ki, həmin artistlərin fəaliyyətinin telepatiya ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. «Telepat»ları səhnədə görənlər soruşa bilirlər ki, axı, onlar fikri tapırlar, bu, telepatiya deyilsə, bəs nədir? Elə məsələ də bundadır ki, indiyədək dünyada heç bir zaman heç bir «telepat» heç bir fikri, ən sadə bir fikri, bir hərfi belə tapmağa müvəffəq olmamışdır. Telepatların fəaliyyəti başlıca olaraq onların ideomotor hərəkətləri hiss edə bilmək qabiliyyətinə əsaslanır. Duyğu üzvləri son dərəcə həssas olan bu şəxslər ətrafdakı əşyalar və ya insanlar haqqında fikirləşənlərin əl və üz əzələlərində, başında, gözlərində törənən həmin tərəfə yönəlmiş qeyri-iradi hərəkətləri, eləcə də tənəffüs ritmindəki, davranışındakı dəyişiklikləri hiss edə bilirlər. Onlar eyni zamanda gözəl müşahidə və intuisiya qabiliyyətinə malik olub, insanın psixologiyasından yaxşı baş çıxarıb, yeri gələndə, hipnozdan və təlqindən istifadə edir, induktorla sıx psixoloji təmasda olurlar.

Qeyd etdiyimiz kimi, bu və ya digər hərəkət haqqında düşünərkən, qeyri-iradi olaraq, özümüz də hiss etmədən, əzələlərimizin mikroreaksiyaları ilə həmin hərəkəti icra edirik. Bəzən bu mikrohərəkətlər güclənərək müvafiq qeyri-iradi jestləri əmələ gətirir. Məsələn, bir nəfərdən xahiş edilsə ki, dolama pilləkənin nə olduğunu tez izah etsin o, cavab verməzdən əvvəl əli ilə spiralabənzər hərəkət edər. Bundan əlavə, heyrət, hiddət, dəhşət, məftunluq, karıxma və s. emosional hallardan hər birinin səciyyəvi jest-mimika təzahürü vardır. Yaxşı müşahidə qabiliyyəti olan adamlar bunlara əsasən insanın emosional vəziyyətini müəyyən edirlər.

Tamaşaçıların əksəriyyəti telepatın istifadə etdiyi fizioloji və psixoloji fenomenlərdən xəbərsiz olduğundan, gördüklərini düzgün izah edə bilmir və onun istənilən məsafədən, istənilən fikri duymağa qadir olduğunu təsdiq edir. Halbuki, qeyd etdiyimiz kimi, tarixin ən məşhur telepatlarından heç biri heç bir mücərrəd fikri, məsələn, hər hansı bir şəxsin fikrində tutduğu bir hərfi belə tapa bilməmişdir və bu, mümkün də deyil. Onlar nə qədər mürəkkəb tapşırıqları yerinə yetirsələr də, bu tapşırıqlar yalnız ətrafdakı şəxslərə, yaxındakı əşyalara aid olur, yəni yeri məlum olan konkret bir şey (və ya şəxs) haqqında fikirləşmək lazımdır ki, ona doğru yönəlmiş ideomotor hərəkətlər əmələ gəlsin və telepat da onları izləyərək, həmin şeyi tapsın.

Telepat-persipiyentlərin seansı, adətən, aşağıdakından ibarət olur. İnduktor kimi səhnəyə çıxmış tamaşaçılardan biri persipiyentin əlindən tutub, zalda oturmuş yoldaşı və ya hər hansı əşya haqqında fikirləşir. Persipiyent ideomotor hərəkətləri izləyir,

həmin istiqamətə gedərək, induktorun fikrində tutduğu obyektı tapır (təbii bir sual ortaya çıxır ki, telepat fikri tapırsa, bəs induktorun onun əlindən tutması nəyə lazımdır?).

«Telepat»ın bu sirrini bildikdə onun telepat olmadığını sübut etmək çox asandır. Mücərrəd və ya ətrafda olmayan bir şey haqqında fikirləşmək kifayətdir ki, persipiyent heç nə tapa bilməsin.

Məsələn, Tofiq Dadaşovun seansı zamanı ondan xahiş etdim ki, ətrafdakı əşyalarla əlaqədar olmayan sadə bir fikrimi («lumu sarıdır») ən yaxın bir məsafədən, hətta əlindən tutmaqla tapsın. O indicə 50 mertlik məsafədən ən mürəkkəb fikirləri «oxuduğunu» iddia etdiyi halda, əyani sübut tələb olunduqda qəti surətdə boyun qaçırdı. Təbiidir ki, bu, T. Dadaşovun te-

lepat qabiliyyətinə malik olduğunu güman edən zaldakı tamaşaçıları xeyli təəccübləndirdi.

T.Dadaşov nəql edirdi ki, ilk dəfə gördüyü Amerika nümayəndələr heyəti üzvlərindən birinin familiyasını tapmışdır. Tamaşaçılardan biri qalxıb öz familiyasını tapmağı ona təklif etdi. Çətin tələffüz olunan xarici familiyanı tapdığını söyləyən T. Dadaşov öz həmyerlisinin familiyasını tapmaqdan imtina etdi.

Hər iki rədd cavabının səbəbi aydındır. Başqa cür ola da bilməzdi. Çünki persipiyent induktordan aldığı bütün informasiyanı məlum duyğu orqanlarının köməyilə qəbul edir və heç bir naməlum kanalla informasiya almaq qabiliyyətinə malik deyil. Başqa sözlə desək, «telepat»ları digər şəxslərdən fərqləndirən cəhət duyğu üzvlərinin fəaliyyətindəki keyfiyyət fərqi deyil, kəmiyyət fərqidir, yəni heç bir «altıncı hiss» mövcud deyildir, ancaq bəzi şəxslərin məlum duyğu

üzlərinin həssaslığı adi səviyyədən yüksəkdir. Həm də bu, mövcud olan beş duyğu üzlərindən hər birinə aid ola bilər. Məsələn, respublikamızın rayonlarından birində «Bilik» cəmiyyəti xətti ilə ezamiyyətdə ikən sanitariya-epidemioloji stansiyada mühazirə oxuduqdan sonra, keçmiş tələbəm olan gənc həkimlərdən biri özünün «telepat» şöhrətindən danışdı: «Mən bu otaqda bir nəfərlə oturub söhbət edərkən yanımdan başqa bir şəxs keçib içəri otağa-baş həkimin yanına girdi. Onunla danışib çıxdı. Mən onu saxlayıb, baş həkimə nə dediyini və nə cavab aldığımı təkrar etdikdə çox təccübləndi. Dedi ki, yəqin, qarıya yaxınlaşıb, qulaq asmısan. Yanımdakı şəxs onu başa saldı ki, bütün bu müddət ərzində mən yerimdən tərpənməmişəm, oturduğumuz yerdən isə içəridəki danışığı ayırd etmək qəti mümkün deyil. İndi, hər ikisi məni telepat hesab edir. Əslində isə mənim qulağım çox həssasdır və yanımdakı adam içəri otaqdan gələn danışığı səsini güclə eşitdiyi halda, mən hətta deyilən sözləri də ayırd edirəm. Telepatlığımın bütün sirri də elə bundan ibarətdir».

Burada Y.Filatovun T. Dadaşov barədə dediyi aşağıdakı sözləri xatırlatmaq istədim: «Tofiq Dadaşov gözlərində qalın sarğı ilə də çıxış edir», - deyər oxucu etiraz edər. Nə olsun ki, gözləri bağlıdır, əvəzində qulaqları açıqdır» («Əsrlərin sirləri», III kitab, Moskva, «Molodaya Qvardiya» nəşriyyatı, 1983).

Doğrudan da, bəzən telepatın gözlərini qara sarğı ilə möhkəm bağlayırlar. Bu halda o, tamaşaçaların daha böyük heyretinə səbəb olur, halbuki əslində fikrini yayındıra biləcək kənar qıcıqlardan özünü təcrid etməklə işini daha da asanlaşdırır, bütün diqqətini induktorun əlinin ideomotor hərəkətlərinə cəmləşdirir.

V. Messinq özü bunu etiraf edirdi: «Gözlərimin bağlı olması ən çox auditoriyaya təsir göstərir. Mənim üçün isə gözləri bağlı halda işləmək hətta rahatdır: fikrimi daha yaxşı cəmləşdirirəm» («Texnika molodyoji» jurnalı, 1961-ci il, №12).

Məharətli persipiyentlər heç induktor onların əlindən tutmadıqda da onun haqqında fikirləşdiyi obyektə tapa bilirlər. Bu halda onlar induktorun gözlərinin, mimiki əzələlərinin, başının, ətraflarının ideomotor hərəkətlərini, emosional vəziyyətini, tənəffüs ritmini və s. kənardan müşahidə edirlər. Əlbəttə, bu daha çətin və induktorun bir deyil, bir neçə duyğu üzvünün səfərbər olunmasını tələb edir. Odur ki, persipiyent induktorla bilavasitə təmasdan (əlin konkret ideomotor hərəkətlərindən) məhrum olduqda, obyektə xeyli gec tapır.

V.Messinq öz çıxışlarını belə izah edirdi: «Mən çox vaxt fikirdə tutulan tapşırıqları induktorla bilavasitə təmasda olmadan və hətta gözlərim bağlı olduğu halda yerinə yetirirəm. Bu zaman induktorun tənəffüsünün tezliyi, nəbzinin vurması, səsinin tembri, yerişinin xarakteri və s. mənim üçün göstərici vəzifəsi daşıya bilər»,

Yeri gəlmişkən, hətta «Ağıllı Hans» ləqəbli at belə öz təlimçisinin cüzi qeyri-iradi hərəkətlərini sezməklə, onun əmrlərini yerinə yetirir, «sayır» və misal «həll edirmiş».

Telepatın gözlərinin bağlanmasına gəldikdə isə fransız jurnalisti P. Rondyer fikir verib ki, telepatın gözünə ikiqat sarğı bağlanır-sarğının xarici qatı işığı keçirir,qalın olub işıq şüalarını buraxmayan daxili qatında isə iki dəlik olur.səhnəyə çağırılan tamaşaçıların gözünə sarğını elə bağlayırlar ki, dəliklər

onun boynunun ardına düşsün və o, sarğının qalın olub, işığı keçirmədiyini təsdiq etsin. Bəzi seanslarda telepatların belə sarğıdan istifadə etdiyini nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Digər tərəfdən, telepatın qabiliyyətinə birdəfəlik son qoymaq üçün sarğını onun gözlərindən açıb, induktorun gözlərinə bağlamaq kifayətdir. Bu ilk nəzərdə nə qədər təəccüblü görünsə də, əslində tamamilə qanunauyğundur. Çünki gözləri bağlanmış induktor istiqaməti itirdiyindən, daha persipiyent üçün «kompas» rolunu oynaya bilmir. Prof. A. Kitayqorodski yazır: «Messinqin işinin misalında izahat verməyə çalışaram. O, şübhəsiz, istedadlı adam idi. Lakin tamaşaçıları cəlb etmək üçün öz məharətinə mistik izahat verirdi, həm də çox yalan danışdı... Messinq təklif edirdi ki, onun gözlərini bağlasınlar - tamaşa alınrdı. Bir dəfə mən təklif etdim ki, «induktorun» gözlərini bağlasınlar. Messinq bu təklifi rədd etdi. Ona aydın idi ki, heç bir şey alınmayacaq. Çünki «induktor» bilməyəcək ki, beşinci cərgə haradadır, fikirdə tutulan qadın haradadır...» («Literaturnaya qazeta», 19 oktyabr, 1983-cü il).

Eyni sözləri gözləri açıq olsa da, konkret yeri məlum olmayan şeylər barədə fikirləşən induktor haqqında demək olar.

«Bilik» cəmiyyəti xətti ilə oxuduğum mühazirənin dinləyicilərindən biri V. Messinqlə əlaqədar belə hadisə nəql etdi: «Messinqin Bakıda qastrolları zamanı filarmoniyada onun seansına getdim. Səhnəyə çıxıb Messinqin əlindən tutdum və fasilə zamanı bufetdə gördüyüm pirojnalər barədə fikirləşməyə başladım. O, qapıya doğru yönəldi, zaldan çıxıb bufetə yaxınlaşdı. Gördüm ki, piştaxtada pirojna yoxdur, hamısı satılıb. Amma pirojna haqqında fikirləşməkdə davam

edirdim. Bununla belə Messinq fikrimi tapa bilmədi. Piştaxtadakı konfetlər barədə fikirləşməyə başladım. Dərhal konfetləri götürüb mənə uzatdı. Mən isə başa düşə bilmədim ki, Messinq fikri tapırsa, fikrimdə tutduğum şeyin göz qabağında olub-olmamasının onun üçün nə əhəmiyyəti vardır».

Həmin misalda nə qədər ki, tamaşaçı (induktor) bufetdə gördüyü konkret pirojnalara barədə fikirləşirmiş, onun ideomotor hərəkətlərini izləyərək, Messinq bufetin piştaxtasına gəlib çıxmışdır. Burada pirojna görməyən induktor indi ümumiyyətlə, pirojna haqqında fikirləşdiyindən, istiqamət bəlli olmur, ideomotor hərəkətlər kəsilir və Messinq daha heç bir şey tapa bilmir. İnduktor piştaxtadakı konkret konfetlər barədə fikirləşdikdə isə Messinq ideomotor hərəkətlərin köməyi ilə konfetləri asanlıqla tapmışdır. Beləliklə, fikirdə tutulan şeyin göz qabağında olub-olmamasının telepat üçün həlledici əhəmiyyəti vardır.

Deyənlərdən belə nəticə çıxır ki, bir nəfər, məsələn, cəmi üç hərfdən ibarət olan «şir» sözünü fikirdə tutarsa, telepat bu sözü tapa bilməz. Ancaq onlar zooparkın qapısı ağzında olsalar, şirin qəfəsinin hansı tərəfdə yerləşdiyini bilən həmin şəxs zooparkdakı konkret şir haqqında fikirləşdiyindən, telepat onunla birlikdə şirin qabağına gedib çıxacaq.

Fizioloqlar yaxşı bilirlər ki, başı maksimal sürətdə arxaya əydikdə, əzələlərin yığılmasında dəyişiklik əmələ gəlir, əzələ tonusu yenidən paylanır, deməli, bu zaman ideomotor hərəkətlər təhrif olunacaq, yəni fikirdə tutulan obyektə doğru yönəlməyəcək.

Akademik P. K. Anoxin və tələbəsi prof. V. A. Şidlovski həmin fenomenə istifadə edərək, Messinqin fəaliyyətini yoxlamışlar. Prof. V. A. Şidlovski Bakıda

olarkən bu haqda mənə belə nəql etmişdi: «Pyotr Kuzmiçlə birlikdə Messinqin seansına getdik. Aparıcı məşhur diktör Levitan idi. Mən səhnəyə qalxıb Messinqin əlindən tutaraq, əvvəlcədən zalda oturmuş həyat yoldaşım haqqında fikirləşməyə başladım. Messinq yüzlərlə tamaşaçının arasında yoldaşımı çətinlik çəkmədən tapdı. Sonra mən Pyotr Kuzmiçin tapşırığına əməl edərək, başımı tamamilə arxaya doğru əydim. Messinq daha heç bir şey tapa bilmədi, halbuki əvvəlki kimi eyni şey barədə gərgin surətdə fikirləşməkdə davam edirdim. Nəhayət, Messinqdən daha çox zalın qarşısında narahatlıqla dayanmış yoldaşımın vəziyyətini nəzərə alaraq, başımı dikəlttim və Messinq dərhal fikrən verdiyim tapşırığı yerinə yetirdi: yoldaşımın bir cibindən sancağı çıxarıb, digər cibindən çıxardığı pul kisəsinə taxdı və mənə verdi».

Bu misal bir daha sübut edir ki, Messinq heç bir fikri tapmır, o ancaq ideomotor hərəkətləri izləyirmiş. Əks halda, başın vəziyyətindən asılı olmayaraq fikri tapmalı idi. Çünki başın vəziyyətinin dəyişilməsi ancaq ideomotor hərəkətlərə təsir göstərir, beyinin fəaliyyəti və fikirlər isə olduğu kimi qalır.

Bəzi telepatlar tamaşaçıları heyrətləndirmək üçün hər hansı millətdən olan kənar şəxsin öz dilində verdiyi tapşırıqları yerinə yetirə bildiklərini söyləyirlər. Yuxarıda deyilənləri nəzərə alsaq, bu, heç də təəccüblü deyil, yəni, telepat hərəkəti izləyirsə, deməli, onun üçün induktorun hansı dildə fikirləşməsinin qətiyyəən əhəmiyyəti yoxdur.

Telepatların ideomotor hərəkətləri duya bilməsi hamını heyrətləndirir, bəzən hətta burada nəsə bir fəvqəltəbiilik axtarır, həmin şəxslərin heç olmasa, fəvqəladə intellektə malik olduğunu güman edirlər.

Əslində isə, telepatlar heç bir fəvqəltəbii qabiliyyətə malik olmadığı kimi, onların duyğu üzvlərinin adi şəxslərindəkindən həssas olması xüsusi əqli qabiliyyətlərin olmasını təsdiq etməyə də əsas vermir.

Bioloqlar yaxşı bilirlər ki, insanın beyni ən çox inkişaf etdiyi halda, duyğu üzvlərinin həssaslığı barədə bunu demək olmaz. Əksinə, məlumdur ki, təkamül prosesində aşağı səviyyədə duran canlıların duyğu üzvlərinin həssaslığı insanınkindən xeyli yüksəkdir. Məsələn, qartalın gözü insanın gözündən çox uzağı görür, itin burnu qoxuları daha yaxşı ayırd edir və s.

İnduktorun əlindən tutmadığı telepatın fəaliyyəti «yalan detektoru»nun iş prinsipini xatırladır. Məlumdur ki, orqanizmin vegetativ funksiyaları (ürəkdöyümlər, qan təzyiqi, tənəffüs və s.) eləcə də beyin fəaliyyətinin göstəriciləri çox dəyişkən olub, emosional halların (əsəbilik, sevinc, həyəcan) təsirindən böyük tərəddüdlərə uğrayır. Bundan şəxsin yalan danışdığını müəyyənləşdirmək üçün istifadə edirlər. Çoxkanallı qeydedici cihazda eyni zamanda bir şəxsin elektrokardioqramı, qan təzyiqinin, nəbzinin, tənəffüsünün yazısı, elektroensefaloqramı və s. qeydə alınır. Onu inandırırırlar ki, yalan danışsa, cihaz bildirəcək. Müsahibə zamanı şəxs suallardan birinə düz cavab vermədikdə, həyəcan keçirməyə başlayır ki, görək cihaz onun yalanını tapacaqmı? Nəticədə ürək döyümləri, nəbzi, tənəffüsü tezləşir, qan təzyiqi yüksəlir, elektroensefaloqramında müvafiq dəyişikliklər törənir. Cihazda bütün bunlar qeydə alındığından, dərhal onun yalan dediyi məlum olur.

Eləcə də telepat hətta gözübağlı halda əlindən yapışmayn induktorun fikrində tutduğu obyektə axtararkən tələb edir ki, düz və ya səhv istiqamətdə

getməsindən asılı olaraq induktor ona «Get!! və ya «Dayan!»-deyə əmr etsin. Fikrən «Get!» əmrini verən induktor telepatın səhv istiqamətə döndüyünü görən kimi «Dayan!» əmrini fikrən versə belə, bunu bütün varlığı ilə gərgin fikirləşdiyindən istər-istəməz həyəcan keçirir, yuxarıda qeyd etdiyimiz göstəricilər dəyişilir, ideomotor hərəkətlər güclənir, tənəffüsü tezləşir və küylü olur, davranışında qeyri-iradi dəyişikliklər əmələ gəlir. Telepat öz həssas duyğu üzvlərinin köməyiylə bunları sezir, induktorun davranışına əsasən öz hərəkətlərinə düzəliş verərək, tədricən nəzərdə tutulan obyektə yaxınlaşır.

Görünür, təsvir edilən proses həmişə şüurlu xarakter daşımır. Odur ki, telepat hansı fizioloji göstəricilərə əsasən səmtləşdiyini özü dərk etməyə bilər. Məsələn, Tofiq Dadaşov «beyinin siqnallarını» tutduğunu iddia edir. Akademik H. Həsənov qeyd edir ki, «zəif olan və qapıaltı əhəmiyyətli siqnallar qeyri-şüuri qəbul edilir. Qeyri-şüuri qavrayış insanın ali sinir fəaliyyətində müəyyən rol oynayır, xüsusən səmtləşdirici reaksiyalara, yeni şərti reflekslər yaranmasına, assosiativ proseslərin cərəyan etməsinə, yeni davranış proqramına daha çox təsir göstərir... Zənnimizcə, «fikrin tutulması» prosesi də sirli «beyin impulslarının» deyil, tamamilə real proseslərin qavranması ilə bağlıdır».

Nəzərə almaq lazımdır ki, necə deyərlər, «alın təri» ilə zəhmət çəkib, ideomotor hərəkətləri duyanlarla yanaşı, müxtəlif siqnallar tətbiq edən telepatlar da vardır. P. Rondyer belə bir telepatı təsvir edir. Telepat onun cibindən çıxardığı əşyalardan bir paçka siqaretə toxunur və mehmanxanaya zəng vurub, assistenti Lidiya xanımı çağırmasını təklif edir. Mehmanxanadan

cavab verirlər ki, burada belə adam yaşamır. Telepat deyir ki, 15-ci otağı soruşun. Bu dəfə Lidiya xanım telefon dəstəyini götürür və suala cavab verib deyir ki, partnyoru bir paçka siqaretə toxunub. Əlbəttə, bu, hədsiz təəccübə səbəb olur. Lakin sonradan mehmanxanaya gedib, Lidiya xanımı xəbər aldıqda, onun 23-cü otaqda yaşadığı məlum olur. İnzibatçını sorğu-suala tutub, pulla ələ aldıqda o, izah edir ki, hər hansı telefon zənginə «Lidiya xanım burada yaşamır»-deyə cavab verməlidir. İkinci dəfə zəng etdikdə isə onun otağını birləşdirib əlavə etməlidir ki, məsələn «15-ci otağı xahiş edirlər». Lidiya xanım isə əvvəlcədən hazırlanmış koda (şərti ixtisarlar sistemi) əsasən bilir ki, 15- siqaret deməkdir.

Müxtəlif vaxtlarda dünyanın müxtəlif ölkələrində telepat adı altında çıxış edən yüzlərlə şəxsin hər biri özünəməxsus üsullardan istifadə etmişdir. Vaxtaşırı parlayan «telpatiya ulduzları»ndan B. Sergeyevin siyahısına çox əlavələr etmək olar: Pinetti, «telepatların dahisi» Şavlye Andreje, Pri-Tel-Fay, «yeddi yaşlı mademuazel Lüsi», Aleksandr Syak və arvadı madam Naindra, Bertrof (Berestetski və Trofimov), İnza Sunn, Georgi Aqafonov, Rozaliya və Georgi Qreqoli, Daniyelli, Qard-Rixter, Piter və Marian Veyqand, K.Qureviç-Nikolayev, Braun, Kumberland, Bişop, Feldman və bir çox başqaları.

İdeomotor hərəkətləri duya bilənlərin hamısını aşkar etmək mümkün olsaydı bu siyahının sonu olmazdı. Məsələ burasındadır ki, çoxlarının yüksək həssaslığa malik olduğundan və adi şəxslərin sezə bilmədiyi ideomotor hərəkətləri duya bildiyindən özlərinin də xəbəri yoxdur. Ancaq iş burasındadır ki, bəzi şəxslər belə qabiliyyətə malik olduqlarından

xəbərdardırlar, lakin bundan peşə kimi istifadə etmək ağillərinə də gəlmir. Qohum və tanışların məhdud dairəsində öz bacarıqlarını əyləncə xatirinə nümayiş etdirirlər. Belə şəxslərin də sayı az deyil. Onların arasında hamının tanıdığı məşhur adamlar da vardır. Məsələn, elə respublikamızda həmin qabiliyyətə malik olanların sırasında bir tanınmış alimin, bir bəstəkarın, iki psixiatrın adını çəkmək olardı. Bunlar ancaq bizə məlum olanlardır.

Psixiatr dosent X.Həsənov vaxtilə Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda oxuduğu mühazirələrdə verdiyi elmi izahları əyaniləşdirmək məqsədilə həkimlər qarşısında bu növ təcrübələri nümayiş etdirirdi. Eyni şeyi N. Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun məzunu B.Ostrovski haqqında demək olar. Hələ tələbəlik illərində o, şəxsən mənimlə apardığı təcrübələrdə gözlərini bağlayaraq, fikrimdə tutduğum əşyaları səhvsiz tapır, fikrən verdiyim tapşırıqları dəqiq yerinə yetirir və bu qabiliyyətini ideomotor hərəkətləri duyması ilə izah edirdi. Məsələn fikirləşdiyim kimi, bir nəfərin cibindən siqaret paçkasını, o birinin cibindən kibrit qutusunu tapır, siqareti yandırır, üçüncü şəxsə təqdim edirdi və ya qrafindən stəkana su töküb, haqqında fikirləşdiyim şəxsə verirdi və s.

Xatirələr, xatirələr...

Telepatların fəaliyyətinin yuxarıda verilmiş hərtərəfli təhlilindən aydın görünür ki, onların bütün sirləri elmə bəllidir. Deməli, «telepat»lar telepatiyanın mövcud olduğunu sübut etmək iqtidarında deyillər. Parapsixoloqlara tək-cə müxtəlif xatirə və rəvayətləri, xüsusən, məşhur şəxslərin adı ilə bağlı olanları toplayıb, istədikləri kimi şərh etmək və möcüzə kimi qələmə vermək qalır.

Hər kəsin həyatında sirli və izahedilməz kimi görünən, elə buna görə də dərin maraq doğuran hadisələr olur. Bunu da qeyd edək ki, təsadüflərin əksəriyyətində parapsixologiya, telepatiya, fəvqəltəbii hadisələr barədə çox eşitmiş şəxslər istər-istəməz hissə qapılır, adi hadisəni elə nəql edir, özlərindən asılı olmayaraq, söhbətlərinə elə təfərrüatlar artırırırlar ki, əhvalat sirli bir müəmma kimi səslənir, adi bir hadisə fəvqəltəbii şəkil alır.

Telepatiyaya isnad edilən ağılasıgmaz və fantastik rəvayətlərin tədqiqini çətinləşdirən cəhət budur ki, onlar haqqında danışılan hadisədən sonra nəql olunur və məlumat verən şəxsin doğru dediyini, hissiyata qapıldığını və ya fırldaqçılıq etdiyini yoxlamaq mümkün olmur. Bununla belə, əksər hallarda bu növ hadisələri ağılabatan yolla şərh etmək olur və heç bir fəvqəltəbii izahata ehtiyac qalmır. Müxtəlif mənşəli xatirələrin necə ortaya çıxmasına dair bir neçə səciyyəvi misal gətirək.

M. V. Lomonosovun öz atasının həlak olduğu adanı yuxuda görməsinə dair xatirə çox məşhurdur və

adətən, parapsixoloji ədəbiyyatda əsas sübutlardan hesab edilir. Söyləndiyinə görə, V. M. Lomonosov Almaniyadan Rusiyaya qayıdarkən gəmisi qəzaya uğramış atasının cənazəsinin kimsəsiz bir adada olduğunu yuxuda görübmüş. Vətənə çatdıqdan sonra onun nişan verdiyi adaya gəmi ilə yola düşənlər alimin atasının cənazəsini orda tapmışlar.

Əvvələn, M. V. Lomonosovun adı ilə bağlı olan bu təsadüf onun dostu akademik Ştolinin dilindən nəql edilir. Guya M. V. Lomonosov hadisəni dostuna nəql edibmiş. Əhvalatı bir şəxsin dilindən digəri danışdıqda isə onun etibarlılığı xeyli azalır. İkincisi, hadisə tamamilə söyləndiyi kimi olubsa da, ilk növbədə, qeyri-adi təsir bağışlamasına baxmayaraq, burada heç bir fəvqəltəbiilik yoxdur.

Məlumdur ki, M. V. Lomonosov uşaqlıqda dənizdə balıqçılıq edən atasına kömək etmişdir, yəni atasının ən çox üzdüyü yerləri, «sevimli» adasını yaxşı tanıyırmış. Deməli, qəzanın da həmin adada baş verməsi ehtimalı daha böyükdür və daim bu haqda fikirləşən alimin yuxuda həmin adanı görməsi tamamilə təbiidir.

Ç. Henzel «Parapsixologiya» kitabında öz başına gəlmiş bir hadisəni təsvir edir: «Bir dəfə kənd küçəsi ilə gedərkən beynimdə mahnı səslənirdi, lakin mən bu mahnını nə oxuyur, nə də fitlə çalırdım. Qarşıma velosiped sürən bir oğlan çıxdı və o, yanımdan ötəndə, həmin mahnını mənimlə eyni taktıda fitlə çaldığını eşitdim. Mən bu təsadüf üzərində baş sındıraraq, yoluma davam etdim, lakin tezliklə evlərdən birinin açıq pəncərəsindən radio ilə verilən eyni mahnını eşitdim. Mən qət etdim ki, biz yanından keçdiyimiz

evlərdə radio ilə verilən mahnını eşidərək, hər ikimiz o mahnı haqqında fikirləşmişik».

Fərz edək ki, prof. Ç.Henzellin təsvir etdiyi bu əhvalat onun deyil, fəvqəltəbii hadisələrə inanan bir şəxsin başına gəlmiş və o, açıq pəncərədən radio ilə verilən mahnını eşitməmişdir. Çox vaxt belə də olur, yəni iki şəxsin fikrini eyni istiqamətə yönəldən səbəb aşkar edilmədikdə, onlar ömür boyu həmin əhvalat barədə qərribə və fəvqəltəbii bir hadisə kimi danışırlar. Uzun müddət bir yerdə yaşayan və ya işləyən şəxslərin həyatında bu tez-tez baş verir. Onlardan biri nəse demək istədikdə, digəri onu qabaqlayır, çünki eyni şəraitdə, eyni problemlər hər ikisinin fikrini məşğul etdiyindən, əvvəl-axır eyni şeyi fikirləşməli olurlar.

B. Sergeyev yazır: «Yüz tanışınıza oyun kartlarından üçünü seçməyi (çəkib çıxarmağı deyil, seçməyi) təklif edin və yəqin edəcəksiniz ki, bəzi kartları dəfələrlə seçəcəklər, başqalarının isə heç kəs adını tutmayacaq. Zövqümüz, marağımız, təfəkkür tərzimiz tərbiyədən, ətraf mühitdən asılıdır. Şüuru varlıq müəyyən edir və deməli, varlıq oxşar olduqda şüurun da oxşar olması qanunauyğundur. Düzdür, bu fikrin məsafəyə verilməsi deyil, daha sadədir-fikirlərin uyğun gəlməsidir».

Bu və ya başqa şəraitdəki reaksiyamız nə gözləməyimizdən də çox asılıdır. Mövhumata inanan bir adama onun gəzdiyi evdə ruhlar olduğu təlqin edilərsə, o, bir xışiltı eşidən kimi gözünə kabus görünəcək, materialist əhval-ruhiyyəli şəxs isə eyni şəraitdə siçan görəcek. Digər tərəfdən, emosional oyanma, sinir gərginliyi, yorğunluq, xəstəlik vəziyyətində və ya qocalıq zamanı uşaq vaxtı aşılannmış inam (məsələn, kabuslar barədə mövhum rəvayətlər)

aşkar olub, belə hadisələrə inanmayan şəxslərdə də ağlasığmaz fikirlərə səbəb ola bilər.

Başqa bir səciyyəvi misal.

Tamamilə sağlam bir şəxs yuxuda görür ki, ağ ciyərində xərçəng xəstəliyi var. Xeyli müddət sonra, doğrudan da, həmin xəstəlikdən ölür. Hamı mərhumun bəsirətindən, vaxtilə «peyğəmbər yuxusu» gördüyündən, hansı bir fəvqəltəbii qüvvənin isə ona gələcəyi xəbər verdiyindən danışır. Əslində isə burada heç bir fəvqəltəbiiilik yoxdur və tibbi baxımdan hadisə tamamilə qanunauyğundur.

Məlum olduğu kimi, daxili orqanlarımızda ağrı hissi pis inkişaf etmişdir. Elə xərçəngin faciəsi də bununla əlaqədardır. Xəstəlik yenicə başladığında ağrı olmur. Proses inkişaf etdikcə, üzvü örtən pərdəyə, məsələn, plevraya keçir, burada isə həddən çox sinir ucları olub şiddətli ağrı verir. Lakin müalicə üçün artıq gec olur.

İndiyədək sağlam olan bir şəxsin ağciyərində xərçəng xəstəliyinin inkişaf etməyə başladığını təsəvvür edək. Gündüz beyin qabığı müxtəlif qıcıqların təsirindən oyanmış vəziyyətdə olduğundan xəstə üzvdən gələn zəif qıcıq heç bir cavab reaksiyasına səbəb olmur. Gecə yatdıqda isə beyin qabığı tam sakit vəziyyətdə olur və xəstə üzvdən gələn həmin cüzi qıcıq bu dəfə oyanma törədə bilir, nəticədə ağciyərdəki narahatlıq hissi xəstənin müvafiq yuxu görməsinə səbəb olur.

Bəzi şəxslərdə intuisiya qabiliyyəti yaxşı inkişaf edib, onlar geniş təcrübəyə, dünyagörüşünə, müşahidə qabiliyyətinə malik olur, müəyyən hadisələrin gələcək nəticəsini qabaqcadan düzgün qiymətləndirə bilirlər.

Çoxları belə xəbərləri eşidəndə, işin mahiyyətindən baş çıxarmayaraq, bunu bəsirət, telepatiya hesab edir.

Respublikamızın sanitariya sahəsində çalışan həkimlərdən biri mənə belə bir əhvalat nəql etmişdi. Onun ezamiyyətdə olduğu rayonda kolxoz sədri yuxuda görür ki, yaxınlaşmaqda olan seçki iclasında mühasib çıxış edərək, onun müəyyən nöqsanlarından danışmış və onu vəzifəsindən azad etmişlər. Həkim hələ rayonda ikən çağırılmış iclasda mühasib sədrin yuxuda gördüyü kimi çıxış edib, həmin nöqsanları üzə çıxarmış və o, vəzifəsindən azad edilmişdir.

Bu hadisə bəzilərinə qəribə görünsə də, əslində kolxoz sədrinin yuxusu yalnız onun vəziyyəti düzgün qiymətləndirə bilməsindən irəli gəlir. Görünür, o, mövqeyinin zəiflədiyini hiss etmiş və mühasibinin özünə qarşı düşmən münasibətindən xəbərdar olduğu üçün qarşıdakı iclasda bildiyi nöqsanları deyəcəyi barədə gecə-gündüz düşünürmüş. Bu fikirlə yatan sədrin real yuxu görməsi tamamilə qanunauyğun hadisədir.

Yayda minlərlə uşaq Bakının ətrafındakı dəniz kənarında yerləşən pioner düşərgələrində istirahət edir. Təbiidir ki, onlardan hər birinin anası bütün günü uşağı barədə düşünür, fikirləşir ki, başına bir iş gəlməsin. Xüsusən uşaqların, adətən, dənizə çimməyə aparıldığı saatlarda anaların narahatlığı daha da artır. «Uşaq dəcəldir, birdən suda xata çıxarar, boğular», -deyə hər birinin fikrindən keçir. Heç bir hadisə olmayanda, bu minlərlə fikir də unudulur. Ancaq bir dəfə uşaqların biri dənizdə çimərkən boğularsa, ana fikrindən keçənləri xatırlayıb, qeyri-ixtiyari olaraq detallar da artıraraq ömür boyu danışır ki, «uşaq boğulan anda evdə paltar yuyurdum, birdən onun köməyə çağıran

səsini eşitdim» və s. (belə hadisələr olmuşdur). Eşidənlər də bunu telepatiya kimi qəbul edirlər.

Çox vaxt «Bilik» cəmiyyəti xətti ilə mühazirə oxuyarkən dinləyicilər öz həyatlarından və ya qohum-taşıqlarının xatirələrindən müxtəlif əhvalatlar danışır və təsvir etdiyimiz hadisələrin heç birinə oxşar şəkildə izah edilə bilmədiyini söyləyirlər.

Bu halda unutmayaq ki, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, xatirələr nə qədər səmimi və doğru olsa da, danışan şəxs söhbətini daha da maraqlı etmək üçün qeyri-iradi olaraq müəyyən detallar artırır və eyni hadisə nə qədər çox nəql edilirsə, zaman keçdikcə bir o qədər dəyişilir, əsil hadisəyə getdikcə daha az uyğun gəlir, adi hadisədən «möcüzə»yə çevrilir.

Müşahidə edilmişdir ki, hətta nəzarət altında 1/50 san. ərzində taxiskop adlı cihazda müəyyən şəkillərə baxıb, sonra gördüyünü təsvir edən şəxs belə, bəzi detalları nəzərdən qaçıрмаqla yanaşı, özündən müəyyən detallar da əlavə edir. Deməli, heç kəsin təftiş etmədiyi söhbətlər zamanı dəqiqsizliklərə yol verilməsi təəccüblü deyil. Həm də, adətən, nüfuzlu adamlar kimi misal göstərilən məşhur şəxslərdə bu xüsusiyyət daha çox müşahidə edilir, onlar şöhrətpərəst olurlar. Odur ki, belə şəxslərin xatirələrinə müəyyən dərəcədə tənqidi yanaşmaq lazımdır.

Hələ əsrimizin əvvəllərində İngiltərədə «Braytonian» qəzetinin redaktoru D. Blekbern əmin olduğunu bildirirdi ki, «şöhrətli» adamlarda yalana meyil daha çoxdur. Məsələn, bir yepiskopun arvadı Hindistanda ölmüş ərinin ruhunun İngiltərədə peyda olduğunu nəql etmiş. Məclisdəkilər bu hadisələrin vaxt etibarını uyğun gəlmədiyini göstərmişlər. Qadın digər məclisdə danışarkən əhvalatın inandırıcı olması

üçün hadisənin vaxtını bilərəkdən bir neçə saat dəyişdirmişdir.

D.Blekbern yazır:»Yoxlamış olduğum yüzlərlə rəvayətin arasında birinə də rast gəlmədim ki, onu elmi surətdə müəyyən edilmiş fakt kimi qəbul etməyə mane olan bir zəif yeri olmasın... Tədqiq etdiyim halların əksəriyyətində iştirak edən şəxslər ya fəvqəltəbiiliyə inanmağa meyilli idilər, ya da... faktları müəyyən etməyə qadir olan diqqətli müşahidəçilərə çox az oxşayırdılar... Psixi fenomenə inamın əsas səbəbi əksər insanlarda dəqiq müşahidə qabiliyyətinin və alınan nəticəni düzgün qiymətləndirmək bacarığının olmaması, ancaq həmin fenomenləri real hesab etmək arzusunun olmasıdır. Nə qədər təəccüblü olsa da, yüzlərlə təcrübədən sonra mən yanında yerinə yetirdiyim bir sıra sadə hərəkətləri on dəqiqə keçəndən sonra dəqiq təsvir etmək qabiliyyətinə malik olan bir adam tapa bilmədim».

Belə bir real faktı da nəzərə almaq lazımdır ki, planetimizin sayı 5 milyarddan artıq olan sakinlərindən hər birinin həyatında gündə onlarla böyüklü-kiçikli hadisə olur, beynindən yüzlərlə fikir keçir. Mikroskop altında müşahidə etdiyimiz Braun hərəkəti zamanı molekullar daim biri-birinə toqquşduğu kimi, ehtimal nəzəriyyəsinə görə müxtəlif şəxslərin müəyyən fikirlərinin uyğun gəlməsi də təəccüblü deyil, əksinə, zəruridir. Uyğun gələnlərin arsında isə bəzən baş verə bilməsi ehtimalı milyonda birdən də az olan hadisə və fikirlərin ağılaşmaz müvafiqliyi təsadüf edirsə, burada da heç bir fəvqəltəbiilik yoxdur. Deməli, hadisənin əsil səbəbini tapmaq mümkün olmadıqda belə, telepatiyadan kömək gözləməyə tələsmək lazım deyil.

Hələ 20 əsr bundan əvvəl hər cür mövhumata və xurafata qarşı çıxan, falçılığın bütün növlərinin uydurma olduğunu inandırıcı dəlillərlə sübut edən Siseronun yuxu haqqında yazdıqlarını «qəribə» xatirələrə də aid etmək olar: «Adam bütün günü hədəfə nizə atırsa, bir vaxt düz dəyəcək. Biz bütün gecələr yuxu görürük və demək olar ki, hər gecə yatırırıq. Demək, bəzən yuxu gerçəkləşirsə, burada təccüblü bir şey yoxdur. Adətən, yalançı düz danışanda da ona inanmırıq. Ancaq məni ayrı bir şey təccübləndirir: məsələn, niyə hər hansı bir yuxu doğru çıxırsa, bir çox başqa yuxular doğru çıxmadığı üçün bu bir yuxuya inanmamaq əvəzinə, bunun əksinə hərəkət edirlər: bir yuxunun doğru çıxmasına istinad edərək saysız-hesabsız başqa yuxulara inanmağı vacib bilirlər».

Vaxtilə iş yoldaşlarımızdan birinin söylədiyi əhvalat bu cəhətdən çox səciyyəvidir. O, nəql edirdi ki, fakültə partiya komitəsinin katibi ikən bir dəfə evindən haraya isə zəng etmək istəyirmiş. Telefon dəstəyini qaldıranda, iki nəfərin danışdığını və öz ad-familiyasını eşidir. Qulaq asdıqda məlum olur ki, danışanların hər ikisi institutun əməkdaşdır və biri o birinə ondan şikayət edir—institutu bitirən və təyinatı rayona verilmiş qızını şəhərdə saxlamaq istəyir, amma fakültə partiya komitəsinin katibi mane olur.

Düzdür, şəhərimizin telefon qovşağında xətlərin bir-birinə calaşması nadir hadisə deyil. Lakin bunu nəzərə alsaq belə, həmin təsadüf xeyli qəribədir. Respublikamızın paytaxtının milyon yarımından çox əhalisindən şəhərin müxtəlif yerində yaşayan iki nəfərinin üçüncüsü barədə telefonla danışdığı anda onların telefon xəttinin məhz həmin üçüncü şəxsin telefon xəttinə qoşulması və üstəlik bu üçüncü şəxsin elə

həmin anda dəstəyi qaldırması ehtialı, şübhəsiz ki, son dərəcə cüzidir. Ancaq heç kəs bu hadisədə fəvqəltəbiilik axtarmaz, onu izah etmək üçün mövhum bir qüvvəyə müraciət etməz, sadə bir təsadüf hesab edər. Halbuki iki nəfərin eyni zamanda eyni şey haqqında fikirləşməsi ehtimalı heç də bu misaldakından az deyil.

Ümumiyyətlə, demək olar ki, səhvən telepatiyaya isnad edilən xatirə və rəvayətlərin bir qismi müəyyən bir fikrə aludə olan şəxsin gözlədiyi qanunauyğun hadisənin həyata keçməsi, özünütəhqin, təsadüf, digər qismi isə faktın qeyri-iradi və ya şüurlu surətdə təhrif edilməsi ilə əlaqədardır. Alman yazıçısı Remarkın dediyi kimi, «mücüzə heç vaxt tam olmur, yalnız xatirələr onu belə tamamlayır».

Ekstrasenslərin «iş metodları»

Ekstrasenslərlə bağlı məsələnin bir paradoksal cəhəti də var. Son vaxtlar bəzi həkimlər də dəbdə olan sözə uyaraq, özlərini ekstrasens adlandırmağa balayıblar. Bunlar dərk etmirlər ki, məsələn, santexnik ekstrasens sözündən möhkəm yapışırsa, bu ona daha müraciət edənlərin unitazını deyil, özünü «təmir etməyə» imkan verir və o öz aləmində özünü həkim səviyyəsinə yüksəlmiş xəyal edir. (Öz işinin ustası olan santexniklərə hörmətim var, ancaq burada söhbət bacarmadığı işdən yapışan fırıldaqçılardan gedir.) Ali savadlı həkim özünü ekstrasens adlandıranda isə santexnikin səviyyəsinə enmiş olur və özünü nüfuzdan, sənətini etibardan salır.

Məsələn, keçmiş istedadlı tələbəm, vaxtilə hərbi həkim kimi xidmət etmiş Aleksandr Vəzirovu ekstrasens ocağında görəndə və qəzetdə özünü «ekstrasens», «stalker» adlandırıb, «polterqayst, «bioenerqoterapiya», «ruhlar dünyası», «evdə xəstənin əcdadlarından birinin ruhunun hərlənməsi» barədə ciddi danışdığını oxuyanda son dərəcə təəccübləndim və təəssüfləndim.

A. Vəzirovun yaxşı həkim olub, xəstəliyin vəziyyətini yüngülləşdirə biləcəyinə heç bir şübhəm yoxdur. Amma tibb aliminin (o, tibb elmləri

namizədidir) öz həkimlik qabiliyyəti sayəsində əldə etdiklərini uydurma terminlərlə izah edib, ekstrasenslərin dəyirmanına dən tökməkdə məqsədi nədir?! Görünür o, Roma papası Pavelə isnad edilən mülahizəni əsas tutur: «**Dünya aldadılmaq istəyir, qoy onu aldatsınlar**».

Bəs həkimliklə heç bir əlaqəsi olmayan ekstrasenslər yanlarına gələn xəstələrə nə təsir göstərir, «**müştəri**»lərini nə yolla razı salırlar?

Ekstrasenslərin sələfləri haqqında tarixdən yaxşı məlumdur ki, dələduzlar həmişə heç bir müntəzəm təhsili və savadı olmasa da, hər şeydən başı çıxan, gözü—açıq, hazırcavab, ən vacibi isə həyasızlıq dərəcəsinə çatan qədər cürətli şəxslər olmuşlar. Qədimdən bu növ adamların bəlağətli danışığı, boş və mənasız fikirləri, hər-cür yalan və uydurmanı özünə inamla ciddi elmi konsepsiya şəklində təqdim etmək bacarığı avamları ələ almaqda onlara kömək edir. Doğrudan da, buna böyük cəsarət lazımdır ki, insan bədəninin quruluşu və orqanlarının funksiyaları barədə heç bir təsəvvürü olmayan mühəndis, əmək müəllimi və ya fəhlə xəstə qəbul edib, hətta sağaldacağına söz versin.

Ekstrasenslərin konkret «iş metodları» müxtəlifdir. Məsələn Kaşpirovski «məqsəd qoyur» və ya «göstəriş verir», Çumak mayelərə «təsir edirdi», Cuna isə «kontaktsiz masaj» edir. Çoxları «bioloji sahə» vasitəsilə təsir edərək, hətta əlləri ilə bədəndəki daşları əritdiklərini söyləyirlər.

Ancaq «ekstrasens» nə oyundan çıxarsa-çıxsın, onun əsas silahı «müştəri»sinə göndərdiyi psixoloji təsirdən-təlqindən (ərəbcə beyinə yeritmə, öyrətmə, təsir etmə) ibarətdir ki, bu da həm ayıq halda, həm də

hipnoz altında edilə bilər. Burada inam böyük rol oynayır və əsas işi özünütələqin görür.

Anası, ya nənəsi əlini uşağın ağrıyan yerinə sürüb, onu ovunduranda və ya əlimizi ağrıyan ürəyimizin üstünə qoyanda elə bil ağır yüngülləşir. Ekstrasenslər də elə bunu edirlər. Eyni zamanda bədənin refleksoterapiyada, iynəbatırma metodunda, Şərq təbabətində məlum olan müəyyən nöqtələrini barmaqları ilə sıxır, masaj edirlər. Əlbəttə, bunlar müvəqqəti olaraq ağrını sakitləşdirir, vəziyyəti bir qədər yüngülləşdirir; qan təzyiqi enə bilər. Ekstrasens isə həmin məlum üsullarla əldə etdiyi nəticəni mövcud olmayan «bioloji sahə» ilə izah edir. Həm də ciddi xəstəlikləri olanları bu yolla arxayın edib, müalicənin gecikməsinə səbəb olur. Belə xəstələr ancaq ekstrasensin müalicə edə bilmədiyinə inandıqdan sonra həkimin yanına gedirlər ki, o vaxt da xəstəlik xeyli inkişaf etmiş olur və çox hallarda artıq həkim də bir iş görə bilmir.

Ekstrasenslər bəzən «effektli» nəticələr nümayiş etdirirlərsə də, bunların nə «bioloji sahə», nə də «müalicə» ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Məsələn, cərrah, professor. N. Rzayev ekstrasenslərin öd daşlarını «əritməsinin» sirrini izah edir: öd kisəsinin tutumu 100-150 qramdan çox olmur və onun yollarına açılan axacıqdan nəinki fındıq, heç noxud da keçə bilməz... Sadəcə olaraq xəstələrə verilən «dərmanlar» bağırsağ möhtəviyyatında yumru, ödlə rənglənmiş, daşaoxşar bərk hissələr əmələ gətirir. Ekstrasenslərin «möcüzələrindən» sonra xəstələrin bir qismi əslində olmayan «xəstəlikdən sağalır, bir qismi isə ağır halda həkimin yanına gətirilir».

Bu işlərlə məşğul olan ekstrasens arxayındır ki, həkimdən fərqli olaraq, sağlamlığını ona etibar edən adamların həyatı üçün heç bir məsuliyyət daşımır.

Hər bir yeni peyda olan ekstrasensin «qabiliyyətini» yoxlayıb, onun istifadə etdiyi konkret üsulları aydınlaşdırmaq üçün zəhmət çəkməyinə dəyməz və buna ehtiyac da yoxdur. Birdəfəlik bilmək lazımdır ki, «ekstrasens qavrayış» mövcud deyilsə, deməli, «ekstrasens» də ola bilməz.

1999

Yoqlar-əfsanə və həqiqət

V.Q.Vereşşaginın «Hindistan yoqlarının bədən tərbiyəsi» (Minsk, «Polımya» nəşriyyatı, 1982) kitabına müəllifin yazdığı müqəddimə belə başlanır: «Bu kitabı oxuduqdan sonra siz özünüzü düyün kimi bağlamayacaq, normal səhər yeməyi əvəzinə ülgüc tiyələrindən, üyüdülmüş şüşədən və beşsantimetrlik mıxlardan ibarət qarışıqı yemək həvəsində olmayacaq, yatmaq üçün adi çarpayı əvəzinə iti tikanlar və butulka qırıntıları batırılmış yataqdan istifadə etməyəcəksiniz. Səhərlər yuxudan ayılarkən çar arağı və ya sinil turşusu ilə deyil, əvvəlki kimi su ilə yuyunacaqsınız. Biz yoqların fəaliyyətinin bu «klassik» atributlarını nəzərdən keçirməklə məşğul olmayacağıq».

Yoqlara həsr edilmiş kitabın ilk sətirlərinin yuxarıdakılardan ibarət olması heç də təsadüfi deyil və bu fakt yoqların hansı şöhrətə sahib olduğunu yaxşı xarakterizə edir. Dünyanın ən qəribə möcüzələrini göstərməyə qabil şəxslər kimi məşhur olan yoqlar barədə çox ziddiyyətli fikirlər söylənilir. Hindoloq N.R.Qusevanın dediyi kimi, burada «eyni dərəcədə hər şeyə inanmaq və ya heç bir şeyə inanmamaq olar». Əfsanə ilə həqiqətin bir sapa düzüldüyü sahələrə ən səciyyəvi misal olan yoqa təlimi vaxtaşırı dəbdə olur,

bütün dövrü mətbuatda və kitablarda ona mədhiyyələr nəşr edilir, sonra isə yoqların bütün sistemini alt-üst edən məqalələr dərc edilir. Şübhəsiz, hər iki cəbhənin nümayəndələrini silahlandıran yoqa təliminin özündəki ziddiyyətlərdir. Odur ki, həqiqəti əfsanədən ayırmaq üçün, qısaca da olsa, bu təlimin mahiyyəti ilə tanış olmaq lazımdır.

Yoqa-hind dini—fəlsəfi təlimi olub, brəhmənlərin altı ortodoksal fəlsəfi sistemlərindən biridir. Kökü vedalara gedib çıxan yoqa təliminin banisi eramızdan əvvəl II əsrdə yaşamış Patancali hesab edilir. Yoqlar öz həyatlarının məqsədini insanın fərdi ruhunun dünya ruhu və ya mütləq ruhla (sadəcə desək, allahla) qovuşmasında görürlər. Elə «yoqa» sözünün hərfi mənası da sanskrit dilində «qovuşma», «əlaqə», «fikri bir yerə cəmləşdirmə» deməkdir. Yoqlar ali psixi vəziyyətə-mistik ekstaz vəziyyətinə çatmaq üçün xüsusi təmrinlər sistemindən istifadə edirlər. Yoqanın aşağı pilləsini təşkil edən «xatxa-yoqa»nın fiziki üsulları vasitəsilə insan bədənini elə vəziyyətə salınır ki, «raca-yoqa»nın psixi təmrinlər sisteminə keçmək və nəticədə guya real gerçəklikdən tamamilə uzaqlaşmaq mümkün olur.

Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının V cildində (Bakı, 1981, səh. 149) oxuyuruq: «Yoqlar psixologiyasına görə yoqanın köməyi ilə guya insan son dərəcə böyük, yaxud görünməz ola bilər. Yoqaya görə, özünü istədiyini yerdə hiss etmək, min kilometrədən predmetləri görmək, keçmişini və gələcəyi bilmək, ölümlə söhbət etmək mümkündür. Ruhani olmayan yoqlar yoqa təliminin idealist mistik mənasını ataraq, əsas diqqəti bədən gigiyenası və insanın fiziki sağlamlığı ilə bağlı olan məsələlərə verirlər (xatxa-yoqa). Yoqanın,

həyatı təmin edən vasitələr son dərəcə tükənərkən insan orqanizminin yaşama qabiliyyətini mühafizə etmək imkanı müasir tibb, psixologiya və fiziologiyada öyrənilir».

Beləliklə, bir tərəfdən, yoqa təlimi qarşıya allaha qovuşmaq kimi mistik bir məqsəd qoyur, digər tərəfdən isə yoqlar həmin məqsədə çatmaq üçün özünəməxsus üsullardan, eləcə də hipnozdan və təlqindən istifadə etməklə orqanizmin psixi və fizioloji funksiyalarının idarə olunması sahəsində valehedici nəticələr alırlar. Lakin bu real nəticələr qarşıya qoyulan məqsədə tam uyğun gəlmədiyindən, yoqlar cürbəcür fəndlərə və fokuslara da əl atmağa məcbur olur, öz həqiqi nailiyyətlərini müxtəlif əfsanələrlə tamamlayırlar. Yoqların «möcüzələri» barədə ağılasığmaz rəvayətlərin kökü də buradadır. Həmin rəvayətlər arasında açıq-aşkar uydurma və həqiqətlə yanaşı, elələri də var ki, bunların həqiqət və ya uydurma olduğunu ayırd etmək xeyli çətindir. Bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, bəzən yoqların məharətini bir qədər də qəribələşdirmək məqsədilə nəql edənlərin artırdığı təfərrüat tam real hadisəni fantastik rəvayətə çevirir. Yoqların fəaliyyətinə dair bir neçə səciyyəvi misal gətirək.

1837-ci ildə öz saray əhli ilə birlikdə Pəncabın hökmdarı maharaca Sinqin, aralarında iki həkim olan bir çox ingilis və fransızların iştirakı ilə yoq Xaridaza lotos pozası qəbul etmiş, onun qulaqlarını və burun deşiklərini mumla tıxamışlar, səs yarığını isə o özü dili ilə bağlamışdır. Onu taxta yeşiyə qoyub yerə basdırmış, həmin yerdə arpa əkmişlər və bu yer gecə-gündüz qorunmuşdur. 40 gündən (!) sonra yoqu çıxardıqda o əvvəlki vəziyyətində olmuş, həkimlər nəbzinin və

tənəffüsünün olmadığını müəyyən etmişlər. Tələbələri tezliklə Xaridazanı «diriltmişlər».

V.Q.Vereşşagin qeyd edir ki, belə təcrübələrin sonu bəzən faciəli olsa da, onalr indiyədək Hindistanda geniş yayılmışdır.

Sirli bir sahəyə aid hadisəni 150 ildən sonra obyektiv qiymətləndirmək asan deyil. Kim zəmanət verə bilər ki, Xaridaza yerin altında məhz 40 gün qalmışdır, burun deşiklərini mumla kifayət qədər möhkəm tıxamışlar və yeşik lazımi qədər kip olub havanı buraxmamışdır, bu müddət ərzində, doğrudan da, həmin yer kifayət qədər sayıqlıqla qorunmuşdur və tələbələri onunla heç bir əlaqə yarada bilməmişlər (məsələn, o dövrlərdə çox istifadə edilən yeraltı yol vasitəsilə)?! Axı, tarixdə müxtəlif məqsədlərlə daha möhtərəm şəxslərin saxtakarlığa əl atdığı yaxşı məlumdur. Digər tərəfdən, aşağıda görəcəyimiz kimi, yoqlar bədən funksiyalarını idarə etmək bacarığını özlərində tərbiyə etməklə heyrətamiz nəticələr alırlar. Xaridazanın tənəffüsünü və ürək fəaliyyətini ləngitməklə bədəninə elə vəziyyətə gətirməsi mümkündür ki, maddələr mübadiləsi minimuma ensin və azca hava ilə həmin minimal səviyyə mühafizə edilsin. (məslən, ayının qış yuxusu zamanı bir neçə ay yatması kimi).

Mədə, böyrək və beyin kimi orqanların fəaliyyətinin iradi olaraq tənzim edilməsi müasir elm baxımından qeyri-mümkün hesab edilmir. Lakin ürək, görünür, tamamilə dayanmayıb, ürəkdöyümlər son dərəcə zəifləyir. Məsələn, yoq Krişnamaxarya ilə 1935-ci ildə fransız Tereza Brossenin apardığı təcrübələrdə seans zamanı elektrokardiograf düz xətt cızmış, yoqun nəbzi müəyyən edilməmiş, ürək tonları eşidilməmişdir.

Lakin 30 ildən sonra Hindistanını tibb işçiləri həmin yoqu yenidən müayinə edərkən məlum olmuşdur ki, ürəyin dayanması əfsanədir (V, Moyevin yazdığı kimi, yəqin, fransız qadınının kardiografi xarab imiş!), ancaq həqiqətən ürək fəaliyyəti zəifləmiş, tonlar eşidilməmiş, nəbzi və qan təzyiqini müəyyən etmək mümkün olmamışdır.

Kəlküttədə yoqlar məktəbinin direktoru Ş.S.Qosvemi öz müəllimi B.Bxarati haqqında yazır ki, bir dəfə o, qovurma bişib hazır olanadək metal tavanı yarım saatdan çox barmaqları ilə odun üzərində tutub saxlamışdır.

Qosveminin tələbəsi Pramanik 1949-cu ildə Paris fiziologiya cəmiyyətinin iclasında yoqların məharətini nümayiş etdirmək məqsədilə közərmiş kömürlər üzərində ayaqyalın gəzmişdir.

1955-ci ildə Sovet İttifaqından getmiş nümayəndələr qarşısında yoqlardan biri beli açıq olduğu halda arxası üstə şüşə sınıqlarının üzərinə uzanmış və qarnına qoyulmuş taxtanın üstündən yük maşını keçmişdir.

Sisala iki dayaq arasında möhkəm bağlanmış ipə sağ əli ilə toxunmaqla uzun müddət lotos pozasında havada qalır, Palavar isə yerə möhkəm basdırılmış qamışa bir əli ilə isnad edərək, 4 dəqiqə ərzində özünü üfüqi vəziyyətdə saxlayırmış.

K.Rammurti döşündə fili saxlayır və bunu yoqların fiziki təmrinlərinin nəticəsi kimi izah edirmiş.

Yoqların fiziki təmrinləri həqiqətən onlarda görünməmiş möhkəmlik, dözüm tərbiyə edir, əzələlərin qüvvəsini inanılmaz dərəcədə artırır. Yoqlar uzun müddət elə əcayib və müvazinətsiz pozalarda qala bilirlər ki, texniki hesablamalara görə buna davam

gətirmək üçün onların əzələləri poladdan olmalı idi. Görünür, yoqlar isti-soyuğa, ağrıya qarşı dözümlü olmaqla bərabər, müəyyən üzvlərin, məsələn, dərinin fiziki davamlılığını da artırırlar. Prof. V.A.Şidlovski Bakıda olarkən Hindistanda tamaşa etdiyi bir rəqqasədən danışdı: «Əvvəlcə bir neçə butulkanı sındırıb rəqs meydançasına səpələdilər. Rəqqasə çıxıb, şüşə qırıntılarının üzərində ayaqyalın oynamağa başladı. Rəqs etdikcə ayaqları ilə şüşələri itələyib meydançanı təmizlədi. Bir qədər də təmiz meydançada oynayıb rəqsi bitirdi. Mənim böyük maraq göstərdiyimə fikir verən bələdçi soruşdu ki, rəqqasənin ayağının altına baxmaq istəyirəmmi? Mən həvəslə razı oldum və biz rəqqasənin olduğu otağa getdik. Bələdçi məni rəqqasəyə təqdim edib qızı başa saldı. O gülümsəyib ayağını göstərdi. Qızın ayağının altı o qədər qalınlaşıb kobudlaşmışdı ki, elə bil ayağına çust geyinmişdi.

Pyer Rondyer nəql edir ki, sehrbaz qıpqırmızı közərdilmiş metal çubuğu yalın əllə götürüb, sonra ovuclarını göstərir və heç bir yanıq izi görünmür. O bildirir ki, əlinə sabunla zəyin qarışığını sürtən hər kəs heç bir şeydən çəkinmədən közərdilmiş metalı yalın əllə götürə bilər.

P.Rondyer 2500 dəfə səhnədə öz ürəyini dayandırmış, dəfələrlə diri-diri yerə basdırılmış, öz xahişi ilə operasiya stolunda narkoz verilmədən appendiksi kəsilib çıxarılmış İvon İva ilə görüşünü təsvir edir. Uşaqlıqda zəif və cılız bədən quruluşuna malik olan İva insan iradəsinin qeyri-məhdud imkanlara malik olduğunu sübut etmək üçün inadla məşq etməyə başlamış və nəticədə öz orqanizmini idarə

etmək bacarığı əldə etmişdir. Onların söhbəti çox maraqlıdır:

«--...Bəli, söhbət iradədən gedir, yalnız iradə qüvvəsindən. Mən hamının gözü qabağında iynələri yanaqlarıma, boğazıma batırmışam, ürəyimi dayandırmışam, döşümdə zorba bir daşı sındırmışam. Hər kəs heç bir fənd işlətmədən sadəcə məşq vasitəsilə buna nail ola bilər.

-Döşünüzə yeddi nəfər çıxarkən, söhbət yenə də iradə qüvvəsindənmi gedir?

-Bəli. Tənəffüsü dayandırmaq, döş qəfəsini dondurub saxlamaq üçün iradə qüvvəsi zəruridir».

Yoqların nümayiş etdirdikləri məharətdən ən qəribəsi levitasiya, yəni yoqun havada süzməsi, sanki uçmasıdır. Sofiya Suqquestologiya İnstitutunun direktoru Q.Lozanov Hindistanda olarkən yoq Cad levitasiyanı nümayiş etdirmiş və bolqar alimi yerdən yarım metr hündürlükdə havada süzən yoqun fotoşəklini çəkmişdir. Onun fikrincə, levitasiya böyük məharətlə yerinə yetirilən fiziki təmrin, bel əzələlərinin yığılmasının nəticəsi özünəməxsus sıçrayışdır.

Bir qrup yoqu kompleks müayinədən keçirmiş Amerika alimləri M.A.Venger və P.B.K.Baqxi elmi surətdə sübut etmişlər ki, bəzi yoqlar öz vegetativ sinir sistemlərinin fəaliyyətinə çox effektiv surətdə nəzarət edə bilirlər. Onlar bədənlərinin həddən artıq soyumasına qarşı çox davamlıdırlar, maddələr mübadiləsini, istilik tənzimini, tər ifrazını iradi surətdə idarə edir, ürəkdöyümlərini müvəqqəti dayandıra bilirlər. Düzdür, rentgen müayinəsi göstərmişdir ki, əslində ürəyin işi dayanmamış, lakin ürək o qədər zəif yığılmışdır ki, nəbz hiss olunmamışdır.

Hind alimləri aşkar etmişlər ki, yoqlar tənəffüs sistemini məşq etdirməklə havada oksigen miqdarının xeyli az və karbon qazı miqdarının çox olduğu şəraitə davam gətirə bilirlər. Məsələn, 54 yaşlı bir yoq kip qapalı kamerada 18 saat qalmış və narahatlıq hiss edib təcrübəni dayandıрмаğı xahiş edərkən, havada cəmi 11,58% oksigen və öldürücü dozada (7,7%) karbon qazı var imiş.

Eləcə də, insanın təkcə iradəsinin köməyi ilə bədəninə qanaxmanı saxlaması, ürəyinin və digər daxili üzvlərinin fəaliyyətini iradi surətdə idarə etməsi möcüzə təsiri bağışlayır. Əslində isə bunlar hamısı uzunmüddətli məşqin nəticəsidir və elmi yolla izah olunur.

Əlbəttə, yoqa təliminin dini-fəlsəfi məzmunlu Karma və Bxakti kimi hissələrini müasir təbiətşünaslıqdan az-çox xəbərdar olan heç bir şəxs qəbul etməz. Lakin xatxa –yoqanın və əqli qabiliyyətin təkmilləşdirilməsi, yaddaşın və diqqətin məşq etdirilməsi barədə təlim olan raca-yoqanın üsullarına ciddi yanaşmaq, faydalı olanlarından istifadə etmək lazımdır. Əslində müasir elmin geniş tövsiyə etdiyi autotreninq və ya autogen məşq (yunanca «auto»-özü, «genes»-baş vermiş, törəmiş), yəni xüsusi məşqlərin köməyi ilə özünütərbiyə yoqa metodlarından o qədər də fərqlənmir. Həmin metodun müəllifi İ.Q.Şults özü vaxtilə yoqlara isnad edirdi. Hazırda autogen məşqdən klinikalarda geniş istifadə olunur, yoqların məşq sisteminə daxil olan bədən tərbiyəsinin elementləri, xüsusən, tənəffüs gimnastikası və əzələlərin boşaldılmasına dair təmrinlər tətbiq edilir. Yoqların məşq metodları insan orqanizminin fiziki və psixi imkanlarının ehtiyatlarını aşkar edir. Həmin metodlara

aid olan fiziki təmrinlər və özünətədqin vasitəsilə orqanizmdə tamamilə real fizioloji, konstitusional və psixi dəyişikliklərə nail olmaq mükündür. Eyni şeyi autotreninq haqqında da demək olar.

Şults yazırdı: «...mənəvi keyfiyyətlərin məşq etdirilməsi yolu ilə orqanizmin vəziyyətinə nəzarət edilir. Onurğa sütunu əyilmiş adam müvafiq təmrinləri uzun müddət yerinə yetirməklə qamətini düzəldə bilər. Səs əmələ gətirən orqanların məqsədyönlü məşq etdirilməsi nəticəsində müğənninin səsi inkişaf edir. Eləcə də, «bədən və ruhun» ürəkdöyünmələr şəklində təzahür edən daxili ahəngsizliyi olan şəxs həmin xoşagəlməz hissiyyatdan xilas ola bilər. Bronxial astması olan xəstə eyni üsulla öz vəziyyətini yaxşılaşdırma bilər. Belə müalicə tədbirlərini psixoterapiya adlandırırlar. Autogen məşq onun metodlarından biridir. (İ. Q. Şults. «Autogen məşq». Moskva, «Meditcina» nəşriyyatı, 1985).

Çoxlarının yoqlar haqqında təsəvvürü bununla bitir ki, yoqlar başı üstə dururlar. Buna görə də illərlə adi səhər gimnastikası ilə məşğul olmayan şəxslər yoqların məşq metodlarının faydası barədə eşidib, öz sağlamlıqlarını möhkəmləndirmək və ya özünümüalicə ilə məşğul olmaq istərkən, məhz həmin təmrindən başlayırlar. Əslində isə bu, ən mürəkkəb təmrinlərdən olub, müəyyən hazırlıq tələb edir. Odur ki, əksər hallarda belə şəxslərin vəziyyəti ağırlaşır və bu, yoqların məşq sisteminə mənfi münasibətin yaranmasına səbəb olur. Bütün qaydalara əməl edərək məşğul olduqda isə xatxa-yoqa sağlamlıq, gümrahlıq və xoş əhval-ruhiyyə yaradır.

Filippin «ECAZKARLARI»

Tibb elminin daim inkişaf etməsinə baxmayaraq, o heç də hər şeyə qadir deyildir. Bəzi xəstəlikləri sağaltmaq mümkün deyil, başqaları çətin sağalır, uzun müddət müalicə tələb edir. Xəstə insan isə nəyin bahasına olursa—olsun, sağalmaq istəyir—bu, onun təbii arzusudur. Həmin vəziyyət müxtəlif «ecazkarlar»ın müalicə ilə məşğul olmasına şərait yaradır. Xəstə, necə deyərlər, «saman çöpündən yapışır», harada isə «möcüzə» olduğunu eşidərkən, sağlam düşüncənin əksinə olaraq, sadələvhlüklə inanır və bunu da sınağağa can atır. Filippin «möcüzəsi»nə inam məhz belə şəraitin məhsuludur.

Filippin cərrahlığını həm «fenomen», həm də fokus, fırldaq adlandırılanlar, ona heyrət və heyranlıqla yanaşanlar, eləcə də, inam və qətiyyətlə ifşa edənlər vardır.

Filippin cərrahlığının mahiyyəti skalpelle deyil, əllərlə operasiya edilməsindən ibarətdir ki, buna psixocərrahlıq da deyilir, heç bir tibbi təhsili olmayan

cərrahlar özləri isə hiler (ingiliscə «sağaldan», «şəfa verən» deməkdir) adını almışlar.

Psixologiya elmləri doktoru N. Martinova hilerlərin operasiyasını belə təsvir edir: «...hiler sağ əlini bədənə salır (əl quma girmiş kimi maneəsiz qarına keçir), xəstəliyin zədələdiyi toxumanı ani olaraq yaradan çıxarır, kasaya atır və sağ əli ilə yaranı bağlayır. Dəridə kiçik iz belə qalmır, ağrı yoxdur, sterilizasiya yoxdur (hiler nə xəstələrdən əvvəl, nə də sonra əlini yuyur), operasiyadan sonrakı şok yoxdur— lap elə bil nağıldır!» («Literaturnaya qazeta», 24 avqust 1983-cü il).

Tibb doktoru Hans Nigeli məşhur hiler Antonio Apaoa (Toni) haqqında yazır: «...Operasiya sahəsində heç bir aseptik təmizləmə aparmadan, Toni barmaqları ilə (əlcəksiz) solda xəstənin böyrünə təzyiq etdi. Bir az qan çıxdı. Bir dəqiqədən sonra xəstə, Toninin onun orqanizmindən çıxardığı şişi gördü. Sonra hiler əlinin bir hərəkəti ilə yaranı bağladı. Dərinin azca qanamış yerlərini pambıqla sildi. Heç bir çapıq qalmadı.»

Digər məşhur hiler Aleko Orbitonun elədiyi operasiyanı jurnalist Ş. Azadov görmüşdür: «...Gözlərimin qabağında hilerin şəhadət barmağı bir qədər ovuşdurduqdan sonra birdən elə bil ki xəmirə girən kimi qarına girdi, çox az qan gəldi və Orbito oradan bir tikə ət eşləyib çıxartdı, sonra həmin yeri sanki çəkib bağlayaraq cəhdlə sıgalladı, yağ sürtdü və qadın sakitcə stoldan qalxdı. Sifətində iztirabın izi belə yox idi. Operasiya 43 saniyə çəkdi... Orbitodan soruşdum ki, damarların ucunu necə birləşdirir, o, izah etdi ki, onları tikmir, enerji ilə bir növ lehimləyir. Maraqlıdır ki, o, bir əli ilə işləyir, ikinci əlinin ovcu ilə

isə sanki bioloji sahə yaradır». («Literaturnaya qazeta», 7 mart 1984-cü il).

Hilerlərin qabiliyyətini Filippində qeyd olunan güclü maqnit anomaliyası, kosmik enerji ilə izah etməyə çalışırlar. Guya ölkə əlvan metallar, xüsusən qızıl kimi yeraltı sərvətlərlə zəngin olduğundan, güclü ekvator günəşinin şüası əks olunur və belə xüsusi enerjili yerlərdə fitri istedadla malik şəxslər yetişir.

Beləliklə, günəş şüaları yerin altındakı qızıldan əks olunub, yerin üstündəki hileri xüsusi enerji-bioloji sahə ilə təmin edir, nəticədə istedad kəsb edən hiler sağ əlini xəstənin bədənində toxunduraraq kimi dəri aralanır, operasiyadan sonra sol əlini toxundurur, yara bağlanır, qətiyyənlə heç bir iz qalmır. Hər şey tamamilə aydındır. Ancaq... hiler insanları operasiya edərsə, təbiidir ki, onun insan bədənindən çıxardığı toxumalar da insana məxsus olmalıdır. Amma Filippin «ecazkarları»nın operasiyalarının bəzi şahidləri hilerin bədənindən çıxarıb nümayiş etdirdikdən sonra cəld kasaya atdığı toxumalarla maraqlandıqda, operasiya zamanı olduğundan daha çox heyrətlənmişlər-toxumalar insana deyil, nadir tropik heyvanlara məxsus imiş! Çox vaxt isə qana və ya qanaoxşar mayeyə boyanmış otlar aşkar edilmişdir. Məsələn, o zaman dünya çempionu olan A. Karpovu Bagiodakı şahmat matçında müşayiət edən nümayəndələr heyətinin tərkibində Filippində olmuş tibb elmləri doktoru, prof. M. L. Gerşanoviç yazır:

«...Marçelino mənim öd kisəmi «çıxardıqdan» sonra tamponları, sıyıraraq götürə bildiyimiz qədər qanı sınaq şüşəsinə yığıb Moskvaya göndərdik. Orada bütün bunları ətraflı müayinə etdilər, tamponlardakı qanı tam klinik analizdən keçirdilər və müəyyənləşdirdilər:

mənim qanım deyil. Hətta insana deyil, naməlum bir heyvana məxsusdur.» («Literaturnayə qazeta», 30 yanvar 1985-ci il).

Hilerlər barədə yazanların qeyd etdiyi kimi, onların operasiyası 1 dəqiqədən artıq çəkmir və 1 saat ərzində 40-60 nəfəri qəbul edirlər. Buna görə də təəccüblü deyil ki, onlar bütün xəstələrə «mücüzə» göstərmək üçün kifayət qədər insan materialı ehtiyatı hazırlaya bilmədiklərindən, nadir ekzotik heyvanların toxumalarından istifadə edirlər ki, heç kəs tanıya bilməsin. Bəzən qan əvəzinə müəyyən mayelərdən istifadə edirlər. Hilerin operasiya sahəsinə sürtdüyü kokos yağı onlara məlum olan bir bitkinin şirəsi ilə qarışdıqda bitkinin şirəsi qan rənginə boyanır. Görünür, hiler əvvəlcədən bu şirəni tamponlara hopdurur və həmin tamponları kokos yağı sürtülmüş dəriyə toxundurduqda «qan» alınır.

Deyilənlərlə əlaqədar olaraq məhkəmə hematoloqlarının və hemogenetiklərinin 8-ci Beynəlxalq konqresində ingilis həkimləri P.C. Linkoln və N.C.Vudun verdiyi məlumat maraqlıdır. Hilerlərin etdikləri operasiyalar zamanı götürülmüş qan nümunələrinin müayinəsi göstərmişdir ki, bunlar əslində donuz, öküz və xoruz qanıdır, bəzi hallarda isə insan qanı olsa da, müvafiq qruppa mənsub deyil.

Qarın boşluğuna (və ya bədənin digər hissəsinə) daxil olub, oradan heyvana məxsus toxumaları çıxarmağın nə mənası var? Elə məsələ də burasındadır ki, hilerin əli qarın boşluğuna girmir. Barmaqların sanki «quma və ya xəmirə girmiş kimi» dəridən keçib qarına daxil olması əfsanədir. Bütün hilerlərin son dərəcə cəld işləməsi, «operasiyanın» yarıqaranlıq otaqda aparılması da məhz onun üçündür ki, kənar

şəxslər bu sirri başa düşməsinlər. Bəs hilerin barmaqları haraya daxil olur və əvvəlcədən əlində gizlətdiyi heyvan toxumalarını o haradan çıxarır? Hilerin bütün sirlərinə bələd olmaq məqsədilə onlardan bir neçəsinin yanına getmiş və dəfələrlə öz üzərində hilerin operasiya etməsinə razılıq vermiş M.L.Gerşanoviç qeyd edir ki, «...doğrudanmı operasiya edildiyini və ya bunun yalnız zahirən operasiyaya oxşadığını başa düşmək heç də asan deyil. Əvvəl hilerin hərəkətləri sarsıdıcı təsir bağışlayır. Hətta skeptik əhvali-ruhiyyəli şəxslərə də...hilerin əlləri qarının içəsinədir, orada nə isə fırıldayır, qan görünür (düzdür, çox deyil), mən diqqətlə «operasiya sahəsindən» tam mənası ilə 10 sm məsafəyədək son dərəcə əyilərək, yaranı görməyə çalışdım—və heç nə görmədim. Yara yox idi. Nə açılmış qarın boşluğu, nə aralanmış toxumalar, orqanlar, bağırsaq, əzələlər-heç bir şey! Amma belə təsir bağışlayırdı ki, guya əllər qarındadır və harada isə orada dərinlikdə «cərrahın» barmaqları eşələnir. Lakin bu yalnız məharətlə düzəldilmiş dəri büküşü-cib idi ki, hiler barmaqlarını sanki boşluğa salmış kimi onun içinə salmışdı. Bir də səs-görünür, elə həmin dəri büküşü ilə törədilən fırçılı səsi. Sonra bir tikə «toxuma» gün işığına çıxarılır və «yara» heç bir iz qalmadan əllə hamarlanır (sonradan əmin olduğumuz kimi, toxuma-guya qana batmış pambıq tampondan ibarət imiş). İndi, bütün gördüklərimdən sonra, and içə bilərəm: cərrahlıq yox idi. Məharətli fokus var idi...».

M.L.Gerşanoviç özü üzərində hilerin apardığı operasiyalardan birini belə təsvir edir: «mən sol gözümün altındakı şişi (o hər necə olsa, çıxarılmalı idi) və ayağımdakı varikoz düyünü (yeri gəlmişkən, nümayiş etdirmək üçün olduqca münasib idi-dərhal

görünəcəkdə ki, onu çıxarıblar, ya yox) çıxarmağı xahiş etdim. Hiler həvəslə razılaşıb, ancaq xəbərdar etdi ki, özündə qüvvə hiss etməsi üçün dua oxumalı, ruhları çağırmalıdır (yalnız qüvvə əldə edərsə, operasiyanı başlayar). Hilerin əllərini mənim üzərimdə uzadıb çağırıldığını, mənim isə yöndəmsiz tərzdə oturaraq gözlərimi yumub gözlədiyimi göstərən fotosəkil vardır. Nəhayət, hiler dedi ki, ruh peyda olmuşdur və o başlamağa hazırdır. O mənim üzərimdə uzun müddət çalışdı, kəlbətin kimi bərk yapışan dəmir barmaqları ilə şişi ağrıyanadək sıxışdırdı-heç bir şey alınmadı...

Bundan sonra şiş tez böyüməyə başladı və onu çıxartdırmaq üçün tələsməli oldum. Əlbəttə, Filippində deyil, yaxşı Leninqrad institutunda, gözəl bir cərrahın yanında. Cərrah məni elə məharətlə operasiya etdi ki, yalnız mənə qətiyyənlə mane olmayan kiçik bir çapıq qaldı. Lakin dərhal adi yolla getsəydim, bu çapıq da olmazdı. Varikoz düyünə gəldikdə isə, hiler onu da xeyli əzdi, ancaq onunla da bir şey edə bilmədi. Sonra tromboflebit inkişaf etdi və yenə də Leninqradda müalicə olunmaq lazım gəldi.»

Filippinə səfər edib, Bagioda olmuş, hilerlərdən Jozefina bacının və Piter qardaşın apardıqları «operasiya»lara diqqətlə baxmış tibb elmləri doktoru B. Savçuk tam qətiyyətlə təsdiq edir ki, hilerlər əlləri ilə heç bir operasiya etmirlər. Onların bütün fəaliyyəti-operasiyanın məharətlə təqlid edilməsi-əsil fokusdur («Literaturnaya qazeta», 18 fevral 1987-ci il).

Filippin «mücüzəsi»nin fokusdan başqa bir şey olmadığını söyləmək üçün Filippinə gedib hilerlərin operasiyasına baxmaq və ya operasiya olunmaq vacib deyil. Onlar haqqında söylənilənlərə əsasən də həmin nəticəyə gəlmək olar. Çoxları həmin «mücüzə»ni tədqiq

etmək üçün vaxt sərf etməyi belə artıq hesab edirlər. Məsələn, belçikalı professor İ.Priqojin Filippin cərrahlığına öz münasibətini bildirərək demişdir: «Filippin fenomeni açıq-aşkar şarlatanlıqdır. Mövcud olmayan problemin müzakirəsinə vaxt sərf etməyə sadəcə heyfim gəlir» SSRİ TEA-nın akademiki Y. Lopuxin də eyni fikirdədir: «Ani qansız cərrahlıq. Cərrah kimi bildirirəm, bu, xalis cəfəngiyatdır. Hələ başqa bərpa proseslərini demirəm, təkəcə zədələnmiş toxumanın regenerasiyası yeddi gün çəkir. Düz bir həftə-ondan bir gün də tez olmur... Toxumalar əllərlə aralanır və dərhal bitişir? Bu da fokusdur. Bunu bəlkə Akopyan edə bilər, bax ondan da soruşun, qoy desin... adamların bu sayıqlamaya inanması mənə heyrətləndirir».

Fokusçu isə belə nəql edir: «beynəlxalq müsabiqələrdən birində mənəmlə birlikdə məşhur amerikan illüzionisti çıxış edirdi. Tamaşaçıların gözü qarşısında o öz assistentini elektrik mişarı ilə «mişarlayıb böldü», belə ki, hətta «qan» tamaşa zalının səkkizinci cərgəsinədək fısqırdı Camaat şok halına düşdü. Köməyə çağıran qışqırıq səsləri eşidildi. Bu vaxt illüzionist qızın hər iki yarısını birləşdirdi, o qalxdı və sağ-salamat, zərər dəyməmiş çıxıb getdi. Burada isə təəccüblənirlər: xəstə ağrı hiss etmir, tikiş yoxdur... Axı, tikiş haradan olsun? Tikiş heç olmayıb da».

Artistin oğlu bildirdi ki, Filippin «cərrahlığı» xalis fəndgirlikdir və lazım gəlsə, bunu sübut etmək üçün 3 gün ərzində belə fokus hazırlaya bilər.

Alimlərdən biri diqqəti buna cəlb edir ki, hilerlər heç vaxt bir-birini müalicə etmirlər: «hiler xəstələndikdə adi xəstəxanaya gedir. Hilerlərdən biri mənə nəql edirdi ki, onda öd daşı xəstəliyi var imiş və

bir qədər əvvəl klinikada operasiya olunmuşdur. Ən məşhur hiler Toni Aqpaoa isə bu yaxınlarda otuz yaşında ölmüşdür». Alim hilerləri məşhur illüzionistlərlə müqayisə edərək göstərir ki, Kio kimi «artistlər insanları əyləndirirlər, hilerlər isə qazanc xatirinə onları ələ salırlar».

Əlbəttə, hilerlərin bütün fəaliyyəti fokusdan ibarət deyil, onlar asanlıqla xəstə dişi çəkir, çıxmış oynağı yerinə salır, sınığı birləşdirir və digər sahədə tibbi yardım göstərilər. Həm də hilerlər yerli əhalini çox vaxt pulsuz müalicə edirlər. «Möcüzələr» isə Bagioya dünyanın hər yerindən axışb gedən varlı turistlər üçündür. «Operasiya»nın göstərdiyi psixi təsir, hipnoz və təlqin nəticəsində özünü «sağalmış» hesab edən turistin xəstəliyi onu yenidən narahat edərkən xəstə artıq Bagionu tərk etmiş olur və hiler üçün heç bir təhlükə yaratmır.

Təbiidir ki, cansağlığı insanları hər şeydən çox maraqlandırır. Odur ki, müxtəlif seanslarla çıxış edənlər həmişə öz repertuarlarına müalicə ilə əlaqədar bir şey əlavə etməklə camaatı daha çox cəlb etməyə çalışırlar. Hətta bir çox telepatlar toxunmaqla başağrısını sağaltdıqlarını söyləyirlər. Əlbəttə, təlqinin və hipnozun təsirindən bu halda müvəqqəti olaraq müəyyən müsbət nəticə alınsa da, burada təəccüblü bir şey yoxdur.

Bütün ölkənin «Kaşpirovlaşması» və Cuna

Məşhur ekstrasenslərin fəaliyyəti ilə tanışlığı təcrübəli həkim-psixoterapevt sayılan Anatoli Kaşpirovskidən başlayıb onun vurduğu ziyanlardan söhbət açsaq bəlli olar ki, həkim olmayanlar nələr edirlər.

Bir vaxt Kaşpirovski müntəzəm surətdə televiziya ilə seanslar verirdi. İş o yerə çatmışdı ki, hətta istehza ilə bütün ölkənin «kaşpirovlaşması»ndan danışdırlar.

Kaşpirovskinin seanslarında, çoxlarının düşündüyü kimi təəccüblü qeyri-adi bir şey yoxdur. Məlumdur ki, insanların təxminən 20 faizi təlqinə çox asanlıqla tabe olur və hipnoz edilir. Bunlar üçün isə təlqin edəni qarşısında canlı şəkildə və ya televizor ekranında görməsi fərq etməz.

Narahatlığa səbəb olan işin başqa cəhətidir. Həkim konkret xəstəni müalicə etməli, mütləq onunla təmasda olmalı, lazım gəldikdə düzəlişlər verməlidir; psixoterapevtik müalicəyə bu, xüsusilə aiddir. Amma Kaşpirovski efirə ünvansız təlqin seansı göndərir və nəticəsindən xəbəri olmurdu. Mənfi nəticələr isə həddindən çox idi. Qütb dairəsi arxasında yerləşən Talnax şəhərində Kaşpirovskinin televiziya ilə verilən seansı zamanı məktəbli K. Tanya trans (huşunu itirmə) halına düşmüş və onu bu vəziyyətdən çıxarmaq üçün Kaşpirovski özü işə müdaxilə etməli olmuşdu. Yaxşı ki, kiçik şəhərcikdə Kaşpirovskini tapa bilmişdilər. Bəs o dövrdəki mərkəzi televiziya ilə verilən seanslar zamanı Sovetlər ölkəsi miqyasında trans halına düşən hər uşağa kömək üçün Kaşpirovskini tapıb gətirmək mümkün idi?

Kaşpirovskinin televiziya ilə verilən seanslarından sonra şizofreniya tutmasının, psixozun, depressiyanın, başağrısının, əllərdə zəifliyin törənməsi, nitqin itirilməsi, bəzi şəxslərin sayıqlamağa bşlaması haqqında dövrü mətbuatda kifayət qədər yazılar dərc edilmişdir. Xeyli adam bu seanslardan asılı vəziyyətə düşmüşdü. Bəzilərinin psixikası pozulub, məsələn, deyən olurdu ki, «Kaşpirovski başımda oturub əmlər verir».

Demək lazımdır ki, Kaşpirovskinin saxtakarlığı da vardı. Məsələn, onun Kiyevdən televiziya vasitəsilə ağrısızlaşma təlqin etdiyi qadının Tbilisidə narkozsuz operasiya edilməsi barədə dünyanı heyrətə salan sensasiyasından sonra həmin qadın mətbuat səhifələrində bildirmişdi ki, Kaşpirovski ona ağrının olmayacağını və operasiyadan sonra xarici ölkələrə səyahətə çıxacağını vəd edibmiş. Amma çəkilməmiş filmdə

onun gülümsəyən sifətini görənlər əllərinə baxsayingılar, dəhşətli ağrının təsirindən onu tutanları cırmaqlamasının şahidi olardırlar.

Sonralar başqa bir qadın da nəql edirdi ki, uzaq məsafədən keyitməni həyata keçirməyi çox arzulayan Kaşpirovskiyə kömək xətinə operasiya zamanı dözülməz ağrıya tab gətirərək özünü zorla saxlamışdır. Digər təsadüfdə isə cərrahlıq şöbəsinin müdiri qəzetdə bildirmişdi ki, xəstədə lazımi qaydada anesteziya aparılmışdı.

Kaşpirovski televiziya ilə çıxış edərkən, guya Bakıda 5 nömrəli xəstəxanada düz bağırsağın xərçənginə görə operasiya edilmiş bir nəfərin onun seanslarından sonra vəziyyətinin kəskin yaxşılaşması haqqında məktubunu oxumuşdu. Bakıda axtarışlar belə bir xəstənin operasiya edilmədiyini göstərmişdi.

Akademik N. Bloxin yazırdı ki, A. Kaşpirovskinin öz teleseanslarında müalicəsindəki uğurlarından xəbər verdiyi bir sıra onkoloji xəstələr artıq onkoloji müəssisələrdədirlər.

Kaşpirovskinin fəaliyyətini ətraflı təhlil edən psixoterapevt, dosent A. Arxangelski sual verirdi ki, bütün ölkənin əhalisini «on min» klinik xəstəlik formasından sağaltmağı vəd edən bu həkim-psixoterapevt onlardan, heç olmazsa, beş yüzünün adını çəkə bilərmi? O, qeyd edirdi ki, hər bir ağrı orqanizmdə xəstəliyin siqnalı, bədəndə nəyinsə qaydada olmamasının əlamətidir. Odur ki, ağrını kəsməzdən əvvəl səbəbini tapmaq vacibdir. Televiziya ilə kütləvi surətdə milyonlarla xəstənin ağrı hissi kəsildikdə isə, onların arasında, məsələn, beyin şişi olanlarda, ağrı kəsilir, şiş isə inkişaf edir. Çapıqların yox olmasına gəldikdə, psixoterapevtik üsullarla

onların kiçildilməsi şübhəlidir, amma həmin yolla xəstəyə çapıqın itməkdə olduğunu təlqin etmək çox asandır. Bundan başqa, hipnoz və ya təlqin edən şəxslə əlaqə olmadıqda, təkrar seansların törətdiyi psixoz halı müstəqil xəstəliyə çevrilə bilər. Ən böyük təhlükə budur ki, dərflərlə nəzarətsiz hipnoz edilən minlərlə adam hipnozdan asılı vəziyyətə düşüb, hipnomana çevrilir. Bunu isə narkomanıyanın bir növü hesab etmək olar. Halbuki tibbi etika qaydalarına riayət edən psixoterapevtlər xəstəyə 6-8-dən artıq seans təyin etməzlər. Doğrudan da, Kaşpirovskinin müxtəlif şəhərlərdəki seanslarında onu müşayiət edən və seans başlanan kimi ani olaraq dərin yuxuya gedən bir qrup eyni adamları görmək olar ki, bunlar hipnomanlardır. Odur ki, müəllif A. Kaşpirov- skini narkotik satanlara oxşadır.

Yevgeniya Davitaşvili (Cuna) də tibb aləminə yad adam deyil. O, masajistdir. Amma bununla kifayətlənməyərək, «bioloji sahə»yə malik olduğunu iddia edir: özünü ekstrasens elan edərək «kontaktsiz (əlini toxundurmadan) masaj»la məşğul olur, hətta mərkəz də açır.

Cuna masaj edir, bu zaman akupunktura və akupressura nöqtələrinə toxunur, sözün qüdrətindən, təlqindən məharətlə istifadə edərək, xəstənin vəziyyətini yüngülləşdirir. Amma aldığı nəticəni «bioloji sahə», «kontaktsiz masaj» kimi mifik qabiliyyətlərlə izah edəndə hər şeyi korlayır.

Deyirlər ki, Taleyranın fikirləşdiyi bir, söylədiyi digər, etdiyi tamamilə başqa şey olmuş. «Təbib» qəzetinin 28 yanvar və 4 fevral 1992-ci il tarixli nömrələrində «Sovershenno sekretno» qəzetindən ixtisarla dərc edilmiş Cuna Davitaşvili ilə müsahibəni

(«Cuna: «Mən heç nəyi gizlətmirəm») oxuyanda bunu xatırladım.

Öz məqsəd və niyyətlərini mərhəmət, insanpərvərlik, bəşəriyyətə xidmət etmək, xəstələri sağaltmaq arzusu barədə xoş və dəbdəbəli sözlərlə nə qədər pərdələsə də, Cunanın fəaliyyətini ilk günlərdən izləyənlərə onun nə haqda fikirləşdiyi aydındır: şöhrət və qazanc. Söylədikləri ilə müsahibəni oxuyanlar tanış oldular. Təkcə Cunanın nə etdiyini bilmək qalır.

Elə bundan başlayaq ki, dünyada ekstrasens kimi şöhrət tapmış masajist oxuculara dünyada tanınmış həkim kimi təqdim edilir. Qəzetlərin ekstrasensi həkim kimi reklam etməsi təsadüfi deyil, yenidənqurmanın «görməli nailiyyəti» kimi bu gün üçün səciyyəvidir. Çünki hazırda ekstrasens sözü nə qədər çox işlədilsə, bunun nə demək olduğunu bilən bir o qədər azdır.

Nədir ekstrasens?! Onlardan bəzisi bu sözü güclü hissiyata malik şəxs kimi izah edirlər. Əslində isə söhbət kəmiyyət yox, keyfiyyət fərqiindən gedir, yəni «ekstrasens» dedikdə, adi adamlarda olmayan qavrayış qabiliyyətinə malik şəxslər nəzərdə tutulur. Ekstrasens (lat. «ekstra»-xaric, «sensus»- hissiyyat) qavrayış parapsixologiyasının (yun. «para»-yanında, ətrafında) digər adıdır. Həmin adlardan aydın olduğu kimi, parapsixoloqların iddiası bundan ibarətdir ki, guya onların beyinləri məlum hissi yollardan xaric kanallarla informasiya qəbul etməklə elmin əhatəsindən kənar qalan hadisələri öyrənirlər və eləcə də həmin kanallar vasitəsilə digər şəxslərin beyninə təsir göstərə bilirlər. Beləliklə, ekstrasens sözü telepat sözünün sinonimidir. Bunlar hər ikisi eyni kanalda işləyir. Fərq təkcə informasiyanın hərəkət etdiyi istiqamətdədir: telepat guya digər şəxsin beynindən

informasiya qəbul edib, onun fikrini tapır, ekstrasens isə digər şəxsə təsir göstərib, müalicəvi effektdə nail olur. Deməli, ekstrasens, hər şeydən əvvəl, telepatdır.

Yenidənqurmanın elan etdiyi demokratiyanın əslində məsuliyyətsizlik, özbaşnalıq üçün daha böyük imkanlar açdığını duyan telepatlar dönüb ekstrasens olmaqla iki şey qazanıblar. Bunu Tofiq Dadaşovun misalında nəzərdən keçirək.

Əvvəllər heç bir sənəti olmayan bu şəxs 1-2 manata bilet satdırıb, səhnəyə çıxan tamaşaçıların haqqında fikirləşdiyi adamları, zalda gizlədilən şeyləri tapırdı. İndi isə ölkədəki qarmaqarışlıqlardan istifadə edərək, ekstrasens mərkəzi açıb, müalicə ilə məşğul olur və peyğəmbərlərinin sözünü («Kim həkimliyi və təcrübəsi məlum olmadığı halda müalicə etməyə başlarsa təqsirkar olur») saya salmadan ona müraciət edən müsəlmanlardan (əsasən qadınlar) daha 1-2 manat yox, xeyli pul alır. Əlbəttə heç bir sivilizasiyalı ölkədə qanun tibbi təhsili olmayan şəxsin müalicə ilə məşğul olmasına yol verməzdi.

Beləliklə, telepatın ekstrasensə çevrilməsində birinci məqsəd sözün əsil mənasında maddi qazanc, gəlirdir. İkincisi, telepata deyənlər tapılırdı ki, axı, telepatsansa, niyə fikirləşənin sənə əlindən tutmasını tələb edir, qan-tərə batır, onun dalınca gedərək, düşündüyü şəxsi və ya şeyi belə əziyyətlə tapırsan?! Elə durduğun yerdən də, görək nə haqda fikirləşir! Ya da burada olmayan şeylər haqqında fikrimizi tap.

Bunu isə telepat bacarmırdı. Çünki, ümumiyyətlə, digər şəxsin fikirləşdiklərini tapmaq mümkün iş deyil. Telepatlara müraciət edən müsəlmanlar Məhəmməd peyğəmbərin digər kəlamını («İnsanların ürəklərinə girib qəlblərindən keçənləri araşdırıb oxumağa, sirlərini

öyrənib bilməyə vəkil edilməmişəm».) da qulaq ardına vururlar. İndi isə fəaliyyətini ekstrasens adı altında davam etdirən elə həmin telepat nə uydurursa, hamı inanır və səbrlə müalicənin nə vaxt təsir göstərəcəyini gözləyir.

Ekstrasenslər barədə bu ümumi məlumatdan sonra Cuna Davitaşvilinin fəaliyyətinə qayıdaq. Deyirlər ki, Cuna çoxlarına kömək edib və bunların arasında hamının tanıdığı məşhur şəxslər də az deyil. Bunu inkar etmirik. Amma söhbət köməyin xarakterindən gedir. Masajist kimi, görünür Cuna pis mütəxəssis deyil və xəstələrin halını yüngülləşdirib razı salırmış. Amma masajistin ağır fiziki əməyindən usanaraq, xəstələrə daha çox psixoloji təsir göstərməyə başlamış, tədricən masajı azaldıb, təlqini artırmışdır. Sonra isə tamamilə masajdan əl çəkərək, xeyli asan işləsadəcə təlqinlə kifayətlənmiş və əllərini xəstənin ətrafında havada gəzdirərək, adını da kontaktsiz masaj qoymuşdur ki, bu da, bəlkə adi olmasa da, hər halda fırıldaqçılıqdır.

Beləliklə, masajist ekstrasensə çevrilmiş və xəstələrə göstərdiyi psixoloji təsiri mifik bioloji sahə vasitəsilə təsir kimi qələmə verməyə başlamışdır. Düzdür, hələ təzəcə ekstrasensliyə başlayanda, Cunanın fəaliyyətini Gürcüstanda təşkil edilmiş nüfuzlu alimlərdən ibarət komissiya yoxlayıb, heç bir nəzərə çarpan qabiliyyət tapmamışdı. Amma həmin fakt geniş kütləyə məlum deyil və təbiidir ki, Cuna özü də bu haqda ağzından bir söz qaçırmaz.

Ekstrasenslərin müəyyən funksional xəstəlikləri olan şəxslərə az-çox kömək göstərdiklərini əsas tutaraq, çox adam onların tərəfini saxlayır. Amma unudulur ki, onların zərəri daha çoxdur. Hətta əsas peşəsi tibblə az-

çox əlaqədar olan Cunanın da əlindən xəta çıxmışsa, bəs tibblə heç bir əlaqəsi olmayan ekstrasenslərə öz salamlıqlarını etibar edənlər nə fikirləşinlər?! Axı, ekstrasenslər arasında müəllim, jurnalist, mühəndis, santexnik və qara fəhlələr, hətta ruhi xəstələr də var.

Dövri mətbuatda Cuna haqqında yazılanları oxuyanda onun İsa peyğəmbərdən qat-qat güclü «nəfəsə» malik olduğunu düşünməmək olmur. Məsələn, mühəndis Korney Arsenyev yazır: «...Onun qarşısında bir adam durmuşdur. Cuna sol əlini həmin adamdan təxminən on beş santimetr aralı, bəzi yerlərdə azacıq dayandıra-dayandıra yuxarıdan aşağıya doğru aparır. Bu hərəkəti bir-iki dəfə təkrar edir və xəstənin diaqnozunu müəyyənləşdirir: «sizin mədənidə yara var, böyrəkləriniz də xəstədir»,-deyir. (K. Arsenyev. «Fövqəladəlik izah olunur». «Texnika molodyoji» jurnalının 1980-ci il 3-cü nömrəsi).

Müsaibə zamanı Cuna öz müalicə metodunun «elmi cəhətdən əsaslandırılmış» izahatını da verir: «...hər bir üzv işləyərkən enerji sərf edir. Məhz enerji «xətlərinə» əsasən insan bədəninin bu və ya digər sistemindəki prosesləri müəyyən etmək mümkündür. Mən enerji «xətlərində» pozulma duyan kimi onu müalicə etməyə başlayıram. İnsan əli enerji keçirən elektrod rolunu oynayır. Mən əlimin içini və ya barmaqlarımın ucunu xəstələnmiş «mexanizm»lə bağlı olan dəri sahəsinə qoyub bununla da həmin üzvün pozulmuş enerji sistemini bərpa edirəm».

Müəllifin mühəndis olduğunu əbəs yerə qeyd etmədik. Məsələ burasındadır ki, belə «müalicə» və «metod», onların həmin izahatı yalnız tibbdən uzaq olan şəxsləri aldadıb inandıra bilərdi. Məhz qeyri-mütəxəssislər, nədənsə, həmişə tibbi problemlərə

həvəslə girişir, ordan-burdan eşitdikləri məlumatları calaşdırıb ortaya bir şey çıxarmağa çalışır, işin əslindən xəbərdar olan tibb mütəxəssislərinin rədd etdiyi nə varsa, ondan möhkəm yapışırlar. Təsadüfi deyil ki, belə məlumatlar, adətən, xüsusi elmi mətbuatda deyil, «Texnika molodyoji» kimi jurnallarda dərc edilir.

Görünür, K.Arsenyev də iynə batırmaqla müalicə, həmin metodla məşğul olanların izahatında adı çəkilən enerji xətləri və s. haqqında bəzi şeylər eşitdiyindən, Cunanın dedikləri onun beyninə batmışdır. Həqiqətdə məsələ tamamilə başqa cürdür.

Yazıçı R. Caparidze qeyd edir ki, Cunanın müalicə etdiyi şəxslərdən A.Maçavariani və R. Lagidze kimi bəstəkarların, N. Ramişvili və İ. Suxişvili kimi xoreoqrafların, tənqidçi K.İmedaşvilinin, M.Çaxava və S. Kançeli kimi artistlərin, rejissor T. Çxeidzenin adını çəkmək olar. Onlar seansların təsirindən vəziyyətlərinin yaxşılaşmasını təsdiq edirlər.

Həmin şəxslərin vəziyyətinin yaxşılaşmasına tamamilə inanırıq, lakin bu qətiyyəni Cunanın fəvqəltəbii qabiliyyətini sübut etməyib, onun real bacarığı ilə əlaqədardır. Təsadüfi deyil ki, Cuna öz seanslarını müalicə masajı adlandırır. Masajın şəfali təsiri hamıya məlumdur. Eyni zamanda Cuna, özü dediyi kimi, masaj zamanı iynəbatırmaqla müalicə edənlərin təsir göstərdikləri nöqtələrə toxunursa, bu, effekti bir az da artırır. Nəhayət, görünür, o, sözün qüdrətindən, təlqindən, hipnozdan da məharətlə istifadə edir. Bütün bunlar birlikdə xəstənin vəziyyətinə müəyyən müsbət təsir göstərməlidir.

Gürcüstanda təşkil edilmiş komissiya respublika onkoloji mərkəzində 7 xəstəni Cunanın seanslarından əvvəl, seansların gedişində və 15-20 seansdan sonra

yoxlamış və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşmasını sübut edən öyektiv göstəricilər qeyd etməmişdir. Xəstələrin bəzisində müşahidə edilən çox cüzi yaxşılaşmanı komissiya üzvləri onların bir ay stasionarda qalması, rejimə, şəxsi gigiyena qaydalarına riayət etməsi ilə əlaqələndirmişlər. Güman edirik ki, bu dəyişikliklər Cunanın qeyd etdiyimiz bacarığının nəticəsi də ola bilər. Halbuki Cuna özü yaxşılaşmanın az gözə çarpdığını etiraf etmişdir.

Gürcüstan SSR EA-nın müxbir üzvü A.Asatiani haqlı olaraq göstərir ki, C. Davitaşvili əllərini xəstənin yanında hərəkət etdirib, diaqnoz qoymaqla kifayətlənsəydi, dərd yarı idi! Axı, müalicə ilə məşğul olur, həm də cərrahi, onkoloji, terapevtik, nevropatoloji və s. xəstəliklərin müalicəsini öz öhdəsinə götürür. Fərz edək ki, radikuliti olan şəxsin ağrıları azalmasa da, vaxtın həlledici əhəmiyyəti yoxdur və vəziyyəti təhlükəli dərəcədə pisləşməz. Lakin Cunanın əlinə elə xəstə düşsə ki, onun bir gününün itirilməsi ölümə bərabərdir, onda necə?

Digər tərəfdən, A. Asatiani qeyd edir ki, bütün məqalələrdə Davitaşvilinin şahidlərin gözü qarşısında 15 dəqiqə ərzində trofik xoranı sağaltmasından yazırlar. Ancaq bu xəstənin kim, xorasının nə vəziyyətdə, müalicənin həqiqi effektinin necə olduğunu, nəhayət, bizə şahid kimi təqdim edilən şəxslərin kim olduğu məlum deyil. «İki aydır ki, onların izini tapmağa cəhd edirəm, ancaq nəticəsi yoxdur...».

«Literaturnaya qazeta»nın 27 avqust 1980-ci il tarixli nömrəsində SSRİ Səhiyyə Nazirliyinin «Şəfaverici ekstrasenslər»in fəaliyyətini öyrənən komissiyasının mülahizəsi verilir. Komissiya qeyd edir ki, son zamanlar «bioloji sahə», onun diaqnostik və

müalicəvi əhəmiyyəti haqqında dərc olunan məlumatlarda toxuma və hüceyrələrin bioelektrik, bioelektromaqnit, biomaqnit və biopyezoelektrik xüsusiyyətlərini ciddi surətdə nəzərdən keçirmək əvəzinə, plazma fizikası və maqnitohidrodinamika sahələrindən fizika terminologiyası qeyri-tənqidi surətdə canlı orqanizmin bütün vəziyyətlərinə tətbiq edilir. Belə məlumatlarda, məsələn, SSRİ EA-nın müxbir üzvü A.Spirkinin çıxışlarında, bir qayda olaraq, söhbət məlum olmayan şahidlərdən, heç kəsin tanımadığı xəstələrdən gedir. Bu növ məqalə müəlliflərinin gətirdiyi misalları praktik olaraq yoxlamaq mümkün deyil. Bəzi faktlar isə düzgün şərh edilmir. Məsələn, məqalələrin birində hipotetik bioloji sahənin təsirindən söhbət gedir, orada göstərilir ki, «ekstrasens» C. Davitaşvili xəstə ətrafdan sarğını açıqdan sonra 15 dəqiqə ərzində yaranı qurutmuşdur. «Sonrakı 5 dəqiqədə dəri toxumasının əmələ gəldiyini göstərən nazik çəhrayı pərdə yarandı.» Bu mənzərəni yara və yanıqları sarğısız müalicə edən cərrahlar həmişə müşahidə edirlər. Həqiqətən, müəyyən şəraitdə atmosfer havasının təsirindən xora səthindən ekssudat buxarlandığı üçün onun tərkibindəki zülal «çəhrayı pərdə» əmələ gətirir. Lakin həmin pərdənin dərinin epitel örtüyü ilə heç əlaqəsi yoxdur. Bu fakt «ekstrasens» C. Davitaşvilinin bioloji sahəsinin təsiri ilə trofik xoranı «sağaltmasını» müşahidə edənlərin təcrübəsizliyini göstərir.

Məqalələrdə «ekstrasenslər»in qalxanabənzər vəzinin hiperfunksiyası, mədə xorası, böyrək xəstəlikləri zamanı «diaqnoz qoyduğu» təsvir edilir. Məlumdur ki, müəyyən xəstəliklər insanın zahiri görünüşündə səciyyəvi iz buraxır (qalxanabənzər vəzinin

böyüməsi, gözlərin bərəlməsi, sifətdə, gözlərin altında şişkinlik arıqlama və s.). Bunlara əsasən həmin xəstəliklərin diaqnozunu müəyyənləşdirmək heç bir çətinlik törətmir.

SSRİ Səhiyyə Nazirliyinin komissiyası məsələni ətraflı tənqid edərək qəti surətdə göstərmişdir ki, «ekstrasens»lərin hər hansı fenomenal şəfaverici qabiliyyətini təsdiq edən heç bir doğru əsas yoxdur. Məlum fiziki sahələrdən fərqlənən, gələcəkdə, «sensation» məqalələrin birində deyildiyi kimi, «səbirsizliklə gözlənilən «hamı üçün dərman» kimi istifadə edilə biləcək hər hansı xüsusi «bioloji sahə»nin mövcud olduğunu hesab etməyə heç bir doğru əsas yoxdur. Əfsanələr ədəbiyyat və incəsənətdə yaxşıdır. Praktik fəaliyyətdə isə onlar təhlükəli ola bilər. Bu, çox güman ki, tibbi əfsanələrə ən çox aiddir».

Bir neçə ildir ki, SSRİ EA-nın Radiotexnika və Elektronika İnstitutunda akad. Y.V.Qulyayevin və fizika-riyaziyyat elmləri doktoru E.E.Qodikin rəhbərliyi altında canlı orqanizmlərin törətdiyi şüalar tədqiq edilir. Bir çoxları alınan nəticələri şişirdib, ekstrasenslərin fəaliyyətinin artıq elmi cəhətdən əsaslandırıldığı barədə səs-küy salırlar. Halbuki tədqiqatı aparan alimlər özləri heç də bu fikirdə deyillər. Ən yeni elektron və kompyuter texnikasının tətbiqi ilə aparılan tədqiqatların nəticəsi çox cüzi olmuşdur-aşkar edilmişdir ki, təkcə ekstrasensin deyil, hər hansı bir adamın dərisi istiliyə qarşı böyük həssaslığa malikdir. E.E.Qodikin izah etdiyi kimi, ola bilər ki, ekstrasensin əlləri xəstənin bədəni boyunca hərəkət etdikdə o, temperatur fərqinə əsasən tibbdə çoxdan məlum olan Zaxarin-Hed nöqtələrini və ya iynəbatırma nöqtələrini hiss etsin. Həmin nöqtələrə bir

çox adlar verilmişdir ki, mütəxəssis olmayanları çaşdırın da budur: fəal nöqtələr, stimüləedici nöqtələr, elektroanomal nöqtələr, elektroaktiv nöqtələr, bioloji fəal nöqtələr (zonalar), akupunktura nöqtələri, refleksoterapiya nöqtələri, reflektor-punktura nöqtələri, dermatomlar və s. Bu nöqtələrin müxtəlif orqanlarla sinir əlaqəsi var. Xəstə orqanın dermatomunun temperaturu dəyişilir və əksinə, həmin nöqtə vasitəsilə xəstə orqana təsir etmək mümkündür ki, bu da adi fizioterapiya proseduralarının əsasını təşkil edir. Belə ki, heç bir «bioloji sahə» haqqında danışmağa belə dəyməz.

Y.Qulyayev təsdiq edir («Literaturnaya qaqeta», 7 yanvar 1987-ci il): «Ümumiyyətlə, adi şəxslərlə «ekstrasens»lər arasında böyük bir fərq tapmadıq. Deyək ki, Y.Davitaşvili öz əllərinin temperaturunu bir neçə dərəcə hədlərində dəyişdirmək qabiliyyətinə malikdir. Lakin, məlum olduğu kimi, autotreninqin köməyiylə buna hər bir adam nail ola bilər. Laboratoriyamızda bir çox əməkdaşlar, kiçik hədlərdə də olsa, bunu öyrənmişlər».

Prof. K. Umanski («Meditinskaya qazeta», 23 yanvar 1987-ci il) yazır ki, təbiət belə bir qabiliyyəti hansı işə seçilmiş şəxslərə deyil, hər birimizə bəxş etmişdir. Demək olar ki, hər birimiz öz-özlüyündə ekstrasensdir. Ürəyimiz ağrıyan kimi ürəyimizdən yapışırtıq-ovcumuzu döşümüzün üstünə qoyuruq və ağrı azalır. Uşağın başı və ya qarnı ağrıdıqda anası əlini ağrıyan yerə qoyub uşağı sakitləşdirir. Burada, əlbəttə, psixoloji təsirin, təlqinin də əhəmiyyəti vardır. K.Umanski diqqəti belə bir fakta cəlb edir ki, ekstrasens həyatını ona etibar edən adamın sağlamlığı üçün məsuliyyət daşımır. «Ekstrasenslərin ən məşhuru

olan Cuna Davitaşvili məşhur aktyorlardan birinin ölümü onun fəaliyyətini ifşa edərkən qorxulu vəziyyətdə ani olaraq öz «istedadından» üz döndərmişdir: «Mən heç bir şəfaverici deyiləm, masajistəm...».

«Literaturnaya qazeta»nın elmi şöbəsinin müdiri O.Morozun, E.E.Qodiklə müsahibəsi maraqlıdır:

«--... biz insanın ətrafında törənən bütün sahələri görürük. Hamısını!

-Onların arasında bioloji sahə yoxdurmu?

-Bioloji sahənin nə olduğunu həmin termini icad edənlərdən soruşmaq lazımdır. Bu, fizika ilə heç bir əlaqəsi olmayan bəzi adamların təxəyyülünün məhsuludur. Onlara elə gəlir ki, fizikada hər şey səbatsız və qeyri-müəyyəndir, oraya nə istəsən dürtmək olar».

Beləliklə, ekstrasenslərin tərəfdarlarının öz xeyirlərinə sübut hesab etdikləri tədqiqatlar əslində ekstrasenslərdə onları adi şəxslərdən fərqləndirən heç bir «bioloji sahə»nin olmadığını sübut etmişdir. Buna görə də O.Moroz E.E.Qodikə bildirdikdə ki, indi ekstrasenslər sizin adınızı əlində bayraq edib, tədqiqatlarınızı öz fəaliyyətlərinin elmi təsdiqi sayırlar, o gülüb cavab vermişdir: «Mən isə, əksinə, hər dəfə laboratoriyadan çıxanda ətrafa baxıram: birdən döyərlər. Axı ekstrasenslərdən akademiya axıb gələn bütün cəfəngiyyatı rəy yazmaq üçün mənə verirlər..».

Məşhur bir aktyorun ölümü Cunanın ekstrasens kimi fəaliyyətini ifşa edəndə yaranmış təhlükəli vəziyyətdə o dərhal «Sovetskaya Rossiya» qəzetinin səhifələrində (13 avqust 1986-cı il) etiraf etmişdi: «...oxucular soruşurlar: mən foto şəkli üzrə diaqnoz qoymağı, məsafədən müalicə etməyi bacarırammı,

spiritizmlə maraqlanırammı, əşyaları hərəkət etdirə bilərəmmi... Heç bir şeyi gizlətmədən dərhal demək istəyirəm-belə qüvvələrin heç birinə malik deyiləm... İstifadə etdiyim kontakt və distansion masaj metodu yalnız digər müalicə metodları ilə birlikdə tətbiq oluna bilər. Tibbdə bütün xəstəlikləri sağaldan dərman yoxdur və ola da bilməz».

Cuna öz müsahibəsində göstərir ki, Radio-texnika və Elektronika İnstitutunda işləyirmiş. Şikayətlənir ki, Qodiklə Qulyayev ondan istifadə etdikdən sonra institutdan qovublar. İşin əslindən xəbərdar olmayanlar bu sətirləri oxuyandan sonra Cunanın elmi işçi olduğunu zənn edə bilərlər. Amma məsələ başqa cürdür. Həmin institutda Cunanın qabiliyyətini yoxladıqları müddət ərzində onu baş elmi işçi ştatına götürüblərmiş. Əlbəttə, heç ali təhsili belə olmayan şəxsin adətən, elmlər doktorunun, azı elmlər namizədinin tutduğu vəzifəyə götürülməsi qanunu kobud surətdə pozmaq deməkdir. Yoxlamalar heç bir fəvqəladə qabiliyyətinin olmadığını, bioloji sahənin mövcud olmadığını göstərəndən sonra isə onu daha əvvəldən də layiq olmadığı həmin vəzifədə saxlamağa heç bir əsas qalmamışdır.

Cunanın «Literaturnaya qazeta»dan Oleq Moroz barədə şikayətinə gəldikdə isə bu şəxs parapsixoloji hadisələr barədə çox düzgün mövqe tutan, ardıcıl surətdə həqiqəti yazan nadir jurnalistdir. Cuna elə bilir ki, hay-küy salmaq, bir neçə xarici cəmiyyətin fəxri üzvü olmaq, saxta diplomlar almaqla qazanılan şöhrət həqiqəti ört-basdır etmək üçün kifayətdir. O özünə o qədər arxayındır ki, Oleq Morozun ondan üzr istəməsi arzusundadır. Deməli, uydurma əməllərlə məşğul olan bir şəxsdən onun fəaliyyəti barədə həqiqəti yazan

jurnalist üzr istəməlidir. Xeyli yumşaq desək, bu Cunanın qeyri-təvazökarlığını əslində həyasızlığını göstərir.

Əlavə edək ki, Cuna indi şair, rəsam, müğənni kimi daha çox şöhrət tapmaqdadır.

Hazırda ekstrasenslər müalicə müəssisələrinə də yol tapırlar. Yaxınlarda şəhərimizin böyük bir xəstəxanasında gözümə qapıların birində yazılmış «ekstasens» sözü sataşdı. Bu mənim üçün o qədər gözlənilməz oldu ki, heyrətimi ucadan dediyim sözlərlə bürüzə verdim: «Şarlatan hara, rəsmi dövlət xəstəxanası hara?!». Bir qədər kənarda durmuş ucaboy cavan oğlan əsəbi halda mənə yaxınlaşdı: «Belə niyə deyirsiniz, mənəm ekstrasens!». Aramızdakı söhbəti eynilə verirəm:

-Ekstrasens telepatın digər adıdır. Siz ekstrasens olduğunuzu etiraf edirsinizsə, deməli, digər şəxslərin fikirlərini də tapmalısınız. Elə buradaca mən fikirləşim, siz mənim nə haqda fikirləşdiyimi tapın. Tapsanız, deməli mən səhv etmişəm, siz, doğrudan da, ekstrasenssiniz və mən indiyədək parapsixoloqların əleyhinə yazdığım bütün kitab və məqalələrimi yandırırım. Tapırsınız mı?

-Yox bunu bacarmıram.

-Onda məndən əbəs yerə inciyirsiniz. Bəs siz nə ilə məşğul olursunuz? Bir sənətiniz varmı?

-Biz dədə-babadan psixoloquq.

-Onda qapınıza ekstrasens yoz, psixoloq yazın.

İki-üç gündən sonra həmin xəstəxanaya yenə yolum düşdü. Artıq qapıdakı ekstrasens sözü yox idi. Onu da deyim ki, ekstrasensin qapısında növbə gözləyənlər əsasən cavan qadınlar olurdu.

Son 20-30 ildə müalicə ilə məşğul olan onlarla şəxs peyda olmuş, böyük kəşflər vəd edərək ağlasığmaz şöhrət qazanmışlar. Lakin belə şəxslərdən daha birisi barədə eşidənlər nədənsə sual vermirlər ki, bəs əvvəlkilər haradadır? Onların biri də olsa, zamanın sınağından keçə bilibmi? Hanı onların metodları və dərmanları? Akademik Y.İ.Çazov «Elmə və ağıla valehəm» adlı məqaləsində haqlı olaraq göstərir ki, yapon maqnit brasletləri, hilerlər və s. əslində boş söhbətdən başqa bir şey deyildir» («Meditinskaya qazeta»nın 16 mart 1984-cü il tarixli nömrəsi»). Hələ fırıldaqçılar bir yana dursun, hətta tibb alimlərinin təklif etdikləri yeni müalicə metodları belə əsaslı surətdə yoxlanılmadan tətbiq olunmamalıdır. «Meditinskaya qazeta»nın 21 mart 1986-cı il tarixli nömrəsinin bir səhifəsi «Təbabət: sensasiyalar və həqiqət» mövzusunda həsr edilmişdir.

Y.S.Nikolayevin tam açıqla müalicə üsulu, K.P.Buteykonun hemohipokarbiya metodu, «diri» və «ölü» su, A.N.Strelnikovanın «paradoksal» gimnastika üsulları, Q.D.Mışın ürəyin işemik xəstəliyi zamanı operasiya metodikası və s. barədə kifayət qədər araşdırılmadan mətbuatda çoxlu şişirdilmiş xəbərlər dərc edilmişdir. Nəticədə xəstələrin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almadan geniş surətdə tətbiq edilən bu üsullar xeyirdən çox ziyan vermişdir.

Qəzet naşiri olan dostum söhbət edir ki, rayon klubunda ekstrasensin çıxışı var idi. Bir nəfər təngnəfəs içəri girib soruşdu ki, həkim haradadır, ağır xəstəmiz var. Dedim, a bala, axı həkim xəstəxanada olar. Klubda da həkim axtararlar? Cavab verdi ki, bəs deyirlər indi kluba ekstrasens gəlib, çox güclü həkimdir.

Həmin misal hazırkı dövrümüz üçün səciyyəvidir. İşin bu dərəcəyə çatmasında tibb işçilərinin, həkimlərin özlərinin günahı böyükdür. Sadələvh adamlar bir yana, axı, tibb işçilərimizin arasında ekstrasenslərə inananlar, hətta onları təbliğ edənlər və özləri müraciət edənlər (bu ən böyük biabırçılıqdır!) az deyildir. Paradoksal vəziyyət yaranmışdır. Müxtəlif peşə sahibləri həkimə həsəd apararaq öz sənətlərini atıb, ekstrasens adı ilə həkimliyə başlayıblar. Əsil həkimlər isə ekstrasenslərə qibtə edir, bəzən diplomlu həkim ekstrasens adı ilə fəaliyyət göstərir.

Əlbəttə, bu müvəqqəti haldır. Siyasi və iqtisadi böhran aradan qalxdıqdan, ölkədə vəziyyət sabitləşdikdən, tibb müəssisələrinin normal fəaliyyət göstərməsi üçün lazımi maddi imkanlar yarandıqdan sonra hər şey yoluna düşəcək. Müalicə ilə həkim, unitazla santexnik məşğul olacaq. İndi isə tibb işçilərimizin vəzifəsi sanitariya maarifinin səviyyəsini yüksəltmək, xalqa həqiqəti başa salıb, bu prosesi sürətləndirməkdir. Bunun üçün ilk növbədə onlar özləri tərəddüdsüz möhkəm və barışmaz mövqe tutmalı, prinsipiallıq nümunəsi göstərməlidirlər.

«Təmənnasız» Çumak, Məsumə, Raxel və «ekstrasensizm» faciəsi

Bir vaxt televiziya ekranlarına hakim olmuş idmançı- jurnalist-ekstrasens, özünü «allah vergisi» olan həkim, «qarşılıqlı enerji təsiri» qabiliyyətinə malik dünyada yeganə adam adlandıran A.V.Çumak

haqqında əslində heç danışmağa dəyməzdi; o, maskalanmağı da lazım bilməyən adi fırıldaqçı idi. Amma Çumakın misalı bir neçə cəhətdən çox maraqlıdır.

Çumak hər səhər televiziya ilə çıxışlarında tamaşaçılara yanlarına içində maye (su, şirə, krem, məlhəm) olan qab qoymalarını tapşırır, sonra passlar (hipnozçunun əl hərəkətləri) edərək deyirdi ki, sizə də, bankalarınızdakı mayelərə də enerji verdim.

Əvvələn, bu açıq-aşkar ələsalmaya inananların sayı güman ediləcəyindən hədsiz dərəcədə çox idi və hətta Çumakın onlara kömək etdiyini deyənlər də var idi. Axı, inamla televizorun qarşısında oturub, kömək gözləyən şəxs təlqin üçün ən münasib obyektidir (başağrısının kəsilməsi, sinir sisteminin sakitləşməsi, təzyiqin düşməsi və s). Xüsusən, histeriyalı, sinir sisteminin oyanıcılığı yüksək, dünyagörüşünün səviyyəsi aşağı olan şəxslər təlqinə asan uyurlar. Amma ciddi xəstəlikləri olanlar vaxtlarını Çumaka baxmaqla keçirəndə xəstəlik ağırlaşır, sonra həkimlər də kömək edə bilmirlər.

İkincisi, belə bir dələduzun mərkəzi televiziya ekranını necə ələ alması təəccübə səbəb olur və müəyyən fikirlər doğururdu. Çumakın seanslarının xeyirdən çox zərər verdiyini bildiren alimlərin, bu fırıldaqçının ancaq merkantil məqsəd güddüyünü göstərən jurnalistlərin, onun seanslarından ziyan görənlərin dövrü mətbuatda hiddətli çıxışlarına baxmayaraq, Çumak öz işində idi.

Düşünməmək olmurdu ki, bəlkə, elə hakim dairələr o qarmaqarışq dövrdə əhalinin başını qatmaq üçün dindən, horoskoplardan, krossvordlardan,

futboldan istifadə etdikləri kimi, Çumakı da qəsdən televizor ekranlarına pərçim edibləmiş?!

Üçüncüsü, Çumakın fəaliyyəti hamısı «təmənnasızlıq»dan dəm vuran ekstrasenslərin məhz tamaha qulluq etdiklərini gözəl nümayiş etdirirdi.

1990-cı ildə «Pravda» qəzetinin Omskdakı müxbiri yazırdı ki, şəhər sakinləri Çumakın seanslarına biletlərin həddən artıq baha (60 manat-o vaxt bir aylıq pensiyanın hamısı və ya aylıq məvacibin xeyli hissəsi) olduğundan şikayətlənmişlər. Çumakın guya ecazkar şəfaverici təsirə malik fotosəkilləri də yüksək qiymətə satılmış. Müxbir nəql edir ki, o içəri girəndə divanın, stolun üstü, pəncərə qabağı pulla dolu imiş. Onun yalan «şəfaverici» vədlərinə inanıb, özünün, xəstə uşağının, nəvəsinin sağalacağı ümidi ilə axırıncı pullarını verən zəhmət adamlarını, qoca pensiyaçıları, xəstə və əlilləri soymaqla Çumak təkcə Omskda dörd gün ərzində yarım milyon rubldan artıq pul qazanmışdı. Onun maliyyə işləri ilə maraqlandıqda, Çumak hiddətlənərək deyirmiş ki, bütün mədəni dünyada özgənin cibinə baxmaq qəbul olunmayıb. Bəs axı, bu qədər gəlirdən Çumak görün nə qədər vergi verməli idi. Onda heç mədəni ölkələr yada düşmürdü, həm də saatlarla özünü müftə reklam edəndə, Çumak heç fikirləşmirdi ki, həmin mədəni ölkələrdə televiziya reklamının hər dəqiqəsi bir ətək pul edir.

Kaşpirovskinin, Cunanın, Çumakın fəaliyyətinin təhlili göstərir ki, ən «ustad» ekstrasenslər belə heç bir fəvqəltəbii qabiliyyətə malik deyillər və onların cəmiyyətə vurduqları maddi və mənəvi ziyanlar şübhəli olan faydalarından qat-qat çoxdur. Ekstrasenslərin fəaliyyəti və xüsusən onların televiziya ilə verdikləri kütləvi seanslar insanların və ilk növbədə gənclərin elmi

dünyagörüşünün düzgün formalaşmasına mənfi təsir göstərir, kütləvi psixoza, minlərlə adamın hipnomana çevrilməsinə səbəb olur, bu seanslara aludə olub, vaxtında həkimə müraciət etməyən minlərlə adamın vəziyyəti ağırlaşır. Deməli, ekstrasenslər tibbdə əsas sayılan prinsiplərdən birini pozurlar: «Zərər vermə!». Bəziləri onların törətdikləri təhlükəni «psixoterrorizm» adlandırırlar.

Təkcə alimlər deyil, bu təhlükəni dərk edən din xadimləri də (məsələn, rus pravoslav kilsəsi) qətiyyətlə kütləvi təlqin seanslarının əleyhinə çıxırlar.

Bir dəfə mərhum E. Məmmədəliyevdən (Etibar Erkin) soruşdum ki, nə əcəb mühəndis ola-ola ekstrasenslik edirsən; hələ mərkəzmi, məktəbmi açıb, diplomlu ekstrasenslər də buraxırsan?! AXI, 6 ilə tibb Universitetini bitirənlər üstəlik bir il də internatura keçməmiş müstəqil həkimlik fəaliyyətinə başlamırlar. Bəs cəmi bir neçə həftə, ya ay mühəndisin başçılığı altında «dərs keçən» geoloqun, müəllimin, santexnikin, ya fəhlənin ekstrasens adı altında müalicə işi ilə məşğul olması fırldaqçılıq deyilmi?! Gülüb dedi ki, bu saat bütün dünyada bu işlər geniş inkişaf etməkdədir. Respublikamız niyə geri qalsın?!

Belə çıxır ki, yaxşı işlərdə dünya standartları səviyyəsinə çata bilməsək də, heç olmazsa, xəstələrimizin müalicəsini həkimə yox, ekstrasens-santexnikə tapşırısaq, həmin geriliyi nisbətən aradan qaldıraraq olarıq.

Orta məktəbdə əmək təlimi müəllimi olan Məsumə Abdullayeva həkimlik sevdasına düşəndən xeyli məşhurlaşmışdı. O öz «qeyri-adi qabiliyyətləri» barədə uydurmaları ilə bəzi jurnalistləri necə hipnoz etmişdisə, onlar qəzet və jurnal səhifələrində Məsuməni

az qala İsa nəfəsinə malik peyğəmbər kimi təqdim edirdilər. Bilmirəm, Məsumənin xəstələri qəbul etməsi üçün poliklinikaların birində qəbul məntəqəsi açılmamasından, həkimlərin, əlaqədar təşkilatların Məsuməyə etinasızlığından hiddətlənən jurnalistlər doğrudanmı əmək müəlliminin həkim kimi xəstə qəbul etməsinin xalqa xeyir verəcəyinə inanırdılar, yoxsa burada başqa bir sirr var?! Axı Məsumə ki, həddən artıq primitiv olub, Cunanı kor-koranə təqlid etməkdən başqa bir şey bacarmır

Etinasız münasibətə gəldikdə isə, mənəcə, ümumiyyətlə ekstrasenslər özləri üçün bundan yaxşı şey arzulaya bilməzlər. İstər-istəməz Kefli İsgəndərin Şeyx Nəsrullaha cavabı yada düşür: «Cənab şeyx! Siz gərək şükür eləyəsınız ki, mən şərab içirəm. Əgər şərab içməsəm, aqlım başımda olar, onda da birdən gözümlü açıb görürəm ki, aha, bizim şəhərimizə bir müctəhid gəlib və adını qoyub ölüdirildən və mömin hacılarımızın başını ricət məsələsi ilə tovlayıb».

Elə də oldu. Biz tibb elminin müxtəlif sahələrində çalışan bir qrupp mütəxəssis Məsumənin «fəaliyyəti» ilə tanış olmaq üçün Binəyə gedəndə, o bizim gəlişimizdən heç də sevinmədi. Öz «mücüzə»sini göstərməkdən qəti imtina edərək, ondan kömək istəyən qadına heç yaxınlaşmadı da. Əksinə, otaqdan çıxıb getdi. Bir təhər geri çağırtdırırdıqdan sonra bizi öz «qabiiyyətləri» haqqında rəvayətlərə «qonaq etdi» və dedi ki, burada onun qədrini bilmədilər, Moskvaya gedəcək (guya Moskvanın öz kələkbazları azlıq edir, Bakıdan gələnin intizarındadırlar!). Amma hər necə olsa, xəstələrə hipnotik təsir göstərdiyini də etiraf etdi. Həm də dedi ki, qəbirstanlıqda basdırılmış ölümlərlə əlaqəyə girərək, onların hansının nədən öldüyünü öyrənir.

Zənnimcə, Svedenborqu xatırladan elə bu axırıncı etirafı Məsumə haqqında tam təsəvvür yaradır və onun özünün müalicəyə ehtiyacı olduğunu başa düşmək üçün kifayətdir.

Məsumənin müalicəsinin effektivinə gəldikdə isə, həmkarım, dosent F.İslamzadənin nəql etdiyi fakt göstərir ki, onun müalicəsi çox tez təsir edir: «Orta məktəbdə mənimlə bir sinifdə oxumuş qızın anası Binədəki Məsumə Abdullayevanın yanında olduğdan sonra vəziyyətinin yaxşılaşdığından razılıq edib deyirdi, neçə illər idi ki, həkimlər məni sağalda bilmirdilər, onun əlləri mənə şəfa verdi». Amma bir ay keçməmiş vəfat etdi.

Məsumənin «fəaliyyəti» ekstrasenslər üçün səciyyəvidir. Ümumiyyətlə, hətta Kaşpirovski, Cuna, Çumak və s kimi «ustad» ekstrasenslərdən də heç biri heç bir fəvqəltəbii qabiliyyətə malik deyildir və onların ziyanı faydasından qat-qat çoxdur.

Ekstrasenslərin və onlardan nümunə götürənlərin istifadə etdikləri üsullar və törətdikləri faciələr ağlagəlməz dərəcədə müxtəlifdir. Bu yaxınlarda mətbuatda verilən xəbərə görə Perunun paytaxtında kiçik bir bulka dükanı açan Raxel Payes Rivas bir gün car çəkib ki, suları pak edən Məryəm ananın zühurunu görmüşdür və «müqəddəs» şəfalı su doldurulmuş xırda şüşə qabların birini 30 dollara xırıd etməyə başlayıb. Lakin bu «möcüzələr məkanı»nı gözdən keçirəndə bəlli olub ki, dükanda su götürülə biləcək yeganə yer ayaqyoludur. Senyora Payes Rivas yaxasını ələ verməyib əkilib.

Son vaxtlar belə söhbətlər gedir ki, respublikada həkim onsuz da çoxdur, üstəlik özəl universitetlərdə də tibb fakültələri nəyə gərəkdir?! Bu mülahizə ilə bir neçə

il əvvəl həmin fakültələr bağlandı. Digər tərəfdən isə, tibbdən uzaq şəxslər ekstrasens məktəbləri açır, bir neçə ay «oxutduqları» adamları «ekstrasens» adı ilə camaatı «müalicə etməyə» göndərirlər. Bu faktları tutuşdurduqda, gələcəyimiz üçün çox bədbin proqnozlar söyləmək olar. Axı necə olur ki, hüquqi dövlət yaratmaq əzmində olan bir ölkənin inzibati və ədliyyə orqanları bu böyüklükdə qanun pozuntusundan xəbərsiz olsunlar və ya (daha da pis!) xəbərdar olub, heç bir ölçü götürməsinlər. Mövcud olmayan bir «qabiliyyət»i göstərmək üçün uydurulmuş «ekstrasens» sözü əslində «fırıldaqçı» deməkdirsə, mədəni bir ölkədə fırıldaqçı buraxan məktəblərin fəaliyyət göstərməsinə necə dözmək olar?!..

2001

**Tofiq Dadaşov-nə telepat,
nə də ekstrasens**

Düzdür, olmayan şeydən danışmağı gülünc hesab edirlər. Amma uydurma qabiliyyətləri ilə xalqı girinc edənin kələklərini bilib susmaq da əməllərində ona ortaq olmaqdır.

Təxminən 30 il əvvəl «telepat» kimi «fəaliyyətə» başlayan Tofiq Dadaşov sonralar dəbə müvafiq olaraq özünü «ekstrasens» elan etdi.

Aydın işdir ki, telepatiya mövcud deyilsə, telepat da yoxdur və deməli, Tofiq də telepat deyil. Elə ilk vaxtlarda onun seansında iştirak edərək bunu Tofiqə şəxsən sübut etmişəm. O ən mürəkkəb fikirləri tapması barədə söhbətləri ilə tamaşaçıları valeh etdiyi halda, mənim ən sadə bir fikrimi də tapa bilmədi. Tofiq öz seanslarında fikrən verilən tapşırıqları məharətlə yerinə yetirirdi, amma bunun telepatiya ilə heç bir əlaqəsi yoxdur, çünki Tofiq bunu fikirləri tapmaqla deyil, «ideomotor hərəkət»ləri izləməklə edirdi. Biz ətrafımızdakı əşya, insan və s. haqqında gərgin fikirləşərkən özümüzədən asılı olmayaraq əllərimizdə, başımızda, mimiki əzələlərimizdə həmin obyektə doğru yönəlmiş qeyri-iradi hərəkətlər törənir ki, bunlara da «ideomotor hərəkət»lər deyilir. Tofiq öz əlindən tutub konkret bir şey haqqında fikirləşən şəxsin məhz ideomotor hərəkətlərini izləməklə onun fikrində tutduğu obyektə tapır. Gözləri bağlı və əldən tutmadıqda isə, vaxtı ilə dünyanın ən məşhur telepatlarından olan Volf Messinqin mətbuatda etiraf etdiyi kimi, fikirləşən şəxsin tənəffüs ritmini, davranışını, paltarının xışiltısını, hətta həyəcədən tərləməsini və s. müşahidə edir.

Tofiqin telepat olmadığını, yəni fikirləri tapmayıb, əzələ hərəkətlərini izlədiyini sübut etmək çox asandır və bunu onunla hər kəs üç üsulla edə bilər:

1. Ətrafda olmayan bir şey haqqında fikirləşəndə ideomotor hərəkətlər törənmir. Məsələn, mən Tofiqə təklif etdim ki, «limon sarıdır» kimi sadə bir fikrimi tapsın! Zalda limon olmadığından, heç nə tapmadı.

2. Başını son dərəcə arxaya əyən şəxsin ideomotor hərəkətləri təhrif olunur və telepat heç nə tapa bilmir.

3. Təəccüblü də olsa, Tofiqin yox, fikirləşən şəxsin gözləri bağlansa, o heç nə tapmaz. Çünki gözü bağlı adam fikrində tutduğu şeyin yerini itirir və ideomotor hərəkətlər törənmir.

Bunu da deyim ki, Tofiq Dadaşovun ideomotor hərəkətləri izləməklə fikrən verilən tapşırıqları yerinə yetirməsi çoxlarının düşündüyü qədər də nadir bir qabiliyyət deyil. Tarixdə və hazırda yüzlərlə belə qastroloçu məlumdur. Bundan əlavə, hər gün rastlaşdığımız insanlar arasında da bunu bacaranlar var. Biz Tibb İnstitutunda oxuduğumuz zaman Boris Ostrovski gözləri bağlı halda Tofiqin etdiklərinin hamısını edir və bu qabiliyyətini ideomotor hərəkətləri izləməsi ilə izah edirdi. Bir kəsin fikrən əmr etməsi ilə qrafini, sonra stəkanı tapır, su tökür, istənilən şəxsə verirdi və s. Eyni şeyi psixiatr Xalid Həsənov da edirdi. Onun söylədiyinə görə, xalası oğlu-mərhum bəstəkarımız Cahangir Cahangirovda da bu qabiliyyət varmış.

O ki, qaldı Tofiq Dadaşov barəsində özünün və təbliğatçılarının danışdıqları əfsanə qədər heyranedici əhvalatlara, bunlar elə əfsanədən başqa bir şey deyil.

Bir vaxt iki mələz (Harri Kasparovun atası yəhudi, Tofiq Dadaşovun atası-azərbaycanlı, hər ikisinin anası ermənidir) arasındakı savaşımadan

danışdırlar. Deyirdilər ki, T. Dadaşov A.Karpova telepatik təsir göstərərək, H. Kasparovun qələbəsini təmin edib, o isə çempion olandan sonra T.Dadaşova vəd etdiyi pulları verməyib.

Əlbəttə, T Dadaşovun zalda A. Karpova təsir göstərməsi mümkün olmayan bir şey deyil. Lakin söhbət mifik telepatik təsirdən yox, ancaq psixoloji təsirdən gedə bilər. Zalda Tofiq deyil, A.Karpovun xoşuna gəlməyən hər hansı bir adam oturub, gözlərini ona zilləşəydi, nəticəsi eyni olacaqdı.

Yaxud 1991-ci ilin yanvarında «gələcəyi xəbər verən parapsixoloq» (biabırçılıq da olsa, peşəsi elə bu cür göstərilmişdir) Tofiq Dadaşova Respublikanın Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fəxri Fərmanı təqdim edilmişdi. Nəyə görə!? Ona görə ki, «Binə» aeroportunda sənişinlə dolu təyyarəni ələ keçirən cinayətkarla 45 saniyə ərzində guya «fikri əlaqə»yə girərək müəyyən edib ki, onun bombası yoxdur, elə əvvəlcədən də belə fikirləşən (!) çekistlər 10 saniyə ərzində (!) təyyarəni azad etmişlər.

İndiyədək verdiyim izahatları diqqətlə izləyən oxucuya aydındır ki, heç bir «fikri əlaqə»-filan yoxdur və Tofiq sadəcə olaraq risk edib. Olmasa belə, olsa elə, deyəcəkdik ki, məsələn, təyyarənin düzəldildiyi materiala başqa maddə qatılıbmış, o mənim fikrimi çaşdırdı. Belə hallarda telepatlar çox hazırcavabdırlar.

Ancaq son dərəcə təəssüf ediləsi hal budur ki, yüksək mənsəb sahiblərimiz hadisənin mahiyyətini bilməyə maraqlı göstərməyib uydurma ixtisas sahibinə, əslində fırıldaqçıya **Fəxri Fərman** vermişlər. Guya buna layiq olan zəhmət adamlarımız azdır!

Hazırda Tofiq Dadaşov «ekstrasenslik» edir. Çünki mahiyyəti eyni olsa da (hər ikisi «altıncı hissə»

malik olduğunu iddia edir), ekstrasensin qazancı telepatdan çoxdur. Hər gün şəhərimizin küçələrində, avtobuslarda, metro vaqonlarında Tofiqin qəribə elanlarına rast gəlirik. Bu elanlarda daha nələr vəd edilmir: əhvali-ruhiyyəyə müvafiq təsir, azar-bezardan, göz-nəzərdən, cadugərlikdən azad etmək, uğurluğa, xoşbəliyə təsir! Amma Tofiq öz fəaliyyətini mövhumat və xurafatla nə qədər pərdələsə də, əslində o açdığı «Psi-eks» mərkəzində xəstələri qəbul edir.

Bəs Tofiqin, özünün dediyi kimi, «psi-eks üsulu» ilə etdiyi müalicə nədən ibarətdir? O, başağrısından «müalicə etdikdən» sonra psixoterapevtə müraciət etməyə məcbur olmuş azərbaycanlı qızların söylədiyinə görə, Tofiq onların boynunu və sonra belini açıdırıb, elə sıxırmış ki, qışqırıqları ərşə qalxırmış. Sonra yerində iri qara yaralar əmələ gəlir və başağrısından başqa, bunları da sağaltmalı olurlar. Həm də bərk-bərk tapşırırmış ki, məbada bir kəsə deyəsəniz bunları mən etmişəm, yoxsa özünüzdən kəsün.

Tofiqə ilk dəfə böyük ümidlə müraciət edən bir çox xəstələr dəfələrlə getdikdən sonra «müalicə»dən bir əsər-ələmət görməyib, ancaq pullarının tükəndiyini hiss etdikcə naümüd olurlar. Bunların arasında özü xəstə olanlar, uşaqlını gətirənlər, nəvəsini sağaltmaq ümidi ilə pensiyasını verən qocalar var. Çoxunun vəziyyəti yaxşılaşmaq əvəzinə pisləşir.

Əlbəttə, Tofiqin seanslarından sonra vəziyyəti nisbətən yaxşılaşanlar da yox deyildir: sinir sistemi az-çox sakitləşənlər, qan təzyiqi azca enənlər və s. olur. Tofiqi ekstrasens kimi geniş reklam edənlər də bunlardır. Amma, əvvələn, bu yaxşılaşma heç bir ekstrasens təsirlə deyil, psixoloji təsirlə əlaqədardır və qohum-taşıqlar arasında elə adamlar olur ki, təsəlli

verib ovundurmaqla eyni nəticəni ala bilər. İkincisi, həmin dəyişikliklər müvəqqəti xarakter daşıyır və sora xəstənin vəziyyəti daha da pisləşir. Üçüncüsü, seanslardan sonra vəziyyəti pisləşənlərin sayı dəfələrlə çoxdur və onların arasında Tofiqə arxayın olub, həkimə vaxtında müraciət etməyən ağır xəstələrin aqibəti bəzən faciəli olur.

Mütəxəssislərin onu narahat edib, telepat və ya ekstrasens kimi sorğu-suala tutmasından özünü sığortalayaraq, Tofiq jurnalistlərlə müsahibəsində deyir ki, getdikcə «qabağı görmə duyumu azalır, təcrübə isə çoxalır». İstər-istəməz fikirləşirsən ki, tibbi təhsili yox idi, «duyum» da azalır; deməli, bunun həkimliyi əvvəldən yox imiş, ekstrasensliyi, lap guya varmışsa, o da əldən gedir. Bəs onda nə ilə müalicə edir?! Bu «çoxalan» nə təcrübədir?! Çox güman ki, gələnlərin başını parapsixoloji terminlərlə qatıb, müalicə olduğunu təlqin edərək yola salmaq təcrübəsi!

İlk vaxtlar avam jurnalistlər Tofiqin bütün dediklərini sırf həqiqət kimi qəbul edib valeh olur, məsələn, belə gülünc şeylər yazırdılar: *«İndi məlum olur ki, bəs Tofiq Dadaşov illüziyaçı artist deyil, hipnozla müalicə qabiliyyətinə malik həkimdir»*.

Saleh Məmmədov isə Tofiqlə müsahibəsini məsxərə ilə belə adlandırmışdı: «Bunları demək olmaz». Çünki onunla söhbətində Tofiq özünü hər şeyi bilən, gələcəyi görən kimi göstərir, dünyada ən güclü münəccimlərdən olduğunu söyləyir, keçmişdə gələcəyə dair dediklərini nəql edirsə də, hazırda gələcək barədə verilən suallara «cavab verməyəcəyəm», «bunları demək olmaz»dan başqa heç bir cavab vermir.

Tofiq Dadaşovun fəaliyyətinə diqqət etdikdə, qarşıya bir neçə sual çıxır. Əvvələ, uzun müddət

Moskvada yaşayan Tofiq niyə məhz erməni-müsəlman davasının qızgın vaxtında Bakıya qayıdıb? (*Bircə «daxilindən gələn doğma xalqına kömək etmək arzusu» kimi standart riyakar cavab verməsin, belə cavab anası Roza, nənəsi Ester, oğulları Edqar, Elvin və Raden olan, xəstələrin pulunu alıb, yalan vədlər verməklə «xalqa kömək edən» şəxsin dilində xüsusilə süni və gülünc görünərdi!*).

İkincisi, mütəxəssis psixoterapevt-professorlar mərkəz açma bilmədikləri halda, onun üçün mərkəzi kimlər və nə məqsədlə açıblar? (*Bircə deməsinlər o qədər sadələvh olublar ki, onun müalicə edə biləcəyinə inanıblar!*).

Üçüncüsü, hətta Tibb Universitetinin əksər tibbi fənlərin keçildiyi tibbi-profilaktika və tibbi-biologiya fakültələrini bitirənlərə də müalicə işi ilə məşğul olmağa icazə verilmədiyi halda, heç bir tibbi savadı olmayan bu şəxsə həmin hüququ kim və nə əsasla verib?

2000

Elmin ziddinə gedib, Dini də təhrif edənlər

«Adı var, özü yox» qəbilindən olan parapsixologiyanın bir sahəsi də tarixi Bibliya qədər qədim olub, orta əsrlərdə Mişel Nostradamusun (1503-

1566) uydurmaları ilə əlaqədar intişar etmiş «gələcəyi görmə»dir.

Dövrümüzdə bu işin vüsət tapması 1911-ci ildə Yuqoslaviyada əkinçi ailəsində doğulub, Bolqarıstanın Pertiça şəhərində yaşamış Vangeliya Pandevanın adı ilə bağlıdır. Özünün söylədiyinə görə, 12 yaşında şiddətli qum tufanına düşüb, kor olduqdan sonra «ağıbət bilicisi»nə çevrilmiş bu qadın Vanqa adı ilə məşhur olmuşdur.

Əslində «bir küncdə oturub, evdən bayıra çıxmayan kor və savadsız qoca kəndli qadın nədən xəbərdar ola bilər?»-deyə fikirləşmək kifayətdir ki, «Vanqa fenomeni»nə heç bir məhəl qoyulmasın. Amma dünyanın hər yerində Vanqanın şöhrətindən ruhlanıb, avam camaatı ələ salmaqla firavan dolanmaq eşqinə düşənlərin sayı getdikcə artır. «Görkəmli vanqaçı»ların (L. Kuvayeva, T.Qloba, İvanka, həmyerlimiz Mələhət Mövsüm qızı Nəzərova, hətta Pakistanlı kiçik kor qız Əliş Cəfər və s) reklamçıları təkcə «avam camaat» olsa dərd yarı idi. Tanınmış yazıçı və jurnalistlərlə, incəsənət və mədəniyyət xadimləri, hətta bəzi tibb və biologiya alimləri də onların toruna düşürlər. Məni Vanqa «məktəbi»nin fəaliyyətini təhlil etməyə vadar edən də budur.

Əvvəlcə bunu qeyd edim ki, L. Regelsonun yazdığına görə, öz proqnozları ilə bu günədək dünyanı valeh edən Nostradamusun «Yüzilliklər» əsərində 1580-cı ildən indiyədək dəqiq tarixi göstərilən 11 hadisəyə oxşar heç bir şey olmamışdır. Bəzən isə, əksinə, bilərəkdən onun təlqin etdiyi işi görmüşlər. 1792-ci ildə Konvent yeni tarix hesabına keçmək haqqında qərar qəbul edərkən Nostradamusun əsrin gələcəyini xəbər verdiyi səhifədə açılmış kitabı Parisin

Sen Jenevye meydanında nümayiş etdirilirdi və bütün qəzetlər həmin mətni dərc etmişdi.

Gələcəyi xəbər verənlərin çox vaxt müəyyən dairələrlə bağlı olduğu da məlumdur. Rusiya hərbi əks-kəşfiyyatının arxivindəki sənədlər sübut edir ki, vaxtilə Almanıyanın Rusiyadakı nüfuzunu artırmaq məqsədilə II Nikolayın və çariçanın mistik meyillərindən istifadə edərək, Rasputin qəsdən onlara yaxınlaşdırılıbmış. Ona müntəzəm surətdə pul və təlimat verirmişlər ki, öz mujik dili ilə çara xarici və daxili siyasət haqqında nəyi və necə desin. Elə həmin qüvvələr Rasputinin fəvqəladə qabiliyyətlərinə inam yaratmaq üçün müxtəlif üsullara əl atmışlar. Məsələn, Rasputinin jurnalistlərlə görüşündən əvvəl həmin jurnalistləri ləkələyən faktlar toplanıbmış. Rasputindən peyğəmbərlik qabiliyyətini göstərməsini xahiş edəndə, o, jurnalistlərin dəftərçələrini götürüb, hər birinin həyatından onu rüsvay edən faktlar yazır. Bundan sonra jurnalistlər pozğun fırıldaqçının biabırçı hoqqalarından yazmağa cürət etməyərək, əksinə, onun «qəribə bəsiətini» göylərə qaldırırdılar.

Rasputinin vəliəhd Alekseyi hemofiliyadan «müalicə» etməsi barədə hipnotik təsirdən başqa, belə məlumat var ki, Çin təbabət reseptləri üzrə, xüsusən buna meyilli olan şəxslərdə, şiddətli qanaxma törədən dərman hazırlanmış və vəliəhdin yeməyinə nəzarət edən Vırubava vaxtaşırı dərmanı onun xörəyinə qatırmış.

Bir dəfə Rasputin çariçaya deyir ki, sabahı gün vəliəhd Alekseyi həmişə oynadığı zala buraxmasın. Həmin gün o zalda bomba partlamasını xatırladan gurultu eşidilir. Çarla çariça rəiyyətləri ilə birlikdə zala girib görürlər ki, qalın mis zəncirdən asılmış çox iri

tunc çilçıraq yerə düşüb. Rasputin deyir: «Mən olmasam, uşağın işi bitmişdi». Bu vaxt qırılmış zənciri diqqətlə gözdən keçirən jandarm rotmistrinin yanında duranlar onun pıçılısını eşidirlər: «Bir möcüzəyə baxın! Zəncir ki mişarla kəsilib!».

Aydındır ki, bütün bunlar xüsusi olaraq təşkil edilirdi.

Hələ qədimdən, xüsusən iğtişaşlar zamanı, hökmdarlar müxtəlif növ parapsixoloqların (əlbəttə, o vaxtlar başqa adlar altında) xidmətindən istifadə edərək, xalq arasında mistik təsəvvürlər yayırdılar ki, bu da əhalini itaətdə saxlamağın üsullarındandır. İvan Qroznının, I və II Nikolayların, Hitlerin və s. belə şəxslərin xidmətindən istifadə etdikləri məlumdur. Elə yaxın keçmişdə özünü Allahın nümayəndəsi hesab edən italiyalı Boncovani Moskvaya R.M.Qorbaçovanın dəvəti ilə gəlmiş. Yeri gəlmişkən, «horoskopsevərlər»in nəzərinə çatdıraq ki, ulduzlar Hitlerə 2000-ci ilədək səadət və uğur vəd edirdi.

Məşhur astroloq, falçı və hər növ «görücü»lər xidmət etdikləri qrup və partiyaların sifarişi ilə ictimai psixoz yaradıb, ölkənin siyasi həyatına təsir göstərə bilirlər. Bir vaxt qəzetlər yazırdı: «Milyon yarım əhalisi olan Yekaterinburq bir neçə həftə ərzində şizofrenik sayıqlama içində idi, çünki gələcəyi xəbər verən məşhur Vanqa elan edibmiş ki, yaxın zamanlarda şəhər zəlzələdən məhv olacaq...».

Məşhur şəxsiyyətlərin Vanqanın şahidi olduqları «şücaətləri» haqqında yazılarını oxuyanlar təəccüb edirlər ki, heç bir fəvqəltəbii qabiliyyət mövcud deyilsə, bəs Vanqanın düz çıxan proqnozlarını necə izah etmək olar? Ümumiyyətlə, telepat, falçı, ekstrasenslər camaata nəyi nümayiş etdirir, onlarda necə inam yaradırlar?!

İnsan beyni xarici aləmdən informasiyanı məlum beş duyğu orqanı vasitəsilə alır. Qədimdən mövcud olan mövhumat və fırladaqlar üçün elməoxşar tərzdə səslənən adlar qondarıb, onları özündə cəmləşdirən parapsixologiya mövcud olmayan bir şeyə inam yaratmağa çalışır: guya həmin beş duyğu orqanı ilə əlaqədar sensor (hissi) yollardan başqa «altıncı hissə»lə bağlı «ekstrasens kanal» da mövcuddur və onun vasitəsilə beynə informasiya daşınır. Bu altıncı kanalda «işləyən» şəxslərə ekstrasens adı verilib.

Beyin fəaliyyətini və beyindəki bioloji elektrik hadisələrini öyrənməklə məşğul olan, ən müasir aparatlarla təchiz edilmiş elmi-tədqiqat institutlarında ən məşhur ekstrasenslər dəfələrlə yoxlanarkən belə bir kanalın varlığını təsdiq etməyə əsas verən heç bir qeyri-adi qabiliyyət göstərməmişlər.

Biz şəxsən telepat-ekstrasens Tofiq Dadaşovla, ekstrasens Məsumə Abdullayeva ilə görüşmüş, güya barmaqları ilə görən Diana adlı qızı yoxlamışım və heç bir fəvqəladə qabiliyyət aşkar edilməmişdir.

Gülünç olduğu qədər də faciəli haldır ki, camaatın müəyyən hissəsi onillərlə beyni tədqiq edən nüfuzlu alimlərə yox, tibb elmindən tamamilə xəbərsiz, amma insanı müalicə etmək kimi məsuliyyətli bir işə girişəcək dərəcədə cürətli (daha doğrusu, həyasız) ekstrasenslərin (bunların arasında bütün sənətlərin nümayəndələri var: müəllimlər, mühəndislər, geoloqlar, idmançılar, hətta santexniklər, qara fəhlələr və s.) uydurmalarına və onların toruna düşən bəzi jurnalistlərin yazdığı cəfəngiyata inanırlar.

Əhali arasında bəzən belə bir fikir gəzir ki, guya ekstrasenslərdən dövlət səviyyəsində gizli məqsədlərlə məxfi işlərdə istifadə edilir. Bununla əlaqədar olaraq,

SSRİ Ali Sovetinin Elm və Texnologiya üzrə Komitəsinin «Yalan elmi tədqiqatların dövlət mənbələrindən maliyyələşdirilməsinin nöqsanlı üsulları haqqında» 4 iyul 1991-ci il tarixli qərarı maraqlıdır.

Həmin qərarla deyilir ki, ölkənin bir neçə nazirliyi lazımi elmi ekspertiza olmadan «spinar» («torsion») və ya «mikrolepton» sahələr üzrə «yalan və elmə zidd tədqiqatlara» yarım milyard xərcləmişlər. Qərarla bu tədqiqat işlərinin sifarişçiləri və sponsorları sırasında SSRİ Müdafiə Nazirliyinin, SSRİ DTK-nın, SSRİ Nazirlər kabineti Hərbi sənaye komissiyasının və s. Adı çəkilir. İyirmidən artıq institutun daxil olduğu icraçıların və tədqiqatçıların siyahısında birinci yerdə USSR EA-nın akademik Trefilovun başçılıq etdiyi Materialşünaslıq İnstitutu durur.

Bu barədə O. Volkov yazır ki, kimsə haradisa qərbdə psixoloji silah hazırlamaq sahəsində görülən işlər barədə nəşə eşidib və güman ediblər ki, bizdə də belə bir iş görmək-məsafədən insan psixikasına nəzarət etmək üçün «psixotrop» generator hazırlamaq olar. Guya «psixi silah» sahəsində «müdafiə» üçün tədqiqat işləri aparən «sovet ekstrasenslərinin atası» akademik V. Kaznaçeyev mətbuatda çıxışlar edir.

SSRİ EA nüfuzlu surətdə bildirirdi ki, bütün bu tədqiqatlar-dövlətə yarım milyarda başa gələn açıq-aşkar fırıldaqçılıq və avamlıqdır. SSRİ EA-nın müxbir üzvü Y. Aleksandrov yazırdı: «Mahiyyətə qeyri-ənənəvi sahələr» ətrafındakı əfsanələr məzmunu təzələnmiş, yalan elmi terminologiyada qablaşdırılmış rəvac bulvar xurafatını (telepatiya, telekinez. NUO və s.) təkrarlayır: hamını çiyərəndirmiş «bioloji» sahəni «spinar», «mikrolepton», «torsion» və s. sahələr əvəz etmişdir. SSRİ EA-nın Ümumi fizika və astronomiya

şöbəsi öz 9 iyul 1991-ci il tarixli qərarında bu fəaliyyəti mütəşəkkil yalançı elmin böyük fırıldaqçılıq əlamətləri olan residivi kimi qiymətləndirmişdir. Dövlət müəssisələri mövcud olmayan sahələrin mulyaj «generatorlar»ını hazırlayıb, çox baha qiymətə müdafiə idarələrinə satırlar».

Birdəfəlik bilmək lazımdır ki, «altıncı hiss»-«ekstrasensor hissiyyat» mövcud deyil, buna əsaslanan bütün parapsixoloji hadisələr uydurmadır və deməli, ekstrasenslik və ekstrasens də yoxdur. Ekstrasensor hissiyyatın «ayağına yazılan» hər bir konkret təsadüfdə, yumşaq desək, «fokusun», əslində fırıldaqın nədən ibarət olduğunu axtarıb tapmaq lazımdır.

Parapsixologiyanın təməl daşını vurub çıxarmaqla onun bütün binasını uçuran sözləri, yəni heç bir «altıncı hiss»in, «ürəkləri oxumaq qabiliyyəti»nin-filanın mövcud olmadığını hələ Məhəmməd peyğəmbərin kəlamlarında oxuyuruq: «İnsanların ürəklərinə girib qəlblərindən keçənləri araşdırıb oxumağa, sirlərini öyrənil bilməyə vəkil edilməmişəm». Hər başı çıxmayanın həkimlik etməsini peyğəmbər yasaq edib: «Kim həkimliyi və təcrübəsi məlum olmadığı halda müalicə etməyə başlarsa təqsirkar olur».

Peyğəmbərin falçılar və astroloqlar barədə qəti hökmləri artıq hamıya məlumdur: «Falçının cəzası qılıncla öldürülməsidir». «Gələcəkdən xəbər verən, yaxud belə xəbərvericilərə inanan, fala baxan və baxdıran bizdən deyildir». «Kim ki, bir kahinə baş vurur və ondan bir şey soruşursa, onun qırx gecə tövbəsi qəbul edilməz, kahinin sözlərini həqiqət kimi qəbul edib ona inanan kafir olur». Müasir falçı isə deyir ki, mən falçı yox, görücüyəm, biliciyəm, vergili insanam, ürək oxuyanam, ekstrasensəm; peyğəmbərin

sözlərinin mənə dəxli yoxdur. Guya adını dəyişməklə işin mahiyyəti dəyişilir və bu yolla o, adı ağzından düşməyən «Ulu Tanrı»nı, «İlahi»ni aldadacaq! Falçı hətta peyğəmbərin özünün bacarmadığını etiraf etdiyi «ürəkləri oxumaq» qabiliyyətinə də malik olduğunun iddia edir. Belə çıxır ki, Allahın iradəsini bəndələrinə çatdıran peyğəmbərin inkar etdiyi qabiliyyətləri Allah başqa adamlara «vergi» kimi bəxş edir, yəni bu növ şəxslər Allaha peyğəmbərdən daha yaxındırlar. Görün telepat, ekstrasens və falçıların uydurmaları islam dininə tam zidd olan necə bir cəfəngiyyata gətirib çıxarır! Onu da qeyd edək ki, hələ qədimdən «vergili» adamlar arasında psixikasız pozulmuş şəxslər az deyil.

Ekstrasenslərin, faalçıların və s. toruna düşənlər arasında ölkənin bəzi adlı-sanlı ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri də vardır. Parapsixoloqlar bu tanınmış adamların xalq arasındakı nüfuzundan öz məqsədləri üçün istifadə edirlər. Bunlar isə, sadələşməyə və ya başqa səbəbdən, xəbərdar olmadıqları sahədə mövcud olmayan qabiliyyətləri xidmətkarlıqla «allah vergisi» kimi reklam edəndə, elmin də, dinin də ziddinə gedir, əqidəsiz iş görüb, özlərini gülünc vəziyyətə salırlar.

Maraqlı budur ki, ən «sarsıdıcı» seanslar verən parapsixoloqların da elmə məlum olmayan heç bir sirri yoxdur. Əksinə, bunlar təsadüfən müəyyən elmi fenomenləri öyrənib, öz məqsədləri üçün tətbiq edir, işin incəliklərindən xəbərdar olmayanları heyretləndirirlər. Ən çox ideomotor hərəkətlərdən (insanın əllərində, mimiki əzələlərində və s. haqqında düşündüyü obyektə doğru yönəlmiş hərəkətlər), hipnozdan, təlqindən, həmçinin fokusdan istifadə edirlər. Vanqa «məktəbinin» isə daha başqa üsulları

var. Bunların geniş məlumat toplayanlar şəbəkəsi olub, qohum-qonşulardan, dost-tanışlardan tutmuş həmin ərazidə işləyən taksidən sürücülərini, hər şeydən xəbərdar olan jurnalistləri, dəlilləri və ofisiantları, bəzi parlament üzvlərini, dövlət aparatı nümayəndələrini, xüsusi xidmət orqanlarının işçilərini və s. əhatə edir.

Orijinal janr ustası Yuri Qornının Vanqa haqqında söylədikləri maraqlıdır: «Bizim Taldı-Kurqanda da belə gələcəyi xəbər verən var idi. O da kor idi... ilk dəfə görüşdüyü adama deyirdi: Hə-ə-ə, həyatınız ağır olub. Əvvəl işlər yaxşı idi, sonra işə qaynatanız hər şeyi korladı. Yeri gəlmişkən, zənnimizcə, onun iki qabırğası sınımışdı...». Belə təfəsilatı eşidən adam həddən artıq təəccüblənir, daha yadına salmır ki, cəmi yarım saat əvvəl taksidə gələrkən bütün bunları özü taksidən soferinə danışmışdır... Vanqa da elə. Baxın, o, xəstələrə nə deyir: həmin xəstəyə dair bir neçə konkret ştrix və hər hansı adama aid edilə biləcək ümumi fikirlər, yenə də bir qədər konkretlik və yenidən ümumi boşboğazlıq...».

Təsadüfi deyil ki, Vanqa yanına gələnləri dərhal qəbul etmirdi: «qoy bir az həyətdə gözləsinlər, mən onları nə vaxt qəbul etmək barədə siqnal almıyım». Vanqanın hansı siqnalı gözlədiyi aydındır: əlaltılarının gələn şəxs barədə toplaya bildikləri informasiyanı.

Yuri Qornının söylədiklərindən məlum olur ki, Bolqarıstanın xüsusi xidmət orqanları da Vanqaya işləyirmişlər: yanına bütün dünyadan dəstə-dəstə turistlərin və məşhur adamların axışib gəldiyi gələcəyi xəbər verənin olması ölkənin nüfuzunu artırırdı. «Burada xüsusi xidmət orqanlarının öz marağı da var idi. Vanqanın yanına gələnlərin qaldığı şəhərcikdə adlı-sanlı şəxslər barədə məlumatı otellərdə işləyən

qulluqçular və elə həmin taksi şoferləri də toplayırdılar. Başlıcası isə, xüsusi xidmət orqanlarının öz arxivləri hərəkətə gətirilirdi. Vanqanın belə məlumatlı olması bu səbəbdəndir. Məsələn, Vanqa Todor Jivkova deyəndə ki, sənin dostlarını 50 il əvvəl öldürüblər, o, mat qalmışdı. Bolqarıstanın xüsusi xidmət orqanlarında işləyən bir tanışım isə sonra mənə nəql etdi ki, arxivdə hətta həmin öldürülənlərin foto şəklini də görüb...».

İzahatımızdan görüldüyü kimi, müxtəlif vaxtlarda dünyanın müxtəlif ölkələrində fəaliyyət göstərən yüzlərlə məşhur falçı, telepat və ekstrasenslərin iş üsulları elmə tam məlumdur və yeni peyda olanlarını (özlərinə nə ad qoysalar da) yoxlamağa ehtiyac yoxdur. Öz fəaliyyəti ilə tənqidçi, filologiya elmləri namizədi V.Yusiflini (V.Yusifli. «Fenomen», «Sumqayıt» nəşriyyatı, 1999) valeh edən Mələhət Mövsüm qızı Nəzərova da istisna deyil.

M. Nəzərova haqqında V.Yusiflinin yazdıqlarına əsasən onun fəaliyyətinin üç istiqamətini ayırd etmək olar: M.Nəzərovanın şeir dünyası və həyat haqqında fikirləri; bitkilərlə müalicə üsulları; keçmişdən xəbər verməsi və gələcək barədə proqnozları.

M. Nəzərovanın şeirləri əsasən özü, qohum və tanışları haqqındadır. Bircə bunu deyək ki, Allahın qadağan etdiyi işlərlə məşğul olan şəxs öz şeirlərinə «Təpmişəm haqq deyən əsil yolumu», «Yolum Allah yoludur», «Ucalıq gətirdim xalqa, millətə» kimi adlar qoyması bir qədər namünasib görünür. Amma həyat haqqında, xalqa, tərbiyəyə dair bəzi maraqlı fikirləri var.

M. Nəzərovanın bitkilərlə müalicə üsulları barədə farmakoqnoziya mütəxəssislərinin öz fikirlərini

söyləməsinə gözləyirik. Ancaq kitabın bu bölməsi ilə səthi tanışlıq zamanı təsadüf etdiyim bəzi yerləri oxucuların nəzərinə çatdırıram:

«Barmaqları körpə dananın burnuna salmaqla da qan reaksiyasının pozulmasından əmələ gələn dolamanı müalicə etmək mümkündür».

«Üzərlik insan kimi hissiyata malikdir. Gərək onu elə-belə, tikə-tikə doğramayasan, ağır xəstəliklər və ölüm hadisəsi baş verə bilər».

«Bəd yuxular gördükdən sonra soğanı dişləyib çölə atmaqla da xəta-bələdan yan ötmək olar».

«Ev şəraitində təmiz saxlanılan pişiyi əllə masaj etməklə bədəndəki mikrobları öldürmək olar».

M. Nəzərova deyir: «Təkcə göz muncuğu deyil, başqa vasitələr də var ki, onlarla cadu-pitidən, nəfəsdən, pis əməldən qorunmaq olar». Məhəmməd peyğəmbərin hədislərində isə oxuyuruq: «Bəd nəzərlərdən qorunsun deyə üstünə bir şey taxanı Tanrı qorumaz».

M. Nəzərovanın keçmişdən xəbər verməsinə və gələcəyə dair proqnozlarına gəldikdə, o özü dost, sirdaş olduğu, yaxın əlaqə saxladığı şəxslərin adlarını gizlətmir. Bunların arasında jurnalistlər, şair və yazıçılar, artist və müğənnilər, prokurorlar, Milli məclisin üzvləri, prezident aparatının işçiləri, partiya sədri, Bakı Şəhər İcra hakimiyyətinin işçisi, Bakı şəhər qadınlar şurasının sədri və Azərbaycan Respublikası Kitabsevərlər Cəmiyyətinin sədri (qabaqlar kitab maarif gətirərdi!), hətta biologiya və tibb alimləri də vardır (familiaları ilə maraqlananlar kitabda oxuya bilərlər).

Demirəm ki, bunlar hamısı M.Nəzərovanın xəbərgətirənləridir. Amma belə fəaliyyətlə məşğul

olanlar təmasda olduqları şəxslərlə adi söhbətlərdən özlərinə lazım ola biləcək informasiyanı toplamağın ustasıdırlar. M.Nəzərovaya Türkiyədən, Almaniyadan, Rusiyadan və s. zənglər də olur.

Ümumi məsələlərə, siyasi, ictimai, dünya hadisələrinə, elə müxtəlif adamların şəxsi həyatına dair məlumatlar da bu mənbələrdən toplanır. Təbii hadisələrdə meteoroloji xidmətdən alınan informasiyalar köməyə gəlir. V.Yusiflini «İlahinin Azərbaycan torpağına bəxş etdiyi nadir istedad sahibi», «otuz iki əsr qabağı görən insan» kimi M. Nəzərovanın qabiliyyətlərinə inandıran «görücü»nün siyasi-ictimai-meteoroloji proqnozlardan daha çox şəxsən onun özü haqqındakı proqnozları olub. Məsələn, V.Yusiflini ən çox heyrətləndirən bu olub ki, 21 oktyabr 1997-ci ildə M.Nəzərova ona deyib: «Vaqif müəllim, düz 9 gündən sonra səni prezident Heydər Əliyevin yanına aparacaqlar. Sən orada nəsə bir məruzə eləyəcəksən. Kişi sənin çıxışını bəyənəcək. Onun səhərisi də böyük iclas olacaq. Orada da sinəni açacaqsan, alqışlayacaqlar səni. İki gündən sonra isə iş yerində vəzifən bir pillə artacaq».

Oktyabrın 30-da səhər Yazıçılar İttifaqının katibi Fikrət Qoca V. Yusifliyə zəng edib ki, Vaqif, prezident cavanları qəbul edir, sənə də orada 10-15 dəqiqə ədəbi gənclik haqqında danışmaq üçün söz veriləcək. Həmin gün görüşdə çıxışı bəyənilir. Səhərisi gün Yusif Səmədoğlu qurultayda birinci fasilə zamanı ona deyir: «Vaqif, hazırlaş, ədəbi gənclik haqqında danışmaq üçün sənə söz veriləcək».

Üç-dörd gündən sonra Yusif Səmədoğlu «Azərbaycan» jurnalının baş redaktorluğundan istefa

verir, İntiqam Qasımzadə baş redaktor, V. Yusifli redaktor müavini seçilir.

Burada iki variant ola bilər. Birinci variantı məşhur alman yazıçısı E.M.Remarkın aşağıdakı sözləri izah edir: «Möcüzəni hiss edəndə, o heç vaxt tam olmur, onu bu hala salan ancaq xatirələrdədir».

Fərz etsək ki, V. Yusifli heç bir şeyi dolaşmaq salmır və ağlasığmaz bir şey olub-prezidentlə görüşdə çıxış edəcəyini ona elə həmin gün deyiblər, onda ikinci variant qalır: başqaları bilirmişlər. Axı ölkə prezidentinin iştirak edəcəyi məclislər bir gündə hazırlanmır! Fikrət Qoca ilə söhbətimizdə bunu o da təsdiq etdi. Kitabda V.Yusifli özü də boynuna alır ki, hələ oktyabrın 21-də M. Nəzərova öz proqnozunu verərkən artıq Yazıçıların qurultayından bir gün qabaq prezidentin gənc yazıçıları qəbul edəcəyi barədə söhbət gedirmiş. Deməli, «cavanların yaradıcılığında xeyli məqalələr yazmış» V.Yusiflinin çıxış edəcəyini bilənlər yox deyilmiş (Çətin ki, o özü də bunu ehtimal etməmiş olsun). Yazıçılar arasında isə M. Nəzərova ilə əlaqə saxlayanlar az deyil. Yuxarıda dediyimiz kimi, bunlardan bəzisinin adını V.Yusifli öz kitabında çəkir.

O ki, qaldı V.Yusiflinin vəzifəsinin artmasına, axı, jurnalın redaktoru və redaktor müavini də bir gündə seçilib təyin edilmir!

Demək lazımdır ki, bu növ hadisələrdə statistikanın da əhəmiyyəti böyükdür. Axı, heç kəs hesablamayıb ki, M. Nəzərovanın kitabda siyahısı verilən doğru çıxmış proqnozları onun verdiyi bütün proqnozların neçə faizini təşkil edir.

Bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm. V.Yusifli mənim «Fenomenlərin sirri» kitabımın (Bakı, «Azər nəşr», 1990) xülasəsini verir. Amma mən

möhkəm əqidəli antiparapsixoloq olub, parapsixologiyanın hər cür təzahürləri ilə qəti mübarizə apardığım halda, V.Yusifli yazdığım «guya»lara fikir vermədən kitabdan sitatları elə təzddə gətirir ki, oxucu yazdıqlarımın əksini başa düşər.

Əslində V.Yusiflinin M. Nəzərova haqqındakı kitabının elə ilk 10-20 səhifəsində verdiyi məlumatlar oxucuda həm «tərifləyən», həm də «təriflənən» haqqında kifayət qədər tam təsəvvür yaradır. «Tərifləyən» yazır:

«Özüm seyid nəslindən olsam da, sözün düzü, Allahdan başqa heç nəyə inanmırdım».

«Heç kəsə bir yamanlıq, bir pislik etmədiyim üçün Allahıma sidq-ürəkdən bağlı idim. Ona görə də, Allahın vergili insanlarına bir elə etiqadım, inamım yox idi.».

«Dərd-sər yüklü insanlar hər yerdən, hətta Tanrıdan da əli üzüləndə, imdada çatacaq bir kəsi ətrafda görməyəndə, düyünlü düyünçələr burulğanında çabalayanda... «Tanrı adamları»nın qapılarına ayaq basırlar».

Əvvələn, seyid Allahdan başqa nələrə inanmalıdır ki, V.Yusifli bunlara inanmır? M. Nəzərovanın dediklərinin elmi cəhətdən fantastik olması bir yana dursun, bunlar dinə də açıq-aşkar ziddir. Məttəl qalırsan ki, «seyid nəslindən» olan şəxs bu fikirlərə necə şərik olur və onları qızğın reklam edir.

İkincisi, aydın olmur ki, adamlar pislik etmədikləri üçün Allaha bağlı olurlar, ya Allaha bağlı olduqları üçün pislik etmirlər?

Üçüncüsü, müəllif kitabın bir səhifəsində bütün görücləri «qarğışlayır», kələkbaz adlandırır, digər

səhifəsində isə mahiyyətcə eyni işi görən M. Nəzərovanı alqışlayır, «Tanrı Adamı» adlandırır.

Dördüncüsü, V.Yusifli yazır ki, «Allahıma sidq-ürəkdən bağlı idim». Yazmır ki, «bağlıyam». Deməli, onun inamı möhkəm deyilmiş və M. Nəzərovanın bir neçə uydurması kifayət imiş ki, onu əqidəsindən döndərib, qəlbində «Allahın yanında özünə yer eləsin».

Beşincisi, V.Yusiflinin yazdıqlarından belə çıxır ki, «Ulu Tanrı» gücsüz, yaxud rəhmsiz olduğundan, ən seçmə adamlara-ekstrasenslərə «Vergi» bağışlayır ki, onlar Allahın edə bilmədiklərini və ya etmək istəmədiklərini etsinlər. Deməli, «Tanrı adamları» tanrının özündən gücülüdürlər və belələri sırasında M.Nəzərova zirvədir. Tanrıdan əli üzülənlər ondan kömək istəyirlər, o isə (tanrıdan fərqli olaraq) heç kəsi darda qoymur. Bax, hazırda yerli-yersiz işlədilən «əstəğfürullah» sözünün əsil yeri buradır. Yəni V.Yusifli bilmir ki, islam dinində Allaha şərik qoşmaqdan (Hələ Allahdan üstün saymağı demirik!) böyük və bağışlanılmaz günah yoxdur?! «Şübhə yoxdur ki, Allah özünə şərik qoşanları əfv etməz, amma istədiyi şəxsin bundan başqa olan günahlarını bağışlar». (Qurani-Kərim, «Ən-Nisa» surəsi, 48-ci ayə).

V. Yusiflinin, kitabın annotasiyasında göstərilədiyi kimi, tanınmış tənqidçi olduğuna şübhəmiz yoxdur. Amma öz sahəsində yaxşı mütəxəssis olan bu şəxs xəbərdar olmadığı şeylərdən yazanda hissə qapılır, asanlıqla aldanır, yedəkdə gedir, həyata, müqəddəsliyə ziddiyyətli, qeyri-ciddi münasibət bəsləyən ləngərbaxışlı şəxs kimi təsir bağışlayır.

«Yüksək zirvədən» çıxış edərək, «təriflənen» deyir və «tərifləyən» yazır: «...tufan olacaq,... təyyarə qəzası olacaq,...fevral soyuqluğu olacaq, ...sel olacaq,

...çoxlu yağış yağacaq, ... çaylar daşacaq, ...balıqdan zəhərlənmə hadisəsi olacaq, ...zəlzələ olacaq, ...yay aylarında sudan və ərzaqdan zəhərlənmələr mümkündür,...aclıq, təxribat, qətlər və intiharlar olacaq» və s. «Görücülük» budursa, onda az-çox həyat təcrübəsi olan hər bir şəxs görücüdür. Axı, hər il bütün yer üzündə yağış yağır, çaylar daşır, sel, zəlzələ olur, avtomobillər, qatarlar, gəmilər, təyyarələr qəzaya uğrayır, insanlar aclıq çəkir, zəhərlənir və xüsusən indiki qarışıq dövrdə bir-birini və özlərini öldürürlər. Belə hadisələrin daha uzaq gələcəkdə olduğunu demək daha asandır: kimdir 32 əsrdən (niyə 30 və ya 35 yox, məhz 32—belə qondarma dəqiqliklə oxucunu inandırmaq üçünmü?!) sonra M.Nəzərovanın dediklərini yoxlayan?!

Onu da deyək ki, söylədiyi cəfəngiyatı izah etməkdə çətinlik çəkərkən M.Nəzərova tez söhbətin mövzusunı dəyişir. Bunu V. Yusifli özü də hiss edib: «Mələhət xanım bir suala cavab verib dərhal söhbətin istiqamətini dəyişə bilər». Belə hallarda bəzən V. Yusifli öz replikaları ilə M. Nəzərovanın köməyinə gəlir. Məsələn, «Siz necə görürsünüz»-sualını verərək, əvvəlcədən özü onun ağzına söz atıb deyir ki, «Bəlkə də həmin suala cavab vermək ilahi tərəfindən Sizə yasaq olunub». İşarəni «göydə tutan» M. Nəzərova cavab verir: «Bu mənim Allahla təmasımdan doğur və bunu sənə heç cür izah edə bilmərəm. Olmaz!».

M.Nəzərovanın elə eyni səhifədə bir-birinə tam zidd mülahizələri vardır ki, səriştəli tənqidçi olan V.Yusiflinin bunları niyə redaktə etməməsi təəccüb doğurur. Məsələn, söhbət İsmət Qayıbovdan gedəndə, M.Nəzərova deyir: "...onun ölümü, həlak olmağı yalnız özündən oldu. Ölümündən qaça bilərdi». Bunun

ardınca isə Sumqayıtda bir kişinin, nə qədər qorunsa da, axır öldüyünü misal çəkib deyir: «Bu, alın yazısıdır. Yəni həmin gün kişi özünü necə qorusaydı, lap elə dörd gözlə yüz yerə boylanıb müdafiə olunsaydı belə, dəxli yoxdur, çarə olmayacaqdı».

Hərdən M.Nəzərova avam müsahiblərini açıq-aşkar ələ salır (yəqin sonra tək qalanda doyunca gülür): «İnsan öləndən sonra onun ruhu yaşayır və siz buna qəti şübhə etməyin. Heyvanlar arasında ən çox pişik ruhu hiss edir, duyur, görür». Pişiyin ruhu hiss etdiyini M.Nəzərovaya necə bildirməsindən xəbərimiz yoxdur, amma peyğəmbərin hədislərində oxuyuruq: «Ya Məhəmməd, kafirlər səni ruhdan suala tutarlar. Sən də de ki, ruhdan xəbər vermək mənim İşim deyildir. Ruh Allah-taalanın əmridir ki, bundan artıq bir şey bildirməmişdir».

Kitabda M. Nəzərova haqqında yazıları verilən digər müəlliflər də prinsipiallıq (daha doğrusu, prinsipsizlik) cəhətdən V.Yusiflidən fərqlənmirlər.

Hədislərdən məlumdur ki, Məhəmməd peyğəmbər hətta öz qəbrinin də ziyarətgaha çevrilməsinin qəti əleyhinə olub: «Peyğəmbərinin məzarına sitayiş edən mömin məlumdur», «Peyğəmbərlərin qəbirlərini məscid edən qövmə qarşı Allahın qəzəbi şiddətli olur». Hacı (!) Ağəddin Mansurzadə yəqin bunu bilməmiş deyil ki, M.Nəzərovanın yaşadığı evin ziyarətgaha çevrildiyini qeyd edən kimi, «əstəğfürullah» deyib, sanki bununla Allahın qəzəbini soyutmaq istəyir.

Bir məqalədə bütün faktları əhatə etmək mümkün deyil. Amma, zənnimizcə, həmin misallar belə qənaətə gəlmək üçün kifayətdir ki, V.Yusiflinin M.Nəzərova haqqında yazdığı «Fenomen» əsəri demokratiyanı yanlış başa düşənlərin fürsətdən istifadə edərək nəşr

etdirdikləri, elmə də, dinə də zidd olan, gənclərin (elə əqidəsi möhkəm olmayan yaşlıların da) fikrini çaşdıran, mövhumat və xürafat yayan yüzlərlə ziyanlı kitablardandır.

Beləliklə, hər növ parapsixoloqların fəaliyyəti nəinki elmə, hətta dinə də tamamilə zidd olan uydurma müddəalara əsaslanır. Xüsusən ekstrasenslərin fəaliyyətinin bilavasitə insanların sağlamlığına vurduğu ziyanları nəzərə alaraq, bunların «müalicə»sinin mahiyyətini izah etmək biz tibb işçilərinin əhalinin sanitariya maarifi səviyyəsini yüksəltmək sahəsində apardığımız işin mühüm bir hissəsini təşkil etməlidir.

2000

OCAQ, PİR, MANTİKA VƏ YEPREMVERDİNİN BACISI QIZI

İnsanın müalicəyə və təsəlləyə olan ehtiyacından həmişə müxtəlif fırıldaqçılar varlanmaq məqsədilə məharətlə istifadə etmişlər.

Tarixən hər cür dələduzluqla məşğul olanlar əsasən özləri də savadsız adamlar olduqları halda, cahil və avam camaatı torlarına sala bilmişlər. Daha maraqlısı budur ki, savadlı şəxslərin də arasında bunları ifşa etmək əvəzinə, hər cür «mözücə»lərə inamla yanaşanlar təsadüf edir.

Düzdür, bəzi xəstəliklər zamanı müəyyən bitkilərin köməyi ilə xəstənin vəziyyətini yüngülləşdirə bilən, sınığı və çıxığı müalicə etməyi bacaran, xalq təbabətinə bələd şəxslər olmuşdur. Ancaq camaatı kobud surətdə aldadan, yalnız pul yığmaqla məşğul olub, xəstənin taleyinə tam etinasızlıqla yanaşan, vəziyyətini daha da ağırlaşdıran şarlatanlar daha çoxdur. Bunlar ocaq və pirlərdə oturub, müalicə ilə məşğul olanlar, arada gəzib keçmişdən danışan və gələcəyi xəbər verənlərdir.

Azərbaycanda qədimdən hökm sürən seyidlərə inamı əsil bəla hesab etmək olar. Əlbəttə, söhbət əsil – nəcabəti, ərəb kökü məlum olan ləyaqətli insanlardan yox, qondarma seyidliyi əllərində bayraq edib, min bir fırıldaqla məşğul olanlardan gedir. Seyidlər keçmişdə olmazın biabırçılıq və özbaşınalıq törətmişlər. Xalqın islam dininə müti qul olması bəs deyilmiş kimi, seyidlər adamları müxtəlif mövhum qüvvələrlə qorxudub, hər cür xurafata inandıraraq soyur, təhqir edir, ələ salırdılar. Əvəzində isə möcüzə vəd edirdilər. Əlbəttə, iş elə vəd verməklə də bitirdi. Axı, seyidin əlindən nə gələ bilərdi?! Nədir seyid? Ərəbcə «seyid» - «ağa», «cənab» deməkdir. Guya Məhəmməd peyğəmbərin nəslinə mənsub olan şəxslərə seyid deyirlər.

Əvvələn, niyə biz azərbaycanlılar hər hansı avara və tüfeylini elə təkçə Məhəmməd peyğəmbərin nəslindən olduğu üçün özümüza ağa hesab edib, məmnuniyyətlə bizi soymasına imkan verməliydik? İkincisi, hələ görək Məhəmməd peyğəmbərin nəslindən olan varmı? Axı, Məhəmmədin oğlu sağ qalmayıb. Qızı Fatiməni əmisi oğlu Əliyə verib. Nəslin ata ilə keçdiyini nəzərə alsaq, deməli, Məhəmməd övladı hesab etdiyimiz seyidlər əslində Əlinin nəslinə mənsubdurlar. Tutaq ki, Əli ilə Məhəmməd əmioğludursa, bunun bir elə əhəmiyyəti yoxdur. Ancaq bunlar ki, hər ikisi ərəbdir. Deməli, neçə əsr keçsə də, onların enən nəslü üzrə ata xətti ilə seyidliyi alan şəxs ərəb olmalıdır., halbuki bizdə seyidlik iddiasında olanların əksəriyyəti, İrandan da olsa, azərbaycanla, bir qismi isə farslardır. Ancaq bunlara inam o dərəcəyə çatmışdır ki, avam camaat xəstələndikdə həkimə getmək əvəzinə, sağalmaq üçün seyidn onun ağzına tüpürməsinü özü üçün şərəf sayırdı, seyidlər saysız-hesabsız ocaq və pirlərin əsasını qoymuşdular.

Klassiklərimiz ocaq və pirlərin ortaya çıxması tarixini öz əsərlərində kifayət qədər real cizgilərlə əks etdirmiş, onların fəaliyyətini inandırıcı surətdə ifşa etmişlər.

Görkəmli yazıçımız Ə. Haqverdiyev «Seyidlər ocağı» hekayəsində «Uzunqulaqlı» kəndində Seyid Əhmədlə seyid Səmədin necə bir ocaq binası qoyduqlarını təsvir edir. Bunlar bir ölü eşşək sümüyü tapıb, bir qəbir qazaraq, orada dəfn edir, adını da müqəddəs qəbir qoyurlar. Ələ salıb soyduqları kənd əhlinə özləri də həqarətlə baxırlar: «Kəndin Adı «Uzunqulaqlı», camaatı da uzunqulaql!».

Ocaq və pirlərdə oturanlar müxtəlif yollarla özlərinə şöhrət qazandırır, hər cür dərdə çarə etdikləri barədə söz yayırdılar. Bunların kim olması və etdikləri müalicənin nəticələri ilə böyük ədibimiz N.Nərimanov «Pir» hekayəsində bizi tanış edir.

Məşədi Allahverən anadangəlmə «kift (sifilis) azarına mübtəla» olmuş uşağını müalicə etdirməyi məsləhət görən həkimin və arvadı Gülbadamın sözlərinə əhəmiyyət verməyərək, 4 yaşlı Cəbini iranlı Molla Cəfərqulunun pirinə aparır. «İranda onun arvadı, üç balaca qızı var idi. İranda meymunoyndan çox olduğuna görə bunun sənəti işə keçmirdi. Uşaqlarını atıb Qafqaza gəlmişdi. Eşitmişdi ki, Qafqazda meymunoyndanlar yaxşı pul qazanırlar. Eşitmişdi ki, filan qumarbaz, filan dəllək, filan cibkəsən, filan lotu, nə bilim, filan-filanlar... keçən məhərrəmlikdə Qafqazdan 5 yüz, min, iki min manat pul gətiriblər... Sonra onun əziz meymunu öldü. Bu vaxt məhərrəmlik araya gəldi. Başına bir sarıq bağlayıb, 3. kəndinə gəldi. «Mən mərsiyəxanam» dedi. 3. kəndinin xalqı üçün bu, göydən düşmüş kimi oldu... sonra mollalıq edərdi, dua yazardı, fala baxardı. Hətta sonralar həkimlik də edərdi».

Bu lotu öləndən sonra da əri Məşədi Allahverənin onun pirinə ürəkdən inanaraq, xəstə «balasını sabaha kimi pirə daxil salmağı da elan» etdiyini görən Gülbadam körpəsini xilas etmək üçün camaat qarşısında pirin sirrini açmağa məcbur olur: «...Namusumu təmiz saxlamaq üçün mən hənuz burada Qurana and içdim ki, o yatan bədbəxtin hiyləsini öləndək söyləməyim (əlini mollanın qəbrinə uzadır), haman bu yerdə mənim ismətimə, namusuma əl uzatdı. Mən çığırdım, qəşş etdim. Ayılandan sonra

Qurana and içdi ki, mənim namusuma əl uzatmasın. Mən də Qurana and içdim ki, ölənədək bunun hiyləsini aşkar etməyim...»

Müəllif hekayəni bu sualla bitirməkdə haqlıdır: «Bilmirəm bu vəqiədən sonra bu mahalın müsəlmanları həqiqi məbudlarını tanıdılar mı?». Çünki nə qədər fırıldaqçılar və lotular ifşa edilir, pir və ocaqların heç bir xəstəyə zərərdən başqa bir şey vermədiyi aydın sübut edilirsə də, yenə bunlara inamı tam qırmaq mümkün olmur.

İndiyədək ocağa və pərə inam bir çoxlarının beynindən çıxmamışdır. Nəinki respublikamızın uzaq rayonlarında, hətta Bakının ətraf kənd və qəsəbələrində mövhumata, hər cür xurafata inamın acınacaqlı nəticələri ilə qarşılaşmaq olar. Yenə də vaxtaşırı «mücüzə» ustaları peyda olur. Övlad həsrəti ilə öz sonsuz arvadını «müalicə olunmaq üçün» bir gecəliyə tək-tənha pirdə saxlayanlar, gecə arvadın yanına «müqəddəslərin ruhunun» (əlbəttə, bu vəzifəni şəhvətpərəst molla yerinə yetirir) gəlməsi barədə xəbərlər eşidirik.. Keçən illərdə Nardaranda və Bakının, demək olar ki, mərkəzində—Sovet küçəsindəki «mücüzə»yə inam göstərənlərə nə ad vermək olar? Əfsus ki, fırıldaqçıların qapıda vaxtaşırı texniki üsulla göstərdikləri saqqallı kişi şəklini zühur etmiş «imam» kimi ziyarət edəcək qədər avam olan şəxslər tapılırdı.

İ.Qamayunovun «Literaturnaya qazeta»nın 15 may 1985-ci il tarixli nömrəsində dərc olunmuş «Ziyarətçilər» məqaləsində Mirzo Kımbatbayev, Abay Borubayev və Viktor Pendyurin adlı üç fırıldaqçının fəaliyyətindən danışılır. Bunlar «elmi» terminologiya ilə maskalanmış mistika, öz uydurma qabiliyyətləri,

şüuru transformasiya etmələri, bioloji sahəyə malik olmaları və s. haqqında söhbətləri ilə camaatın beynini dumanlandırır və aldadır, guya müalicə edir və pullarını alırdılar (özü də böyük məbləğdə). Qəzətdə yazıldığına görə, Mirzonun, Abayın və Viktorun toruna düşənlərin çoxu savadlı adamlar olub, hətta aralarında institut müəllimi də var imiş. Bir nəfər: «O kimdir-həkimdir? Diplomu varmı?» - deyərək Viktor haqqında sual verəndə, həmin bu savadlı adamlar ona «kütəbəyin» kimi baxdılar və köks ötürüb təkrar etdilər: «Nə diplom? O ki, öz-özünə yetişmiş istedaddır!».

Ancaq Abay və Mirzo Vilyamsın cinayət edib tutulandan sonra bu dəstənin işlərinin üstü açılmış və onların pərəstişkarları necə fırladaqçılarının toruna düşdüklerini anlamışlar. Məlum olmuşdur ki, Abay Mirzo ilə birlikdə öz pərəstişkarlarını soyub pullarını almaqla kifayətlənməyərək, onları hər növlə alçaldır, hətta bir-birini döyməyə məcbur edirmişlər. Nəhayət, onlara sadələvhəsinə inanan, öz çəki kateqoriyasında Özbəkistanın güləş üzrə keçmiş çempionu, aktyor, yazıçı və kino rejissoru Talqat Niqmatulinin böyük şöhrət qazanmasına paxıllığı tutan Abay pərəstişkarlarına onu döyməyi əmr edir. «Müəllim» adlandırdıqları Abaya kor-koranə tabe olan, onun bir sözünü iki eləməyən pərəstişkarları Talqatı vəhşicəsinə döyüb öldürmüşlər («Literaturnaya qazeta», 8 oktyabr 1986-cı il).

Bu hadisə barədə hiddətsiz danışmaq mümkün deyil, həm də hiddət hissi təkcə fırladaqçı Abaya, Mirzoya, onların əlaltılarına deyil, hətta bu dəstənin qurbanı olan Talqat Niqmatulinin özünə də aiddir. Yazıçı, aktyor, kino rejissoru olan, yəni ziyalıların ön sırasında gedən bu şəxs eyni zamanda nə qədər avam

və cahil olmalıdır ki, Abay və Mirzo kimilərə inanıb, onların əlində alətə çevrilsin, hər sözlərinə əməl etsin və nəhayət, güləş üzrə çempion belə mənasız və şərəfsiz bir surətdə məhv olsun?!

«Kommunist» qəzetinin 20 aprel 1984-cü il tarixli nömrəsində İ.Əzizoğlunun «Fırıldaqçılar» adlı felyetonu dərc olunmuşdur. Müəllif yazır ki, «...şəriət, din pərdəsi altında fırıldaqçılıq daha çox ikrah yaradır. Belələrindən yenə ikisi peyda olub, özü də Bakıda». Söhbət «imam övladı» Mirəziz İsmayılovdan və «ara həkimi» Roza Tovmasyandan gedirdi. «...Vaxtilə əxlaqsızlığı, məişət pozğunluğu, əqidəsizliyi, nalayiq hərəkətləri, başqa-başqa bəd əməlləri üstündə Buxaradakı dini məktəbdən, doğma kəndindən, Astara məscidindən qovulan, ...tüfeyli həyat keçirən, heç yerdə ictimai faydalı əməklə məşğul olmayan Mirəziz» qanunsuz kəbin kəsir, siğə edir, dua yazır. Binəqədidən vurub Nardarandan çıxır, Bilgəhdə yasin oxuyub Binədə fatihə verirdi.

Seyidin belə geniş qanad açmasının əsas səbəbini onu əhatə edən şəxslərin avamlığında görürük, nə qədər ki, felyetonda göstərildiyi kimi, 25-50 manat verib «ağıl duası» yazdıranlar var, Mirəziz kimilərini bir tərəfdən tutub cəzalandırıdığca, o biri tərəfdən təzələri peyda olacaq.

Peyda olur da. Ş.Aslanov («Fikrətin «sehrli duaları», «Leninçi» qəzeti, 13 noyabr 1986-cı il) Lerik rayonunun Vılix kəndində anadan olub, Port-İliçdə yaşayan 20 yaşlı Fikrət İman oğlu Dövlətovun «şücaətindən» danışır. Fikrət qüdrətli cadugər, əvəzsiz falçı kimi şöhrət qazanmış, «müalicə ilə də məşğul olaraq az bir vaxtda dələduzluqla müxtəlif şəxslərdən «5350 manat pul qoparmağa müvəffəq olmuşdur».

Lakin Lənkəran rayon prokuratorluğunun işçiləri F. Dövlətovu yaxalamış, rayon xalq məhkəməsində işinə baxılmış, tutduğu əməllərin dələduzluq olduğu ona sübut edilmiş və əmlakı müsadirə olunmaqla 7 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilmişdir.

6 fevral 1987-ci il tarixli «İnsan və qanun» televiziya verilişində Masallıda Xanımnənə Süleymanovanın fəaliyyətindən söhbət açılmışdı. Falçılıq, cindarlıq, dua yazmaqla məşğul olan bu savadsız qadın müxtəlif şəxsləri, o cümlədən, orta və ali təhsilli adamları və hətta Sumqayıtdan gələn bir tibb işçisini aldadıb, cəmi 32 min manat pul toplamışdı. Məhkəmə X. Süleymanovaya 5 il iş kəsmişdir. Lakin zənnimizcə Xanımnənənin qurbanlarının pullarını itirməsi kifayət deyildir. Bu qədər avamlıq göstərən, xüsusən ali təhsilli şəxslərə dair də müəyyən ölçü götürülməlidir.

Müxtəlif mövhum əlamət və nişanelərə inamin da kökü hələ kəsilməyib. Vaxtilə M.Ə.Sabir tək səbirə inanaları tənqid atəsinə tuturdu:

**Ta gəlirik biz də bir az anlayaq,-
Məzhəri-irfanda vurur tək səbir.**

Halbuki indi də tələsik vacib bir iş üçün getməli olduğu halda, tək səbir eşidib ayaq saxlayanlar az deyil. Səbir gətirmək–aşqırmaq nə deməkdir? Burun boşluğunun selikli qişasını yad cisim, məsələn, toz hissəcikləri qıcıqlandıranda insan aşqırır və yad cisim xaric olur. İndi fərz edək ki, bir nəfər böyük bir rəisin qəbuluna getməyə hazırlaşır. Geyinib evdən çıxanda tək səbir gəlir. O, «yəqin rəis yerində olmayacaq,» — deyə fikirləşir, qayıdıb soyunur. Toz hissəciyinin həmin

şəxsin burnuna girib qıcıqlandırması, onu asqırtması ilə böyük bir rəisin öz kabinetindən çıxması arasında (toz hissəciyi buruna girir, rəis kabinetdən çıxır) nə əlaqə ola bilər?

Belə ağılasığmaz şeylərə inananlar az deyil. Bəzi adamlar on üç rəqəminin bədbəxtlik gətirdiyinə inanırlar, hətta on üç nömrəli mənzildə yaşamaq istəməyənlər də olurdu. Belə evlərdə 12-ci mənzildən sonra 14-cü mənzil gəlir, 13-cü mənzil isə olmurdu. Halbuki bu sətirlərin müəllifi ömrünün yarısını 13-cü mənzildə yaşamış, eləcə də uzun illər ərzində «Bilik» cəmiyyəti xətti ilə ezamiyyətə gedərkən əksərən 13-cü vaqona və 13-cü yerə bilet alaraq, sağ-salamat gedib-gəlmişdir. Səfərləri də uğurlu olmuşdur.

Bir də görürsən ki, qol-qola sakitcə gedən ahıl ər-arvad birdən dayandı, narahatlıqla vurnuxmağa başladılar. Bu halda heç qabağa nəzər salmadan da, demək olar ki, yoldan qara pişik keçir. Çünki qara pişiyin də bədbəxtlik gətirdiyini hesab edənlər var. Qara pişiyi qovub qaytarmaq mümkün olmayıb, qabaqlarından keçsə, həmin yolla getməyə onları heç kəs məcbur edə bilməz-qayıdıb çox uzaq da olsa, başqa yolla gedəcəklər. Bəzən isə sol çiyinin üstündən 3 dəfə tüpürməklə bədbəxtliyin «qarşısını alırlar».

Bəzi adamlar nəql edirlər ki, illərlə yadlarına düşməyən uzaq bir qohum və ya tanış haqqında fikirləşən kimi, tezliklə o adamdan bir xəbər eşidir, özü və ya məktubu gəlir. Belə şəxslərə məsləhətimiz budur ki, hər dəfə uzaq qohum və tanış haqqında fikirləşən kimi bir kağıza qeyd etsin, tezliklə xəbər çıxsə müsbət, çıxmasa mənfi işarəsi qoysun-təsadüflərin sayı yüzə çatanda müsbət işarələrin sayı 30-40-dan artıq olmayacaq. Bu isə təbiidir. Çünki hadisələri qeydə

almadıqda yerdə qalan 60-70 mənfi işarəsi ilə qeyd edilən təsadüflər nəzərdən qaçır və danışan şəxs özü də inanır ki, həmişə fikirləşdiyi kimi olur.

Eyni şeyi başqa bir hadisə barədə demək olar. Guya adamın peysərinə diqqətlə baxanda o bunu hiss edib çevrilir. Bununla əlaqədar bir ingilis lətifəsi yada düşür. Görünür, belə söhbətləri çox eşitmiş bir uşaq gözlərini avtobusda qarşısında oturmuş xanımın boynuna zilləyib, bütün diqqəti ilə gərgin surətdə baxır və xanımın başını çevirəcəyini gözləyir. Xanım doğrudan da çevrilir... və deyir: «Ay oğlan, niyə fısıldayırsan, dəsmalını çıxart, burnunu sill!».

Bəzi şəxslərin hər cür əlamət və nişanelərə inanması, bunlara əsasən öz gələcəyi barəsində bir şey öyrənməyə çalışması hələ qədimdən falçılığın-mantikanın inkişafı üçün geniş meydan açmışdı.

Falabaxmanın həddən çox üsulları vardır. Səma cisimlərinin hərəkətinə əsasən falabaxma-astrologiya barədə yuxarıda danışmışdıq. Odlə (piromantiya), insan bədəninin quruluşuna (morfoskopiya və fizioqnomika), rəqəmlərə (arifmomantiya), yerin titrəməsinə (geomantiya), ilanların (ofiomantiya), böcəyin (kritomantiya) hərəkətinə, quşların uçuşuna, oxumasına, yerə qonmasına və davranışına (ornitomantiya) əsasən fala baxırlar. Güzgü (katanstromantiya), ildırım, dolu yağması, göy qurşağı, su, qəhvə xıltı, mum, tüstü insanların gələcəyini «xəbər verə bilər». Röyalara əsasən (oneyroskopiya), «vəhylə» (presmologiya, peyğəmbərlik) və ölümlərin ruhunun «verdiyi» xəbərlərə əsasən (nekromantiya) fala baxmaq da geniş yayılmışdır.

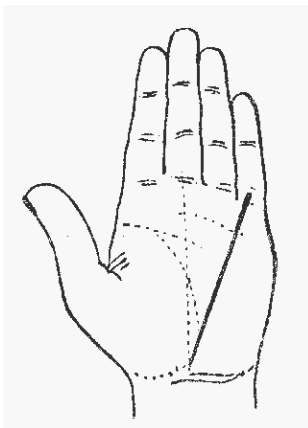
Əslində hər nə ilə istəsən fala baxmaq olar. Adicə xırda pulu fırladıb atır, hansı (gerb olan və ya o biri) üzünün düşməsinə əsasən «hə» və ya «yox» cavabını alırlar. Belə püşk atılması kleromantiya adlanır.

Ələklə fala baxmaq üsulu (koskinomantiya) spiritizmin təsvir etdiyimiz müasir variantını xatırladır. Lakin burada boşqabı barmağa bağlanan sapdan asılmış ələk əvəz edir. Bu üsuldən oğrunu tapmaq üçün istifadə edirlər. Ələyin üstündə cızılmış işarə şübhə doğuran şəxslərdən hansının adı qarşısında dayanarsa, deməli, oğru odur. Əlbəttə, falabaxan özü oğrunun kim olduğunu bilmirsə, heç bir günahı olmayan adamlar ittiham edilir və belə üsul nəticəsində çoxlu münaqişələrin meydana çıxdığı məlumdur.

Kitabla fala baxmağa bibliomantiya, bunun qədim yunan variantı olan Homerin və Hesiodun əsərləri ilə fala baxılmasına rapsodomantiya deyilir. Şərqdə bu məqsədlə xüsusən Hafizin külliyyatından istifadə edilir. Əvvəlcə aşağıdakı mənəni verən şeiri farsca oxuyurlar:

**Ey şirazlı Hafiz, mənə nəzər sal,
Hər sirrə bələdsən, aç mənə bir fal*.**

Sonra kitabı istənilən yerdən açırlar. Oradakı şeiri

oxuyub, müəyyən mənə verməklə olacaq hadisə barədə bir şey uydurub fikir yürüdürlər

Əlin quruluşuna, ovucdakı xətlərə əsasən fala baxmaq (xiromantiya) da çox yayılmışdır.

Əlbəttə, elm mistik təsəvvürlərə əsaslanan xiromantiyanı inkar edir. Lakin barmaqların naxışları və ovucda-

* Farscadan tərcümə Nijadındır

kı xətlərin quruluşu haqqında elm olan dermatoqlifika üzrə mütəxəssislər həmin nişanələrə əsasən bəzi irsi xəstəlikləri aşkar edə bilirlər. Dırnaqların rəngi, forması deformasiyasının xarakteri də müəyyən xəstəliklərin diaqnozunu müəyyənləşdirməyə imkan verir. Bəla burasındadır ki, arada gəzib, xiromantiya ilə məşğul olanlar bu barədə nəsə eşitdiklərindən, nüfuzlu surətdə xiromantiyanın elm olmasından danışib adamları inandırırırlar. Ancaq işin elmi tərəfindən heç bir şey edə bilmədikləri üçün aldıkları pulun müqabilində yalnız uydurduqları yalanı satırlar.

Oyun kartlarının köməyi ilə fala baxmaq qaraçı falı kimi məşhurdur, çünki qaraçı qadınların ən çox istifadə etdikləri üsullardandır. Bu fala inananlar nəzərdən qaçırırlar ki, qaraçıların istifadə etdikləri kart dəstində cəmi 36 kart vardır-hər kartdan müxtəlif nişana malik olan 4 ədəd (qırmızıtoxmaq, kərpicxallı, xaçşəkili və qaratoxmaq). Beləliklə, fal açarkən kartlardan «6»-yolu, «7»- görüşü, «8»-söhbəti göstərirsə, hər kart dəstində cəmi 4 yol, 4 görüş, 4 söhbət vardır. Deməli, falın kimin üçün açılmasının heç bir fərqi yoxdur. Hər kəsin bəxtində cəmi 4 yol, 4 görüş, 4 söhbət və s. çıxacaq (və çıxır da).

Yeri gəlmişkən, proskopiyaya dair təcrübələr də kartlarla aparılır. Persipiyent bir dəst oyun kartını qarışdırandan sonra kartların hansı ardıcılıqla düzüləcəyini əvvəlcədən söyləyir. Əslində alınmış

ardıcılıqla persipiyentin xəbər verdiyinin arasındakı uyğunluq ehtimal nəzəriyyəsinə əsasən hesablanan təsadüfi miqdardan artıqdırsa, hesab edilir ki, yoxlanılan şəxsdə proskopik telesteziya qabiliyyəti var, yəni gələcək hadisələri xəbər verə bilər. Persipiyent induktorun iki saniyədən bir çıxarıb nəzərdən keçirdiyi kartların hər birindən sonra çıxaracağı kartı ehtimal nəzəriyyəsinə görə etibarlı surətdə tapa bilirsə, bu, onda proskopik telepatiya qabiliyyətinin olduğunu göstərir, yəni digər şəxsin gələcək fikirləri haqqında məlumat verə bilirlər. Telepatiyanın və telesteziyanın mövcud olmadığını nəzərə alsaq, proskopiyaya dair saysız-hesabsız təcrübələrin qanəddici bir nəticə verməməsi heç kimi təəccübləndirməz.

Küçələri gəzən qaraçı qadınlarının tez-tez işlətdiyi sarıbülbüllə fala baxmaq üsulu daha primitivdir. Çoxlu kağız zolaqlarına «Xoşbəxt olacaqsan», «Səni xoş bir xəbər gözləyir», «Səni narahat edən bir iş var, amma yaxşı qurtaracaq» kimi ümumi sözlər yazılıb bükülmüş, qaraçı qadın bunları əlində tutmuşdur. Bir adam pul verəndə o, sarıbülbülü kağızların üzərinə qoyur və quş dimdiyi ilə onlardan birini çıxarır. Pul vermiş şəxs kağızı açıb «öz bəxtini oxuyur».

Falabaxanlar çox vaxt cadugərliklə də məşğul olurlar. Qədimdən məşhur olan magiyanın bir sıra fərdi və kollektiv cadu üsulları vardır. Şərqdə müxtəlif dualar yazmaq dəbdir. Məsələn «bəd dua» yazıb, düşmənin şeylərinin içinə qoyurlar ki, ona xətər yetsin. Yaxun həmin şəxsin saçından əldə edib, arı şanına və ya muma yapışdırır, bəzi başqa şeylər də əlavə edib, onun evində bir yerdə gizlədirlər.

Avstraliya cadugərləri itiüclu çubuğu düşmənin olduğu istiqamətə atıb, lənət oxuyur və güman edirlər

ki, bununla da o, məhv olacaq. Cadu olunan şəxsin şəkli və ya kiçik heykəli üzərində müəyyən mərasim icra edilməsi də qədim üsullardandır (məsələn, mumdan düzəldilmiş heykələ çoxlu iynələr batırılır).

Göz dəyməmək üçün müxtəlif tilsimlərin, gözmuncuğunun gəzdirilməsi mühafizəedici magiya üsullarındandır. Əlbəttə, tilsimlər cadugərin müəyyən etdiyi qiymətə satılır. Yeri gəlmişkən, gözdəymə barədə belə bir əfsanə yayılmışdır ki, guya bəzi adamların bəd nəzərinin təsirinə hətta gözmuncuğu da davam gətirməyərək sınıb dağılır. «Gözü pis olan» şəxs insanlara təsir edə bilər, gözmuncuğuna isə-heç vaxt! Çünki göz vurmaq «psixi təsir»dən başqa bir şey deyildir.» Filankəs mənə çox pis baxdı. Həm də deyirlər ki, yaman bəd nəzəri var», -deyə fikirləşən şəxs həmin psixi təsirdən özünü elə itirir ki, ayağı dolaşır, əlindəki stəkanı salır və s. Belə mövhumata inanmayan adama, eləcə də sinir sistemi olmayan gözmuncuğuna, əlbəttə, «bədnəzər» heç nə edə bilməz.

Ümumiyyətlə, istər fala baxmaqla, istərsə də cadugərliklə tüfeyli həyat sürənlər bunlara etiqad bəsləyən avamların hesabına pis qazanırlar, hər halda özlərini əqli medium adlandıran, əslində isə adi falçılıqla məşğul olan amerikalı missis L.E.Payper, ingilis missis Q.Osborn və başqalarının qazancı onlara köməkçilərin tam bir ştatını saxlamağa imkan verir. Həmin köməkçilər müştərilərlə danışıb, ad-familiyasını, ünvanını, iş yerini qeyd edir, falçının onu qəbul edəcəyi günü müəyyənləşdirirlər. Bu vaxt köməkçilərdən biri müştərinin dəhlizdə soyunduğu paltosunun ciblərini, portfelinə axtarır, sənədləri, cib dəftəri varsa, onlarla tanış olur. Qəbul gününədək köməkçilər müştərinin qonşularından, iş yoldaşlarından onun haqqında

ətraflı məlumat toplayırlar. Belə ki, müştəri təyin olunan gün falçının yanına gələrkən, falçı onun haqqında artıq hər şeyi bilir.

Medium trans halına düşərək, guya huşunu itirib,

ruhların
ixtiyarı- na
keçir və həm in
vəziyyətdə
müştəri haqqın-
da bildiklərin
dən bacarıqla
is- tifadə edərək
arada qeyri-
müəyyən, ümu-
mi sözlər işlət-
məklə, elə təsəv

vür yaradır ki, guya onun ən gizli sirlərini və sualların cavablarını buradaca ruhlardan xəbər alıb öyrənir. Bizdə, əlbəttə, belə geniş miqyasda fəaliyyət göstərən falçılar olmasa da, şatsız öz işinin öhdəsindən gələn falçılar az deyil. Vaxtaşırı Bakıda Sovet küçəsində, İçərişəhərdə, 8-ci kilometr qəsəbəsində, Xırdalanda, Nardaranda, eləcə də respublikanın rayonlarında noxud və su falına baxan, kartla fal açan Zeynəb xala, Dusya xala, Katya xala, Arusyak xala, Səriyyə xala, Nona xala və başqaları haqqında eşidirik.

Əlbəttə, falçıların danışdıqları yalandır. Ancaq onlar yanlarına gələnlərə elə qeyri-müəyyən, ümumi sözlər deyirlər ki, bunlardan düz çıxanı da olur. On sözdən biri düz çıxanda, həmin şəxs doqquz yalanı unudub, o düz çıxan bir sözü hər yerdə danışır ki, bu da falçının şöhrətini artırır. Digər tərəfdən, falçılar hər

yolla müxtəlif xəbərləri hərisliklə öyrənir, yeri gəldikcə ondan istifadə edirlər.

İlyas Əfəndiyevin «Dağlar arxasında üç dost» romanından gətirdiyimiz aşağıdakı misalda falçıların sirri yaxşı göstərilir:

«__...Yeprəmverdi...bu yanda, Şuşa qalası tərəfdə olur, keşiştəhər bir ermənidir. Deyirlər, guya bir kitabı var, dünyada olacaq işlərin hamısı onda yazılıb.

__Yəni bunun bir yalanı var ki, hırıldayırsınız? Yeprəmverdinin kitabını mən öz gözümlə görmüşəm... vərəqləri saralmış, qara cildli köhnə bir kitabdır. Di gəl, onun hikmətinə bəx. Balam, inişil xaç bayramında demişdi üç gün, üç gecə yağış yağacaq, yağdı, yağmadı?...

__Əşi, Mövlamverdi baba,...bəs camaat danışır ki, Yeprəmverdinin Sağsağan dağındakı meteoroloji stansiyada bir bacısı qızı işləyir, guya hava haqqındakı məlumatın hamısını Yeprəmverdi dayısına o verir».

Fransız məsəlində deyilir ki, «Qadını axtarın!», yəni mürəkkəb bir vəziyyət yaranmışsa, başaçılmaz qarışıq bir iş varsa, deməli, orada mütləq qadın barmağı olmalıdır. İndii deyə bilərik ki, falçının verdiyi xəbərlər doğru çıxırsa, işin içində «Yeprəmverdinin bacısı qızını» axtarmaq lazımdır.

NƏ QƏDƏR BİZƏ DƏRS VERSƏ DƏ HƏYAT...

Gildanilərdən bu günədək müxtəlif formalarda təzahür edən «mücüzə» yaratmaq təşəbbüslərinin, bir-birinə qətiyyənlə oxşamayan, yalnız mücüzə kimi təqdim edilmələrindən ibarət ümumi cəhətlərinə görə birsərlövhə altında birləşən hadisələrin qısa xülasəsi göstərir ki, bunların heç birində müasir elmin izah edə bilməyəcəyi fəvqəltəbii bir cəhət, necə deyirlər, «mücüzə tərkibi» yoxdur. Həm də aydın oldu ki, bu «mücüzə»lərin çoxu fəndgirliklə əlaqədardır və fəndlərin də üstü açılmışdır, onlarla fırıldaqçının misalında məlum oldu ki, belələri həmişə ifşa edilmişlər. Bir sözlə, «mücüzə»lərin sirri birdir-onlar mövcud deyil. Ancaq digər bir qərribə cəhəti də sezməmək olmur. Hər bir növbəti «mücüzə»insanları azalmayan qüvvə ilə cəlb edir, heç kəs eyni şeyi nümayiş etdirən neçə-neçə «ecazkar»ın ifşa edildiyini yada salmaq istəmir və yenisini əvvəlki maraqla qarşılayır. Buna səbəb nədir və niyə mücüzəyə inamla mübarizə aparırıq?

İkinci sualdan başlayaq. Görkəmli fransız yazıçısı Viktor Hüqo yazır ki, «din hər cür mövhumatın müşayiəti ilə təkəbbürlə addımlayır». Əslində mövhumatın və xurafatın zərəri dinin öz zərərindən heç də az deyil, bəlkə daha çoxdur. Din xadimləri xüsusən parapsixoloji əfsanələrdən sırf dini rəvayətləri «elmi surətdə» əsaslandırmaq üçün həvəslə istifadə edirlər. Alman biologu Hekkelin yazdığı kimi, «mistik inam başlanan yerdə həqiqi elm bitir». Odur ki, bunlara əyləncə kimi baxıb əhəmiyyət verməmək olmaz. Məhz

spiritizm, teosofiya, magiya kimi mövcud olmayan hadisələr haqqında uydurmalarından qeyri-ənəvi dini ayinlər formalaşır. Digər tərəfdən, sadələvh jurnalistlər, məsuliyyətsiz alimlər yox deyildir. Bunlar bəzən olmayan şeyləri mətbuatda təbliğ etməklə din xadimlərinə güclü silah vermiş olurlar-telepatiya, spiritizm, psixokinez, bioloji sahə və s. mövcuddursa, yəni məsafədən fikirləri qəbul etmək, ölümlərin ruhu ilə əlaqəyə girmək, fikrin gücü ilə əşyalara təsir etmək, digər şəxsin gələcək fikirlərini xəbər vermək, əlini toxundurmaqla ani müalicə etmək və s. mümkündürsə, onda peyğəmbər möcüzələrinə niyə inanmıyıq? Bu saydıqlarımız ki, onların etdiklərindən də qəribə möcüzələrdir.

Buna görə də mövhumatın elmi don geydirilmiş, zahirən həqiqətəoxşar forması olan parapsixologiya daha təhlükəlidir. Örtüyü qaldıraraq, onun iç üzünü açmaq, yalnız xaricən doğruya oxşadığını, əslində isə əfsanədən başqa bir şey olmadığını göstərmək zəruridir.

Digər tərəfdən, parapsixoloji «fenomenlərə» inamın faciəyə səbəb olduğu təsadüflər az deyil. Təsvir etdiyimiz rejissor T.Niqmatulinin vəhşicəsinə öldürülməsini, ekstrasenslərə inandığından, vaxtında həkimə müraciət etməyən xəstələrin ölümünü xatırlatmaq kifayətdir. Hələ falçılara, tasabaxanlara, spiritalərə inananların fırıldaqçılara verdikləri böyük məbləğdə pulları demirik.

Zamanın sınağından keçib, özünü doğrultmuş heç bir parapsixoloji hadisənin, möcüzənin mövcud olmadığını inamla söyləməyə əsas verən kifayət qədər material toplanmışdır. Lakin bu material lazımi qədər təbliğ edilmir. Əvəzində bəzən qəzet və jurnallar

möcüzə barədə uydurmaları daha həvəslə dərc edərək, oxucuları çaş-baş salır. Səciyyəvi bir misal gətirək.

V.İ.Lenin adına API-nin dosenti, psixologiya elmləri namizədi Arif Məmmədov «Azərbaycan müəllimi» qəzetinin 19 yanvar 1983-cü il tarixli nömrəsində «Telepatiya və bəzi telepatik hadisələr», «Elm və həyat» jurnalının 1984-cü il 4-cü nömrəsində isə «Telepatik hadisələrin bəzi xüsusiyyətləri» adlı məqalə dərc etdirmişdir. Hər iki məqalədə müəllif parapsixologiyadan «elm sahəsi» kimi söhbət açır, telepatiyadan ciddi planda danışır, bir sıra dolaşiq və elmdən kənar mühakimələr yürüdür, həmin institutun digər dosenti, astronom S.M.Əzimovun telepatik qabiliyyətini təsvir edir. A.Məmmədovun yazdıqlarından bir neçə misal gətirək:

«Onu da deyək ki, telepatik hadisələrin ən sadə üsürləri hamıda ola bilər. Sokrat üsulu (müsahibinin cavablarını irəlicədən duyaraq onu müsahibə vasitəsi ilə idarə etmək), katalepsiya (sehrbazların küçələrdə tamaşa göstərib bədənlerini istədikləri vaxt qurutmaları) hipnoz (qüvvətli qıcıqlandırma vasitəsilə insanlara müxtəlif fikir və hərəkətləri təlqin etmək), hipnopediya (yuxu prosesində insanlara bilik aşılamaq) kimi telepatik üsullar məlumdur».

Əslində elə bu misal kifayətdir. Çünki dərin biliyə və intuisiyaya malik olan Sokratın məntiqi müsahibə üsulunu, elmi təlim olan hipnoz və onun tətbiq sahəsi olan hipnopediyayı, həm hipnoz vasitəsilə süni surətdə törədilə bilən, həm də bəzi psixi xəstələrdə təsadüf edilən katalepsiya vəziyyətini-fikrin uzaq məsafədən qəbul edilməsi, yəni telepatiya ilə qəti əlaqəsi olmayan bu real hadisələri-bir sapa düzərək, hamısını telepatik

üsul adlandırmaq bu hadisələrin heç birinin mahiyyətindən xəbəri olmamaq deməkdir. Müəllifin psixoloji prosesi də «telepatik əməliyyat» adlandırması fikrimizi bir daha təsdiq edir: «Müəllim tələbəsi ilə ilk dəfə görüşdükdə, onun xarakterinin bəzi cizgilərini irəlicədən müəyyənləşdirə bilir. İnikasını belə qabaqlamaq sadə telepatik əməliyyatdır və bu əməliyyatlar, əsasən yaxın məsafədə yaranır».

Həmin cümlələrin məhz «Elm və həyat» jurnalının səhifələrində dərc edildiyini «taleyin istezası» hesab etmək olar.

S.M.Əzimov haqqında deyilənlərdən belə qənaətə gəlmək olar ki, o, astronom deyil astroloq imiş:

«Astronomiya sahəsində əldə edilən bilik və təcrübə, ulduzlar aləmində gələcəkdə baş verəcək qanunauyğun hadisələri irəlicədən müəyyənləşdirmə bacarığı S.Əzimovda telepatik qabiliyyətin yaranmasına və inkişafına kömək etmişdir.».

«S.M.Əzimovun telepatik əməliyyatları çoxcəhətlidir. O, elmi tədqiqatlar, insanın təvəllüdü, işə girmə, işdən çıxma, müəyyən şəxsin nəslinin müəyyənləşdirilməsi, övladsız ailələrdə uşağın olub-olmayacağı və s. haqqında düzgün proqnozlar verə bilir».

Beləliklə, müəllif, görünür, geniş dünyagörüşünə və intuisiyaya, hadisələri düzgün qiymətləndirib real nəticələr çıxarmaq qabiliyyətinə malik alim olan S.M.Əzimovu bir qədər tərifləmək, daha da məşhurlaşdırmaq istədiyi halda, həqiqətdə «qaş düzəldərkən göz çıxarır», alimi hörmətdən salır. Eyni şeyi müxtəlif «telepat»ları həddən artıq tərifləyib, bacarıb-bacarmadığını onun adına yazmaqla, guya artistin şöhrətini artırmağa çalışan jurnalistlər barədə

demək olar. Belə məqalələr işin əslini bilənlərin gözündə artisti nüfuzdan, mətbuatı etibardan salır, məsələdən xəbərdar olmayan minlərlə oxucuda isə əsassız və elmə zidd təsəvvür yaradır. Buna görə də akad. İ. Lifşitsin fikrinə təmamilə şərikik: «İstədik ki, elmi-kütləvi jurnallarımız öz səhifələrində qeyri-elmi məqalələri dərc etməsin. Həmin nəşrlər oxucuların çox geniş dairəsi üçün nəzərdə tutulmuşdur və bunlarda dərc olunan hər bir şey tam ciddiyyətlə qəbul edilir. Buna görə də jurnalların dərc etməyə hazırlaşdığı məqalələr barədə hökmən alimlərdən rəy almaq lazımdır». İ.Lifşits də belə hesab edir ki, «...yalan elmlə mübarizəyə enerji sərf etməyinə dəyər. Qeyri-elmi informasiya mənbələri mövcud olduğu və fəaliyyət göstərdiyi üçün elmi informasiya mənbələri, heç olmazsa, eyni intensivliklə onlara əks təsir göstərməlidir». Hələ Ç.Darvin demişdir ki, «təbiətin dəyişməz qanunlarını nə qədər çox dərk ediriksə, möcüzələr bizim üçün bir o qədər daha inanılmaz olur». Odur ki, hər kəs elmin nailiyyətləri ilə kifayət qədər tanış olsa, möcüzəyə yer qalmaz. Təbiətşünaslıq sahəsindəki məlumatlar bu baxımdan xüsusi əhəmiyyətə malikdir. İlk növbədə «təbiətşünasın vəzifəsi məhz bundan ibarətdir ki, möcüzələrdə təbiətin qanunlarını aşkar etsin» (K.Ber). Digər tərəfdən, gətirdiyimiz misalların da əyani surətdə göstərdiyi kimi, «qeyri-adiliyi qəbul etməzdən əvvəl adilikdən, yəni fırıldaqdan özünü gözləmək lazımdır» (Ş.Riše).

Beləliklə, müxtəlif parapsixoloji seansların, qəribə, möcüzə təsiri bağışlayan hadisələrin mahiyyətinə bələd olmayan şəxslərin mətbuatda dərc etdirdiyi, həmin hadisələri düzgün şərh etməyən yazılar möcüzəyə inamı gücləndirir. Axı çox adam mətbuata qətiyyənlə tənqidi

yanaşmadan fanatik surətdə inanır («Qəzətdə çıxıb, yalan ola bilməz!»).

Möcüzəyə inamın səbəbinə gəldikdə isə, əvvələn, qüdrətli müalicə üsulu tapmaq bəşəriyyətin qədim arzusudur. Müalicə vəd edən hər cür fırıldaqçıların «Möcüzəsinə» sözsüz inam bununla əlaqədardır. İkincisi, insan həmişə təsəlli və kömək axtarır, bunları vəd edən hər kəsə kor-koranə inanır.

Möcüzəyə inamın digər səbəbinə gəldikdə isə, SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü M.Volkenşteynin dediyi kimi, bunun «izahını insanın möcüzələrə, nağıla olan qədim məhəbbətində axtarmaq lazımdır». Müasir «nağıllar» isə zahirən elmi surətdə elə əsaslandırılıb pərdələnir ki, bütün bunların mənasız söz yığını olduğunu başa düşmək həmişə asan olmur. Prof. A.İ. Kitayqorodski telekinezi «tədqiq edən» bir texnika elmləri doktoruna məxsus ifadələri misal gətirir: «Elektromaqnit enerjisinin ayrı-ayrı kütlələri bioloji molekulların və hüceyrələrin elektron-ion səviyyələrini sabitləşdirir», «isti plazmanın termonüvə sintezinin süni sistemləri ilə müqayisədə molekulların enerjiyə çevrilməsinin fiziki prosesi daha qənaətcil və davamlı gedir», «insan beyninn mürəkkəb plazma strukturu yaratmaq qabiliyyəti» və s. A.İ.Kitayqorodski yazır «Bu deyilənlər yüz faiz cəfəngiyatdır, mənasız söz yığınıdır. Mənə bu, aydındır, elmdən uzaq olan oxucu isə belə fikirləşmir. Əksinə, onda belə təəssürat yaranır ki, deyilənlər mürəkkəb, ciddi və dərin mənalıdır, guya bilikləri məhdud olduğundan, bu mənanı başa düşə bilmirlər».

Prof K.Umanski ekstrasenslərin məşhurlaşmasının səbəblərindən birini dəblə

əlaqələndirir. Bunlar salon söhbətləri üçün gözəl mövzudur.

Elmin müxtəlif sahələrində çalışan mütərəqqi alimlərimiz yalan elmlərlə mübarizədə böyük iş görmüşlər. Bu sahədə «Literaturnaya qazeta»nın fəaliyyəti xüsusi qeyd edilməlidir.

Bununla belə, insan hər bir yeni «möcüzə»yə inanır. Məşhur rus şairi F.İ.Tütçevin sözləri ilə desək:

**Nə qədər bizə dərslər versə də həyat,
Ürək möcüzəyə inanır, heyhat*.**

*Ruscadan tərcümə Nijadındır.

Din parapsixologiyaya qarşı

Ulduzlara, quşların uçuşuna və s. baxıb adamların taleyini söyləyən falçılar, ölülərin ruhunu çağırnar, guya insanların gizli fikrini bilənlər, eləcə də cadugərlər, sehrbazlar, ovsunçular və s. hələ qədim zamanlardan mövcuddur. Hazırda həmin uydurma hadisələr «parapsixologiya» (yunanca «para»-yanında, ətrafında) və ya «ekstrasensor qavrayış» (latınca «ekstra»-xaric; «sensus»-hissiyat) adı altında birləşdirilmişdir.. Lakin onlara verilən telepatiya, bioinformasiya, spiritizm, proskopiya, prekoqnisiya və s. kimi müasir adlar işin mahiyyətini dəyişdirmir. Oudur ki, XXI əsrin astanasında çoxlarının inanıb, hətta «Allah vergisi» hesab etdiküləri qondarma hadisələrin eramızdan əvvəl VIII əsrdə formalaşan Tövratda, sonra İncildə, Quranda, Məhəmməd peyğəmbərin hədislərində ifşası və onlar barədə verilən hökmlər bu gün də müasir səslənir.

Həkimlik eşqinə düşən bugünkü ekstrasenslər arasında tibblə heç bir əlaqəsi olmayan ən müxtəlif peşə sahibləri (filosoflar, jurnalistlər, geoloqlar, mühəndislər, müəllimlər, idmançılar, santexniklər, fəhlələr) vardır. Amma Məhəmməd peyğəmbər hələ o vaxt demişdi: «Kim həkimliyi və təcrübəsi məlum olmadığı halda müalicə etməyə başlarsa təqsirkar olur» («250 hədis». Tərcümə və izahı Əli Himmət Berki. Ankara, 1974).

Telepatlar gizlədilmiş şeyləri, haqqında düşünülməyən adamları elmə yaxşı məlum olan, lakin geniş xalq kütləsinin xəbərdar olmadığı üsullarla tapır, amma bunu «ürəkləri oxumaq», «beyindəki fikirləri tapmaq» kimi qələmə verirlər. Peyğəmbər isə demişdir: «İnsanların ürəklərinə girib qəlblərindən keçənləri araşdırıb oxumağa, sirlərini öyrənil bilməyə vəkil edilməmişəm» (O.və N.Qüdrətovlar, «Məhəmməd peyğəmbər». Bakı, 1990. II, 18. Məhəmməd peyğəmbərin sonrakı kəlamları da həmin kitabdan sitat gətirilir).

Spiritlərin qədimdən bəri göstərdikləri fokuslar bir yana, lap elə yaxınlarda özünü gah cadugər, gah ekstrasens adlandıran Yuri Lonqo ölünü qalxıb oturmağa və əlini qaldırmağa «məcbur edirdi». (Fırıldağın sirri budur ki, meyit kapron qadın corabından çıxarılmış möhkəm, amma nazik saplar vasitəsilə hərəkətə gətirilir). Halbuki hələ Tövratda istər cadugərlik, istərsə də ölümlərin ruhunun çağırılması murdar, iyrenc və mənfur işlər kimi pislənmişdir:

«Ölümləri çağıranlara müraciət etməyin və sehrbazların yanına getməyin; onlardan özünüzü murdarlamayın» (Musanın 3-cü kitabı-«Levililər», 19:31).

«...Səndə öz oğlunu və ya qızını oddan keçirən, gələcəyi xəbər verən, falçı, ovsunçu, sehrbaz, ruhları çağıran, cadugər, ölümlərə sual verən olmamalıdır; çünki bunları edən hər kəs Allah qarşısında mənfurdur...», (Musanın 5-ci kitabı-«Təsniyə», 18:10-12).

Nəinki ölümləri çağıranların, hətta onlara müraciət edənlərin də məhv edilməsi hökmü verilir: «Hər hansı Adam ölümləri çağıranlara və sehrbazlara müraciət

edərək, yolunu azıb onların ardınca getsə, üzümü ona çevirib, xalqı arasında onu məhv edərəm» («Levililər», 20:6).

«Kişi və ya qadın ölüləri çağırırsa və ya cadugərlik etsə, öldürülsün: onlar daşqalaq edilməli, qanları axıdılmalıdır» («Levililər», 20:27).

«...Yoşiya Yəhuda torpağında və Yerusəlimdə peyda olan ölüləri çağırانları da, sehrkarları da, ev allahlarını da, bütləri də, bütün iyrenclikləri də məhv etdi» («4 hökmdarlar kitabı», 23:24).

İsa peyğəmbərin ölüləri diriltiyini söyləyirlər. Halbuki İncildə söhbət ölünü diriltməkdən yox, yuxuda (görünür, letargiya yuxusu və ya katelepsiya vəziyyəti) olanı oyatmaqdan gedir: «İsa rəisin evinə gəldiyi zaman nəyzenləri və həyəcan içində olan izdihamı gördü. Və onlara dedi: «Çəkilin buradan, çünki qız ölməyib, ancaq yatır» («İncil Mattaya görə», 9:23-24).

Elmi terminlər kimi səsələnən proskopiya, prekoqnisiya, mantika müxtəlif üsullarla fala baxmaqdan başqa bir şey deyildir. Tövratda falçılar barədə qəti hökm verilir: «Falçını sağ qoyma» (Musanın 2-ci kitabı-«Çıxış», 22:18).

«...Cadu etməyin və fala baxmayın» («Levililər», 19:26).

«Şaul isə sehrbazları və falçıları ölkədən qovdu» («1 hökmdarlar kitabı», 28:3).

«...Sənin qovduğun bu adamlar falçılara və gələcəyi xəbər verənlərə qulaq asırlar...» («Təsniyə», 18:14).

İncildə də sehrbazların adı natəmizlər, qatillər, zinakarlar və s. ilə yanaşı çəkilir: «Cəsarətsizlərin, imansızların, natəmizlərin, qatillərin, zinakarların, sehrbazların, bütperəstlərin və bütün yalançıların isə

aqibəti od və kükürlə yanan göldədir: bu, ikinci ölümdür» («Allahın müqəddəs həvari Yəhyaya verdiyi Vəhy», 21:8).

Tövratda falabaxanlara və röyalara inananlara mənfi münasibət dəfələrlə vurğulanır: «...Röyalar səfehləri qanadlandırır. Röyalara inanan kölgəni qucaqlayana və ya küləyin dalınca qaçana bənzəyir... Falabaxmalar, əlamətlər və röyalar-boş şeydir... Röyalar çoxlarını aldadıb və onlara ümid bəsləyənlər süqut etmişlər» («Siraxın oğlu Yeşuanın hikmət kitabı», 34:1, 2, 5, 7).

«...İsraillilərin Allahı Rəbb Savaof belə deyir: aranızdakı peyğəmbərləriniz və falabaxanlarınız sizi yoldan çıxartmasınlar; və yuxuda gördüyünüz röyalarınıza fikir verməyin; onlar Mənim adımdan sizə yalandan gələcəyi xəbər verirlər...» («Yeremyanın kitabı», 29:8-9).

«...Gələcəyi xəbər verənlər yalan görürlər və yalan yuxular danışirlər; onlar mənasızlıqla təsəlli verirlər...» («Zəkəriyyənin kitabı», 10:2).

Pay (məsələn, əti) bölmək, gələcəyi xəbər vermək, uğurlu və ya uğursuz günləri müəyyən etmək, bir iş görməzdən əvvəl allahların fikrini bilmək üçün istifadə edilən fal oxları barədə Quranda oxuyuruq: «...Fal oxları ilə pay bölmək sizə haram edildi. Bunlar günahdır» («Əl-Maidə» surəsi, 3).

«Şərab da, qumar da, bütlər də, fal oxları da Şeytan əməlindən olan murdar bir şeydir» («Əl-Maidə» surəsi, 90).

Məhəmməd peyğəmbərin kəlamlarında falabaxdıranlar da falabaxanlar qədər cəzaya layiq sayılırlar: «Kim ki, bir kahinə baş vurur və ondan bir şey soruşarsa, onun qırx gecə tövbəsi qəbul edilməz;

kahinin sözlərini həqiqət kimi qəbul edib ona inanan kafir olur» (XII, 3). «Falçının cəzası qılıncla öldürülməsindədir» (XII,5). «Quşların uçuşundan mənə çıxaran, yaxud çıxarılan mənaya inanan, gələcəkdən xəbər verən, yaxud belə xəbərvericilərə inanan, fala baxan və baxdıran bizdən deyildir» (XII, 8).

Bu gün Nostradamusdan indiyədək mövcud olan münəccimlərin tərtib etdikləri saysız-hesabsız horoskoplar dərc edilir, həmin uydurmalara əsasən televiziya ilə həftəlik və aylıq proqnozlar verilir. Məhəmməd peyğəmbər isə özünəməxsus uzaqgörənliklə demişdir: «Ulduza baxıb fikir söyləyən, qaibdən xəbər verən və belə xəbər verənə baş vurub ondan bir şey soruşan adamın qırx gecəlik namazı qəbul edilməz» (XII, 4). Oğlu İbrahim günəşin tutulduğu gündə ölən Məhəmməd peyğəmbərə «Göylər də sənə oğlunun ölümündən kədərlənir» deyənlərə o belə cavab vermişdir: «Günəş, ay və ulduzlar Allahın hökmü altındadır. İnsanların taleyi ilə onların işi yoxdur».

Dua yazdırmaq, uşaqlara göz dəyməsin deyə, gözmuncuğu taxmaq və s. islam dininə zidd işlər Məhəmməd peyğəmbərin kəlamlarında pislənir: «Şübhə yoxdur ki, mənasız sözlərlə cadu etmək və etdirmək, bəd nəzərlərdən qorunsun deyə uşaqların orasına-burasına bir şey tikmək, başqasının məhəbbətini qazansın deyə dua yazmaq və yazdırmaq Tanrıya hörmətsizlikdir» (Tanrının vahidliyini inkar edib, ondan başqa allahların varlığına inanmaq deməkdir.-red.) (XII, 5). «Bədnəzərdən qorunsun deyə üstünə bir şey taxanı Tanrı qorumaz» (XII, 21).

Beləliklə, hələ parapsixologiya termini yox ikən müqəddəs kitablarda, Məhəmməd peyğəmbərin

kəlamlarında mahiyyətə onun, necə deyərlər, bütün maddələr üzrə tənqid edildiyini görürük.

1999

Filosofların əsərlərində antiparapsixoloji fikirlər

Hər növ mövhumat və xurafat yayan tüfeylilər həmişə olub: guya başqalarının fikirlərini oxuyanlar, ulduzlara baxmaqla və ya yüzlərlə digər üsullarla gələcəyi xəbər verən falçılar, yuxuyozanlar, ruhları çağıranlar, cadu edənlər və cadunu açanlar, baxışlarının gücü ilə əşyaları hərəkətə gətirənlər, əl toxundurmaqla xəstələri sağaldanlar, hətta ölüdirildənlər və s. Mistika, kabbala, okkultizm və s qəbilindən olan uydurmaların hər birinə vaxtaşırı yeni adlar verilir. İqor Mojeiko demişkən, «bizim günlərin mövhumatı elməoxşar libaslar geyinib-bəzənir». Doğrudan da, telepatiya, telekinez, telesteziya, telesometriya, bioinformasiya, proskopiya, prekoqnsiya, mantika, personifikasiya, stalker kimi «terminlər» çoxlarını çaşdırır. Mahiyyətsə eynidir. Bunu hələ Ziqmund Freyd qeyd etmişdi: «Əslində yuxugörmə və okkultizm aləmində heç bir yenilik yoxdur, amma qədim zamanlardan və qədim kitablardan bildiyimiz bütün əlamətlər, möcüzələr, peyğəmbərliklər, ruhların peyda olması təkrarlanır ki, bunları da çoxdan son dərəcə güclü təxəyyülün məhsulu və ya qərəzkar fırlıdaq, bəşəriyyətin avamlığının çox

böyük, elmi idrakın isə hələ bələkdə olduğu dövrün məhsulu hesab etmişik».

Hazırda bütün bu uydurmalar parapsixologiya (Yun. para-yanında, ətrafında) adı altında birləşdirilib. Parapsixoloqlar bu iddiadadırlar ki, elm həmin hadisələri izah etməkdə acizdir. Əslində isə elmə bunların bütün «metodları» nöqtəbənöqtə məlumdur, hələ üstəlik qədimdən bu günədək bütün sağlam düşüncəli mütərəqqi din xadimləri də bu gün parapsixologiya adı ilə pərdələnən həmin uydurmaların hamısına son dərəcə mənfi münasibətlərini bildirərək, onları kəskin surətdə tənqid etmişlər (antiparapsixoloq kimi bu haqda çox yazmışam). Eyni şeyi mütəfəkkirlər, filosoflar haqqında demək olar.

Hələ eramızdan 4 əsr əvvəl yaşayan yunan filosofu Diogen deyirmiş: «Həkimləri, filosofları görəndə, mənə elə gəlir ki, insan canlı məxluqların ən ağıllısıdır, yuxu yozanlar, gələcəyi xəbər verənlər və ya onlara inananlarla rastlaşanda isə fikirləşirəm ki, insanlardan səfeh heç nə ola bilməz».

Diogenin müasiri olan məşhur filosof Aristotel «çin olmuş» yuxular haqqında yazırdı: «Hər hansı bir adamın adının çəkilməsi həmin şəxsin gəlib çıxmasının nə nişanəsi, nə də səbəbi olmadığı kimi, rəya da onu görəni üçün yuxusunun yerinə yetməsinin nə nişanəsi, nə də səbəbidir; bu ancaq sadəcə təsadüfdür».

Eramızdan əvvəl I əsrdə yaşamış məşhur Roma natiqi və siyasi xadimi Siseronun «Divinasiya haqqında» fəlsəfi əsərini oxuyarkən onun «gələcəyi qabaqcadan hiss edib bilmək qabiliyyəti» və s. haqqında nə qədər məntiqli və sağlam fikirlər söyləməsi, tutarlı dəlillər gətirməsi insanı valeh edir. Aşağıdakı sözləri Siseron sanki xəstələnərkən gedib,

adını ekstrasens qoymuş santexnikin qapısında növbəyə duran bugünkü «ziyalılarımız» (hələ savadsızları demirəm) haqqında yazıb: «Axı, xəstələrin yanına adətən peyğəmbərləri və ya falçıları deyil, həkimləri gətiririk; kifara və ya fleyta səsinə qulaq asmaq istəyən isə haruspiklərə yox, musiqiçilərə müraciət edər... Görünür, ümumiyyətlə heç bir divinasiya yoxdur... Kahin fırtınanın yaxınlaşdığını gəminin sükançısından yaxşımı duyur? Xəstəliyin mahiyyətini başa düşməkdə həkimdən ağıllıdır mı? Yoxsa, hərbi əməliyyatlara rəhbərlikdə özünü sərkərdədən daha tədbirli və ya ehtiyatlı göstərə bilər?».

İki min il bundan əvvəl yaşamış Siseronun dünyagörüşü «horoskoplu» müasirlərimizdən daha geniş, düşüncəsi daha dərin imiş: «Lap eyni vaxtda doğulanların xarakterinin və taleyinin adətən müxtəlif olub, ömürlərini müxtəlif cür başa vurmaları doğulma vaxtının doğulanan sonrakı həyatına heç cür təsir göstərmədiyini kifayət qədər sübut etmirmi? Təsdiq etmək olarmı ki, bir nəfər də afrikalı Ssipionla eyni vaxtda doğulmamışdır? Amma onların hamısının ölümü eyni olub».

Falçıları ardıcıl surətdə ifşa edən Siseron onların trans halına düşməsinin də fırlıdaq olduğunu göstərir: «İlahi adlandırdığımız bu özündən getmənin nə bir məziyyəti var ki, belə vəziyyətdə divanə aqilin görmədiyini görür və insani hissələrdən məhrum olan adam ilahi hissələr kəsb edir?».

Sivilla kitablarındakı peyğəmbərliklər haqqında Siseron yazır: «Həmin şeirlərin müəllifi onları elə hiyləgərliklə quraşdırıb ki, hər nə vaqə olsa, gələcəyin xəbər verilməsi kimi görünəcək. Çünki onlarda qəti surətdə nə adam, nə də zaman göstərilməyib. Bundan

başqa, o öz şeirlərini elə bir zülmətlə çulğalayıb ki, onlar ən müxtəlif hadisələrə uyğunlaşdırıla bilər». Daha sonra: «Hətta dəlilərin və ya sərxoşların qarabarmasını yozmaqla da bir çox elə şeylər çıxarmaq olar ki, gələcəyə aid olan kimi görünər».

Siseronun eramızdan əvvəl dediyi bu sözlər fransız astroloqu Mişel Nostradamusun XVI əsrdə «Yüzilliklə» əsərində yazdığı və XXI əsrin bəzi avamalarını məftun edən peyğəmbərliklərə də eyni dərəcədə aiddir.

Elə XVI əsrdə yaşamış fransız humanist filosofu Mişel de Monten isə öz məşhur «Təcrübələr» əsərində düzgün mühakimə yürüdəcək, hər növ mövhumatı və xurafatı tutardı dəlillərlə tənqid edir. O göstərir ki, «möcüzələr təbiətə xas olduqları üçün deyil, bizim təbiəti kifayət qədər bilmədiyimiz üçün mövcuddur».

Monten haqlı olaraq hər cür şarlatanlığın intişar etməsinin səbəbini insanların səviyyəsinin aşağı olmasında görür, bütün fırıldaqları hörmətlə qəbul edən cəmiyyəti günahkar sayır: «Şarlatanlıq, sehrbazlıq, ölümlərin ruhu ilə əlaqə, gələcəyi xəbər vermə, astroloji cədvəllər—lap cəfəng iksir axtarışlarınadək hər şey etirazsız qəbul edilir. Ancaq bunu bilmək lazımdır ki, Mars ovucdakı üçbucağın ortasında, Venera-baş barmağın, Merkuri isə çeçələ barmağın yanında yerləşir və köndələn xətt göstəricisi barmaq qabarcığını kəsirsə, bu, qəddarlıq əlamətidir... Hər bir kəs təsdiq edər ki, belə bilikləri olan adam hörmətə malikdir və cəmiyyətin bütün dairələrində yaxşı qəbul edilir».

Monten gələcək haqqında verilən xəbərlərdən doğru çıxanlarının «mexanizmini» izah edir: «Axı, hər hansı bir gələcəyi xəbər verəni... istənilən şeyi deməyə məcbur etmək olar; sivillərlə belə də edirlər. Axı, ağıl

hər hansı kəlamda hər vasitə ilə olursa-olsun hökmən özü üçün əlverişli olan mənanı tapar».

XVIII əsrin fransız maarifçi filosofu və yazıçısı Deni Didro yazır ki, «möcüzələr onlara inanılan yerdə olur və çox inandıqca, daha çox təsadüf edilir».

Alman filosofu Artur Şopenhauer (1788-1860) astrologiya barədə maraqlı fikir söyləyir: «Böyük planetlərin gedişini bığarə «mən»lə, səmada kometaların zahir olmasını yerdəki çəkişmələr və boş şeylərlə əlaqələndirən astrologiya hər şeyi özlərinə aid edən və hər fikirdən düz xətt üzrə öz şəxsiyyətlərinə qayıdan insanların miskin subyektivliyinə parlaq sübutdur».

XX əsrin məşhur alman-amerikan psixoloqu və sosioloqu Erix Fromm «Unudulmuş dil» əsərində yuxugörmənin mexanizmini dərinlən təhlil edir. O, bəzən yuxuların və gələcək haqqında deyilənlərin doğru çıxmasının elmi izahını verir və burada heç bir fəvqəltəbiiliyin olmadığını göstərir: «Hər hansı dərin bilik—səthi, zahiri deyil, gizli hərəkətverici qüvvələr haqqında məlumat—gələcəyi görməyə imkan verir... Bir çox peyğəmbər yuxuları heç bir telepatiya olmadan gələcəyin ağılla xəbər verilməsi kateqoriyasına aiddir».

Minillərlə mövhumat və xurafatla aparılan mübarizəyə baxmayaraq, eyni uydurmaların daim yeni adlar altında təkrarlanması çox acınacaqlı haldır. Bu, bəşəriyyətin bütün mütərəqqi nümayəndələri kimi, Frommu da narahat edir: «Biz keçmiş nəsillərin mövhumatları və ibtidai mədəniyyətlər üzərində üstünlüyümüzü hiss edir və daim elmin son kəşfləri kimi qələmə verilən tamamilə eyni mövhumatlarla qarşılaşırıq».

Bədii ədəbiyyatda parapsixologiyanın ifşası

Parapsixoloqlar kökü qədim olan cürbəcür uydurmaları-«möcüzə»ləri, ən müxtəlif formalarda təzahür edən mövhumat və xurafatı elməoxşar səslənən terminlər altında təqdim etməklə bəşəriyyəti geriye çəkirlər. Bütün bu uydurmalara qarşı elə qədimdən həm elm, həm də mütərəqqi din xadimləri, sağlam düşüncəli filosoflar, həmçinin mütəfəkkir yazıçılar qətiyyətlə mübarizə aparmışlar. Həmin mövzu Azərbaycan yazıçılarının da diqqət mərkəzində olmuşdur.

Türk şairi Cənab Şəhabəddin yazır ki, «adam ən az anladığına ən çox qüvvətlə inanır». Doğrudan da, hər cür parapsixoloji uydurmalara ancaq onların mahiyyətini bilməyənlər inanırlar. Məhz bu mahiyyəti bədii cizgilərlə göstərüb, xalqın gözünü açmaqda bədii ədəbiyyatın rolu böyükdür. Bədii əsərlərdə bəzən bilavasitə telepatiya, spiritizm seansının və s. sirri açılır, çox vaxt isə oxucu müəllifin təsvir etdiyi hadisəni həmin seanslarda gördükləri ilə müqayisə etməklə seansların mahiyyətini başa düşür.

Qədim yunan şairi və komedioqrafı Menandr (e.ə. IV-III əsrlər) yazırdı: «Möcüzə səfehlərin ürəyini şad edir». Roma yazıçısı və siyasi xadimi Katon (e.ə. III-II əsrlər) haruspikləri (qurban kəsilən heyvanların ıçalatına baxmaqla fal açanlar) ifşa edirdi: «Təəccüb edirəm ki, bir harustik digərinə baxarkən özünü gülməkdən necə saxlayır».

Renessans (İntibah) dövrünün nümayəndəsi olan İtaliya yazıçısı Covanni Bokkaçço (XIV əsr) məşhur «Dekameron» əsərində «müqəddəslər» haqqında əfsanələrin necə yarandığını göstərir. Martellino özünü yalandan çolaqlığa qoyur, sonra da özünü elə göstərir ki, guya müqəddəs Arriqonun meyitinə toxunmaqla qıçı yaxşı oldu. Onu tanıyanlardan biri yalanın üstünü açanda, Martellinonu döyürlər, hətta asmaq istəyirlər.

Elmin də, dinin də kəskin tənqidinə baxmayaraq, bu gün horoskop həvəskarlarının sayı xeyli artmışdır. Qədim bir latın məsəlində bunlara «kompliment» deyilir: «Ulduzlar axmaqları idarə edir, ağıllı isə özü ulduzlarını idarə edir».

Dramaturgiyamızın banisi M.F.Axundov «Aldanmış kəvakib» povestini münəccimlərin ifşasına həsr etmişdir. Münəccimlər Şah Abbasa Novruz bayramından on beş gün keçmiş Mərrixlə Əqrəbin yaxınlaşdığını və nəticədə İranda «sahibi-səltənətin vücuduna» sədəmə yetişəcəyini xəbər verirlər. Məsləhətləşib, bu qərara gəlirlər ki, həmin günədək şah hakimiyətdən əl çəksin, taxta Yusif Sərracı oturtsunlar ki, sədəmə ona toxunsun, sonra şah yenə qayıdıb taxtına otursun. Elə də edirlər. Amma Yusif Sərraca sədəmə ulduzlardan yox, xalqı incitdikləri üçün cəzalandırdığı Şah Abbas tərəfdarlarından yetişir.

M.F.Axundov «ulduzları aldadan» münəccimlərin fırldaqına gülür: «Bu kəvakibin həmaqətinə mən təəccüb edirəm ki, necə bilmədilər iranlılar onları aldadırlar?».

«Müsyö Jordan və dərviş Məstəlişah» komediyasında M.F.Axundov cadugərləri ifşa edir, həm də bəzən onlar özləri də gözləmədən dedikləri doğru çıxırsa, bunun necə nadir təsadüflərlə bağlı olduğunu göstərir. Qızının nişanlısının Müsyö Jordanla Parisə getməyə hazırlaşdığını eşidən Şərəbanu xanım gizlicə dərviş Məstəlişahı çağırır ki, Parisi dağıtsın. Bu işin müqabilində avam qadından xeyli qızıl alan dərviş mənasız sözlər qışqıraraq, taxta parçalarından guya Parisin maketini düzəldir, dəyənəklə vurub dağıdır: «Xanım, gözünüz aydın olsun, Paris dağıldı!». Bu anda Müsyö Jordan «Paris dağıldı»,-deyə qışqıra-qışqıra gəlir.

Hadisə Fransa inqilabı dövrünə düşübmiş ki, Müsyö Jordan bunu Parisin dağılması hesab edir. Fırıldaqçıların şöhrətini artıran da belə ağlasığmaz təsadüflər olur.

Mövhumatın və xurafatın qatı düşməni olan M.Ə.Sabir bir əsr əvvəl tək səbir kimi mənasız əlamətlərə inamın işimizə nə qədər ziyan vurduğunu bədii dillə göstərib:

**Ta gəlirik biz də bir az anlayaq,-
Məzhəri-irfanda vurur tək səbir.**

«Cindar! Sözüünü «ekstrasens» kəlməsi ilə əvəz etsək, M.Ə.Sabirin aşağıdakı sətirləri elə bil bu gün yazılıb:

**Gər dəysə soyuq, sancılanıb olsa da bimar,
Hökm et gələ cindar;
Göstərmə təbibə o ciyərguşəni zinhar,
Qoyma ola murdar...**

Rus yazıçısı A.A.Perovski insanların Ən ağlasığmaz «möcüzə»lərə sadələvhəcünə inandığını göstərirdi: «insanın qəribə, adi qaydadan kənara çıxan bütün şeylərə xüsusi meyli vardır və kimsə zarafat üçün və ya digər məqsədlə bir əhvalat uydurub danışsa, həm də bu əhvalat nə qədər mənasız və ağlasığmaz olsa da, kiçik bir şübhə belə yoxdur ki, nəinki ona inanan, hətta əlavələr və dəyişikliklər edib, başqalarına danışan adamlar da tapılar». Sonralar İ.Şevlyov öz «Aforizmlər»ində yazmışdır. «Ehtimal edilən şey sözgəzdirenin dilində həqiqətə çevrilir».

L.N.Tolstoyun «Hərb və sülh» romanında Sonya güzgüdə fala baxır, Nataşa isə səbirsizliklə ondan nə gördüyünü soruşur. Nataşanın nişanlısı knyaz Andreydən bir xəbər gözlədiyini bilən Sonya onu məyus etmək istəmir, həm də fikirləşir ki, nə gördüyünü heç kəs yoxlaya bilməyəcək. Uzanmış knyaz Andreyi və göy-qırmızı bir şey gördüyünü söyləyir. Yaralı knyaz gəlib çıxdıqda isə Sonya Nataşanı inandırır ki, güzgüdə onu məhz gözləri qapalı uzanıb, qollarını yanına salmış və üstünə çəhrayı adyal örtülmüş vəziyyətdə görmüşdü. Bu təfərrüatı nəql etdikcə aludə olan Sonya özü də sözlərinin doğruluğuna şübhə etmir və ona elə gəlir ki, o vaxt həqiqətən hər şeyi belə də görübmüş.

Burada məşhur alman yazıçısı E.M.Remarkin sözləri yada düşür: «Möcüzəni hiss edəndə, o heç vaxt tam olmur; onu bu hala salan yalnız xatirələrdir».

Həmin romanda L.N.Tolstoy sanki ekstrasenslərin iş üsulunu təsvir edir: «Uşaq yıxılıb, bir yeri əzilən kimi, dərhal anasının, dayəsinin yanına qaçır ki, onu öpsünlər, ağrıyan yeri ovuşdursunlar; bundan sonra ağrı yüngülləşir... Anası onun əzilib şişən yerini ovuşdurarkən, ağrının yüngülləşəcəyi ümidi və anasının ona canı yanması uşağı ovundurur».

Bibliyada «Əhdi cədid»in son fəslə olan «Vəhy»də (Apokalipsis) yazılıb: «Ağlı olan, canavarın sayını hesablasın, çünki bu, insanın sayıdır. Onun sayı altı yüz altmış altıdır».

Məşhur əbcəd hesabında olduğu kimi, fransız əlifbasının da hər bir hərfi müəyyən rəqəmi ifadə edir. Fransızca «imperator Napoleon» və «qırx iki» sözlərinin hər birindəki hərflərin ifadə etdiyi rəqəmlərin cəmi 666-ya bərabərdir. Buna əsasən Napoleonun «Vəhy»də adı çəkilən canavar olub, 42 yaşında (1812-ci il) hakimiyyətinə son qoyulacağına qabaqcadan xəbər verildiyini hesab edirmişlər.

«Hərb və sülh» romanında Pyer Bezuxov fransızca öz adını və familiyasını yazır, «qraf», «rus» sözlərinə, artikl əlavə edir, hərfləri dəyişdirir və nəhayət,, 666 ədədini alıb, bu qərara gəlir ki, o özü Napoleonun hakimiyyətinə son qoyan şəxsdir.

P.Bezuxovun sadələşmədən etdiyini parapsixoloqlar qəsdən edərək, istədikləri nəticəni alır və mistik təsəvvürlər yayırlar.

İngilis yazıçısı A. Konan Doyl yaratdığı xəfiyyə obrazı Şerlok Holmsun dilindən onun «fikri oxumaq» qabiliyyətinin sirrini izah edir. Bəzən telepatlar da eyni üsulla «fikirləri oxuyurlar».

«Karton qutunun macərası» hekayəsində Holms taxtda uzanıb, diqqətlə bir məktubu oxuyur, dostu

Vatson isə oxuduğu maraqsız qəzeti kənara atıb, fikrə dalır. Birdən Holms deyir: «Siz haqlısınız, Watson. Bu, görünür, mübahisəni həll etməyin ən mənasız yoludur». Beynindən keçən fikri Holmsun belə dəqiq tapmasından son dərəcə heyrətlənmiş Watsona xəfiyyə bunu belə başa salır: «Qəzetinizi kənara tulladıqdan (diqqətimi sizə cəlb edən də elə bu hərəkətiniz oldu) sonra...gözləriniz general Qordonun yenicə çərçivəyə saldırdığınız şəklinə dikildi... Henri Nord Biçerin kitablarınızın üstündəki çərçivəsiz şəklinə nəzər saldınız... Yaxşı başa düşürdüm ki, bu zaman onun vətəndaş müharibəsi dövründə Şimalın xeyrinə gördüyü işlər barədə fikirləşməyə bilməzsiniz...Gözlərinizi şəkildən çəkdiyinizi gördükdə zənn etdim ki, indi fikirləriniz vətəndaş müharibəsi haqqındadır... Sifətiniz kədərli ifadə aldı, başınızı buladınız. Hüzn və dəhşətlər, mənasız tökülən qanlar haqqında düşünürdünüz... Həmin anda mən sizinlə razılaşdım ki, bu, mənasız iş idi».

İngilis yazıçısı C.R. Kiplinq qarğışın psixoloji təsirdən başqa bir şey olmadığını göstərmişdir: «Qarğışa inananlar qarğışdan da ölürlər». Kanada yazıçısı Stiven Likok isə spiritizmlə məşğul olanlar haqqında nə fikirləşdiyini bəzək-düzəksiz yazmışdır: «Spirit-şarlatan-oğru!». Bunların müasiri olan məşhur rus yazıçısı İ.A.Bunin də hekayələrində həmin məsələlərə toxunmuşdur.

Ekstrasens Lonqonun meyitləri hərəkətə gətirməsinə (görünməyən kapron saplarla edilən fokusdur) inanan avamların tapıldığı bir zamanda C. Məmmədquluzadənin «Ölülər» pyesi daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Kefli İsgəndər «ölüləri dirildən» Şeyx Nəsrullaha deyir: «Cənab Şeyx! Siz gərək şükr

eləyəsınız ki, mən şərab içirəm. Əgər mən şərab içməsəm, ağlım başımda olar, onda birdən gözümlü açıb görürəm ki, aha, bizim şəhərimizə bir müctəhid gəlib və adını qoyub ölüdirildən və mömin hacılarımızın başını ricət məsələsi ilə tovlayıb hər gecə bir balaca qız alır. Xa-xa-xa... Mən ölüm, əl ver, lotusan, həyə əl ver, xa-xa-xa!...».

Ekstrasenslərin sələfləri olub, hər cür dərdə «çarə edən» ocaq və pir sahibləri haqqında həqiqəti Azərbaycan yazıçıları daha kəskin söyləmişlər. N.Nərimanovun «Pir» hekayəsində İrandan gələn meymunoyndan Cəfərqulunun «əziz meymunu» öləndən sonra mərsiyəxanlıq, mollalıq edir, dua yazır, fala baxır, hətta həkimliklə də məşğul olur. Öləndən sonra qəbri «pirə çevrilir».

Ə.Haqqverdiyevin «Seyidlər ocağı» hekayəsində İrandan gəlmiş Seyid Əhmədlə Seyid Səməd Uzunqulaqlı kəndində qəbir qazaraq, eşşək sümüklərini dəfn edir, adını da müqəddəs qəbir qoyurlar. Ələ salıb soyduqları avam kənd əhlinə özləri də həqarətlə baxırlar: «Kəndin adı Uzunqulaqlı, camaatı da uzunqulaq!».

Detektiv janrının kraliçası sayılan ingilis yazıçısı Aqata Kristi «Sittafordun sirri», «Ağ at» villası» və s. əsərlərində fəaliyyətlərini spiritizm və magiya seansları ilə pərdələyən cinayətkarları təsvir edir. Məsələn, cinayətkarlardan biri istənilən adamı öldürmək üçün sifariş qəbul edir, «Ağ at» villası»nda isə bir neçə qadın sifarişçiyə nəsə bir aparat göstərir, matəm marşı çaldırır, kiminsə ruhunu çağırır, ağ xoruzun başını kəsirlər və s. Onu inandırırırlar ki, sifarişi bu seans vasitəsilə həyata keçəcək. Digər bir qrup isə elektrotexnik, su kəməri işçisi, şüşəsalan və s. kimi

evlərə daxil olub, gizlicə ərzaq məhsullarına aşkar edilməyən zəhər qatır. Sifariş edilən şəxslər öləndə, «spiritizm, magiya-cəfəngiyatdır»-deyə heç kəs bu qatillərdən şübhələnmir.

E.M.Remark «Yaxın adamını sev» əsərində qastrolçunun telepatiya seanslarının sirrini açır: partnyoru ona başı, gözləri, bu və ya digər tərəfə atdığı addımların sayı ilə, sağ ya sol ayağını irəli atıb, əlini başına toxundurmaqla, sağ ya sol gözünü yummaqla, müxtəlif barmaqları ilə tiqqıldatmaqla, telepatın əlini sıxmaqla, yuxarı və ya aşağı dartmaqla siqnallar verir.

Ilyas Əfəndiyev «Dağlar arxasında üç dost» romanında gələcəyin necə «xəbər verildiyini» izah edir:

«-Yeprəmverdi...bu yanda Şuşa qalası tərəfdə olur, keşiştəhər bir ermənidir. Deyirlər, guya bir kitabı var, dünyada olacaq işlərin hamısı onda yazılıb. ...Vərəqləri saralmış, qara cildli köhnə bir kitabdır. Di gəl, onun hikmətinə bax. Balam, inişil xaç bayramında demişdi üç gün, üç gecə yağış yağacaq, yağdı, yağmadı?

— Əşi, bəs camaat danışır ki, Yeprəmverdinin Sağsağan dağındakı meteoroloji stansiyada bir bacısı qızı işləyir, guya hava haqqındakı məlumatın hamısını Yeprəmverdi dayısına o verir».

Görkəmli yazığımız M.S.Ordubadi «Dumanlı Təbriz» romanında hər növ mövhumata inamın səbəbini belə izah edirdi: «Falçılıq, cadugərlik, eyni zamanda müqəddəslərə sığınmaq, mübarizədən aciz qalanlar və təbiətin hadisələri ilə mübarizə apara bilməyənlərin istinad etdiyi bir vasitədir».

2002-2003

«Klinik ölüm»-ölüm deyil

Mətləbə bir az uzaqdan başlamaq istəyirəm. Kəbin, izdivac sözlərinin, bəlkə də, müəyyən çalarlı sinonimi olan «nikah» (evlənmənin qanuni şəkli salınması) sözü müxtəlif nəşriyyatların müxtəlif illərdə buraxdığı bütün lüğətlərdə (“Ərəb və fars sözləri lüğəti», «Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti», «Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti», «Rusca-azərbaycanca lüğət», «Azərbaycanca-rusca lüğət» və s.) düzgün olaraq «k» hərfi ilə yazılır. Bugünkü mətbuatda isə həmin sözün «g» hərfi ilə, yəni «nigah» şəklində yazıldığını görürük ki, bu da kobud səhvdir. Çünki «nigah», elə həmin lüğətlərin hamısında «nikah» sözündən bir az aşağıda yazıldığı kimi, «baxış» deməkdir.

Qanazlığına «anemiya» deyirik. Halbuki həmin terminin hərfi mənası (yun. «a/an» inkar bildirən ön-

şəkilçi; «haima»- qan) «qanın olmaması»dır ki, bu da canlı orqanizmdə mümkün olan şey deyil.

Birinci halda düzgün terminin, demək olar ki, ümumxalq miqyasında təhrif edilməsi, ikinci halda isə kökündən səhv terminin qəbul edilməsi ilə qarşılaşırıq. Bu ikinci qruppa aid olan qələti-məşhurlardan biri də «klinik ölüm» terminidir. Bütün dünya bilir ki, insan bir dəfə ölür və ölən də bir daha dirilmir. Xalq arasında əbəs yerə deyilmir ki, hər şeyə çarə var, bircə ölümdən başqa. Bəs bu «klinik ölüm», «bioloji ölüm», «reanimasiya» (həyatın bərpa edilməsi) nə deməkdir?!

İnsanın həyatla ölüm arasındakı vəziyyətinə terminal hal deyilir ki, bunun da preaqonal vəziyyət (canverməqabağı dövr), terminal fasilə, aqoniya (canvermə) və klinik ölüm kimi dörd dövrü ayırd edilir. 5-6 dəqiqə davam edən klinik ölümdən sonra bioloji ölüm başlanır.

Elə bəla da terminal halın son mərhələsinə «klinik ölüm» adı verilməsindədir. Çünki bu hələ ölüm deyil; ölümün ilk mərhələsi yox, canvermənin son mərhələsidir.

Klinik ölüm qan dövrünü pozulduqda, mərkəzi sinir sistemində törənən hipoksiyanın (oksigen aclığı) nəticəsidir. Amma qan dövrünü və tənəffüs dayanıb, reflekslər yox olsa da, orqan və toxumalar hələ öz həyat fəaliyyətini itirməmiş olur. Odur ki, həmin müddət ərzində reanimasiya tədbirləri vasitəsilə bioloji ölümün qarşısını almaq mümkündür. Qan dövrünü dayandıqdan 5-6 dəqiqə sonra (bəzən daha tez) beyin qabığı hüceyrələri məhv olur və artıq reanimasiya mümkün olmur. Deməli, reanimasiya «ölünü diriltmək» yox, can verən şəxsi ölməyə qoymamaqdır. «Klinik

ölüm» isə ölümqabağı dövrə verilən şərti ad, səhv termin, qələti- məşhurdur.

Həmin səhv termin tibbdən uzaq şəxsləri, elə möhkəm əqidə sahibi olmayan bəzi tibb işçilərini də çaşdırır, mövhimi fikirlərin söylənməsinə, elmilik iddiasında olan fantastik filmlərin çəkilməsinə səbəb olur.

Beləliklə, heç vaxt və heç kəs ölüb-dirilməyib, o dünyanı görüb qayıtmayıb. Sadəcə olaraq, həyatla ölüm arasında olan şəxsləri ölməyə qoymayıblar. Onlar da klinik ölüm zamanı və bundan əvvəl ölümlə çarpışarkən gördükləri yuxuları danışılıblar. Təbiidir ki, elə ağır vəziyyətdə olub, hipoksiya nəticəsində beyin fəaliyyəti gərginləşmiş, nəfəsi kəsilmiş, ürəyi və döş qəfəsi sanki məngənədə sıxılan şəxslərin toy büsəti, konsert zalı, ya da geniş futbol meydançası yox, qaranlıq yol, dar tunel, o dünyaya inanırsa, həm də əzrail, inkir-minkir, xortdan və s. görəcəyini gözləmək olar. Buna görə də klinik ölüm vəziyyətindən çıxarılanların söhbətləri əksərən bir-birinə oxşayır; işin mahiyyətindən xəbərsiz olanlar isə bunları «ölmüş bədəni tərk edən ruhun o biri dünyaya səyahət edib gətirdiyi xəbərlər», «o dünyanın təsviri» kimi qəbul edirlər. Bəzi «zirək alimlər»in həmin söhbətlər əsasında çəkdiqləri «sənədli» filmlərə baxan, yumşaq desək, sadələvh şəxslərin daha ruhun mövcud olmasına, «o dünyanın» varlığına heç bir şübhəsi qalmır.

Bu dolaşığı aradan qaldırmaq üçün terminal halın canverməqabağı dövrünə «preaqonal vəziyyət» deyildiyi kimi, əslində ölümqabağı dövr olan klinik ölümə də «preletal» (lat. pre-əvvəl, qabaq; letum-ölüm) vəziyyət adı vermək daha dəqiq olar. Onda «bioloji

ölüm» deməyə də ehtiyac qalmaz və yeganə ölüm elə «ölüm» adlanır.

Əlbəttə, tibb ədəbiyyatında möhkəm kök salmış «klinik ölüm» kimi qələti-məşhur terminin elə mənim təklifimlə dəyişdiriləcəyinə ümid bəsləmək sadələvhlük olardı. Heç olmasa, məsələni sonadək aydınlaşdırmağı vacib sayıram və tibb elminin müxtəlif sahələrində çalışan alimlərimizdən bu yazıya tənqidi və ya təsdiqi münasibətlərini bildirmələrini xahiş edirəm.

2004

Ekstrasensin monoloqu

Söz yox ki, böyük adam idi Lenin. Amma kişinin bircə səhvi var idi (mən bildiyim). İşi ancaq düz adamlarla idi. Yapışmışdı zəhmətkeşlərdən. Qoruyurdu onların mənafeyini. Axırı nə oldu? Heç nə!

Elə Stalinin də bir elə fərasəti olmayıb. Düzdür, tutdurub, sürdürüb, qırdırıb. Amma öləndə az qalıb cırıq çəkmə, nimdaş şinellə basdırırsınlar (daha doğrusu, Mavzoleyə qoysunlar).

Amma, yeni rəhbərimiz bic adamdı. Axırı bu fikirləşib ki, niyə gərək ölkədə dua yazan, bəxt açan keşiş, molla, davasız-dərmansız adam sağaldan telepat, ekstrasens təqib oluna?! Nədir onların günahı?! Çoxu deyir ki, nə bilim, elmə ziddir, yalan danışır,lar,

fırıldaqçdırlar, xalqı soyurlar... Nə olsun ki?! Bundan kimə nə zərər var? Xalqın üstünə tapança qaldırıb soymurlar ki?! Xalq öz istəyi ilə gedir məscidə, pirə, ekstrasensin yanına. Pulunu, nəzirini könüllü aparıb verir onlara. Ağı olsun, getməsin! Daha bizim nə təqsirimiz?! Bu işlər xalqın xoşuna gəlsə, niyə də onlara rəvac verilməsin?!

Elə götürək yanvar hadisələrini. Çoxu deyir ki, dünyanın düz vaxtı tankları şəhərə salıb, dinc əhalini qırdılar, sülh dövründə cavanlarımızı şəhid etdilər. Amma gəlin işin o biri tərəfini fikirləşək. Axı dinimizi özümüzdə qaytarıblar. Son vaxtlar nə qədər məscidlər tikilib, köhnələri bərpa olunub, mollalara icazə verilib ki, hətta rəsmi dövlət iclaslarında fatihə versinlər. Elə şəhidələrin özünü o cür dəbdəbə ilə açıq dini mərasimlə dəfn etdik, mollalar, keşiş, ravvin bir-birini əvəz etdi. Bizim adamdı bu. Televizoru açan kimi ya keşiş görürük, ya molla, ya da ekstrasens, indi iş qalır adamların özlərinə, qoy bacardıqca çox oxusunlar yalançı ruhani ilə həqiqini bir-birindən ayırmağı öyrənsinlər.

Düşünüb ki, mənim ayda dörd min, hələ çıxarılsam, ondan sonra da min beş yüz maaşım dillər əzbəri olub. Axı mən hamıya bu qədər maaş verə bilmərəm! Səkkiz saat işləyib maaşı ilə dolananlar düz yaşamaq istəyirlər, qoy yaşasınlar. Amma bu qəpik-quruş maaşla kifayətlənmək istəməyən fərasətli adamlar varsa, ağıllarını işlədib, qazanc yeri tapırlarsa, qoy bunlar da bu cür başlarını gırləsinlər. Onlardan mənə heç bir ziyan yoxdur. Qatırlar camaatın başını, mən də öz işimdəyəm.

İndi bizə bir adam dəyib dolaşa bilmir. Qatırıq camaatın başını, alırıq pullarını. Çıxışlar edirik,

seanslar veririk, mərkəzlər yaradırıq... Televiziya, qəzet-jurnal hamısı əlimizdədir.

O gün qardaşoğlum bizə gəlmişdi. Tibb institutunda oxuyur. İndi adını qoyublar Tibb Universiteti. Soruşuram, a bala, neçə il oxuyacaqsan? Deyir, altı il, sonra da internatura, təyinat, nə bilim nə...Deyirəm, ay fərasətsiz! Bizim kursa gələnlərə 3-5 aya bütün tibb elmini öyrədir, əlinə də bir kağız veririk ki, həkimliyi başa çatdırıb, harada nə xəstəlik olsa, müalicəsi bunun əlindədir. Düzdür, danışanda hər yerdə deyirik ki, biz müalicə ilə məşğul oluruq, xəstəyə ancaq kömək göstəririk. Amma bu gözə kül atmaqdır. Əslində işimiz elə müalicədən ibarətdir. Aramızda böyrək və öd daşını 4-5 seansa əritməyə söz verən ekstrasenslər var. Hər cür adam var aramızda. Məsələn, mən özüm santexnikəm. Elmlər namizədi, mühəndis, hüquqşünas, sürücü, texnik, fəhlə də var. Hamısı da müalicə edir. Füzuli demişkən, elə əsil həkim bizik, o institut qurtarıb, diplom alanların ancaq adı var. Cürbəcür üsullardan istifadə edirik. Məsələn camaatı zala yığıb, Çumak kimi deyirik sakit oturub, fikirləşin ki, hamınız bacı-qardaşınız, onda bütün ağrılarınız, yorğunluğunuz keçəcək. İnanırsınızmı, beş dəqiqədən sonra neçəsi qalxır ki, bəs elə bil təzədən anadan olmuşam, o qədər özümü gümrah hiss edirəm. Düzü, əvvəllər öz şücaətimizə özümüz də məəttəl qalırdıq. Bəzən əlimizi xəstənin ətrafında hərlədiyib, elə diaqnozlar qoyuruq ki, gözü kəlləsinə çıxır. Adını çəkdiyimiz on xəstəlikdən heç olmazsa, beşinin özündə olduğunu yerindəcə boynuna alır. Sonra gedir yapışır həkimlərin xirtdəyindən ki, niyə qalan beş xəstəliyi məndə tapmamısınız?!

Bunlar nədir ki! Hələ görün eksrasenslərin qibləgahı olan Tofiq Dadaşov öz mərkəzində nə tüğyan eləyir! Bir də görürsən yanımıza gələnlərin, xüsusən cavan qızların boynunda, belində yekə qara yara var. Xeyli sorğu-sualdan sonra bir təhər boyunlarına alırlar ki, Tofiqin yanına gediblər. Müalicəsi bundan ibarət olub ki, boyunlarını, bellərini tutub, ağrıdan qışqırıqları ərsə qalxanacan möhkəm sıxıb.

Bir sözlə, bütün bacarığımızla durmuşuq doğma xalqımızın xidmətində. Amma heyif ki, qədir-qiymətimizi hamı bilmir.

1991

Taynı parapsixoloji

Kak pravilǵno zametil Viktor Qoqo, «reliqia sestvuet v soprovojdennii vsevozmojnıx sueveriy». K takovim mojno otnesti i parapsixo- loqiö. Samo ee nazvanie (ot qreç. para-vozle, t.e. vozle psixologii, okolo nauki) pokazıvaet prinadlejnostǵ parapsixologii k mistike (ot qreç. mistikos-tainstvennyı, Budto suhestvuöt tainstvennie, sverxccestestvennie ävleniä, ostaöhiesä vne dosäqaemosti nauki, kotorä ne mojet oxvatitǵ gti ävleniä, issledovatǵ i obcäsnitǵ ix.

Gkstrasensornoe vospriätie (ot lat. gkstra-vne, sensus-çuvstvo, ohuhenie)-gto oboznaçenie form vospriätie, issleduemix parapsixologiej, t. e. vospriätie informaüii bez uçastiä izvestnix nauke orqanov çuvst, äkobı po kakim-to neizvestnim nam kanalám (otsöda i termin «şestoe çuvstvo»). Lödey, budto bı obladaöhix gtoy sposobnostğö, nazıvaöt gkstrasensami.

K parapsixoloqiçeskim «fenomenam» odnosät telepatiö (vospriätie misley i perejivaniy odnoço çeloveka (induktora) druqim—reüipientom na rasstoëniı bez pomohi kakoy-libo apparaturı), spiritizm (obhenie s duxami umerşix), psixokinez (vozdeystvie na predmetı siloy misli), proskopiö (uznavanie buduhix misley druçoço liüa) i t. d. Xotä gto tolğko slova, no, kak v fantastiçeskom rasskaze, vse oblekaetsä vo vneşne pravdopodobnuö formu, i çtobı raskritğ suhnostğ dannix «ävleniy», neobxodimo podnätğ gtu zavesu pravdopodobnosti.

Çasto parapsixoloqi na svoix seansax primenäöt maloizvestnie şirokim massam fizioloqiçeskie ävlenie (ideomotornie dvijenä), qipnoz i vnuşenie, no krome gtoço, tak skazatğ, «çestnoço arsenalä», u nix bıvaöt naparniki, umelo kodiruöhie informaüiö v obiçnoy razqovornoy reçi, şarkanğem noq, pozoy i t. d, i poroö ispolzuöt i sovremennuö texniku (miniatörnıe radioperedatçiki i mikrofonı, maqnitı), ne qovorä uje o sluçaex, koqda delo doxodit do obiçnoço fokusa. Nekotorie parapsixoloqiçeskie «fenome-nı», rassçitanıe na absolötnuö naivnostğ zritelä, nastolğko qrubo skombinirovanı, çto o nix daje ne stoit qovoritğ. K nim odnosätsä soobhenä o psixokineze, kasaöhiesä lödey, budto bı pereqıbaöhix metalliçeskie predmetı

(noji, vilki i t. d.) siloy vzləda. Odnako skoro obnarujilosğ, çto gto tolğko fokus.

V sozdanii vneşne ubeditelğnoqo gffekta parapsixoloqi bolğşe vseqo preuspevaöt v telepatii. Vozrojdeniö mifa o telepatii v naşe vremə vo mnoqom sposobstvovali pronikşie v peçatğ beşçislenne, ne sootvetstvuöhie istine soobheniə. Xotə vse oni vposledstvii razoblaçalisğ, no sozdannoe imi mnenie ne tak-to leqko iskorenitğ. Tem bolee, çto vera v telepatio podderjivalasğ vistupleniami jivix «telepatov»-takix artistov gstradi, kak V. Messinq, R.Kuleşova, G.Naumov, N.Kulaqina, T.Dadaşov i mnoqix druxix. İx nepravilğno istolkovannie seansı daöt pihu dlə razliçnoqo roda krivotolkov i mistiçeskix predstavleniy. Vot poçemu tak vajno pravilğnoe obcsnenie suhnosti vistupleniy gtix liü. Bezuslovno, bolğşinstvo iz nix-oriqinalğnie, interesnie artisti gstradi, zavoevavşie uvajenie zriteley. Soversenno ne otriuəə privlekatelğnosti ix vistupleniy, tem ne menee neobxodimo podçerknutğ, çto niçe qo obhe qo oni s telepatiey ne imeöt, t. e. esli telepatie ne suhestvuet, to, estestvenno, ne suhestvuöt i telepati, a «tayna» vişeukazannix liü, oşiboçno imenuemix telepatami, nauke davno i doskonalğno izvestna.

V 1854q franüzskiy uçeny M.G.Şevrelğ obratil vnimanie na sleduöhe əvlenie. Esli vnuşitğ çeloveku, leqko poddaöhemusə vnuşeniö, çto maətnik, kotoryy on spokoyno derjit, kaçaetsə, to i v samom dele poəvləötsə edva zametnie sokraheniə eqo mişü i vizivaöt kolebanie maətnika. Neproizvolğnie mişeqnie sokraşeniə, vznikaöhie pri misli o dvijenii ili o predmete (v tom çisle o jivom suhestve), naxodəhemsə qde-to poblizosti, i napravlenne k gtomu predmetu,

bili nazvanı ideomotornımı (podsoznatelǵnımı) dvijeniəmi. Sledə imenno za idemotornımı dvijeniəmi ruk, qolovı, mimiçeskix mişü, qlaz, a takje za povedeniem, dıxaniem i t.d. induktora, «telepat» mojet orientirovatǵsə daje s zakrıtimi qlazami.

Primerov skolǵko xotite. Prejde vseqo, vot çto pişet sam V. Messinq: «Ə çasto vipolnəö mislennie zadaniə bez neposredstvennoqo kontakta s induktorom i daje s zavəzannımı qlazami. Zdesǵ ukazatelem mne mojet slujit çastota dıxaniə induktora, bienie eqo pulǵsa, tembr qolosa, xarakter poxodki i t.d. To, çto moi qlaza zavəzanı, bolǵşe vseqo deystvuet na auditoriö. Mne je rabotatǵ s zavəzannımı qlazami daje udobnee: Ə luçşe sosredotoçivaösǵ» («Texnika molodeji», 1961 q. № 12).

Professor V.A.Şidlovskiy rasskazıval nam, kak oni sovmestno s akademikom P.K.Anoxinım proverəli sposobnosti V.Messinqa. İzvestno, çto pri predelǵnom naklone qolovı nazad proixodit fizioloqiçeskoe pereraspredelenie mişeçnoqo tonusa, çto privodit k iskajeniö idemotornıx dvijeniy. İspolǵzuə gto əvlenie, oni dokazali, çto V. Messinq na svoix seansax rukovodstvuetsə imenno ideomotornımı dvijeniəmi i pri naklone qolovı nazad perestaet çto-libo uqadıvatǵ.

Mı liçno, uçastvuə v seanse T.Dadaşova, predlojili emu nayti abstraktnie misli, ne svəzannie s predetami i lödǵmi, naxodəhimisə v zale, t.e. ne vızıvaöhie ideomotornıx dvijeniy. Estestvenno, nikakie misli ne bili naydenı.

İtak, «telepatı» obladaöt ne «şestim çuvstvom», a obhimi dlə vsex, no luçşe razvitimi orqanami çuvstv. İx orqanı çuvstv otliçaötsə ot obiçnıx ne s kaçestvennoy, a s koliçestvennoy storoni. İ gta

sposobnostğ ne takaə uj redkaə, kak obiçno prinəto dumatğ. Nemalo lödey s xorošo razvitimi orqanami çuvstv, kotorie sposobni ulovitğ ideomotornie dvijenə, no oni ob gtom ne podozrevaöt, ili je ne pridaöt gtomu osoboqo znaçeniə. Nazovu vipusnika Azqosmedinstituta im. N. Narimanova, vraça-psixiatra B.Ostrovskoqo, kotoriy ehe v studençeskie qodi demonstriroval nam vse to, çto delaöt telepatı s otkritimi ili zakritimi qlazami, derja za ruku ili na rasstoəniı.

Storonniki telepatii vse je ne sdaöt svoix poziüiy, ukazıvaə na te tainstvennie sluçai iz jizni, koqda mı stalkıvaəmsə kak bı s uqadıvanıem misli na rasstoəniı. Korotkim i əsnım otvetom na gto moqut slujıtğ sleduöhie slova: «Predlojite sotne vaşix znakomıx vibratğ tri iqralğnie kartı (vibratğ, ne vitənutğ), i vi ubeditesğ, çto nekotorie budut vibratğsə mnoqokratno, a druqie ne nazovet nikto. Naşı vkusı, interesı, obraz mışleniə zavisət ot vospıtaniə, ot okrujaöhey sredi. Bitie opredeləet soznanie, a sledovatelğno, pri sxodstve bitiə zakonomerno sxodstvo soznaniə. Pravda, gto ne pardaça misli na rasstoənie, a qorazdo skromnee-ix sovpadenie (B.Serqeev «Tayni paməti», Moskva, «Molodaə qvardiə», 1974 q.).

Nado uçestğ takje svoystvennuö çloveku sklonnostğ pri opisaniı çeqo-libo dobavitğ ot sebə podrobnosti, vsledstvie çeqo inoe obiçnoe əvlenie priobretaet tainstvenniy xarakter. Spravedliv G. M.Remark: «Çudo, koqda eqo perejıvaəşğ, nikoqda ne bıvaet polnim, tolğko vospominanie delaet eqo takim» (G.M.Remark. «Noçğ v Lissabone»).

Vo mnoqix spiritičeskix seansax takje ispolğzuötsə ideomotornie dvijenjä. Naprimer, na seansax stoloverčeniä neskolğko čelovek, sidəhix za stolom, kasalisğ eqo poverxnosti i vnešne, bez priloeniä k nemu mišeqnix usilij zastavləli stol dviqatğsə. M.Faradey i D.İ.Mendelev, issledovavšie gto əvlenie v raznoe vremə, prišli k odnomu i tomu je zaklöčeniö, čto ono svəzano s nezametnimi qlazu bessoznatelğnimi dvijenjami ruk učasnikov spiritičeskoqo seansa, t.e. «spiritičeskie əvlenie proisxodət ot bessoznatelğnix dvijenij ili soznatelğnoqo obmana», kak pisal D.İ.Mendelev.

Mı lično bili svideteləmi sovremennoqo varianta spiritičeskoqo seansa, koqda dux L. Tolstoqo «vrahal» tarelku, a strelka na ney, poperemenno ostanavlivaəsğ pered bukvami i üiframi, nanesennimi na bumaqu, davala otvet na zadavaemie voprosı. No koqda bil zadan vopros, otvet kotoroqo ne izvesten učasnikam seansa (naprimer, kak menə zovut?), ničeqo ne polučilosğ i oni ubedilisğ, čto sami neproizvolğno vrahaöt tarelku, podvodə strelku k ojidaemim bukvam (te je ideomotornie dvijenjä).

Na seqodnəšnij deng mı raspoloqaem dostatočnim materialom, daöhim osnovanie uverenno qovoritğ, čto do six por ne bilo ni odnoqo parapsixoloqičeskoqo fenomena, kotorij vıderjal bı vse ispitanjä i opravdal bı sebə. Rano ili pozdno bili razoblačenı vse telepatı, spiritı, əsnovidüi it.p. No dannij material nedostatočno propaqandiruetsə. Gto privelo k tomu, čto seqodnə po vsej strane prüvetaöt gkstrasensı, kotorie, polğzuəsğ poka nedostatočno visokim urovnem psixoterapevtičeskoj slujbı, zanimaötsə «lečeniem». Pravda, naibolee «vidaöhaəsə»

predstavitelğniüa gkstrasensov-Djuna Davitaşvili publično priznalasğ, çto ona ne mojet stavitğ diaqnoz po fotoqrafii, leçitğ na rasstoənii, ne uvlekaetsə spiritizmom i ne mojet dviqatğ predmeti. «Metod kontaktnoqo i distanüionnoqo massaja, kotoriy ə ispolğzuö, mojet bitğ primenen lişğ v komplekse s druçimi leçebnimi metodami. V mediüine net i ne mojet bitğ panaüei ot vsex zabolevaniy» («Sovetskaə Rossiə», ot 13 avqusta 1986 q.). A vot çto pişet po gtomu povodu professor K.Umanskiy:

«...Gkstrasens ne otveçæet za zdorovğe çeloveka, doverivşeqosə emu. Samaə izvestnaə iz gkstrasensov Djuna Davitaşvili v kritičeskoy situaiii, koqda qibelğ odnoqo iz akterov privela k razoblaçeniö ee deätelğnosti, mqnovenno otreklasğ ot svoeqo «dara»: «Nikakaə ə ne üelitelğniüa, a massajistka». («Mediüinskaə qazeta», ot 23 əнварə 1987 q.) Posle gtoqo ona stala bolğşe zanimatsə risovaniem, soçinæet stixi i muziku, pişet kniqi, daet uroki massaja po televideniö. No tem ne menea, ne perestaöt poəvlätğsə «sestri» Djuni: v Uzbekistane-Muəssar Şaripova, u nas v Baku –Masuma Abdullaeva i mnoqie druçie.

Mi qruppa medikov raznix speüialğnostey, nedavno vstretilisğ S. Masumey Abdullaevoy - poexali k ney v Bina. Otnoşenie ee k nam bilo otkrovenno otriüatelğnim-vedğ ona ponimala, çto imeet delo so speüialistami, kotorix nelğzə budet duraçitğ İ ona naotrez otkazalasğ pokazatğ svoje çudo-daje blizko ne podoşla k jenhine, kotoraə prosila u nee pomohi. Vmesto gtoqo ona predpoçla popotçevatğ nas rasskazami o svoix sposobnostəx. Priznalasğ, çto okazivaet na paüientov qipnotičeskoe vozdeystvie. Qovarila, mejdu proçim, çto na kladbihe vstupæet v

kontakt s poxoronnimi tam mertveüami i uznaet, kto iz nix çem bolet. Dumaö, gtoqo utverjdeniə dostatoçno, çtobi imetğ polnoe predstavlenie, çto ona iz sebə predstavlaet i ponətğ, çto ona sama nujdaetsə v leçenii.

Ostaetsə tolğko udivlətsə, kak je naşə televidenie moqlo orqanizovatğ o ney peredaçu. Vproçem, gto i ne doljno nas udivlətğ. Oni berut primer s Üentralğnoqo televideniə. Tomu dokazatelğstvo-ejednevnie utrennie seansi nekoeqo A.V.Çumaka.

Ə bı skazal, çto k nemu odnosətsə sleduöhie slova deduşki Krilova: «Beda, kolğ piroqi naçnet peçi sapojnik, a sapoqi taçatğ pirojnik...».

Vedğ Alan Vladimiroviç ne to fizkulğturnik, ne to jurnalist, no zaçem – to reşil statğ «isüelitem». Po-vidimomu, na gto eqo vdoxnovili vıstupleniə psixoterapevtov, primenəöhix qipnoz i vnuşenie v leçebnix üeləx, i on reşil im podrajatğ, odnako, ne buduçi speüialistom, dopuskaet qrubie oşibki.

Qipnotizer mojet voyti v kontakt s qipnotiziruemım liüom neposredstvenno ili çerez televizor, gto prinüipialğnoqo znaçeniə ne imeet. No vajno, çtobion podeystvoval çerez kakie-libo orqanı çuvst. Esli gto televizor-to çerez slux ili zrenie. A.V.Çumak je, mexaniçeski podrajaə vraçam-qipnotizeram, upuskaet iz vidu gtot prinüipialğny moment. On razreşat zriteləm ne smotretğ na neqo, daje zakritğ qlaza, sam je vo vremə seansa nikakix slov ne proiznosit. A.V.Çumak obehaet zriteləm isüelitğ i ix rodstvennikov, daje lejahix v reanimaüionnom otdelenii. Okazivaetsə, dlə gtoqo dostatoçno sestğ pered televizorom vo vremə seansa, zakritğ qlaza i dumatğ o bolnom rodstvennike! Vseqo-to! Sovershenneyşim vzdorom əvlətsə i to, çto on, əkobi,

zarəjet vodu, kremi i t. d, i budto oni stanovətsə ülebnimi.

Ne znaeşğ, çemu bolğşe udivlätğsə: «smelosti» A.V.Çumaka, vistupaöheqo pered millionami zriteley s podobnoy çepuxoy, ili je naivnosti i bezotvetstvennosti redaküii Üentralğnoqo televideniə, komprometiruöheý sebə takoqo roda peredaçami!

A.V.Çumak poluçæt kipi pisem blaqadarnosti, kotorie on nam demonstriruet! İ esli daje ne pomoqaöt, vedğ gto-bezobidnie seansi, kakoy je ot nix vred!

Vo-pervix, otkuda takaə uverennostğ, çto vse gti pisğma soderjat blaqadarnostğ?! Naprimer, tam moe pisğmo, polnoe vozmuşeniə po povodu bezotvetstvennosti eqo vistupleniy. İ takix, ə uveren, nemalo. Vo-vtorix ne isklöçeno, çto komu-to gti seansi i pomoqut. Estğ leqko vnuşæmie lödi s kakimi-to neznaçitelğnimi funküionalğnimi nervnimi rasstroystvami, sostoənie kotorix pod vliəniem dannix seansov mojet sravnitelğno obleqçitğsə (skoree vseqo-vremenno). No gto, povtorəö, tolğko pod vliəniem vnuşeniə. Tut soverşenno ni pri çem zarəjennie voda i kremi, biopole ili je gkstrasensornoe vospriätie. İ, estestvenno, bolğnim, lejahim v reanimaüionnom otdelenii, çerez ix sidəhix pered televizorom rodstvennikov Alan Vladimiroviç niçutoçku pomoçğ ne v sile!

Teperğ o tom, v samom li dele gti seansi bezobidni, kak oni kajutsə («Nu eqo, pustğ sebe maşet rukami», - qovorət nekotorie).

Mnoqie zriteli, ne razbiraəsğ v suhnosti voprosa, prinimaöt A.V.Çumaka za gkstrasensa, kakovim on ne əvlətsə, i gto vızivaet krivotolki. No bolee suhestvenno druqoe. Mnoqie bolğnie, nujdaöhiesə v sroçnom leçenii

uvlekaetsə gtimi seansami, a koqda ubedətsə, çto seansi im niçeqo ne daöt, sostoənie ix daje uxudšaetsə, i obratətsə k vraçu, mojet bitğ, sliškom pozdno. Toqda i vraç ne pomojet! Pogtomu absolötno prav professor M. Kabanov: «Vozmuhen peredavaemimi Üentralğnim televideniem v rannie utrennie çası vistupleniəmi nekoeqo Çumaka, pretenduöheqo na rolğ vraçevatelə vsex bolezney... No kak mojno vsgergez slušatğ çeloveka, kotoriy odnosit poçki k pihevaritelğnoy sisteme? Vse gto predstavləetsə mne postidnim dlə televideniə farsom. Ubejden, çto nikakoy polğzi takie peredaçi ne prinosət-naoborot, oni vredni, potomu çto obəzatelğno poohrət diletantov i otvlekut bolğnix ot mediüinskoy pomohi» («Trud», ot 22 iölə 1989q.)

V çem je priçina takoqo kolovraheniə?! Vse vremə poəvləötsə novie i novie telepatı, spiriti, əsnovidüi, gkstrasensı, üeliteli. Razoblaçaöt odnix, naçinaöt vistupatğ druçie. Razoblaçem i filippinskie vraçevateli (xileri). Na çem je zijdetsə vera v takie əvleniə?!

Tut odnoznaçniy otvet nevozmojen. İmeet znaçenie i to, çto neudovletvorennyy v jizni çelovek xoçet qde-to poluçitğ kompensäüiö, i to, çto beznadejnıy bolğnoy xvataetsə za solominku, i to, çto çeloveku svoystvenni, s odnoy storonı, vera vo çto-to skazoçnoe, a s druçoy-theslavie. Po-vidimomu, prav F.İ.Tötçev:

**Çemu bı jiznğ nas ne uçila,
No serdüe verit v çudesa.**

Religion Against Parapsychology

Diviners, foretellers of human fate by stars, by the flight of birds, etc., those who call spirits of the dead, guess right the secret thoughts of people, as well as sorcerers, magicians, wizards, exorcists, charmers and so on exist for ages. Religion always treated this kind of fictions extremely negatively. At present all of these fabricated phenomena has been united under the name of “parapsychology” (gr. para-near, around) or “extrasensory perception” (Lat. Extra-outside, out of). As these names show, the question is of phenomena, which remain, as if, outside the embrace of science, information that reaches the brain by some unknown

ways out of sense organs, and influence that is exerted on the brains of other persons by the same ways. But telepathy or bio-information (perception of one's thoughts by another person without the help of any apparatus and even of sense organs), spiritism (calling of spirits of the dead), psychokinesis (the ability to move objects by the will-power, that is, without touching them), proscopy or precognition (the gift of prophecy) and other up-to-date names do not change the main point of the matter. That is why the judgment on these fictitious phenomena in the Holy Bible (Old Testament and New Testament), in the Holy Qur'an, in Hadith of Muhammad ring true even today.

The persons which as if can read the thoughts in the brains of other people are named "telepaths" or "extrasenses". Among the extrasenses that today addict themselves to doctoring one can see representatives of absolutely different professions, which have nothing to do with medicine—journalists, philosophers, engineers, geologists, teachers, sportsmen, and even illiterate sanitary engineers and unskilled labourers. For some reason or other this does not worry anyone seriously, nobody institutes criminal proceedings against them, and the persons are found which easily entrust to extrasenses "the greatest blessing", that is, their health. But the Prophet Muhammad had said as far back as in the VII century: "The man who begins doctoring with unknown medical abilities and practice, is guilty". (Translated into English by the author of this article from the "250 Hadith" Translation and explanation by Ali Himmet Berky. Ankara, 1974).

Majority of today's extrasenses are yesterday's telepaths. In their seances they find men or things hidden in the auditorium by the help of different psychological and physiological phenomena unknown to the general public (such as hypnosis, suggestion, ideomotor acts, etc.), but give this out to be "reading the hearts", "guessing right thoughts in the brains" and so on. Prophet Muhammad's another statement is to the point for those who swallow the bait of telepaths: "I have not been authorized to enter the people's hearts, find out their thoughts, to learn their secrets". (O. Gudratov, N. Qudratov, Prophet Muhammad: his life and sayings. Baku, 1990, II, 18. All of the following sayings of Prophet Muhammad are quoted from the same source and translated by the author of this article). This means that if the prophet who is communicated with God during Ascension, uncovers mysteries of the heaven and earth, does not read in the people's hearts, then no one can succeed in such an ability, and all of them, who pretend to that kind of gift, are cheats and swindlers.

Today representatives of spirits are also livened up. For example, Yury Longo, calling himself sorcerer and extrasence, "forces" the corpse to sit up and lift its hand. (In fact, the dead body is moved by the help of firm, but thin and invisible threads pulled out from the ladies stockings). Outwardly funny, but in reality tragic aspect of the matter is that to-day the persons are found who take these, "experiments" seriously, though already in the Holy Bible attitude towards sorcery, as well as spiritism, was extremely negative, and they were blamed as defiling and abhorrent things:

“Do not turn to medium or wizards; do not seek them out, to be defiled by them...” (The Third Book of Moses, called Leviticus, chap. 31. All the scriptural citations are quoted from “The Holy Bible. New revised standart version”. Oxford University Press. New York-Oxford).

“No one shall be found among you who makes a son or daughter pass through fire, or who practices divination, or is a soothsayer, or an augur, or a sorcerer, or one who casts spells, or who consults ghosts or spirits, or who seeks oracles from the dead. For whoever does these things is abhorrent to the Lord; it is because of such abhorrent practices that the Lord your God is driving them out before you”. (The Fifth Book of Moses, called Deuteronomy, chap. XVIII, 10-12).

Destruction of not only persons that call spirits (that is, mediums), but even those who appeal to them, is considered necessary:

“A man or a woman who is a medium or a wizard shall be put to death; they shall be stoned to death; their blood is upon them.” (Leviticus, chap. XX, 27)

“Moreover Josiah put away the mediums, wizards, teraphim (household gods), idols, and all the abominations that were seen in the land of Judah and in Jerusalem... (The Second Book of the Kings-the Fourth Book of the Kingdoms in Greek, chap. XXIII, 24).

“If any turn to mediums and wizards, prostituting themselves to them, I will set my face against them, and will cut them, and will cut them off from the people.” (Leviticus, chap. XX, 6)

Those who believe Longo's trickery produce as a Proof that Jesus revived the dead, whereas in the Gospel reviving of the dead is not the point, but it is a question of awakening out of a dream (apparently, deep lethargic sleep or catalepsy – both well-known in the medicine): “When Jesus came to the leader's house and saw the flute players and the crowd making a commotion, he said, “Go away; for the girl is not dead but sleeping”.(The Gospel according to Matthew, chap. IX, 23-24).

Proscopy and precognition, as well as mantics, though sounding as scientific terms, are no more than fortune-telling by different ways. In the Old Testament fortune-tellers (soothsayers, diviners, augurs, etc.) are decidedly condemned to be driven out and killed:

“You shall not permit a female sorcerer to live”.(The Second Book of Moses, called Exodus, chap. XXII, 18).

“You shall not practice augury or witchcraft”. (Leviticus, chap, XIX, 26).

“Saul had expelled the mediums and the wizards from the land”.(The First Book of Samuel-The First Book of the Kingdoms in Greek, chap. XXVIII, 3).

“Although these nations that you are about to dispossess do give heed to soothsayers and diviners, as for you, the Lord your God does not permit you do so”. (Deuteronomy, chap. XVIII, 14).

In the New Testament also the sorcerers are enumerated side by side with murderers, fornicators, liars, etc.: “But as for the cowardly, the faithless (the unbelieving), the polluted, the murderers, the fornicators, the sorcerers, the idolaters, and all liars, their place will be in the lake that burns with fire and

sulfur, which is the second death”. (The Revelation to St. John the Divine, chap. XXI, 8).

As a result of existing chaos, to-day interpreters of dreams also have taken off their belts. The books are widely published with interpretation of prophetic dreams. Those who are inseparable with this kind of books must know that in the Old Testament interpreters of dreams, as well as foretellers are repeatedly unmasked, and the people are warned not to believe them:

“The senseless have vain and false hopes, and dreams give wings to fools. As one who catches at a shadow and pursues the wind, so is anyone who believes in (pays heed to) dreams... From an unclean thing what can be clean? And from something false what can be true? Divinations and omens and dreams are unreal, and like a woman in labor, the mind has fantasies... For dreams have deceived many, and those who put their hope in them have perished”. Ecclesiasticus, or the wisdom of Tesus Sun of Sirach, chap. XXXIV, 1,2,3,4,5,7).

“For thus says the Lord of hosts, the God of Israel: Do not let the prophets and the diviners who are among you deceive you, and do not listen to the dreams that they dream (your dreams that you cause to dream), for it is a lie that they are prophesying to you in my name; I did not send them, says the Lord”. (Book of the Prophet Teremiah, chap. XXIX, 8-9).

“For the tearhim (household gods) utter nonsense, and the diviners see lies; the dreamers tell false dreams, and give empty consolation. Therefore the people wander like sheep; they suffer for lack of a shepherd”. (Zechariah, chap. X, 2).

One of the methods of divination was use of divining arrows (to divide the meat, to foretell the future, to determine the successful and unsuccessful days, to know the opinion of gods before doing anything), about which we read in the Holy Qur'an:

“Forbidden to you is... that you divide by the arrows; that is a transgression”.(Surah V. The Food-Maidah, 3. The citations from Holy Qur'an are quoted from the “Holy Qur'an” translated by M.H.Shakir. Ansarian Publications, Qum).

“O you who believe! Intoxicants and games of chance and (sacrificing to) stones set up and (dividing by) arrows are only an uncleanness, the Shaitan's work; shun it therefore that you may be successful”. (Madiyah, 90).

Prophet Muhammad in his Hadith considers worthy of punishment not only diviners, but also those who appeal to them (apparently, those who call on foretellers do not suspect this, otherwise they would not visit fortune-tellers):

“Punishment for fortune-teller is to be killed by sword”. (XX, 5).

“Repentance of the man who visits a priest and asks him something, will not be accepted for forty days; the man who accepts the priest's words as a truth and believes him, becomes kafir (unbeliever)”. (XII, 3).

“Those who attach importance to the flight of birds or believe them, foretell the future or believe such foretellers, divine or appeal to diviners are not of us”. (XII, 8).

Today newspapers and magazines are flooded with countless horoscopes cast by astrologers existing since ancient times (especially Nostradamus) to this

day. All kind of adventurers appearing on television tell tall stories and announce weekly and monthly prognoses. But Prophet Muhammad said with peculiar to him foresight: "The man who advances an opinion looking at stars, informs of non-existence and the one who calls on him and asks him something – their prayer will not be accepted for forty nights". (XII, 4).

It is said that Prophet Muhammad's son Ibrahim had died in a day of solar eclipse when Arabia was plunged in darkness for several minutes. To those who said: "The heaven also mourns over Your son", - the Prophet answered: "The Sun, the Moon and the Stars are ruled by God. They have nothing to do with the human fate".

Prophet Muhammad in his hadith emphasizes also that to go to the persons writing prayers, to put on children charms (amulets) to protect them from the persons with evil eye, etc are absurdity:

"There is no doubt that to enchant by the help of meaningless words and to ask others to do that, to sew something hither and thither of the children to protect them from the evil eye, to write a prayer and ask others to do that to win somebody's love-are disrespect to God" (XII, 5). (It is denial of God's unity and belief in existence of other gods.-Editor).

"God will not protect the man who puts on something to protect himself from the evil eye" (XII, 21).

Lately in connection with the political and economic crisis the people have given way to despair and lost their heads; seeking refuge, they are plunged into superstition and prejudice. So, the way is paved for parapsychology. On the threshold of the XXI

centryu there are more than enough of those who go to the fortune-tellers, believe the sorcerers and charmers, ghosts and evil spirits, plan their work according to horoscope cast by some swindler, go for healing not to the doctor, but to the sanitary engineer calling himself extrasense, etc.

Still worse side of the problem is that majority of believers connect these phenomena with religion and consider them “a gift from the God”, even not suspecting that all of them are against the religion, were unmasked and sharply criticized in the Holy Books.

Thus, exposure of superstition and prejudice in the Holy Bible (which began to be formed in the VII century BC), in the Holy Qur’an (which was revealed in the VII century AD), in the Hadith of Prophet Muhammad (also the VII century AD) absolutely has not lost its topicality even today and assumes even greater importance in the fight against “parapsychological phenomena”.

True, “masters of phenomena” and those who believe them do not give way easily and suggest an idea that as if in the Holy Books, as well as in the Hadith of Prophet Muhammad these phenomena are only condemned, but it is not said that they do not exist. Certainly, this supposition is not true. Nevertheless, even if we assume it to be true, it is all the same: those who consider themselves devout must revere the Holy Books and obey their Prophets. This means that they must not permit themselves action denounced in the Holy Books and by the Prophets.

THE CLINICAL DEATH IS NOT A DEATH

There are some incorrect terms in every field of the science. For instance, generally accepted for decrease in number of erythrocytes in the blood, term “anemia” in reality means absence of the blood (gr.a, un—absence; haima-blood).

One of such incorrect terms is the ‘clinical death’ which promotes propagation of misconceptions and superstition. Everyone knows that a man dies only once, and who have died, never returns to the life. Then wherefrom are the terms ‘clinical death’ and ‘biological death’, as if there are two deaths?!

It is well-known that the state of the organism between life and death is called the terminal state and it consists of four successive stages:

1. Preagonal state.
2. Terminal pause.
3. Agony.
4. Clinical death.

After the clinical death comes the biological, that is, the real death.

The clinical death is characterized by the deepest depression of the functions of the central nervous system. Breathing and blood circulation stop, all reflexes disappear. The clinical death lasts only 3- 5 minutes.

Although the metabolic processes are noticeably disturbed and the energy reserves become depleted during the clinical death, but changes in the tissues are

still reversible. Restoration of the organism's vital functions is sometimes possible. With appearance of the irreversible changes in the tissues the state of biological death sets in.

In the process of dying functions of the central nervous system become extinct in the first place. The extinction begins with cessation of the activity of the cerebral cortex. The vital functions may be restored during the clinical death, but resuscitation becomes impossible when the biological death begins.

So, the fact is that the clinical death is not a death at all; it is the last stage of the agony. This conventional term causes state of chaos. Because the people that were reanimated (in reality the term 'reanimation' or 'resuscitation' does not mean returning of the dead man to the life, but means prevention of still living man from dying) narrate their dreams which are interpreted by ignorant people as if he narrator has been in the 'otherworld' and has seen all of these events.

It is naturant that the people struggling with the death, in the state of hypoxia and with the heart as if gripped in a vice cannot dream about a wide park with flower-shows or a merry wedding procession, but they see some dark road or narrow tunnel. Believers can dream also about god or angel of death, devil or vampire, etc. Therefore, their dreams, in general, are alike.

Some to put it mildly, 'smart' scientists shoot films on the basis of such dreams and try to prove that during the clinical death man's 'soul' travels to the 'next world', bringing information from there.

Taking into account the fact that the clinical death is not death at all, it is not the first stage of the death, but the last stage of the terminal state (telling more exactly, that of the agony), we propose the term ‘prelethal state’ (analogous to the ‘preagonal state’) instead of the ‘clinical death’. Firstly, it represents exactly the essence of the period in question. Secondary, this term makes unnecessary use of two terms for the only death, which will be called simply ‘death’. Thirdly, the term ‘prelethal state’ eliminates all the errors and muddle connected with the ‘clinical death’.

2005

Nijad Mikaylzadə

«Fenomenlərin sirri» Bakı, «Vətən» nəşriyyatı,
2009, 258 səh.

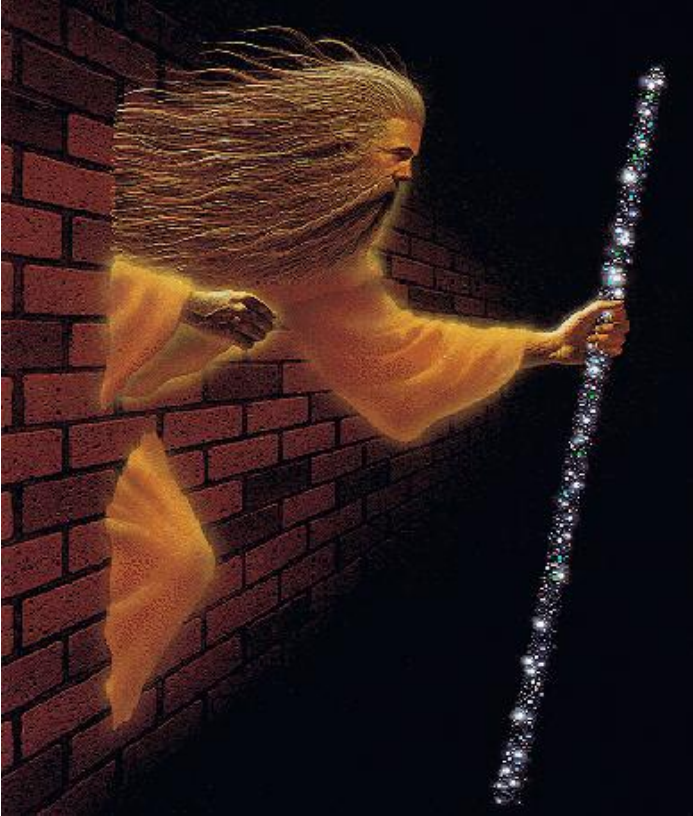

Çapa imzalanmış 09.10.2009. Ofset kağızı
Format 60 x 84 $\frac{1}{16}$ fiziki ç.v. 16,25 tiraj, sifariş 77.

«Fenomenlərin sirri» kitabının birinci nəşri (1990) oxucuların böyük rəğbətini qazanmışdır. İndi də deyənlər var ki, onların sağlam dünyagörüşünün formalaşmasında həmin kitab əhəmiyyətli rol oynayıb. Çünki elmi-kütləvi ədəbiyyat kimi çox maraqla oxunmaqla bərabər, kitabda, möcüzə təsiri bağışlayan nə varsa, demək olar ki, hamısı faktlarla, elmi baxımdan təhlil edilib, sirləri açılır: parapsixologiyaya aid edilən telepatiya, ekstrasensorka, spiritizm, psixokinez, həmçinin dəri ilə görmə, tasabaxma, eləcə də Filippin hilerləri, mantika, adi falabaxma, fokuslar və s.

«Fenomenlərin sirri» hələlik parapsixoloji hadisələrin ən geniş elmi izahını verən yeganə kitabdır.

Nijad Mikayızadə

**Fenomenlərin
Sirri
(Antiparapsixologiya)**